

આનંદ પ્રવચન દર્શન

પ્રવચનકાર

પ. પૂ. આગમોદ્ધારક શાસનચાર્ણલ આચાર્ય દેવેશ
શ્રી આનંદસાગર સૂરીચરણ મહારાજ સાહેબ

પ્રેરણાદાતા

પ. પૂ. પ્રશાન્ત તપોમૂર્તિ
આચાર્ય ભગવંત
શ્રી દર્શન સાગર સૂરીચરણ
મહારાજ સાહેબ

સંપાદક

પ. પૂ. સંગઠનપ્રેમી ગણિવર્ય
શ્રી નિત્યોદય સાગરણ
મહારાજ સાહેબ

પ્રકાશક

શ્રી આગમોદ્ધારક પ્રવચન પ્રકાશન સમિતિ

C/o શ્રી અમરચંદ રતનચંદ ઝવેરી
૭૭ એ, વાલકેશ્વર રોડ. મુંબઈ ૪૦૦૦૦૬

આનંદ પ્રવચન દર્શન
[ટ્રસ્ટ રજીસ્ટર્ડ નંબર E 27 21 (મુંબઈ)]

સંયુક્ત સંસ્કરણ

નકલ. ૧૦૦૦

વૈશાખ વદ ૫, સંવત ૨૦૩૮

મે-૧૯૮૨

કિંમત રૂા. ૨૫/

સંકલન અને વ્યવસ્થા

લાલચંદ ખેતસીલાઈ શાહ (વણીદવાળા)

બી. એ. (ઓનર્સ), બી. ટી, એસ. ટી. સી.

શાંતિકુંજ ૧૬, શત્રુંજય સોસાયટી

શાન્તિવન બસ સ્ટેન્ડ પાસે

નારાયણ નગર રોડ,

પાલડી, અમદાવાદ-૩૮૦૦૦૭

— મુદ્રક :—

જ્યંતીલાલ મણીલાલ શાહ

બેલા ટાઇપ સેટીંગ વર્ક્સ

ધીકાંટા રોડ, અમદાવાદ.

સંપાદકીય

આખાલ્યકાલાત શુભશીલશાલિનમ્
જૈનાગમે કોવિદ સત્વશાલિનમ્
વિશ્વે સદા મંગલ કેસિમાલિનમ્
વંદે મહાનંદસૂરિ સાગરમ્ ॥

જે મહાન શ્રુતધરે પોતાના જીવન કાળમાં દોઢસો ઉપરાન્ત
જગદ્દાર ગ્રંથોની રચના કરી હતી એવા આગમોદ્ધારક શ્રી આનંદ
સાગરસૂરીશ્વરજી મ. સા.ના નામથી જૈન સમાજમાં લાગ્યે જ કોઈ
અપરિચિત હશે.

જે મહાપુરુષ નિરંતર આત્માની પ્રતીતિ કરાવનારી, કર્મના
સિદ્ધાંતમાં શ્રદ્ધા પ્રગટાવનારી અને ધર્મનું યથાર્થ આરાધન કરાવનારી
તાર્ત્વિક અને માર્મિકવાણીનો ધોધ ગંગાના પવિત્ર પ્રવાહની પેઠે નિરંતર
અસ્ખલિતપણે વહાવતા હતા, તેવી અગાધ અને અમાપ વાણીને ઝીલવાનું
કાર્ય સં. ૧૯૮૮ થી તેમના વિદ્વાન શિષ્ય-પ્રશિષ્યોએ કર્યું.

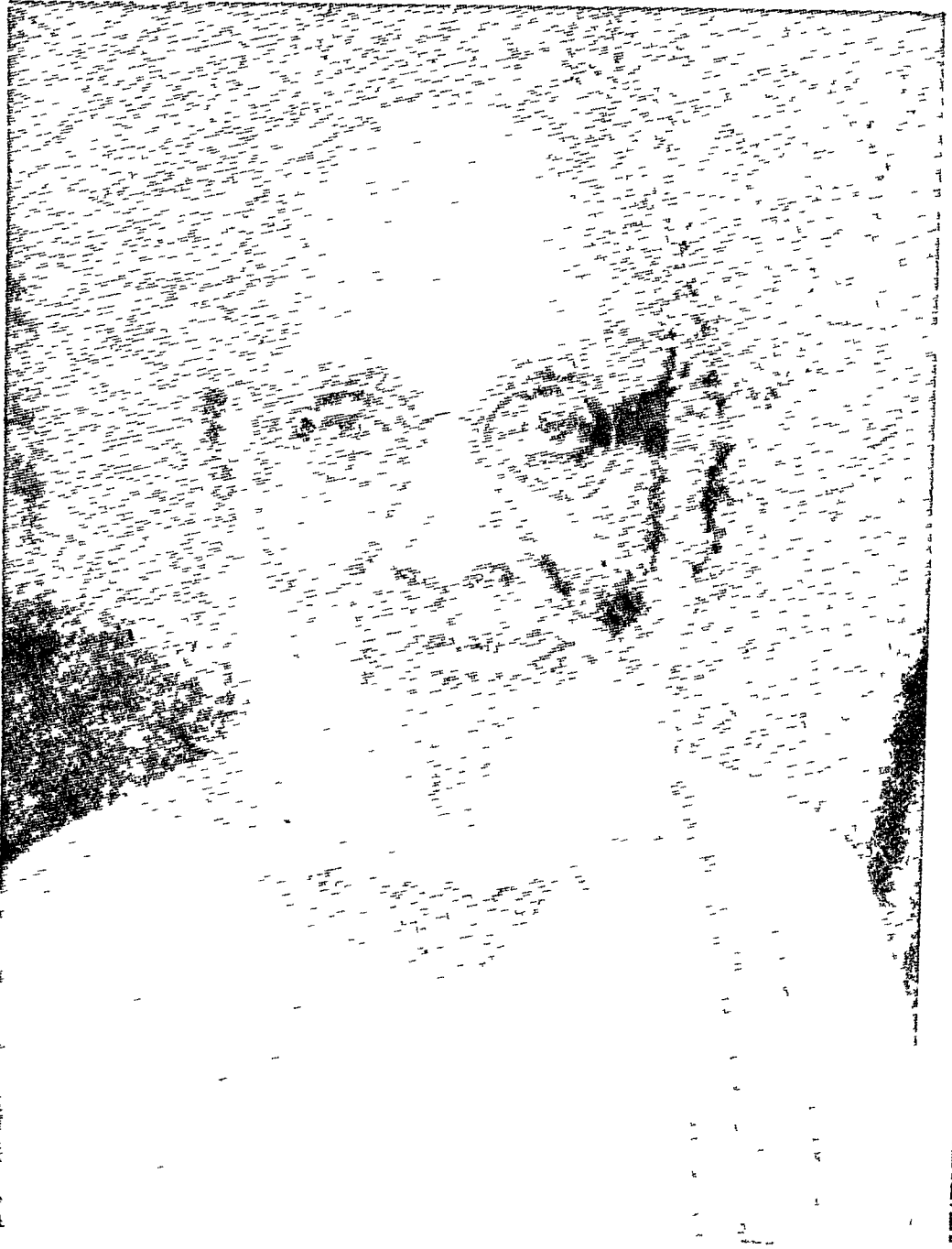
જે દિવ્ય પુરુષે પ્રસન્નતા, પવિત્રતા અને શીતળતા આપતી અને
આત્માની અનુભૂતિ કરાવતી વાણીને અનેક પુસ્તકો દ્વારા બહાર પડાવી,
સમાજ ઉપર અનેક ઉપકાર કરેલ છે; પરંતુ આજે તે પ્રવચનોનાં ઘણાંખરાં
પુસ્તકો અપ્રાપ્ય છે, જ્યારે કેટલીક નોંધો પણ અસુદ્રિત છે.

“સુદ્રિત-અસુદ્રિત તમામ પ્રવચનો ક્રમસર સુદ્રિત થાય, તો
સમાજને અત્યંત ઉપકારક બને”-આવા વિચારો નિરંતર મારાં
મગજમાં ધૂમ્યા કરતા હતા. “સારા કામમાં સૌ સહાયક” આ ન્યાયે
આગમોદ્ધારકશ્રીના લક્તવર્ગ અને આગમમંદિરોના ટ્રસ્ટીગણની શ્રી
અમરચંદ રતનચંદ ઝવેરીને ત્યાં મીટીંગ શરૂ અને મેં પ્રેરણા કરી
અને ત્યાં “આગમોદ્ધારક પ્રવચન પ્રકાશન સમિતિ” ની

સ્થાપના કરવાનો નિર્ણય થયો. પૂ. ગચ્છાધિપતિ આ શ્રી હેમસાગર-
સૂરીશ્વરજી મ. સા., પૂ. આ શ્રી દેવેન્દ્રસાગરસૂરીશ્વરજી મ. સા. અને
પૂ. આ. શ્રી કૈલાસસાગરસૂરીશ્વરજી મ. સા. ના આશીર્વાદ પ્રાપ્ત થયા,
સાથે પૂ. આ. શ્રી કંચનસાગરસૂરીશ્વરજી મ. સા. તું માર્ગદર્શન મળ્યું.
વર્ષો સુધી નિરંતર આગમોદ્ધારકની વાણીનું પાન કરનાર, ધાર્મિક
અને સામાજિક ક્ષેત્રે પ્રસિદ્ધિને પ્રાપ્ત કરનાર, અનેક સંસ્થાઓનું સુચારૂ
સંચાલન કરનાર, આગમોદ્ધારકશ્રીની અનેક સંસ્થાઓમાં અગણ્ય સેવા
આપનાર ખ્યાતનામ શ્રી અનુભાઈ ચીમનલાલ, શ્રી અમરચંદ
રતનચંદ ઝવેરી, શ્રી શાન્તિચંદ્ર છગનભાઈ ઝવેરી, શ્રી
પુષ્પરેન પાનાચંદ ઝવેરી, શ્રી નિરંજન ગુલાબચંદ ચોકસી,
શ્રી મહેતલાલ ઝવેરચંદ પંડિત અને શ્રી રૂલચંદ જે.
વખારીયા જેવા સુવિખ્યાત, ઉત્સાહી, કર્મઠ્ઠ કાર્યકર્તાઓ પણ આ
સંસ્થાને પ્રાપ્ત થયા, જેથી ટૂંક સમયમાં જ “પર્વ મહિમા દર્શન”,
“દેશના મહિમા દર્શન” અને “આનંદ પ્રવચન દર્શન”
જેવા દળદાર ગ્રંથો બહાર પાડી શક્યા.

આનંદ ઝરણાં ભાગ ૧-૨ તથા ‘સિદ્ધચંક’ માસિકમાંથી સંગ્રહ
કરેલ, તે “આનંદ પ્રવચન દર્શન” છે. અનેકવિધ પ્રતિકૂળતા હોવા
છતાં મુદ્રણ અંગેની સંપૂર્ણ જવાબદારી શ્રી લાલચંદભાઈ કે.
શાહે સંભાળી લીધી છે, જેથી આ કાર્યને સારો વેગ મળ્યો છે.

આ ગ્રંથ પ્રકાશનમાં જેમનો પ્રગટ કે પ્રચલન સહયોગ પ્રાપ્ત
થયો તે સહુની કૃતજ્ઞતાવે પુણ્યસ્મૃતિ કરું છું. મારા દરેક કાર્યમાં
સંપૂર્ણ સહાયક બનનાર ગણિશ્રી નરદેવસાગરજી મ., ગણિશ્રી અશોક-
સાગરજી મ., ગણિશ્રી કલ્યાણસાગરજી મ. ગણિશ્રી ચંદ્રાનનસાગરજી
મ., મુનિશ્રી કલ્પવર્ધનસાગરજી મ., તથા બાલમુનિશ્રી દિવ્યાનંદ-
સાગરજીનો પૂર્ણ સહકાર પણ નોંધપાત્ર છે. મુખપૃષ્ઠ રેખાચિત્ર
મુનિરાજશ્રી હેમચંદ્રસાગરજી મ. સા. તરફથી સાલાર પ્રાપ્ત થયેલ છે.

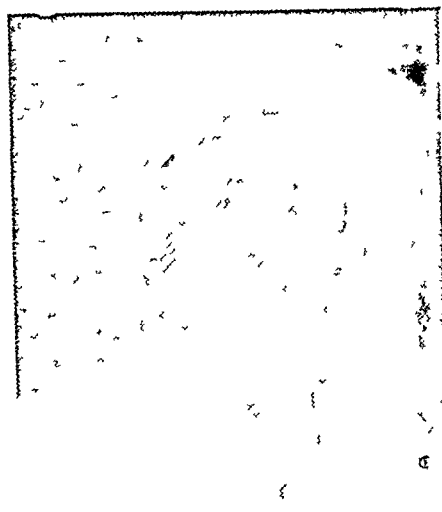
જે મહાપુરુષે 'સિદ્ધચક્ર' માસિક દ્વારા અનુભૂતિના સાગરમાયી ઉદ્ભવેલી અને ચિરંતન બનવા સર્જાયેલી આગમોદ્ધારકશ્રીની અમરવાણીને અનેક લોકોના અંતર સુધી પહોંચાડી મોક્ષમાર્ગના પ્રવાસી બનાવનાર સિદ્ધચક્ર આરાધન, તીર્થોદ્ધારક, શાસનપ્રભાવક આચાર્યદેવશ્રી ચક્રસાગરસૂરીશ્વરજી મ. ને

“શ્રી આનંદ પ્રવચન દર્શન”

કોટી વદનપૂર્વક સાદર સમર્પણ કરું છું.

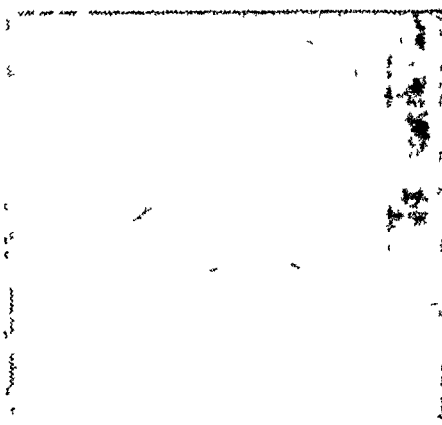
ચરામુરોગ ગણિ નિત્યોદયસાગર

અનન્ય ગુરુભક્ત

શાસન ઉપર આવતા આક્રમણોને
હત્તા મુખે મુકાબલો કરવાપૂ કિ
જેઓએ સત્તાવીશ વર્ષ સુધી
'સિદ્ધચંક' માસિકના ત્રી
બનીને આગમોદ્ધારક શ્રીની વાણીને
ઘેરઘેર પહોંચાડી હતી અનેક
ધાર્મિક સંસ્થાઓને આજીવન
સેવા આપેલ તે
સ્વ. શેઠશ્રી પાનાચંદ રૂપચંદ
(સુરત)

અનન્ય ગુરુભક્ત ઉત્સાહી કાર્યકર્તા

વિજયદેવસૂરસંઘ ગોડીજી ઉપાશ્રય-
ના ટ્રસ્ટી, આગમોદ્ધારકશ્રીની અનેક
સંસ્થાઓના અગ્રગણ્ય કાર્યકર્તા
અને આગમોદ્ધારક પ્રવચન પ્રકાશન
સમિતિના મુખ્ય સચાલક
શેઠશ્રી
અમરચંદ રતનચંદ ઝવેરી
(સુરત હાલ મુંબઈ)

શ્રી શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથાય નમઃ

આગમોદ્ધારક પ્રવચન પ્રકાશન

સમિતિનું નમ્ર નિવેદન

શ્રી આગમશાસ્ત્ર એ જૈન સહિત્યનો મૂળભૂત ખજાનો છે. વીતરાગ પરમાત્માએ અર્થથી આપેલી દેશનાને ગણધર લગવંતોએ સૂત્રબદ્ધ કરી ગ્રંથી તે વાણીને વિક્રમની પાંચમી શતાબ્દિમાં દેવદિર્ઘ ગણિ સ્વમાશ્રમણે પુસ્તકારૂઠ કરી અને અનેક બહુચુત જ્ઞાની ગીતાર્થોએ ચૂર્ણિ ટીકાઓ વગેરે લખી, તેમાં વૃદ્ધિ કરી.

આ આગમિક મહાપુરુષોની પરંપરામાં વીસમી સદીમાં આગમોદ્ધારક પૂ. આચાર્યદેવશ્રી આનંદસાગર સૂરીશ્વરજી મ. તું નામ ખૂબ જ મહત્ત્વનું રહ્યું છે, જેમણે હસ્તલિખિત આગમ ગ્રંથોનું જીવનમર સંશોધન કરી, સતત પરિશ્રમ કરી તેમને મુદ્રિત કરાવ્યા, એટલું જ નહિ, કિંતુ તાત્ત્વિક વિચારણાથી ભરપૂર, તર્ક અને દલીલોથી યુક્ત શાસ્ત્રીય વિષયોનું ખૂબ જ ઊંડાણથી તલસ્પર્શી, આગમોની આવીઓ સમાન પ્રવચનો આપી અનેક આત્માઓનો ઉદ્ધાર કર્યો.

પૂજ્યશ્રીનાં આવાં તાત્ત્વિક અને સાત્ત્વિક પ્રવચનો તેઓશ્રીના શિષ્ય-પ્રશિષ્યોએ લખી, સંકલન કરી, પુસ્તકરૂપે પ્રકાશિત કર્યાં હતાં, પરંતુ તેમાંનાં ઘણાં આજે મળતાં નથી અને કેટલાંક અમુદ્રિત પણ છે. અનેક તત્ત્વજિજ્ઞાસુઓ આગમિક તાત્ત્વિક વાણીથી વંચિત ન રહે તે હેતુથી પ. પૂ. શાસનપ્રભાવક પૂ. આચાર્યદેવ શ્રી દર્શનસાગર સૂરીશ્વરજી મ. સાહેબ તથા તેઓશ્રીના શિષ્ય સંગઠન પ્રેમી ગણિશ્રી નિત્યોદયસાગરજી મ. સાહેબની પ્રેરણાથી આગમોદ્ધારકશ્રીનાં તમામ પ્રવચનોને પુનઃમુદ્રણ કરવા

શ્રી આગમોદ્ધારક પ્રવચન પ્રકાશન સમિતિની

સ્થાપના કરવામાં આવી છે. શ્રેયસ્કરી આગમિક સેવાનો લાભ લેવા માટે નીચેની યોજનાઓ મૂકવામાં આવે છે.

[સંસ્થાનો ટ્રસ્ટ રજીસ્ટર્ડ નંબર E 2721 (Bombay) છે.]

રૂ. ૫૦૦૧ પાંચ હજાર એક આપનાર “શ્રુત સમુદ્ધારક” કહેવાશે ને તેમનો ફોટો પુસ્તકમાં મૂકવામાં આવશે ને સંસ્થાના સર્વ પ્રકાશન તેમને ભેટ અપાશે.

૩. ૨૫૦૧ પચ્ચીસો એક આપનાર “શ્રુતસંકલ્પ” કહેવાશે ને તેમને સંસ્થાનાં તમામ પુસ્તક લેટ અપાશે.
૩. ૧૦૦૧ એક હજાર એક આપનાર “આજીવન” સભ્ય ગણાશે ને તેમને સંસ્થાનાં તમામ પુસ્તક લેટ અપાશે.
- ૩ ૫૦૧ પાંચસો એક આપનાર “શ્રુત સહાયક” ગણાશે ને તેમને સંસ્થાનાં નવાં પ્રકાશનો લેટ અપાશે.

આવા મહાન કાર્યો પૂજ્ય સાધુ-સાધ્વીજી મહારાજ સાહેબની પ્રેરણાથી, શ્રી સંઘે તથા દાનવીરોની સહાયથી જ થઈ શકે તેથી દાનવીરોને આજે જ પોતાના તરફથી તથા શ્રી સંઘના જ્ઞાન ખાતામાથી ખને તેટલી વધુમાં વધુ રકમ મોકલી લાલ લેવા નમ્ર વિનંતી.

નિવેદક

“શ્રી આગમોદ્ધારક પ્રવચન પ્રકાશન સમિતિ” ટ્રસ્ટીગણ

૧ શ્રી અનુભાઈ ચીમનલાલ ઝવેરી	અમદાવાદ.
૨ શ્રી અમરચંદ રતનચંદ ઝવેરી	મુંબઈ.
૩ શ્રી શાન્તિચંદ્ર છગનભાઈ ઝવેરી	સુરત.
૪ શ્રી પુષ્પસેન પાનાચંદ ઝવેરી	મુંબઈ.
૫ શ્રી નિરંજન ગુલાબચંદ ચોકસી	મુંબઈ.
૬ શ્રી મફતલાલ ઝવેરચંદ પંડિત	અમદાવાદ
૭ શ્રી ફૂલચંદ જે. વખારીયા	સુરત

‘આગમોદ્ધારક પ્રવચન પ્રકાશન સમિતિ’ના નામને ડ્રાફ્ટ અથવા ચેક નીચેના સ્થળે મોકલી શકાશે.

૧ શ્રી અનુભાઈ ચીમનલાલ એન્ડ પ્રધર્સ	૩ શ્રી શાન્તિચંદ્ર છગનભાઈ ઝવેરી
ઠે. ૫૦૩/૩, પાંચકુવા અમદાવાદ-૨	આગમોદ્ધારક સંસ્થા, ગોપીપુરા.
ફોન-૩૮૮૦૬૫	આગમમંદિરોડ, સુરત-૨
૨ શ્રી અમરચંદ રતનચંદ ઝવેરી	ફોન-૨૮૧૪૬
૭૦૭, સ્ટોક એક્સચેન્જ ટાવર	૪ શ્રી પુષ્પસેન પાનાચંદ ઝવેરી
શેર બજાર	ભાવના ફેબ્રીક્સ
દલાલસ્ટ્રીટ મુંબઈ-૪૦૦૦૨૩	૩૩૬, કાલખાદેવી રોડ.
ફોન-૨૭૦૭૧૨	મુંબઈ-૪૦૦૦૦૨
	ફોન-૩૧૬૭૨૫.

શ્રી. આગમોદ્ધારક પ્રવચન પ્રકાશન સમિતિ
સહાયક મહાનુભાવોનાં નામો

શ્રુતસમુદ્ધારક

શ્રી. પ્રભાવતીબેન છગનલાલ સરકાર મુંબઈ-૬
 ,, વાડીલાલ સારાલાઈ ચંદ્રપ્રભસ્વામી જૈન દેરાસર, પ્રાર્થના સમાજ
 શેઠ શ્રી. મોતીશાહ આદીશ્વર જૈન ટેમ્પલ ટ્રસ્ટ લાયખાલા
 ,, મોતીશાહ અમીચંદ સાકેરચંદ ચેરીટેબલ ટ્રસ્ટ-પાલીતાણા
 ,, અવેરચંદ પ્રતાપચંદ સુપાર્શ્વનાથ જૈન સંઘ ઉપાશ્રય
 વાલકેશ્વર, મુંબઈ-૬

શ્રી. વિજયદેવસૂરસંઘની પેઢી, ગોડીજી મહારાજ જૈન દેરાસર
 ધર્મોદાખાતાં મુંબઈ
 ,, મોતીધરમકાંટાના અવેરીલાઈઓ મુંબઈ
 ,, ભવાનીપુર જૈન શ્રવે મૂ. સંઘ કલકત્તા
 શેઠ શ્રી. રતનચંદ ગુલાબચંદ જૈન ઉપાશ્રય સુરત
 (ગણિ શ્રી. કલ્યાણસાગરજીની પ્રેરણાથી)

શ્રી. મહાવીર જૈન શ્રવે મૂ. સંઘ-ઓપેરા અમદાવાદ,
 (ગણિ શ્રી મહાયશ સાગરજીની પ્રેરણાથી)

શેઠ શ્રી. ધીરજલાલ મોહનલાલ હ. અ.સૌ. તારાબેન ધ્રાંગધ્રાવાળા મુંબઈ
 ,, અમરચંદ રતનચંદ અવેરી મુંબઈ
 ,, પુષ્પસેન પાનાચંદ રૂપચંદ અવેરી ,,
 ,, નિરજન ગુલાબચંદ ચોકસી ,,
 ,, કુલચંદ જે વખારીયા સુરત
 શ્રી. મોતીશા લાલબાગ જૈન ચેરીટીઝ મુંબઈ

શ્રુતભક્ત

શ્રી. રિખવદેવજી મહારાજની પેઢી અગડીયાતીર્થ
 ,, ગોવાલીયા ટેંક (આરાધના) જૈન સંઘ મુંબઈ
 ,, કલ્યાણ પ્રાર્શ્વનાથ જૈન સંઘ, ચોપાટી ,,
 શ્રી મરીન ડ્રાઈવ જૈન સંઘ પાટણ મંડળ મુંબઈ

આજીવન સભ્ય

શ્રી. મીઠાલાઈ કલ્યાણચંદ ધર્મકુંડ

(પ. પૂ. આ. શ્રી. ચિદાનંદ સાગરસૂરીશ્વરજી મ.ની પ્રેરણાથી)

„ પાર્શ્વનાથ શ્રવે. મૂ. સઘ. ઘાટકોપર મુંબઈ

(પ. પૂ. ગણિશ્રી જિતેન્દ્રસાગરજી મ.ની પ્રેરણાથી)

શેઠ શ્રી. રતિલાલ પાનાચંદ ડેરોલવાળા, વડોદરા,

(પ. પૂ. ગણિ. ચંદ્રાનનસાગરજી મ.ની પ્રેરણાથી)

શ્રી શામળાની પોળ જૈન સંઘ અમદાવાદ

શ્રી. મંછુલાઈ દીપચંદ ધર્મશાળા સુરત

(પ. પૂ. સા. શ્રી. મૃગેન્દ્રશ્રીજી મ.ની પ્રેરણાથી)

„ મંછુલાઈ દીપચંદ ધર્મશાળાની ખડેનો તરફથી સુરત

„ જૈન આનંદ પુસ્તકાલય „

„ નાનચંદ ધન્નાજી ટ્રસ્ટ „

„ શાન્તાકૃષ્ણ જૈન સંઘ મુંબઈ

„ શ્રી ઘાટકોપર મુનિસુવ્રતસ્વામી જૈન દેવસ્થાન પેઢી મુંબઈ

શ્રુતસહાયક

શ્રી. વેજલપુર જૈન સંઘ

(પ. પૂ. આ. શ્રી. ચિદાનંદ સાગર સૂરીશ્વરજી મ.સા.ની પ્રેરણાથી.)

„ પરમાનંદ જૈન સંઘ અમદાવાદ

(પ. પૂ. આ. શ્રી. કંચન સાગર સૂરીશ્વરજી મ.ની પ્રેરણાથી.)

„ બીજેવા જૈન સંઘ બીજેવા

(પ. પૂ. આ. શ્રી. વિજય ઇન્દ્રદિન સૂરીશ્વરજી મ.ની પ્રેરણાથી.)

„ ભાન્ડુપ જૈન સંઘ મુંબઈ

(પ. પૂ. ગણિ શ્રી. જિતેન્દ્ર સાગરજી મ.ની પ્રેરણાથી.)

„ મીઠાલાઈ કલ્યાણચંદ ધર્મકુંડ કપડવંજ

(પ. પૂ. ગણિ શ્રી. નરદેવસાગરજી મ.ની પ્રેરણાથી.)

- ૩૭ ઋવે. મૂ. તપગચ્છ સંઘ
(પ. પૂ. ગણિશ્રી નરદેવ સાગરજી મ.ની પ્રેરણાથી.)
- ૩૮ ખાનપુર જૈન સંઘ અમદાવાદ
(પ. પૂ. ગણિશ્રી મહાયશ સાગરજી મ.ની પ્રેરણાથી.)
- ૩૯ તીર્થરંજન વિહાર ખાનપુર અમદાવાદ
(સાધ્વીજી મ. શ્રી. ગુણોદયાશ્રીજીની પ્રેરણાથી.)
- ૪૦ આદરિયાણા વીશાશ્રીમાળી જૈન સંઘ આદરિયાણા
- ૪૧ પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ હુહારયાલ જૈન સંઘ મુંબઈ
(મુનિશ્રી કલ્પવર્ધન સાગરજીની પ્રેરણાથી.)
- ૪૨ ભોરખે મેટલ એન્ડ એન્જ. હુલ્સ કંપની મુંબઈ
- ૪૩ રાજસ્થાન જૈન સંઘ-ડોંગરી મુંબઈ
(ગણિશ્રી ચંદ્રાનનસાગરજીની પ્રેરણાથી.)
- ૪૪ તપગચ્છ જૈન સંઘ જયપુર
(બાલમુનિશ્રી દિવ્યાનંદસાગરજીની પ્રેરણાથી.)
- ૪૫ કાન્તિલાલ કાળીદાસ, શામળાની પોળ અમદાવાદ
- ૪૬ ચાણુસ્મા જૈન મહાજન પેઢી ચાણુસ્મા
(મુનિશ્રી રાજતિલકસાગરજી મ.ની પ્રેરણાથી)
- ૪૭ શ્રી કાન્તીલાલ જેકીશનદાસ વખારીયા સુરત
- ૪૮ શ્રી અમૃતલાલ જેકીશનદાસ વખારીયા સુરત
- ૪૯ શ્રી સોજત જૈન સંઘ (સાધ્વીજીશ્રી. રત્નત્રયાશ્રીજી મ.ની પ્રેરણાથી.)
- ૫૦ લીંખડી જૈન સંઘ (મુનિશ્રી. ન્યાયવર્ધનસાગરજી મ.ની પ્રેરણાથી.)
- ૫૧ નવરંગપુરા જૈન સંઘ અમદાવાદ
(સાધ્વીજી શ્રી પ્રવિણાશ્રીજી મ.ની પ્રેરણાથી.)

* * *

[પ્રિન્ટ રજીસ્ટર્ડ નંબર E 2721 (Bombay)]

પ્રવેશક

(લે. પ્રો. હીરાલાલ ર. કાપડિયા એમ. એ.)

દેશના—દુનિયા દુઃખના દરિયામાં ડૂબેલી છે. આનો વાસ્તવિક ઉદ્ધાર કરવા માટે—એને સન્માર્ગે વાળવા માટે એકાંતે કલ્યાણકારી ઉપદેશની—દેશનાની આવશ્યકતા છે. આવી દેશના આપવા માટે તો સાચા અને સંપૂર્ણ જ્ઞાન અને ખરેખરા અનુભવથી અલદૃત પુરુષોત્તમ ; જ યોગ્ય ગણાય. આ જ હકીકતને જૈન દૃષ્ટિ ચરિતાર્થ કરતી હોય એમ જણાય છે, કેમકે જૈન મંતવ્ય પ્રમાણે જૈનોના તીર્થંકરો—ધર્મતીર્થના સ્થાપકો સર્વજ્ઞ બન્યા વિના કદી દેશના દેતા નથી. વળી તેઓ સર્વજ્ઞ બન્યા બાદ દરરોજ એ વાર ત્રણ ત્રણ કલાક સુધી યોજનગામિની વાણીરૂપ પાણીને વહેવડાવ્યા વિના પણ રહેતા નથી. વિશ્વવત્સલતા તો આપોઆપ જ પોતાનું કાર્ય કરે જ ને ? કોઈ વ્યક્તિ ; ડૂબી જતી હોય અને એ કાઠે ઊભેલા માણસના જોવામાં આવે તો ડૂબતી વ્યક્તિ બચાવવા માટે ખૂંમ પાડે ત્યાં સુધી એ થોડોક જ રાહ જુએ ?

જૈન દર્શનમાં ગુરુને સ્વતંત્ર અધિકાર નથી. એમને તો તીર્થંકરે બતાવેલા જ માર્ગે ચાલવાનું છે. અસીલના કહ્યા વગર એની વઝીલાત કરનારા તીર્થંકરના અને એમના ધ્યેય અને રાહ એક જ છે આથી તો વિશ્વના કલ્યાણ માટે જેમ તીર્થંકરો દેશના દે છે તેમ ‘ગુરુ’ પદે બિરાજતી વ્યક્તિએ પણ જૈન શાસનને વફાદાર રહી એ કાર્ય કરવું જ જોઈએ. આવી પરિસ્થિતિમાં આગમોદ્ધારકને હાથે એમના સુદીર્ઘ દીક્ષાપર્યાયને લઈને અનેક વાર દેશનાઓ અપાઈ છે તે યોગ્ય જ થયું છે. આ દેશનાઓનું લાભાદિ રૂપ બાહ્ય કલેવર ભલે કેટલીક વાર એક જ જણાય, પરંતુ એમાં રહેલ આત્મા તો લિપ્ત લિન્ન સ્વરૂપે છે.

વિષય—તેઓશ્રીના વ્યાખ્યાનમાં સર્વે આસ્તિકોએ સ્વીકારેલાં—એમને માન્ય દેવ, ગુરુ અને ધર્મ એ ત્રણ તરવોમાં ‘દેવ’ તરવની સૌથી

વિશેષ મહત્તા છે; એ બાબત દાખલા—દલીલપૂર્વક રજૂ કરાઈ છે. વિશેષમાં આ દ્વારા, સમસાની હરિમદ્રસૂરિએ અષ્ટક-પ્રકરણ ‘મહાદેવાષ્ટક’થી કેમ શરૂ કર્યું તે દર્શાવાયું છે. સુદેવના ધ્યેયને અને એમણે આંકેલા માર્ગને અનુસરવું એ સદ્ગુરુનું કર્તવ્ય છે. એ વાત અહીં વિસ્તારથી સમજાવાઈ છે.

અ-ચ વ્યાખ્યાનના પ્રારંભમાં ‘સર્વ જીવોનું સાધ્ય સુખ છે’ એમ અતિપદ્મ કરાયું છે આના પછીના વ્યાખ્યાનનો ક્રમાંક જો કે પૃથક્ અપાયો છે, છતાં વિષયની દૃષ્ટિએ તો એ જો મળીને એક દેશના પૂરી થાય છે. વાત એમ છે કે બીજા વ્યાખ્યાનમાં ‘કલિકાલસર્વજ્ઞ હેમચંદ્રસૂરિ’એ શ્લોક બદલ્યાની જે હકીકત દર્શાવાઈ છે તેના અનુસંધાનરૂપ વક્તવ્ય પછીના વ્યાખ્યાનમાં છે.

આવી રીતે એક વ્યાખ્યાન બીજા વ્યાખ્યાન સાથે સંલગ્ન છે—એ જો મળીને એક દેશના બને છે. એક વ્યાખ્યાનમાં મોક્ષ મેળવનારની સંખ્યા સમજાવાઈ છે. બીજામાં ચાર ભાવનાનું—બૌદ્ધ દર્શનમાં ઉદ્દેખાયેલ બ્રહ્મવિહારનું સ્વરૂપ વિચારાયું છે. કેઈ વ્યાખ્યાન મનુષ્ય-ભવની દુર્લભતાને સ્પર્શે છે તો કેઈ (અંતિમ) વ્યાખ્યાન મનુષ્ય-ભવની મહત્તા સમજાવે છે એક સ્થળે આર્તધ્યાનનું સ્વરૂપ નિરૂપાયું છે અને મનને વશ રાખવાનો બોધ અપાયો છે. તેમજ એ વાતનો નિર્દેશ છે કે તીર્થંકર ધર્મ બતાવે છે, નહિ કે બતાવે છે. આ ‘ત’ અને ‘ન’ વચ્ચેનો ભેદ સમજવા જેવો છે.

એક વ્યાખ્યાનનો પ્રારંભ હરિમદ્રસૂરિકૃત પંચામ્ભગને લક્ષીને કરાયો છે. એવી રીતે બીજાનો રત્નશેખરસૂરિકૃત સિરિસિરિ-ચાલકહાને ઉદ્દેશીને અને ત્રીજાનો ‘કાલિકાલસર્વજ્ઞ’ હેમચંદ્રસૂરિકૃત ત્રિષષ્ઠિશલાકાપુરુષચરિત્રને ઉદ્દેશીને કરાયો છે.

અગ્નિપરીક્ષા—આગમોદ્ધારકની દેશના એટલે સામા પક્ષના બકીલને હાથે સાક્ષીની કરાતી ઊલટ તપાસ. એઓ જૈન દર્શનનાં સ્વંતર્યો કેવળ રજૂ કરે છે એમ નહિ, પરંતુ એના વિરોધી પણ જે

રીતે એની પરીક્ષા ન કરે તેવી એની આકરી પરીક્ષા પોતે કરે છે. પ્રાચીન અને નિષ્પક્ષપાતી મુનિવરોનું વક્તવ્ય ચાર્ટર બેન્કનું—સો ટચનું સુવર્ણ છે. એ હકીકત એઓ એની અગ્નિપરીક્ષા કરી સિદ્ધ કરી આપે છે. દા. ત. વિચારો નિમ્ન લિખિત પદ્યની સમીક્ષા :—

“પક્ષપાતો ન મે વીરે, ન દ્વેષઃ કપિલાદિપુ ।

યુક્તિમદ્ વચનં યસ્ય, તસ્ય કાર્યઃ પરિગ્રહઃ ॥”

મહાવીરસ્વામીના અનન્ય રાગી હરિભદ્રસૂરિએ લોકતત્ત્વ-નિર્ણયમાં આ પ્રમાણે જે ઉદ્ઘાર કાઢ્યા છે તેની તાર્તિક દૃષ્ટિએ આગમોદ્ધારકે ચકાસણી કરી છે. પક્ષપાત એટલે શું ? પક્ષપાત અને રાગમાં ભેદ શો ? ‘વીરે’ ને બદલે ‘સાંખ્યે’ અને ‘કપિલાદિપુ’ ને બદલે ‘જિનાદિપુ’ જેવા પ્રયોગ કેમ નહિ ? ઉત્તરાર્ધ શું સૂચવે છે ? આમ અનેક રીતે આ પદ્યની એમણે પરીક્ષા કરી છે. અને એની સત્યતા પૂરવાર કરી આપી છે.

ગહન વિષયની છાણાવટ—સૂક્ષ્મ નિગોઠનું નિરૂપણ એ જૈના દર્શનની એક વિશિષ્ટતા છે. સાથે સાથે એનો એ એક અટપટો પરંતુ ખૂબ મહત્ત્વનો વિષય પણ છે. આવા ગહન વિષયને પણ લૌકિક દાબલા-દલીલ આપીને અર્જનો પણ સહેલાઈથી સમજી શકે. એવી રીતે આગમોદ્ધારકે રજૂ કર્યો છે.

અવળી રજુઆત—સામાન્ય રીતે શ્રાવકો પણ જે સવાલ ઉઠાવતા અચકાય અને છહેચોક બોલતાં હરે તેવી વાત પણ બેધડક રીતે આગમોદ્ધારક ઉપસ્થિત કરે છે આ વિચારતાં મને એક પ્રસંગ યાદ આવે છે. કહેવાય છે કે—ઇન્વેરિટી (Inverarity) જેવા ધારા-શાસ્ત્રી એક વાર પોતાના અસીલ તરફથી બોલવા ઊભા થયા ત્યારે બૂલથી પોતાના અસીલની વિરુદ્ધ જે સામા પક્ષનો વકીલ કહે તેવી જ વાતો એમણે કહી. કોઈકે એમનું ધ્યાન ખેંચ્યું ત્યારે એમણે કહ્યું : ‘નામદાર, આ તો મારા મિત્ર—સામા પક્ષના વકીલ—સાહેબ જે કહે તે મેં કહ્યું છે, પણ તે કેવું વજૂદ વિનાનું છે તે હવે હું બતાવું છું.’ આમ કહી એમણે આખી વાત પલટી નાખી.

પ્રસ્તુત સંગ્રહમાં અલયકુમારને મહાવીરે દીક્ષા આપી તેથી શ્રેષ્ઠિક રાજાને કેટલું બધું સહન કરવું પડ્યું, કોણિકે કેવો ભયંકર ઉત્પાત મચાવ્યો ઇત્યાદિ પાપના લાગીદાર જાણે મહાવીર ન હોય એમ રજૂઆત કરી, એનો સચોટ રદિયો આગમોદ્ધારકે આપ્યો છે, અને સાથે સાથે ‘સાચો ભક્ત કોને કહેવાય ?’ તે પણ દર્શાવ્યું છે.

તીર્થંકર એટલે દ્રવ્ય-દૃષ્ટિએ માંસના લોચા અને ભગવાનની પ્રતિમા એટલે પથ્થરનો ટૂકડો એમ કહી એ બન્નેની વાસ્તવિક મહત્તા એમણે નિર્દેશી છે.

વ્યાવહારિક બોધ—આગમોદ્ધારક દુનિયાદારીની બાબતોથી પણ પરિચિત છે. એથી તો ટદ્દુ, વાંદરો, ઉંદર, વીંછી વગેરે કેમ વર્તે તેનું ઝીણવટભર્યું વિવેચન એમણે કર્યું છે. “ઘરમાં કોળણ લાવી બેસાડ કોળણ”, લવાદ અને ન્યાયાધીશનાં વર્તન, વાંઠા અને વિધુર વચ્ચે ભેદ, શત્રુનો શત્રુ તે મિત્ર, ભોળાવનારાની શબ્દછળમાં ઉસ્તાદી, કાયટિયાની મનોદશા, ફરિયાદી તરીકે સિપાઈ, ઘોનું વાઘરીવાડે ગમન, આસામી તૂટે તો શું ? કણુબીનું વર્તન, વ્યાજના પ્રકારો, ઇત્યાદિ બાબતો પણ આ વાતની સાક્ષી પૂરે છે.

અંગ્રેજી શબ્દનો પ્રયોગ—મુસલમાની રાજ્ય દરમ્યાન કેટલાક ફારસી અને અરબી શબ્દો ગુજરાતી ભાષામાં અપનાવાયા તેમ અંગ્રેજોના અમલ દરમ્યાન અંગ્રેજી શબ્દો ઘરગથ્થુ બન્યા. આવી પરિસ્થિતિમાં આગમોદ્ધારકને હાથે પોલીસ, મેમ્બરશિપ, કાર્ડ-હોલ્ડર, થિયરી ઇત્યાદિ શબ્દો વપરાયા છે, તે સ્વાભાવિક છે.

મુખ્ય સૂર—સમગ્ર વ્યાખ્યાનો-દેશના પાછળ એક જ ઉદ્દેશ રખાયો છે કે કર્મનું સ્વરૂપ સમજાવી સંસારી જીવોને મુક્તિનો માર્ગ બતાવવો કે જેથી એઓ સદાને માટે દુઃખથી મુક્ત બની શાશ્વત સુખના ભોક્તા બને.

પ્રાપ્તિસ્થાન

૧. શેઠ શ્રી અમરચંદલાઈ રતનચંદ ઝવેરી
૭૭ એ, વાલકેશ્વર રોડ મુંબઈ-૪૦૦૦૦૬
૨. શ્રી આગમોદ્ધારક સંસ્થા
ગાંધીપુરા-આગમ મંદિર રોડ, સુરત-૧
૩. શ્રી સોમચંદ ડી. શાહ
ભુવન-નિવાસ સામે, પાલીતાણા (સૌરાષ્ટ્ર)
૪. શ્રી જશવંતલાલ ગીરધરલાલ
દોશીવાડાની પોળ, અમદાવાદ-૧
- ૫ શ્રી સરસ્વતી પુસ્તક ભંડાર
હાથીખાના રતનપોળ, અમદાવાદ-૧
૬. શ્રી પાર્શ્વ પ્રકાશન
નીચા પોળના નાકે ઝવેરીવાડ રીલીફરોડ, અમદાવાદ-૧
૭. શ્રી સેવંતીલાલ વી. શાહ
મહાજન ગલી, ઝવેરી બજાર મુંબઈ-૪૦૦૦૦૨

પ્રવચનનો પ્રકાશ

કાળનો પ્રવાહ અનાદિ કાળથી સતત વહેતો રહેલ છે, તે પ્રવાહ આઘાત-પ્રત્યાઘાત ઝીલતો, સહતો, પોતાના કાંઠાને સમૃદ્ધિ, સુખમય, શાંતિમય બનાવે છે.

આ અગાધ પ્રવાહમાં આગમો-વીતરાગ પરમાત્માનો વાણીનો ઘોષ છે. તે ઘોષને ઝીલવો, સમજવો, આત્મસાત્ કરવો ને સામાન્ય બુદ્ધિશાળીને આપવો તે સરળ ને સહજ કાર્ય નથી. તેવું કાર્ય કરનાર ભગીરથ જેવાની મહાન અને પુરુષાર્થની અબોધ સંશોધન શક્તિ ને પારાવાર સહનશીલતાની આવશ્યકતા છે. અને આવું જ સાંપડે છે એક આનંદ સાગરજીમાં...

તેઓ નીડર, પ્રતાપી, પ્રભાવી, સંશોધક ને પ્રવચનકાર હતા. ગીતામાં શ્રી કૃષ્ણે પ્રરૂપેલ વચનનો સાક્ષાત્કાર શ્રી સાગરજીએ કર્યો. ભારત પર પરદેશીઓનાં આક્રમણો થયા, અંગ્રેજોનું શાસન આવ્યું ને ભારતીય બધું તે પરદેશના પારકા પ્રકાશમાં કથીર કંચન લાગ્યું, ને અજ્ઞાનતા ને અરાજકતાના વાતાવરણમાં લોકોને પરદેશી સત્તામાં સમૃદ્ધિ લાગી.

આવા વિકૃત વંટોળમાં વિચારતા લોકોને એક મહર્ષિએ સંસ્કારનો અને સંસ્કૃતિનો તેમજ સન્માર્ગનો સોનેરી માર્ગ દર્શાવ્યો. લોકોની શંકા પર સત્ય-અસત્યનો ભેદ પારખવા માટે છીણી વડે ઘા કર્યો, પ્રશ્નો ઉપસ્થિત કર્યા ને પ્રશ્નોના ઉત્તર આપ્યા.

તેઓશ્રીનું પ્રવચન એટલે પ્રશ્નોત્તરી. તે સમજવા માટે જવલંત માનસ શક્તિ, કુશાગ્ર બુદ્ધિ અને પ્રખર અભ્યાસ ને સતેજ સ્મરણ શક્તિ જોઈએ.

પૂ. આગમોદ્ધારક પ્રશ્નો ઉપસ્થિત કરે છે. તેના ઉત્તર શોર્ટ અને સ્વીટ આપે છે, પણ તેની અસર જેમ નયુ ક્વીનાઈન દેહનો મેલેરિયા તાવ તાત્કાલિક દૂર કરે તેમ આ પ્રશ્ન-પ્રવચનો નયુ ક્વિનાઈન છે, જે તાત્કાલિક સંસાર ભવના તાપ ને તાવને દૂર કરવા સમર્થ છે.

પૂ. સાગરજીનાં પ્રવચનોને ગ્રંથસ્થ કરવાની શુદ્ધ, સાત્ત્વિક, તાત્ત્વિક માલ લેવાની અને તે જિજ્ઞાસુને આપવાની કમર કસી છે આગમોદ્ધારક પ્રવચન પ્રકાશન સમિતિએ.

એ સમિતિમાં આધારભૂત ખ્યાતનામ, વિચક્ષણ ને વિવેકી શ્રાદ્ધરત્નો પૂ સાગરજીના અનન્ય, સમજુ લકતો છે, જેઓએ પૂ સાગરજીનાં વ્યાખ્યાનોનો રસ માણ્યો છે, જીવનમાં ઉતાર્યો છે, તે આનંદ, તે ઉદ્ધાસ, તે પ્રસન્નતા, તે આત્મીયતા, તે રોમાંચ અન્યને અર્પવા કટિબદ્ધ બન્યા છે.

તેમને પ્રેરણા અર્પનાર, કાર્યપ્રવૃત્ત કરનાર, તપોમૂર્તિ શાંત, દાનંત, ક્ષાન્ત સરળ સ્વભાવી, વાત્સલ્ય મૂર્તિ, સદૈવ સ્મિત પાથરતા આચાર્ય ભગવંત શ્રીદર્શનસાગરજી મ. સા. છે.

અને પૂ ગુરુદેવના વિચારોને આચારમાં મૂકનાર, ઉખા ને હુંક લાવનાર છે સંગદૂઠનપ્રેમી શ્રીનિત્યોદયસાગરજી ગણિવર્ય. તેમનામાં નામ પ્રમાણે સાગરજીનાં વિચારોને નિત્ય ઉદયમાં લાવવા માટે તમન્ના છે, ધગશ છે, બસ, બધાને સાગરજીના જ્ઞાનસાગરમાં ડૂબાડી તેમને અનેરો સાર્વિક આનંદ લેતા કરવા.

આવી શુભલાવના ને શુભકામના એ ગુરુશિષ્યની અલબેલી બેડીમાં છે. તેમને યથાર્થ સ્વરૂપે નક્કર વાસ્તવિક બનાવનાર છે સુસ્ત, સંસ્કારી, જન્મજાત ધર્મનિષ્ઠ એવા સાત દ્રસ્ટીઓ... જેમનાં અપૂર્વ શ્રદ્ધા, અડગ વિશ્વાસ, ને અટળ કાર્યનિષ્ઠાને કારણે તેઓ પૂ સાગરજીનાં વ્યાખ્યાનો મુદ્રિત કરવા-કરાવવા કટિબદ્ધ થયા છે.

અને આવું ઉમદા-ઉત્તમ-ઉદાત્ત કાર્ય કરવાનો અદ્યાંશ લઢાવો લેવાનું મને ગુરુકૃપાએ, પુણ્યોદયે પ્રાપ્ત થયું તે મારું સૌભાગ્ય છે.

આ પ્રવચનો સમજવા માટે પ્રાથમિક નિશ્ચિત વિચાર-જ્ઞાનની પૂર્વભૂમિકાની જરૂર છે પછી તેને માનસપાચક બનાવવાની બુદ્ધિ ને અભ્યાસની જરૂર છે તથા આત્મસાત્ કરવા માટે સમતા, શાંતિ ને સ્થિરતાની જરૂર છે.

છન્નસ્થ છુ, લૌતિક ભૂતાવળથી વીંટળાયેલ છું, વિષમય વાતાવરણમાં વિમાસું છુ તેવાને હાથે થયેલ ભૂલ ઉદારભાવે ક્ષમ્ય કરી છાશ ન ખીતાં, માખણ-નવનીત માણુશે એવી વિનંતી—

લાલચંદ કે. શાહ (વણોદવાળા)

આગમોદ્ધારકશ્રીનો અદ્યપરિચય

ભક્તિ અને શક્તિના સંગમ તીર્થસમું મહાગુજરાતનું કપડવંજ શહેર તે આગમોદ્ધારક શ્રીની જન્મભૂમિ. ગાંધી મગનલાલ ભાઈચંદના સુપત્ની ચમુનાબેનની કુક્ષિએ વિ. સં. ૧૯૩૧ના અષાઢ વદ ૦)) ના દિવસે હેમચંદભાઈનો જન્મ થયો. મોટાભાઈની થયેલી દીક્ષા અને પિતાશ્રીની સંયમ પ્રત્યેની તીવ્રતર ભાવનાથી ઋદ્ધિ અને સમૃદ્ધિની વચ્ચે પણ સંસાર પ્રત્યે ઉદાસીનતા ને સંયમ પ્રત્યે તીવ્ર ઝંખના વધી. કુટુંબીજનોએ તેમને સંસારની કેદમાં નાખ્યા, છતાં નિત્ય પ્રવચનસેવનથી અને મહાપુરૂષોની કથાઓના શ્રવણથી હેમચંદભાઈ જીવનનો થાક ઉતારવા લાગ્યા ને મનમાં વૈરાગ્ય ધરતા ઘરવાસી તે મોક્ષમાર્ગના પ્રવાસી બનવા કટિબદ્ધ થયા ને વિ. સં. ૧૯૩૭ મહા સુદ ૫ ના ભાગવતી પ્રવજ્યા અંગીકાર કરી, આનંદસાગર બન્યા. પણ કાળે એકલે હાથે જ જાણે પોતાનું ભાગ્ય ઘડવા ન મોકલ્યા હોય તેમ ગુરૂદેવ શ્રીઝવેરસાગરજી છ માસના અદ્ય સમયમાં જ સ્વર્ગે સીધાવી ગયા. ગુરૂ મંની શિક્ષા અંતરમાં ઉતારી જ્ઞાન અને ચારિત્રની સાધનામાં પ્રગતિ કરવા લાગ્યા. મરજીવાની જેમ ઊંઘ અને આરામ તણ સાહસ અને પુરુષાર્થના પ્રતાપે જ્ઞાનસાગરમાં ડૂબ્યા અને અદ્ય સમયમાં જ સતત પરિશ્રમ વડે વિવિધ વિષયોને અંગે નાની મોટી કૃતિઓ રચનારા અને પૂર્વાચાર્યોની પ્રૌઢ કૃતિઓના પઠનપાઠન અને સંપાદન કરનાર અને જૈન સમાજમાં પૃચ્છા યોગ્ય ઉચ્ચ વિદ્વાનોમાં અગ્રગણ્ય સ્થાન પ્રાપ્ત કરવા સમર્થ બન્યા અને ‘સાગરજી’ના નામથી સારાય સમાજમાં પ્રસિદ્ધ થયા.

જ્યાં સ્થાનકવાસીઓનો જોરદાર પ્રચાર હતો તેવા રાજસ્થાનના પાલી શહેરમાં ચાતુર્માસ માટે શ્રીસંઘનો આગ્રહ થતાં ત્યાં પધારી

-અજ્ઞાનનાં તિમિર ઉલેચી, જ્ઞાનનાં અજવાળાં કરવા ‘સ્થાનાંગસૂત્ર’ની દેશના આપી, અનેક સ્થાનકવાસીઓને મંદિરના માર્ગે ચઢાવી પોતાની પૂર્ણ પ્રતિભાનાં દર્શન કરાવ્યાં

તે વખતની ત્રિપુટી તરીકે સાથે રહીને શાસનનાં અનેક કાર્યો કરનાર સુનિરાજશ્રી નેમવિજયજી શ્રી મણિવિજયજી અને શ્રી આનંદ-સાગરજીએ પંચાસપ્રવર શ્રી ગંભીરવિજયજી મ. સા. પાસે યોગોદ્ધન કર્યા અને વિ. સં. ૧૯૬૦ના જેઠ સુદ ૧૦ ના પંચાસપદે આરૂઢ થયા અને સત્તાવીશ વર્ષના દીક્ષા પર્યાયે સુરત સંઘના અત્યાચ્છે ૧૯૭૪ના વૈશાખ સુદ ૧૦ ના પ. પૂ. આ. શ્રી વિજય કમલસૂરીંવરજી મ. ના વરદહસ્તે આચાર્યપદને વર્યા.

તે મહાપુરૂષે આગમોની નવ વાચના આપવા પૂર્વક આગમોને મુદ્રિત કરાવ્યા.

તેમણે ૮૨૧૪૫૭ શ્લોકપ્રમાણ એકસોપ ચોતેર આગમ પ્રકરણો અને સિદ્ધાન્તિક ગ્રંથોનું સંપાદન કર્યું, ૭૦ હજાર શ્લોકપ્રમાણ આગમિક અનેકવિવ ગ્રંથોનું અલિનવ સર્જન કર્યું, ૬૦ હજાર શ્લોકપ્રમાણ ગુજરાતી-હિન્દી સાહિત્યના પચ્ચીસ ગ્રંથોનું સર્જન કર્યું, જે લાખ શ્લોકપ્રમાણ આગમ ગ્રંથો આરસની ૬ x ૨૪ ની શીલાઓ પર કોતરાવ્યા, જે લાખ શ્લોકપ્રમાણ આગમ ગ્રંથોનું ૩૬ x ૧૫ના તામ્રપત્રો પર અંકન કરાવ્યું, જે લાખ શ્લોકપ્રમાણ આગમોનું ૨૪ x ૩૦ના લેજર પેપર ઉપર શુદ્ધ મુદ્રણ કરાવ્યું,

પ્રાચીન એંસી ગ્રંથો ઉપર ૧૫૦૦૦ શ્લોકપ્રમાણ સંસ્કૃત લાખામાં પ્રસ્તાવના લખી પોતાની પ્રતિભાનાં દર્શન સમાજને કરાવી સાચા અર્થમાં આગમોદ્ધારક બન્યા. એકલા સુરતમાં જ શેઠ દેવચંદ લાલભાઈ જૈન પુસ્તકોદ્ધારકુંડ વિ. સં. ૧૯૬૪, શ્રી તત્ત્વબોધ જૈન-પાઠશાળા વિ. સં. ૧૯૬૮, જૈનાનંદ પુસ્તકાલય વિ. સં. ૧૯૭૫, શેઠ

નગીનદાસ મંછુસાઈ જૈન સાહિત્યોદ્ધારક ફંડ વિ.સં. ૧૯૮૬, શ્રી આનંદ સાગરસૂરિ જૈનપાઠશાળા વિ. સં. ૨૦૦૨ અને જૈનપુસ્તક પ્રચારક સંસ્થા વિ. સં. ૨૦૦૫માં સ્થાપી. આ રીતે સુરતને સાચી સોનાની સુરત બનાવી. આ જ્ઞાનની સંસ્થાઓ સ્થાપી તેથી તેઓશ્રી “સુરતના સાગરજી” તરીકે ઓળખાયા.

મંદિર તો અનેકોએ બનાવ્યાં, પરંતુ જૈનધર્મના ઇતિહાસમાં જિનબિબ અને જિનાગમની ઐક્યતા કરી સર્વપ્રથમ આગમમંદિર નિર્માણ કરવાનું પુણ્ય કાર્ય તો આગમોદ્ધારકશ્રીએ જ કર્યું.

સમ્મેતશિખરમાં હવા ખાવાના બંગલા બંધ કરાવ્યા, અંતરીક્ષજીમાં દિગંબરોના કેસમાં સત્યવાદી ને વિજયી થયા, કેશરીયાજી તીર્થ મૂર્તિપૂજક સંઘનું જ છે, તે સાબિત કરી વિજય દંડ ચઢાવ્યો. જીવના ભોગે પણ ચારૂપ, અંતરીક્ષજી, કેશરીયાજી, ભોપાવર વગેરે અનેક તીર્થોનું રક્ષણ કરી શાસનશાહી તરીકે વિખ્યાત થયા.

શૈલાણુનરેશ દિલિપસિંહજીને પ્રતિબોધી જીવદયાનો પડહ વગડાવવાપૂર્વક આખાય માલવામાં ધર્મનો પ્રચાર કરાવી, જિનમંદિરોના ઉદ્ધાર સાથે માંડવગઢ, ભોપાવર તીર્થનો ઉદ્ધાર કરાવી, અનેક સ્થળે પાઠશાળા વગેરે ચાલુ કરાવી, જેથી આજે પણ “સાગરજીનું માલવા” કહેવાય છે.

જૈનનંદ પુસ્તકાલય દ્વારા નાનાંમોટાં અનેક શહેરોમાં જ્ઞાન-ભંડારો મુકાવી સદાને માટે જ્ઞાનપરબો ચાલુ કરી વિ. સં. ૧૯૭૧ માં આગમોદયસંમિતિની ભોયણીમાં, વિ. સં. ૧૯૮૨ જૈનનંદ જ્ઞાનમંદિર જામનગરમાં અને શ્રમણસંઘ પુસ્તકસંગ્રહ તથા ઋષભદેવજી કેશરીમલ પેઢી જેવી અનેક શાસનહિતકર સંસ્થાઓની સ્થાપના કરી, સંઘમાં જાગૃતિ આણી અને શાસનની અવિચ્છિન્ન પરંપરા ટકાવી આક્રમણખોરોનો હુકુમ્મશ પ્રતિકાર કર્યો.

જીવનનો અંતસમય જાણી ભયંકર માંદગી અને વ્યાધિઓથી ગ્રસ્ત દેહે આરાધના માટે “આરાધના માર્ગ” ગ્રંથની રચના કરી, પંદર દિવસ અનશન સ્વીકારવાપૂર્વક અર્ધપક્ષાસને મૌન અવસ્થામાં ચારે આહારનો ત્યાગ કરવાપૂર્વક પોતાના શિષ્ય આ. શ્રી માણિક્યસાગરસૂરિ મને સંઘ અને સમુદાયની જવાબદારી સોંપી શેઠ મંછુભાઈ દીપચંદની ધર્મશાળા (લીંબડાનો ઉપાશ્રય)માં સં. ૨૦૦૬ના વૈશાખ વદ ૫, શનિ સ્તા. ટાઇમ ૪-૩૨ અમૃત ચોઘડીયે સ્વમુખે નમસ્કાર મહામંત્રનું સ્મરણ કરતા સ્વર્ગે સિધાવ્યા.

આ રીતે અપ્રતિમ પ્રતિભાપૂર્ણ જીવનથી લાખોને ધર્મ પમાડી, આગમસાહિત્ય, સંઘસેવા, તીર્થસેવા, ઉજમણાં, ઉદ્યાપન, દીક્ષાઓ, પ્રતિષ્ઠાઓ કરાવવાપૂર્વક, તર્ક દલીલોથી યુક્ત સાત્ત્વિક વાણીનું પાન કરાવી, પથ્થર જેવા હૃદયને પીગંગાવનાર, મોક્ષમાર્ગની સાધના કરનારને આલંબનરૂપ, તપ, જપ અને સંયમથી સુશોભિત જ્ઞાનના અદ્વિતીય આરાધક એવા આ સૂરીશ્વરજીનું જીવન દરેકને આત્મવિકાસ કરવામાં સહાયક બને અને અજ્ઞાની જીવોના નેત્ર ઉઘાડના રુું બની વ્યક્તિ અને રાષ્ટ્રના જીવનઘડતરમાં મહત્વનો ભાગ ભજવે એ જ ઇચ્છા સાથે સૂરીજીને શતશઃ વંદના

વાલકેશ્વર, મુંબઈ-૬

અંદ્રાનનસાગર ગણિ.

શ્રી આગસોદ્ધારક પ્રવચન પ્રકાશન સમિતિ તરફથી
આગમોની ચાવીરૂપ પ્રકાશનો

પૂર્વ મહિમા દર્શન	રૂ. ૨૫ = ૦૦
દેશના મહિમા દર્શન	રૂ. ૨૫ = ૦૦
આત્મંદ પ્રવચન દર્શન	રૂ. ૨૫ = ૦૦
પોડશક પ્રકરણ દર્શન	રૂ. ૨૫ = ૦૦

વિષયાનુક્રમ

- * પ્રકાશકીય નિવેદન....શ્રી અમરચંદ રતનચંદ ઝવેરી
- * સંપાદકીય—ગણિવચ્ શ્રી નિત્યોદય સાગરજી મ. સા.
- * આગમોદ્ધારક પ્રવચન પ્રકાશન સમિતિનું નમ્ર નિવેદન
નિવેદક—દ્રુટી ગણુ
- * પ્રવેશક —હીરાલાલ ર. કાપડિયા
- * પ્રવચનનો પ્રકાશ —લાલચંદ કે. શાહ
- * આગમોદ્ધારકશ્રીનો અલ્પ પરિચય
શ્રી ચંદ્રાનનસાગર ગણિ
- * પ્રવચન અનુક્રમણિકા. પાના ૧ થી ૪૮૦

પ્રવચન અનુક્રમણિકા

પ્રવચન	વિષય	પાનુ'
૧.	દેવાધિદેવ શ્રી તીર્થંકર ભગવાન	૧
૨.	પરિણતિ જ્ઞાન	૧૨
૩.	ધર્મ અને જ્ઞાનધર્મ	૨૩
૪.	ધર્મનો પાયો	૩૬
૫.	જન્મમરણની ભયંકરતા	૫૦
૬.	ચથાવાદી તદ્દાકારી	૭૧
૭.	સુખદુઃખ સમીક્ષા	૧૦૭
૮.	નવપદ	૧૩૮
૯.	જૈન દર્શનમાં અસ્પૃશ્યતાનું વિધાન	૧૪૪
૧૦.	ધર્મનાં ચિહ્નો	૧૫૩

૧૧. જ્ઞાની	૧૫૮
૧૨. દેવની આરાધના	૧૭૧
૧૩. લગ્ન	૧૮૪
૧૪. શ્રુત-પ્રવાહ	૨૦૮
૧૫ દેવ-ગુરુ-ધર્મ	૨૧૩
૧૬ સમ્યક્ત્વ	૨૩૧
૧૭. પાંચ પ્રકારના ભાવ	૨૫૧
૧૮ જ્ઞાન અને ક્રિયા	૨૬૨
૧૯. વેરાગ્યનો વિવેક	૨૭૦
૨૦. માતા-પિતાની જવાબદારી	૩૦૪
૨૧. હું કોણ ?	૩૨૮
૨૨. જ્ય જિનેંદ્ર અને પ્રણામ	૩૪૪

ભાગ-૨

૧. જ્ઞાન પ્રવૃત્તિ	૩૪૮
૨. મૂર્તિપૂજનું રહસ્ય	૩૫૪
૩ આજનું કપરું આરિત્રપાલન	૩૭૪
૪. શાસ્ત્રચક્ષુ	૩૮૩
૫. ધર્મલાલ	૩૮૬
૬. જૈન કોણ ?	૪૦૦
૭. અંતરાત્મ	૪૧૧
૮. જન્મ કલ્યાણક	૪૨૬
૯. ઉપાધિ કેમ છોટે ?	૪૨૯
૧૦ મુનિ અહિંસક કે અકિંચન ?	૪૩૬
૧૧. પાતળા કષાયથી મનુષ્યપણું	૪૪૨
૧૨. શરીર એટલે દરબારી જમીન	૪૪૬
૧૩. જીવજીવન અને જડ જીવન	૪૫૪
૧૪ અનર્થનું મૂળ	૪૬૨
૧૫. મમતા	૪૭૧

દેવાધિદેવ શ્રી તીર્થંકર ભગવાન

મનુષ્યભવ દુર્ગ્ગલ છે, કારણ કે મનુષ્યપણું મેળવવા મથતા જીવો ઘણા છે. મનુષ્યપણામાં પણ જન્મતાં કાંઈ પણ ન કર્યા છતાં કોઈને સુખ વગેરે મળે છે તે પરભવના પુણ્યનો પ્રભાવ છે. હવે મનુષ્યપણુ પામી પૂણ્યાઈ ન કરવામાં આવે તો તે મનુષ્યપણું કેવળ ખર્ચ કરનાર, પણ કમાણી ન કરનાર પેઢી જેવું ગણાય. મનુષ્યપણાની પેઢીમાં ઈંદ્રિયો, કષાયો વગેરે ઉઠાઉગીર ગ્રાહ્યો છે અને દાન-શિયળ-તપ-ભાવ વગેરે ઉત્તમ ગ્રાહકો છે.

મનુષ્યપણામાં પોતાનું સાચું રક્ષણ સમજવા શુદ્ધ દેવતત્ત્વને પકડો. શુદ્ધ દેવતત્ત્વ અને ધર્મતત્ત્વ અપૂર્ણાંકના ગુણાકાર જેવા છે. જે દેવ પૂરેપૂરા જાણકાર ન હોય, તો તેમનો બતાવેલો ધર્મ તુંબડીમાંના કાંકરા જેવો છે. વર્તન-પૂર્વક સાચું જાણનાર જ ખરેખર જાણકાર છે. આથી શાસ્ત્રમાં પ્રથમ વીતરાગપણું અને પછી સર્વજ્ઞપણું પ્રાપ્ત થાય છે તેમ જણાવ્યું છે.

શ્રી સિદ્ધભગવાન અને તીર્થંકર ભગવાન બન્ને સર્વજ્ઞ સરખા, છતાં તીર્થંકર ભગવાન ગુકામાં અટવાતા માણસોને પ્રથમ દીપક બતાવનાર જેવા માર્ગદર્શક અને ઉપદેશક છે, માટે તે પરમ ઉપકારી છે, તેમજ તીર્થંકર ભગવાનપણું એક ભવના નહિ પણ ભવાંતરના પ્રબળ સદ્વર્તનને લઈને પમાય છે. દા. ત. નેમિનાથ ભગવાને બાલ્યકાળમાં જરા નિવારવાને ઉપાય બતાવ્યો પણ સંહારમાં સાથ ન આપ્યો. તીર્થંકર ભગવાનના જન્મ વખતે ઈંદ્રોના આસન ડોલે છે. ઈન્દ્રો નમસ્કૃત્ય કહી સ્તવે છે. આ તીર્થંકર ભગવાંત દેવાધિદેવ છે.

મનુષ્યપણાનાં સ્થાન થોડાં : ઉમેદવારો ઘણા

શાસ્ત્રકાર મહારાજ ભગવાન્ શ્રી હરિભદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજ ભવ્ય જીવોને ધર્માપદેશ દેતાં અષ્ટકજી પ્રકરણની રચનામાં બંત્રીશ અષ્ટકોમાં પ્રથમ મહાદેવાષ્ટક કહેવાના કારણમાં એમ જણાવી ગયા

છે કે આસ્તિક દેવ, ગુરુ, ધર્મ એ તત્ત્વત્રયીને માને છે તેમાં મૂળ આધાર ભૂત દેવતત્ત્વ જ છે. ગુરુ તે જ મનાય છે કે જે દેવે કહેલા આચારમાં વર્તે દેવે કહેલો આચાર તે ધર્મ મનાય છે. અન્ય મતોમાં પ્રથમ ભૂલ અહીં જ થાય છે. તેમને દેવતત્ત્વ સુંદર મળતું નથી તેથી ખૂલે છે કે ગુરુતત્ત્વ તથા ધર્મતત્ત્વ પણ સુંદર મળી શકે નહિ.

મનુષ્યભવની સુંદરતા દેવતત્ત્વની સુંદરતા ઉપર આધાર રાખે છે. માટે જ મનુષ્ય માત્રે દેવતત્ત્વનો ખાસ વિચાર કરવાનો છે મનુષ્યભવ દેવત ના ભવથી પણ સુશ્કેત્રીથી મળે છે દેવતાને ઉપજવાનાં સ્થાનો મનુષ્યો કરતા અસંખ્ય ગણાં છે જે પદાર્થો ઘણા હોય તેમાંથી ઉમેદવાર કઈ પણ પામી શકે છે. થોડી વસ્તુઓના ઉમેદવારોમાં ઘણાને નિરાશ થવું પડે ૯૮ સ્થાન : તેમાં ગર્ભ જ મનુષ્યનું સ્થાન ઓછામાં ઓછું છે તેના કરતા બીજી કોઈ પણ ઓછી જાત નથી. દેવતાની જાત લગભગ ૫૦-૫૫મા નંબરે છે.

મનુષ્યપણાનાં સ્થાન ઓછાં હોવાથી ઘણા ઉમેદવારો નાસીપાસ થાય. દેવલોકનાં સ્થાનો ઘણાં અને ઉમેદવારો થોડા, કેમકે દેવતાઓ, નારદીઓ, વિકલે દ્રિય કે એકે દ્રિયના જીવો દેવલોકમાં જઈ શકતા નથી એટલે એટલી જાતના ઉમેદવારો તો આપોઆપ ઓછા થાય છે દેવતાની ગતિને લાયકતા જીવ ઘણા થોડા છે. મનુષ્ય ગતિને લાયકતા જીવ ઘણા છે. અનંતકાલમાંથી નીકળેલો મનુષ્ય થાય. આમ મનુષ્યપણાના ઉમેદવારો ઘણા છે.

આપણને આવું દુર્લભ મનુષ્યપણું મળી ગયું ઉમેદવારી પાસ થઈ ગઈ, પણ મળેલું મનુષ્યપણું બાદશાહના ખાબના ભૂડા જેવું થઈ પડ્યું છે.

એક વખત બાદશાહ તથા ખીરખલ ગોખમા ઊભા છે ત્યાં માર્ગે, એક દુખળો સિખારી પસાર થાય છે તેને તે હાલતમા બોઈ બાદશાહ ખીરખલને પૂછે છે : “ખીરખલ ! ચે દુખ્લ દુખળા કયું ?”

ખીરખલ : “જહાંપનાહ ! ઉનકો ખાનેકા નહિ મીલતા !”

બાદશાહ : “ખાનેકા નહિ મીલતા ? બેવકુફ હૈ કહીંકા ? ખાનેકા ન મીલે તો ખાજેકા ભૂડા કયું નહીં ખાતા ?”

બાદશાહ પોતાની નજરે આમ જોલે છે, કેમકે બાદશાહને મન તો બાબનો ભૂકો એ ફેંકી દેવાની ચીજ છે, પણ જગતની નજરે જુએ તો ખબર પડે કે બાબનો ભૂકો પણ લિખારીને મળી શકતો નથી. બાદશાહ જ્યાં સુધી બાદશાહી નજરે જુએ ત્યાં સુધી એ પરિસ્થિતિનો ખ્યાલ કદાપિ આવી શકતો નથી. જગતની દૃષ્ટિએ તો બિચારા લિખારીને બાબનો ભૂકો જોવાનું પણ ક્યાં છે ? એ જ રીતે આપણે મનુષ્યશરીરમાં આવ્યા, શરીરે વધ્યા, સમજણમાં વધ્યા માટે મનુષ્યપણાની હુર્લસતા ખ્યાલમાં આવતી નથી કેમકે દૃષ્ટિ પ્રાપ્ત મનુષ્યપણાની છે. જેઓને મનુષ્યપણું નથી મળ્યું તેવાં ઝાડ, ફળ, ફૂલ, પાંદડા વગેરેની નજરે જુએ તો જરૂર મનુષ્યત્વ હુર્લસ સમજાય. પૃથ્વીકાય, અપ્કાય, તેલિકાય, વાયુકાય, વનસ્પતિકાયમાં રહેલા જીવો મનુષ્યપણું ન પામ્યા અને આપણે પામ્યા તેનું કાંઈ કારણ ખરું કે નહિ ? ક્યા પુણ્યથી આ મનુષ્યત્વ સાંપડ્યું એ લલે ન સમજાય પણ એક વાત તો ચોક્કસ કે કોઈ પુણ્ય પ્રકૃતિથી જ તે મળ્યું છે. જન્મતાં જ મળતાં સુખ-દુઃખમાં આ જન્મનું કયું કારણ છે ?

ગાદીપર આવેલા બાદશાહને રાજ્યાદિ ઋદ્ધિ મળી તે ક્યા કારણે ? આ લવમાં કયો પ્રયત્ન છે ? રાજ્ય મેળવવા વગેરેમાં તો વડીલોનો પ્રયત્ન હતોને ! બીજું કોઈ અહીં ન જન્મ્યું અને પોતે કેમ જન્મ્યો ? રાજ્ય માટે પોતાની મહેનત મુદ્દલ નથી. રાજ્ય કાંઈ ઉપરથી (આકાશથી) ઉતરીને આવ્યું નથી. પોતે જન્મતાં પહેલાં તે સ્થાનની પસંદગી કરી નથી કે એનો જ જન્મ ત્યાં થાય, તેમજ એવી શોધ કે પસંદગી માળાપે પણ કરી નથી. તો આ બધું થવામાં કાંઈ કારણ ખરું કે નહિ ?

ખોળે (દત્તક) લેવામાં કે થવામાં તો હજી પરસ્પર જોવાપણું હોય પણ જન્મ લેવામાં નથી, માળાપે દીકરાના જીવને પસંદ નથી કર્યો કે અવતરનારે નથી માળાપને પસંદ કર્યા ! કન્યા આપતી વખતે હજી એ સુખી ઘરે કે નહિ તેવી તપાસ થાય છે. પછી જ સળધ સંધાય છે પણ અહીં સંબંધ કોણે સાધ્યો ? કોઈ દલાલ ખરો કે નહીં ? કેટલાયે વેપાર એવા હોય છે કે જેમાં સોદા ખૂબ થાય છે

પણુ ગ્રાહક વેપારીને ઓળખતો નથી, વેપારી ગ્રાહકને ઓળખતો નથી. માત્ર બન્નેને દલાલ જાણે છે. તો અહીં આવો સોદો કોણે કર્યો ?

પૂર્વે એવાં કર્મ કરેલાં કે જેથી પોતે રાજ્યના વારસરૂપે આવીને અવતર્યોઃ એવો અંતરાય તોડેલો કે આવી ઋદ્ધિ વખતે જ પુત્રપણે આવી ગયો. પ્રથમના ભવનું સફલાગ્ય જ ગાદીએ લાવનાર છે ઘણાએ જીવે આ રહ્યા ! તેઓ કેમ રાજ્ય ન પામ્યા ? કેમ તેવી તક તેમને ન મળી ? એક જ કારણ છે કે તેમણે પૂર્વના ભવે તેવું પુણ્ય ઉપાર્જન કર્યું નથી. જેણે તેવું પુણ્ય ઉપાર્જ્યું તેને તેના ચોગે રાજ્ય આવી મળ્યું છે.

ઉઠાઉઠીર ગ્રાહકોનાળી પેઢી ચાલે કેટલો સમય ?

એ જ રીતે આપણે આ મનુષ્યપણું પૂર્વેના ભવના ભાગ્યોદયે પામ્યા છીએ. જે પેઢીમાં કેવળ ભાડા વગેરેનું, સુનિમના પગાર વગેરેનું ખર્ચ જ ચાલુ હોય અને ગ્રાહક કોઈ આવે નહિ, અને આવે તો ઉઠાઉઠીર આવે તો તે પેઢીની દશા શી થાય ? તેમ આપણે મેળવેલા મનુષ્યપણાની પેઢીની હાલત વિચારણીય છે. આરંભ, સમારંભ, પરિચ્છેદ, વિષયો, કષાયો, મોહ, મમત્વ, માયા, કુટુંબકળીલા આ બધા ગ્રાહકો ! આમાં કોઈ કમાણી કરાવનારો છે ? બધા જ એક ન બરના ઉઠાઉઠીર છે : અવ્વલ દરજ્જાના ધાડપાડું છે. સો લઈને નેવું પણ પાછા આપવાના નથી !

પુણ્ય કેટલું ખવાય છે ? તેના બદલામાં શું મળે છે તે કદી તપાસ્યું ? આવા ગ્રાહકો ઉપર પેઢી ચલાવાય ખરી ? મનુષ્યગતિમાંથી દુર્ગતિમાં જવાનું કારણ એ જ છે કે પુણ્ય પ્રકૃતિ ભોગવી લઈએ છીએ (ખવાતી જાય છે) અને પાપ પ્રકૃતિ બાંધીએ છીએ પુણ્યના ફળના ભોગવટામાં રાચવા-માચવાથી પાપ બાંધીએ છીએ. જે ગ્રાહકો માલ તો લઈ જાય, લીધે જ જાય અને પૈસા આપે નહિ તો નફાની વાત કયા કરવી ? ત્યાં તો મૂડી જ સફાચટ થવાની છે !

લુચ્ચા ગ્રાહકો મીઠું ખોલનારા હોય છે, મો ભાગ્યો ભાવ આપનારા હોય છે [પૈસા આપવા હોય તો વાંધો લે ને !] ઇંદ્રિયોના વિષયો મીઠા લાગે છે. સ્વાદિષ્ટ ખાવાનું મળે તો ‘હાઆશ !’ સારું

આયુષ્ય લોગવીએ ત્યારે બીજો દિવસ મળે છે. પાંચમાનું આયુષ્ય મૂરું થાય છે ત્યારે જ છઠ્ઠાનું આયુષ્ય મળે છે. એટલે એકનો ખર્ચ કરીએ છીએ ત્યાર પછી બીજો આવે છે. આ પ્રમાણે વહેતા પાણીની માફક આખી જિંદગી ચાલી જાય છે. જેમ એકાદ દારૂડિયો દારૂ પીને પડે છે અને તેને જગતનું ભાન હોતું નથી. પોતાના હિતા-હિતનું ભાન હોતું નથી. પોતાની કીર્તિ, પ્રતિષ્ઠાનું ભાન હોતું નથી, અને સમય પસાર થઈ જાય છે, તે જ પ્રમાણે આ જીવાત્માને પણ તેના હિતાહિતનું ભાન હોતું નથી. અને જીવાત્મા કાળ પસાર કરીને કર્મોમાં બંધાતો જાય છે. આત્માને પણ એ વાતનું ભાન રહેતું નથી કે હું કેણુ છું ? કયાથી આવ્યો છું ? ક્યાં જવાનો છું ? અને મારી શી ગતિ થવાની છે ! આ જીવ પોતે એમ પણ નથી વિચારતો કે મારું સ્થાન ક્યાં છે ? અને હું અહીં ક્યાંથી અને કેવી રીતે આવ્યો છું ?

શરીરનું રત્ન કયું ?

માણસ જેમ દારૂ પીએ છે અને પછી મસ્ત થઈને રસ્તામાં પડે છે તેમ આ આત્મા મોહમદિરા પીને મસ્ત બન્યો છે, અને તે જગતમાં પડ્યો છે ! તેને પોતાના સ્વાર્થનો પણ ખ્યાલ નથી, અને પોતાની ચીજનો પણ ખ્યાલ નથી. તમે શરીરના રત્નને આંખ ગણો છો, આંખના જેવો શરીરનો બીજો કોઈ પણ અવયવ તમે કિંમતી માનતા નથી. એ આંખને લોકો રત્ન કહે છે, રત્નને આ જગત જુએ છે. આપણી આંખ તો આ દુનિયાને જુએ છે. બધી વસ્તુનું અવલોકન કરે છે, અને તેનું આપણને જ્ઞાન થાય છે, છતાં એ આંખમાં પણ એક મોટી ખોડ એ છે કે તે આખા જગતને જુએ છે, પરંતુ પોતાને જ તે જોઈ શકતી નથી !!

આ જીવ શરીર ધારણ કરે છે એટલે પહેલવહેલો તે માતાને અને તેના સ્તનને જુએ છે, અને તે જ આખી દુનિયા છે એમ સમજે છે ! મોટો થયો એટલે રમતમાં પડ્યો. ત્યાં બાલમિત્રોને જ અંજો છે અને તે મળ્યા એટલે બધું મળ્યું એમ માને છે. નિશાળે

લણુવા મોકલો એટલે વિદ્યા અને વિદ્યાર્થીને જ ઝંખે છે, અને પોતાના ભાઈબંધો અને મોજમજાડ મળી એટલે તેમાં જ દુનિયા પૂરી થઈ છે એમ સમજે છે. હવે પરણે છે. પરણ્યા પછી સ્ત્રીપુત્રાદિની ઉપાધિવાળો થયો એટલે તેને જ ઝંખે છે, અને આખરે મૃત્યુ-શય્યાએ પડે છે, ત્યાં પણ આ શરીરજીવનને જ ઝંખે છે. માંદો પડે છે તો આરોગ્યને ઝંખે છે : આરોગ્ય મળ્યું તો વિષયોને ઝંખે છે : વિષયો મળ્યા તો તેથી મળતા પૌદ્ગલિક લાલને ઝંખે છે : એક લાલ મળ્યો તો બીજો લાલ વિચારે છે પરંતુ :—

આ આત્મા આખી જિંદગીમાં એક પણ પળ એવી મેળવતો નથી કે જે સમયે તેણે પોતે પોતાને ઝંખીને એમ વિચાર્યું હોય કે હું કેણુ છું ?

પોતાને વિચાર કર્યો ?

આ આત્માએ આખી જિંદગીભર જીવન ધારણ કરીને સમયે સમયે પૈસા-ટકાનો, સ્ત્રીપુત્રાદિનો, માલમિલકતનો અને ધંધાપાણીનો જ વિચાર કર્યા કર્યો છે. પરંતુ તેણે એક પણ વખતે પોતાને ઝંખ્યો નથી. તેણે એવો વિચાર કદી પણ કર્યો નથી કે હું કેણુ છું ? અને મારું આ જગતમાં શું થવાનું છે ! તેણે એવો સ્વપ્ને પણ જ્યાલ કર્યો નથી કે હું આ સંસારમાં શું લઈને આવ્યો હતો ? અને મેં શું મેળવ્યું છે ? અને શું ગુમાવ્યું છે ! જે આત્મા પોતે પોતાના જ વિચાર વિનાનો છે તે બેદરકાર શેઠની માફક અધોગતિએ જ જાય છે ! ઉડાઉ માણસ-જુગારીઓ હંમેશાં પોતાની કોથળી સામે જોતો નથી. પરંતુ કેટલો ખરચો કરવાનો છે તે જ વાત તપાસે છે, પરંતુ તેની એ રીતભાતનું પરિણામ એ આવે છે કે છેવટે તે દેવાળું જ કાઢે છે ! આત્મા પણ આવો ઉડાઉ અને દેવાળિયો જ છે. તે પોતાનું આયુષ્ય રોજ રોજ ધર્મારાધન કર્યા વિના ભોગવ્યે જાય છે, પરંતુ “હવે પછી શું” એવો પ્રશ્ન કદી તેના અંતરમાં ઊઠતો જ નથી !! હવે આવો દેવાળિયો લાહ્ય-નાદારી લે તેમાં તેનો દોષ કે બીજાનો દોષ ?

આવક થઈ કે ખોટ ?

તમે તમારું આયુષ્ય રોજનું રોજ લોગવ્યે જાઓ છો. છેલ્લ-છખીલાપણું કરો છો અને કોથળી ખાલી કરો છો, પરંતુ તમોને કદી પણ એવો વિચાર નથી આવતો કે ભાઈ ! આ કોથળી ખલાસ થઈ ગયા પછી મારી દશા ટાંટીયા ઘસવાની થવાની છે, અને અત્યારે જે છેલ્લખટાઉપણું લોગવી રહ્યો છું તે અવળું ફૂનીકળી જવાનું છે ! આપણો જીવ મનુષ્યગતિ પામીને માનવ આયુષ્ય લોગવ્યે જ જાય છે, પરંતુ તે કદી એવો વિચાર તો કરતો જ નથી કે હું આ માનવલવની પેઢી ખોલી ખેઠો છું તેમાં મેં આવક કરી છે કે ખોટ મેળવી છે ? ! આ તો લયંકર ખેદરકારી કહેવાય કે તદ્દન મૂર્ખાઈ કહેવાય તે વિચારો. જે માણસ જગતમાં માત્ર ખરચા કરવાની જ વાતો કર્યા કરે છે અને આવક સામે જોતો નથી અથવા તો આવકનાં સાધનો ઊભાં કરવાનો પ્રયત્ન કરતો નથી તે કેવળ છેલ્લખટાઉ જ છે એ નક્કી માનજો. એ જ પ્રમાણે આ આત્મા ચોવીસે કલાક આયુષ્ય લોગવે છે, ત્રસપણું, પંચેન્દ્રિયપણું આદિ બધું લોગવે છે, પણ આવકનો રસ્તો કરવાનું એ ચસકેલ જીવડાને કદી ભાન આવવા પામતું નથી !

છેલ્લખીલા ફ્રેક્ટલાલ !

છેલ્લખીલા થઈને ફરનારા ફ્રેક્ટલાલઓ આવક થાય તો તે ફ્રેંકી દેતા નથી. એ આવક તેઓ ગૂપચૂપ ખીસામાં લેળી કરી દે છે, પણ આવક થવાનું ઇચ્છવા માત્રથી આવક થતી નથી, આવક તો ત્યારે જ થાય છે કે જ્યારે આવકનાં સાધનો સૂઝે છે ! એ જ પ્રમાણે આ આત્માનું તારણ પણ ત્યારે જ થઈ શકે છે કે જ્યારે આત્મા પુણ્યના માર્ગો વિચારે છે ! મોક્ષ અથવા પુણ્ય એ ચક્રડોળનો ઘાટો નથી કે પાઈ આપી એટલે ચઢી ખેઠા ! છેલ્લખટાઉ માણસ પૈસો ઇચ્છે તેની માફક આત્મા પણ પુણ્યને ઝંખે તો અવશ્ય મળે છે જ, પણ ઝંખવા માત્રથી પુણ્યની પ્રાપ્તિ થતી જ નથી. પુણ્યની પ્રાપ્તિ

તો ત્યારે જ થાય કે જ્યારે આત્મા પુણ્યના માર્ગો વિચારે છે. આત્માને પુણ્યના રસ્તા વિચારવા માટે આવે જવાની જરૂર નથી ! એ રસ્તા એના હાથમાં જ છે.

કસ્તુરીમૃગની મોહદશા

આત્માને પુણ્યપ્રાપ્તિના રસ્તા માટે બહાર જોવાની જરૂર નથી. તે રસ્તા તેના આત્મામાં જ સમાયેલા છે પરંતુ પેલા કસ્તુરીમૃગની માફક, એ રસ્તા મેળવવા માટે દૂરનો દૂર જ ભાગે છે ! મનુષ્યત્વની પુણ્યપદ્ધતિ બાંધવાની તાકાત બીજા કોઈનામાં નથી, પરંતુ આત્મામાં— પોતાનામાં જ રહેલી છે. તે બીજા પાસેથી લાવવાની નથી.

આપણું માનસ કેવું છે ?

આ જીવને સદાચાર તરફ સ્વાભાવિક વલણ નથી, પરંતુ દુરાચાર તરફ સહજ વલણ છે, દુરાચાર આદરવા માટે તમોને નોતરું આપવાની જરૂર જ પડતી નથી ! અને સદાચાર આદરવા માટે નોતરું મળે તો પણ તમારી ત્યાં જવાની પ્રવૃત્તિ રહેજે હોતી નથી. અપલક્ષણો તરફ આત્માનો ચાહ સ્વાભાવિકપણે જ રહેલો છે. દેવળ માણસોની જ વાત નથી, પશુઓમાં પણ એ જ વાત છે. તમે ઘોડાને ઘાસ નાંખી બારણે બાંધ્યો હોય અને તેની પાસે જ તમે ઘાસ નાંખીને બીજો ઘોડો બાંધ્યો તો દરેક જલ્દી, પોતાના મોં આગળનો ઢગલો કાયમ હોવા છતાં એક બીજાને! ઢગલો જોઈને જીલ લપલપાવશે, અર્થાત્ આત્મા આરંભ, પરિચય, વિષય, કષાય તરફ તૈયાર જ છે, કાંટામાં પડવું અર્થાત્ નરકે જવું અને તેના માર્ગભ્રમ વિષયાદિ સેવવાં એ બાબુએ આ જીવ ઉપદેશ વિના જ ઝૂકી પડેલો છે, જ્યારે બીજી બાબુએ તમે જુઓ છો કે સદાચારે તે વાળેલો પણ વળતો નથી !

કેદખાનાં, દવાખાનાં અને મંદિરો.

કોઈ એવી દલીલ કરતો આવશે કે જીવનું સ્વાભાવિક વલણ તો પાપ કરવાનું જ નથી, તો તેની એ દલીલ ટકી શકવાની જ નથી. આ જૈનેતર જગતમાં કેદખાનાં અને દવાખાનાં વધારે છે પણ

નામધારી સાધુઓને રહેવાના મઠો-મંદિરો કે ઉપાશ્રયો થોડા છે, તો પછી સાચા સાધુઓને માટે તો કેટલા હશે એની કલ્પના કરવી જ ખસ છે ! આપણા સમાજમાં પણ જુઓ છો કે ઉપાશ્રયો ગણ્યાગાંઠ્યા છે, પરંતુ ગૃહસ્થનાં ઘરો તો અગણિત છે. આથી સિદ્ધ થાય છે, કે આત્માની સ્વાસાવિકતા પતનની છે, ઉત્થાનની નથી આ જીવને ખાલું, પીપું, લેલું, દેલું, ઘાલમેલ, ધમાલ, ઇત્યાદિ ગમે છે અને તેમાં જ રાચી રહેલો છે. આ જીવને એવો વિચાર કદી આવતો નથી કે હું કોણ છું ? ક્યાંથી આવ્યો છું ? મારી શી દશા હતી ? શી દશા છે ? અને શી દશા થવાની છે ? સારું મૂળસ્વરૂપ મને શી રીતે મળી શકે એમ છે અને મારા એ સ્વરૂપની પ્રાપ્તિમાં મને ક્યાં વિશ્વો નહે છે ! અને એ મારાં વિશ્વો હું કેવી રીતે ટાળી શકું એમ છું ?

દયા અને તેના પ્રકાર.

આ આત્મા જ્યારે આવો વિચાર કરે છે ત્યારે જ તે ભાવ-દયાની સ્થિતિને પામે છે. દ્રવ્યદયા સમજી અને અણુસમજી બંને આચરી શકે છે. કૂરમાં કૂર માણસોને પણ સામા માણસને મરતો દેખીને દયા આવે છે, પરંતુ તેમની એ દયા ભાવદયા નથી, પરંતુ દ્રવ્યદયા છે, પરંતુ આ દ્રવ્યદયાવાળાઓ બારણાં ઉઘાડાં રાખીને બાળે રૂચ્યા મારે છે ! એક અન્ય આત્મા મરવા પડ્યો હોય તેથી તેઓ કંટાળે છે, એની તેને દયા આવે છે, પરંતુ પોતાનો જ આત્મા સેંકડો જન્મ અને સેંકડો મરણ પામ્યો છે, પામે છે અને પામશે, તેનું ભાન નથી અને એ અસંખ્ય જન્મમરણનાં કારણોને તે દૂર કરવા માગતો નથી ! મરણથી આખું જગત ડરે છે, આખી દુનિયા જીવવા ઇચ્છે છે, પરંતુ જગતનો એ ડર માત્ર ચાલુ મરણને અંગે જ છે, અને તેથી પ્રત્યેક જીવ-અનેક જીવો અનેક મરણોની સામગ્રી પ્રતિક્ષણ તૈયાર જ કરે જાય છે, તેથી કોઈને ડર કે શોભ થતો નથી ! આત્મા સિત્તેર કોડાકોડી સાગરોપમની મોહની સ્થિતિ બાંધે છે, એ કર્મ લોગવવાને કેટલાં વરસ ભેઈએ ? જગતમાં તેત્રીસ

સાગરોપમે એક મરણુ તો ચોક્કસ જ છે. આ આત્માને સિત્તેર કોડાકોડી સાગરોપમ સુધી થવાવાળા અસંખ્ય જન્મમરણુનો તો ખ્યાલ જ નથી. પરંતુ તેને માત્ર એક જ આ ભવના મરણુનો ડર લાગે છે.

જગત્ મિથ્યા ત્યારે સત્ય શું ?

આ જગતમાં બધું મિથ્યા છે અને માત્ર ભગવાનશ્રી જિનેશ્વર-દેવોનાં વચનો, દેવ, ગુરુ અને ધર્મ એ જ સત્ય છે. એવો વિચાર આ આત્મા સદાએ પોતાના અંતરમાં ઘુંટયા કરે અને તે સિવાય તેને બીજો વિચાર સરખો પણ ન આવે ત્યારે જ તે સિત્તેર કોડાકોડી સાગરોપમના મરણુથી ડરનારો બને છે. જે આત્મા સિત્તેર કોડાકોડી સાગરોપમના જન્મમરણુથી ડરે છે, તે આત્મા કદાપિ પણ દેવ, ગુરુ અને ધર્મ એ ત્રણ સિવાય બીજી વાત પોતાના હૃદયમાં લાવી શકતો નથી. આ આત્માઓ બિચારા જ્ઞાનાવરણીય આદિ કર્મના ઝપાટામાં પડ્યા છે તેમાંથી તે બિચારાઓને કેમ બચાવી લેવા એનો જે વિચાર આવે તે એ જ એકે ભાવદયા છે એમ સમજાવે, પરંતુ અહીં યાદ રાખવાનું છે કે જે પોતાની સ્થિતિને જોતો નથી તે કદી પારકાની સ્થિતિ જોઈ શકતો નથી ! જે પોતાનું શરીર ન દેખે તે પારકાનું શરીર શી રીતે દેખવાનો હતો ? અર્થાત્, પરની ભાવદયા સ્વદયા વિના આવવી એ ઘણી મુશ્કેલ છે.

એક મરણુની બીક છે પણ...

જ્યાં સુધી આ ભાવદયા ન આવે ત્યાં સુધી તો તમારે એમ જ સમજી લેવાનું છે કે ખાળે રૂચા છે ને બારણા ઉઘાડાં છે ! બધા આત્માઓ એક આ ભવના મરણુથી ડરે છે, પરંતુ તેઓ બીજા થનારા અનંતા મરણુથી કદી ડરતા નથી આ સંબંધીનો આત્માને હુંજી વિચાર જ આવ્યો નથી ! અને જ્યાં એ સંબંધીનો વિચાર જ નથી આવ્યો ત્યાં એ સંબંધીની પ્રવૃત્તિ તો હોય જ શાની ! પ્રસ્તુત વિચાર આ જીવને નથી છતાં તે વિચાર આત્મામાં જાગૃત કરનારી જો કોઈ પણ વસ્તુ હોય તો તે ભગવાન શ્રી જિનેશ્વરદેવનું શાસન છે. ભગવાન શ્રી જિનેશ્વરદેવના શાસન સિવાય આ વિચાર બીજા

કોઈથી કોઈપણ રીતે આવવો શક્ય નથી. ભગવાન શ્રી જિનેશ્વરદેવનું વચન તમે જાણતા હો. યા ન જાણતા હો તો પણ તમે સંસારની પાપપ્રવૃત્તિ છે તેમાં ધસી રહ્યા છો અને એ વ્યવહાર તમારે હાથે ઘડાયો જ જાય છે. એ વ્યવહારમાંથી તમોને ચેતાવીને સાવચેત કરનારું જો કોઈપણ શાસ્ત્ર હોય તો તે શ્રીમાન્ જિનેશ્વરદેવનું શાસન છે.

મોટામાં મોટો ઉપકાર.

ભગવાન જિનેશ્વરદેવનો જો આપણા પર કોઈ મોટામાં મોટો ઉપકાર હોય તો તે એ છે કે તેમણે આપણને સદ્ગતિના અને દુર્ગતિના રસ્તા બતાવ્યા છે; સંસારગતિ કેવી રીતે ટાળી શકાય, મોક્ષ કેવી રીતે મેળવી શકાય, કર્મ આવવાનાં કારણો કેવી રીતે રોકી શકાય, કર્મ કેવી રીતે બાંધી શકાય એ સઘળી વાતો શ્રીમાન્ જિનેશ્વરદેવોએ પોતાના જ્ઞાનથી જાણીને આપણી આગળ પ્રત્યક્ષ કરી છે. અને તે શ્રીમાન્ જિનેશ્વરદેવોનો આપણા ઉપરનો લઘ્ય ઉપકાર છે.

આપણે શ્રીમાન્ જિનેશ્વરદેવોને પૂછ્યો છીએ, તેમને આરાધીએ છીએ, તેમનું ગુણગૌરવ કરીએ છીએ, તે સઘળાનું કારણ આ એક જ છે. તમે દીવામાં તેલ પૂરો અને દીવો સળગાવો છો એ દીવો તમારો રોજમેળ લાગી આપતો નથી, તે તમારા હીરા પારખી આપતો નથી, તમારા ઘરનો કચરો સાફ કરી આપતો નથી, પરંતુ દીવાનું જો અજવાળું છે તો તમે એના તેજથી તમારાં સઘળાં કામો કરી શકો છો. કોઈ એમ કહશે કે દીવા વિના પણ માણસ પોતે પોતાના અનુભવ અને અનુમાનને આધારે કામો કરી શકે છે અને તેને પ્રકાશની જરૂર પડતી નથી, તો પછી પ્રકાશ આવશ્યક છે એમ શા માટે માની લેવું જોઈએ ?

અંધકાર અને પ્રકાશ.

આ વાત સાચી નથી. તમે અનુભવ અને અનુમાનને આધારે કામ કરો છો એ વાત સાચી છે. પરંતુ તમોને અનુભવ અને અનુમાનની પ્રાપ્તિ પણ ત્યારે જ થાય છે કે જ્યારે તમે પહેલાં એ બાબતની ટ્રેનિંગ લો છો. વારંવાર તમે પ્રકાશમાં વાળ્યું હોય તો

પછી તમે અંધકારમાં પણ વાળી શકો છો, પરંતુ જમીન કેવી છે ? તેના ઉપર કચરા રૂપે શી વસ્તુઓ પડે છે ? અને તે કેવી રીતે ઉલ્લેચ્ય છે ? એ સઘળું તમે પ્રથમ દીવાના પ્રકાશમાં જાણી લો છો. અને પછી જ્યારે તમારો સ્વભાવ જ એવો થઈ જાય છે ત્યારે તમે તે પ્રમાણે વગર પ્રકાશે કરી શકો છો. કોઈને તમે જન્મતાંવાર જ અંધારામાં પૂરી રાખો અને તેને જગતના સંસ્કારોથી પણ દૂર રાખો, તો તે માણસ કદી અંધકારમાં વાળી શકવાનો નથી જ. જો દીવો આ પ્રકાશ જ ન હોય તો તમે હીરા કે મોતી, જર કે ઝવેરાત; સોનું કે રૂપું કથું જ પારખી શકવાના નથી. દીવાને જો પ્રકાશ ન હોય તો કલ્પ્યર મોતી અને સાચાં મોતી એ બંનેની વચ્ચે કશો જ ફરક આપણે જોઈ શકતા નથી. આથી સ્પષ્ટ છે કે સત્યાસત્યનો નિર્ણય કરવા માટે દીવો કે પ્રકાશ છે તો જ આપણે સત્યાસત્યનો નિર્ણય કરી શકીએ છીએ.

જો પ્રકાશ ન હોય તો ?

ભગવાન શ્રી જિનેશ્વર મહારાજનો ઉપદેશ જો આપણા અંતરમાં ન વસ્યો હોય તો આપણને બધું જ સરખું છે. દીવાનો પ્રકાશ ન હોય તો આપણને હીરો અને કાચ બંને સમાન છે. તે જ પ્રમાણે ભગવાન શ્રી જિનેશ્વરદેવોનો ઉપદેશ પણ જો આપણા હૃદયમાં ન પડે તો કર્મબંધનનાં કારણો, સંસારનાં કારણો, મોક્ષનો રસ્તો, એ બધું આપણને સરખું જ છે. આપણી આવી હીનદશા ન થાય તેટલા જ માટે આપણે ભક્તિ રૂપી દીવો જાગૃત રાખવો પડે છે. એ દીવો જાજ્વલ્યમાન રાખવાને માટે જ શાસ્ત્રકાર મહારાજઓએ ભગવાન શ્રી જિનેશ્વરદેવોની ભક્તિ કરવાની કહી છે આ સઘળામાં સુખ્ય વાત સમજવાની એ છે કે આપણે જે પ્રમાણે કર્મ કર્યાં હોય તે જ પ્રમાણે આપણને ગતિ પણ મળે છે. આપણે કર્મો ખરાબ કર્યાં હોય તો સારી ગતિએ ઈશ્વર આપણને મોકલી આપે એવી ઈશ્વર પાસે સુદલ તાકાત નથી અથવા તો આપણાં કર્મો જ સારાં હોય તો આપણી સદ્ગતિ ટાળીને આપણને દુર્ગતિમાં નાંખવાની પણ ઈશ્વરની પાસે એસા ભારની તાકાત નથી !

આનંદવત્ત્વની થાપણ શી ?

આ બધા ઉપરથી સમજવાનું એ છે કે આપણી સફળતિનો આધાર જો કોઈપણ ચીજ ઉપર હોય તો તે આપણાં કર્મો ઉપર છે, પરંતુ બીજા કશાના ઉપર નથી. હવે આપણે જો આ પેઢી જોતી છે તેનો આધાર તપાસો. આપણી આ માનવત્ત્વની પેઢીમાં ત્રણ રકમો જમા કરેલી છે :

૧. પાતળા કષાય.
૨. દાનરૂચિપણું અને
૩. સફળપણું.

સ્વભાવે પાતળા કષાય હોય અર્થાત્ ઘરખારને અંગે થતાં કષાયો પાતળા હોય તો તે આ મનુષ્યપણાની પેઢીની એક થાપણ છે. હવે કોઈ એમ કહેશે કે થાપણથી જ મનુષ્યપણાની પ્રાપ્તિ થાય છે તો એ થાપણ તો બધા જ એકેન્દ્રિયોમાં પણ દૃષ્ટિએ પડે છે. તો પછી બધા જ એકેન્દ્રિયો માનવયોનિમાં જ આવતા હોવા જોઈએ.

આનો જવાબ એ છે કે પાતળા કષાયો સાથે બીજી થાપણ તે દાનરૂચિ છે, પણ આછીં યાદ રાખજો કે દાનરૂચિ અને દેવું એમાં આસમાન-જમીનનો ફેર છે કોઈ એક પાઈ દાનમાં આપે એથી તેનામાં દાનરૂચિપણું નથી એમ સમજવાનું નથી, અથવા કોઈ લાખ રૂપિયાનું દાન કરે તો તેનામાં દાનરૂચિપણું છે એમ પણ માની લેવાનું નથી.

૫૦૦ બચ્ચા કે ૧૫૦૦ ગયા ?

ધારો કે એક શ્રીમંત શેઠ છે. તેની આગળ દાનની ટીપ આવે છે. કોઈએ એ દાનની ટીપમાં બે હજાર ભર્યા હોય તો એ શેઠિયો પણ એ આંકડાને જ વળગી પડે છે ! ફલાણા ભાઈએ બે હજાર સૂકયાં તેમાં શું થયું ? અરે ! એ તો કરોડપતિ છે. લાખ આપે તોય જોછા છે, અમે તો ફલાણાની સામે ટૂંકલંડોલિયા ગણાઈએ. આ વરસે વળી વેપારમાં ખોટ છે, રૂના બજાર ઠંડા છે, તો ૧૫૦૧ લઈ જાઓ. એવો એવો લવારો કરીને આ શેઠ રૂ ૧૫૦૧ ભરી આપી ટીપવાળાને વિદાય કરે છે અને ટીપવાળો વિદાય થાય કે શેઠ મનમાં ખુશ

થાય છે કે ચાલો, રૂ. બે હજાર ભરવા પડે એમ હતું, પણ પંદરસોમાં પીડા મટી, આ રીતે જે ૫૦૦ બચાવે છે તે પાંચસો બચાવતો નથી, પરંતુ ખરી રીતે તે ૧૫૦૧ ગુમાવે છે.

૧૫૦૧નું દાન થયું પણ તેમાં દાનરૂચિ ન હતી, એ તો માર ખાઈને સુસલમાન બન્યો હતો, એટલે એના પંદરસો એળે જાય છે. આ દૃષ્ટિએ જે દાન કરે છે તેનામાં દાનરૂચિનો અભાવ ગણાય અને એ દાન માનવભવનું કારણ બનવા પામતું નથી ! ક્ષણભંગ્યે ગમે એટલા ભર્યા હોય, પણ મારે તો મારી શક્તિ પ્રમાણે આટલા ભરવા જ જોઈએ, આ સંસારરૂપી હોળી છે અને જે કાંઈ અહીં પડયું રહે છે તે સઘળું ભસ્મીભૂત થઈ જાય છે, ઊલટું એમાંથી બચાવીને ધર્મને માર્ગે આપ્યા છે તે જ બચ્યા છે એવી જ્યાં સમજણ છે તે જ સ્થાને દાનરૂચિ છે.

ત્રીજું શું જોઈએ ?

હવે ત્રીજી વાત વિચારો. સ્વભાવે પાતળા કષાયો હોય અને દાનરૂચિપણું હોય, છતાં જે દુર્ગુણોથી યુક્ત હોય, લુપ્ત્યો, નિંદાખોર, નિર્લજ્જ અને નીતિહીન હોય, તે આત્મા પણ માનવભવ ન જ બાંધી શકે. જેનામાં સ્વભાવે પાતળા કષાય હોય; જેનામાં દાનરૂચિપણું હોય, લજ્જાળુ, દાક્ષિણ્ય આદિ સદ્ગુણો હોય તો તેવા જ ગુણવાળો માનવભવ બાંધી શકે છે. તમે આ મહાપવિત્ર એવું ભગવાન શ્રી જિનેશ્વરદેવનું શાસન પામ્યા છો, તે છતાં આ ત્રણ વસ્તુ તમારે મેળવવી કેટલી મુશ્કેલ છે ? તો પછી જે આત્મા અજ્ઞાન છે, જેનામાં જ્ઞાનનો ઉલ્લસ થયો જ નથી, તેને એ વસ્તુ મેળવવી કેટલી મુશ્કેલ હોય ? તેનો વિચાર કરો. આટલા જ માટે કારણ દ્વારાએ માનવભવ કેવો મુશ્કેલ છે તે જણાવવામાં આવ્યું છે.

માનવભવ આટલો દુર્લભ છે તેને મેળવવા માટે આપણે આત્માને કોઈ દિવસ પૂછ્યું છે કે મારામાં આ ત્રણ ગુણો છે કે નહિ ? અને આ ત્રણ ગુણો જો નહિ હોય તો ફરી માનવભવ મળી શકે નહિ. તેમજ હું કોણ છું ? ક્યાંથી આવ્યો છું ? ક્યાં જવાનો છું ? તે વિચાર હરહંમેશ કરશો તો આપોઆપ પાતળા કષાય વગેરે ગુણોને કેળવવા મન થશે અને પરિણામે નિસ્તાર પામશો.

જય જિનેન્દ્ર અને પ્રણામ

[જીવ-અજીવાદિ સ્વીકારે તે આસ્તિક. જીવાદિને ન સ્વીકારે તો નાસ્તિક આમ છતાં નાસ્તિકને પૃથ્વી આદિ પદાર્થોને સ્વીકારવા તો પડે છે જ. જૈનીઓનું કર્તવ્ય આશ્રવનો ત્યાગ અને સંવરના આદરવામાં હોય છે. જૈનોએ અન્યદર્શનીની સાથેના પત્રવ્યવહારમાં જય જિનેન્દ્ર લખવું. જય જિનેન્દ્ર એ દુર્ગમેવનું પ્રતીક છે. જૈનોએ પરસ્પર સાધર્મિકને પત્ર લખતાં પ્રણામ લખવું, પ્રમાણુ એટલા સાટે કે જૈનધર્મ પાળેલ સૌ કોઈ પ્રણામ ને થોડ્ય છે.]

જગતમાં પ્રવર્તેલા દર્શનો પૈકી કોઈપણ દર્શન એવી સ્થિતિવાળું નથી કે જે દર્શનમાં કોઈપણ પક્ષ કે વસ્તુનો અંગીકાર કરવાનો હોય નહિ એટલે દરેક દર્શનો અને દરેક મતને અંગે કોઈપણ પ્રકારે અંગીકાર કરવાનું તો હોય જ છે. દરેક આસ્તિક દર્શનોમાં તો મોક્ષ-આત્મા-દેવ-ગુરુ-ધર્મ-અધર્મ અને પુદ્ગલ(જડ) પદાર્થનું અંગીકાર કરવાનું હોય જ છે, પરંતુ નાસ્તિકમત કે જેને પરલોકાદિ નથી તેથી જ બોલવા માટે ‘નાસ્તિક’ શબ્દ બોલવો પડે છે અને જેને લીધે તે પોતાને નાસ્તિક તરીકે ઓળખાવે છે અને જગત પણ તેને નાસ્તિક તરીકે ઓળખે છે, તેવા નાસ્તિક મતવાળાને પણ પૃથ્વી આદિ ચાર કે પાંચ ભૂતોનું સત્ત્વ છે એમ તો પોતાના પક્ષ તરીકે અંગીકાર કરવું જ પડે છે. એટલે કોઈ પણ દર્શન કે મત અંગીકાર વસ્તુથી શૂન્ય હોતો નથી અને છે નહિ. એટલું જ નહિ, પરંતુ પરલોકાદિકના સત્ત્વને માનવાને લીધે, અસ્તિ અસ્તિ એમ બોલવાને લીધે, પોતાને આસ્તિક કહેવડાવે છે, અને જગત પણ તેઓને આસ્તિક તરીકે જ માને છે. તે તે સર્વ આસ્તિકો પોતપોતાની અપેક્ષાએ દેવ, ગુરુ, ધર્મ અને તત્ત્વ એ ચાર વિષયમાં અસ્ખલિત-માન્યતાવાળા હોય છે.

આસ્તિક દર્શનોનો મોટો ભાગ દેવ, ગુરુ અને ધર્મની આરાધનામાં તથા તત્ત્વોની માન્યતામાં પોતાના જીવનનું સાક્ષ્ય ગણે છે. અને ભવિષ્યની જિંદગીઓની સુંદરતા યાવત્ મોક્ષપદની પ્રાપ્તિ પણ તે આરાધના અને માન્યતાને આધારે જ થવાનું માને છે. પરંતુ ત્રિકાલાબાધિત નિષ્કલંક અવ્યુચિત્ત પ્રભાવશાળી શ્રી જૈનશાસનના પ્રણેતા ભગવાન્ જિનેશ્વરે તથા તેમના ઉપદેશને જ અમલમાં મૂકતાં અને તેમણે જણાવેલા સાધ્યને જ સાધવામાં તથા સધાવવામાં તત્પર બનેલા નિર્ઘન્ય ગુરુમહારાજો તથા હિંસાદિકે અઠારે પાપનાં સ્થાનકોથી પાછા હઠવારૂપ અને પાંચ સુખ આશ્રવોની પ્રતિજ્ઞારૂપ ધર્મને માનનારો વર્ગ જ પોતાને જૈન તરીકે ઓળખાવી શકે છે, એટલું જ નહિ પરંતુ જગત્ના પદાર્થોનું પૃથક્કરણ અન્યમતવાળાઓએ જ્યારે પ્રકૃતિપુરુષાદિકરૂપે, દ્રવ્યગુણાદિકરૂપે, પ્રમાણપ્રમેયાદિકરૂપે, આર્યસત્યાદિકરૂપે કરેલું છે, ત્યારે ફક્ત જૈન તરીકે બહાર થયેલો વર્ગ જ તે જગત્ના પદાર્થના પૃથક્કરણમાં પણ આત્માના કલ્યાણનું લક્ષ્ય રાખીને તથા મોક્ષનું ધ્યેય આગળ કરીને સામાન્ય રીતે પદાર્થના જીવ અને અજીવ તરીકે વિભાગ માન્યા છતાં, તે બે વિભાગને તત્ત્વ તરીકે ન ગણતાં, જીવ અજીવની સાથે કર્મબંધનનાં કારણો, કર્મોનું બંધાવવું, આવતાં કર્મોનું રોકાવવું, આવેલાં કર્મોનો નાશ થવો અને યાવત્ સર્વ કાળને માટે જેઓનું કર્મબંધ આદિથી મુક્ત થવું—એવાં સાત તત્ત્વોને અને સાથે સાથે કર્મના શુભાશુભ વિભાગ તરીકે બેંતાલીસ શુભકર્મો અને બ્યાશી અશુભ કર્મોનો વિભાગ પણ આત્માની શુભાશુભ પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિના ચિહ્ન તરીકે માનીને જેઓ જીવાદિક નવે પદાર્થોને તત્ત્વ તરીકે માને, તેઓ જ પોતાને વાસ્તવિક રીતિએ જન તરીકે કહેવડાવી શકે. અને આ જ કારણથી ભગવાન્ ઉમાસ્વાતિવાચકજી મહારાજ શુદ્ધ દેવ, ગુરુ અને ધર્મના સ્વીકારને કે શુદ્ધ તત્ત્વ સ્વીકારવાળા આત્માના શુભ પરિણામને સમ્યક્ત્વ તરીકે ગણાવવાનું મુલતવી રાખીને જગત્ના પદાર્થોમાં જીવાદિક તરીકે વિભાગ અને તે જીવાદિક વિભાગોને તત્ત્વ તરીકે માનવું તેને જ સમ્યક્દર્શન તરીકે એટલે ઓછામાં ઓછા શ્રાવક તરીકે ગણાવે છે.

જો કે કોઈપણ આસ્તિક દર્શન જીવ-અજીવ-પુણ્ય-પાપ-કર્મ આવવાનાં સાધનો-કર્મોનું બધાવવું-કર્મોનું રોકાવવું, કર્મોનું તૂટવું અને મોક્ષ એ નવ પદાર્થોને નથી માનતો એમ તો નથી જ અર્થાત્ સર્વ આસ્તિક દર્શનકારોને એ જીવાદિક નવ પદાર્થોને માનવાનું થાય જ છે અને તે માનવાની ફરજ તેના દર્શનકારો તેને પાડે છે, પરંતુ ભગવાન્ જિનેશ્વર મહારાજના શાસનને અનુસારનારા મહાનુભાવો સિવાય કોઈપણ દર્શન કે મતવાળો તત્ત્વોની વ્યવસ્થામાં એ જીવાદિક નવ પદાર્થોને તત્ત્વ તરીકે માનતો કે જણાવતો જ નથી. અને તેથી જ એમ કહી શકાય કે અન્ય દર્શનકારો જીવાદિ નવે પદાર્થોને માનવાવાળા છતાં પણ તેઓ તે જીવાદિક નવ પદાર્થોને તત્ત્વ તરીકે તો માનતા જ નથી. તે જીવાદિક નવ પદાર્થોને તત્ત્વ તરીકે માનનારો જો કોઈપણ વર્ગ હોય તો તે કેવળ ભગવાન્ જિનેશ્વર મહારાજના શાસનને અનુસરનારો જ વર્ગ છે.

જૈનીઓનું કર્તવ્ય પૂર્વે જણાવ્યા પ્રમાણે માત્ર જીવાદિક નવ પદાર્થોને સ્વીકારવા માત્રથી પૂર્ણ થાય છે એમ કોઈપણ પ્રકારે માની શકાય નહિ, પરંતુ જૈન ધર્મને અનુસરનારાઓનું લક્ષ્યમિત્તુ અશ્રવ-આદિના ત્યાગ અને સવર આદિના આદરને માટે જ અહર્નિશ હોય છે. અને તેથી જ તે જૈનો પોતાના રૂંવાડે રૂંવાડામાં ફળમેદ નિગ્મંથે પાવયજો અદ્દે પરમ્મદે સેસે અનદ્દે અર્થાત્ આ નિર્થન્ય પ્રવચન જ અર્થ છે. પરમાર્થ છે અને તે સિવાય જગત્તી જે કોઈપણ ચીજ કે પ્રવચનો તે ભયંકરમાં ભયંકર અનર્થકારક છે.

એકલી આવી વાસનાને પોતે ધારણ કરનારા હોય તે જ જૈન કહેવાય છે એમ નથી, પરંતુ જગત્તી કોઈપણ અન્ય દર્શન કે મતવાળો તેની સન્નિધિ હાજર થાય ત્યારે એ જ ફળમેદ નિગ્મંથે પાવયજો અદ્દે પરમ્મદે સેસે અનદ્દે અર્થારો રહેવાને માટે જ કટિબદ્ધ થાય એટલે અન્ય દર્શનકારોની આગળ આવી રીતે જૈનમતની સત્યતા બહુર કરવાના પરિણામે જ જૈનધર્મીઓથી અન્યધર્મીઓની સાથે પત્રવ્યવહારમાં જય જિનેન્દ્ર લખવાનો વ્યવહાર રાખી શકાય યાદ રાખવું કે

ભગવાન્ જિનેશ્વર મહારાજના મતને અનુસરનારાઓનો તો મુખ્ય ધર્મ એ છે કે ભગવાન્ જિનેશ્વર મહારાજના મતને અનુસરનારા જે હોય તે સર્વને પ્રણામ કર્યા કે લખ્યા સિવાય રહી શકે જ નહિ, અર્થાત્ તેઓ પરસ્પર સાધર્મિકપણું હોવા છતાં પત્રમાં જય જિનેન્દ્ર લખવાની ટેવ રાખે છે. તેઓ ખરેખર જૈનદર્શનને અનુસરનારાની કે જૈનદર્શનની કિંમતને સમજનારા નથી. તત્ત્વ એટલું જ કે જૈનદર્શનને અનુસરનારાઓને પ્રણામ જ લખવા અને અન્ય દર્શનકારોના પત્રમાં જ જય જિનેન્દ્રનું વાક્ય કે જે ફળમેવ નિગમ્યે નું એક કોડ વાક્ય તરીકે છે. માટે જૈનદર્શનને અનુસરનારાઓએ લખવા બોલવામાં અંગીકારની સુંદરતાને સૂચવનાર શબ્દોનો તથા ધર્મીના બહુમાનનો ખ્યાલ રાખીને પ્રવર્તવું જોઈએ.

ધર્મવૃક્ષ

પ્રભુ શ્રી જિનેશ્વર ભગવંતે પ્રરૂપેલ ધર્મ એ વૃક્ષ છે, સમ્યક્ત્વ એ એનું મૂળ છે, સિદ્ધાન્તો એ એનું થડ છે, વ્રતો (દેશવિરતિ કે સર્વવિરતિ) એ એની ડાળીઓ છે, અઢાર હજાર શીલનાં અંગો એ પાંદડાં છે, દેવની ઋદ્ધિ, મનુષ્યની ઋદ્ધિ, એ પુષ્પો છે એ ધર્મવૃક્ષ, જિનેશ્વર ભગવંતનાં વચનોરૂપી પાણીની નીકથી નિરંતર સીંચાય છે, અને પ્રાન્તે એમાંથી નિર્વાણ-મોક્ષરૂપી ફળ મળે છે, આવા વૃક્ષને હંમેશાં આદરો, સેવો, અનંતા સાધુ વગેરેએ આ વૃક્ષ આદરી સેવી નિર્વાણ-ફળને મેળવ્યું છે.

આનંદ પ્રવચન દર્શન

ભાગ-૨

જ્ઞાનપ્રવૃત્તિ

૬

પીયૂષમસમુદ્રોત્થં રસાયનમનાષધમ્ ।
અનન્યાપેક્ષમૈશ્વર્યં જ્ઞાનમાહુર્મનીંષણઃ ॥૧॥

મનુષ્યને પોતાની પ્રવૃત્તિને ઉપયોગી થાય તો તે સાર્થક જ્ઞાન. પ્રવૃત્તિને ઉપયોગી ન થાય તો તે જ્ઞાન ખુલ્લી આંખે ખાડામાં પાડે. જ્યાં સુધી જીવને જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ નથી થતી ત્યાં સુધી તે ધર્મ કરી શકતો નથી. માટે દરેકે જ્ઞાન તરફ પ્રવૃત્તિ કરવાની ખાસ જરૂર છે.

હિંસા વગેરે ખરાબ છે તે અંતઃકરણ કહે છે,
પણ કેટલીક વસ્તુમાં અંતઃકરણ ઉપરાંત
જ્ઞાનીનાં વચનની જરૂર રહે છે.

મહોપાધ્યાય ન્યાયવિશારદ શ્રી યશોવિજયજી મહારાજ જણાવે છે કે આ સંસારમાં જ્યાં સુધી જીવને જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ નથી, ત્યાં સુધી તે ધર્મ પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી. જે શાસ્ત્ર સંબંધી બે વચન જાણે, સમજે તે જ ધર્મનો અધિકારી બને છે. જ્યાં સુધી જ્ઞાનીનાં વચનોથી આ આત્મા નસીબદાર થઈને તત્ત્વ મેળવવા તૈયાર થતો નથી ત્યાં સુધી ધર્મને માટે તે અધિકારી થતો નથી. નિષ્પાપ સ્થિતિ સાંભળવાથી જ માલૂમ પડે છે. અર્થાત્ નિષ્પાપ સ્થિતિ સાંભળ્યા વિના માલૂમ પડતી નથી. દુનિયાના વહેવારો સાંભળ્યા વિના થોડા જ ખ્યાલમાં આવે છે ?

મારવું એ જોટું છે. બીજાને મારતાં જુએ કે મને તો નહિ મારેને! પહેલાંથી મારવાનું જોટું સમજે છે અને ઉદમ કરે છે. જોટું ન સમજતો હોય તો તેની પાસે સાધન છે કે નહિ તે શું કામ તપાસે? મારવું જોટું એ દરેક કબૂલ કરે છે. હિંસા કરનારે પણ હિંસા કરવી જોટી છે, એમ માની લીધું છે. નહિ તો પોતે પોતાનો બચાવ કેમ ધાર્યો? બોલે એની પહેલાં જ અંદર બડબડાટ થાય, આમ બોલું તો તે જાણી તો નહિ જાયને? કોઈની વસ્તુ ઉઠાવવા પહેલાં રજેને તે દેખશે તો નહિ, એમ મનમાં થાય.

‘હિંસા એ ખરાબ ચીજ છે’ એમ અંતઃકરણ કહી આપે છે. કેટલીક એવી પ્રવૃત્તિઓ છે કે જેમાં અંતઃકરણની પ્રવૃત્તિ એને લાવી જુએ છે. પણ અંતઃકરણ અરૂપીને લાવી જોવાવાળું નથી જે વસ્તુને મારું અંતઃકરણ કહે તેને જ ધર્મ માનવો. જેને માનવાનું ના કહે તેને ધર્મ માનવો નહિ. પણ ધર્મનું લક્ષણ મારું અંતઃકરણ કહે તે અર્થ માનવો તે ખરાબર નથી. એને માટે નિયમ છે કે સમગ્ર પાપથી વિરમવું. પાપ રહિત સ્થિતિને પિછાણવી એ તમારા અનુભવનું કામ નથી. રોગરહિત દશા એ ડોક્ટરના કહ્યાથી માલુમ પડે. આપણી કલ્પનાએ કામ નથી લાગતું. જે એ બાબતના જાણકાર હોય તેનું કહેવું કામ લાગે. ડોક્ટર કહે તે જ કામ લાગે.

આપણે શરીરના માલિક છીએ. ક્ષયથી પીડાતા હોઈએ, ક્ષય નથી થયો એમ કહીએ તેથી ક્ષય વગરના થઈએ ખરા કે? તેથી ક્ષય મટી ગયો કે? કેન્સર થાય તેની ખબર મોટા મોટા ડોક્ટરોને પડતી નથી. કોઈ કહે કેન્સર નથી, તેથી દરદ મટી ગયું? દર્દોને જાણવાવાળા સર્જન હોય તે કહે કે ‘કેન્સર નથી’ તેથી જણાય છે કે ‘કેન્સર નથી’ આથી કેન્સર છે તે પણ મોટા ડોક્ટરના કહેવાથી માનવાનું. આપણા મનમાં લાગ્યું કે ‘નથી,’ તેથી કેન્સર ઊડી જવાનું નથી. દર્દની બાબતમાં સંપૂર્ણ જાણકાર જે હોય તે પુરુષના નિર્ણય ઉપર નક્કી થાય. ત્યાં તારા મનની ગણતરી શી? તારા શરીરમાં તો ગણતરી કર. “આત્મા અરૂપી ચીજ છે, આ તો બધું

રૂપી છે. ” રૂપીની તો પૂરી તપાસ કરી લે. આંતરડાં ક્યાં છે ? ક્યાં સડ્યાં છે, તે તો લગીર તપાસ ? આ ચામડાની ઝૂંપડી માટે સર્જનો જોઈએ તો પછી અરૂપી, અવ્યાબાધ એવો જે આત્મા તેની સ્થિતિ જાણવા માટે હું જાણું એ જ ધર્મ, એ કઈ સ્થિતિ સમજવી ?

પાપ શી ચીજ છે ? પાપથી નિવૃત્ત કેમ થવાય છે ? તેનાથી શું ફળ થાય છે ? તેની ખબર જિનેદ્ધરનાં રચેલાં શાસ્ત્રથી (વચનથી) માલુમ પડે છે, ડોક્ટર ન આવ્યો હોય તો રોગ માલુમ ન પડે, પણ તાવ તો માલુમ પડે કે નહિ ? તાવની દવા માલુમ ન પડે, તાવ આવે તે તો માલુમ પડે ને ? ડોક્ટર આવીને કહે તો જ માનવું તે પણ એકાંતે ખરાબર નથી. નીરોગીપણું ડોક્ટરના કહેવાથી લલે માનીએ પણ રોગીપણું ડોક્ટરના આવ્યા પહેલાં પણ જાણીએ. પાપથી વિરમવાવાળાનું કલ્યાણ થાય તે શાસ્ત્રકાર કહે તેથી માનીએ. પાપ અને અધર્મ જાણવા માટે ઉપદેશની જરૂર નહિ ને ? આત્માને અંગે પણ પાપ છોડવાં, પાપની નિવૃત્તિ કરવી તેથી થતા ફાયદા, પાપ છોડવાથી ઉચ્ચ દશા ખુદ પાપ એ પાપપણે ત્યારે જ જણાય કે સદ્ગુરુપનો ઉપદેશ હોય ત્યારે.

આંખ કાંટા વર્જાવે એટલું નહિ, પણ કાંટાને દેખાડે પણ આંખ વર્જવાનું અને જોવાનું આંખથી બને છે. આત્મા પોતે પાપને ઓળખી લેતો હોય તો પાપને છોડી દીધું હોય. હીરો જોવા માટે આંખનું સામર્થ્ય છે. પથરો જોવાનું સામર્થ્ય પણ આંખનું છે. પાપની નિવૃત્તિ પાપનાં નુકસાનો સાંભળવાથી માલુમ પડે છે. આ પાપપુણ્યનું સ્વરૂપ સાંભળ્યા વિના માલુમ ન પડે. તો પછી આત્માનું કલ્યાણ શી રીતે થાય, તે તો માલુમ પડે જ ક્યાંથી ? પાપની નિવૃત્તિરૂપ કલ્યાણ તે સાંભળવાથી માલુમ પડે. એક એક કામ બને, એ લેગાં ન બને.

એક વખત મિથ્યાત્વી લોકો એકઠા થયા. રાત્રે ચોરામાં બેઠા. કોઈએ કહ્યું : ‘ નવી વાત કરો.’ ચોરને કોટવાળના ખુંખારાનો ડર, તેવી રીતે જૈન લોકોથી આ બીજા લોકો હંમેશાં ડરના રહે.

એમને પુરાણો ચલાવવાં હોય, એથી તેણે કહ્યું : “ અહીં શ્રાવક ન હોય તો એક વાત કરું.” તેણે આમતેમ નજર કરીને વાત કરવા માંડી. ‘ કેટલાક લોકો તીર્થની જાત્રા કરવા ગયા હતા. એ તીર્થનો એવો પ્રભાવ કે પાણીમાં પાંદડું પડે કે તે માછલું થાય અને પાંદડું જમીન પર પડે કે તે તૂટી ખીસકોલી થઈ જાય. એવામાં શ્રાવકકુળનો છોકરો હશે, તે રખડતો રખડતો ત્યાં આવી ચડ્યો. તેણે પૂછ્યું : “ પાંદડું અડધું પાણીમાં ને અડધું જમીન પર પડે તો શું થાય ? ખીસકોલી થશે કે માછલું થશે ? ”

વચનમાં વસ્તુનો વિચાર કરે, કહેવાથી ન સારું, તે શ્રાવકની ગળથૂથીમાં હોય છે. તેમ અહીં જે પાપથી નિવૃત્તિ કરવી એ સાંભળવાથી માલુમ પડે. પાપની સ્થિતિ સાંભળવાથી માલુમ પડે. થોડા પાપની નિવૃત્તિ કરે, થોડું પાપ પ્રવર્તાવે તેનું શું થાય ? સર્વથા બંધ ન કરે, કેટલુંક બંધ ને કેટલુંક છૂટું. દેશવિરતિ એમને સ્થૂળ જીવોની વિરતિ, ને સૂક્ષ્મની છૂટી, આનું શું થાય ? ઉભયવિ દેશવિરતિ સાંભળવાથી માલુમ પડે છે. પાપથી સર્વથા વિરતિ સાંભળવાથી માલુમ પડે. તેથી શું કરવાનું ? જાણ્યું એટલું જ.

ભરૂજ રાજ્ય હતું. સમાચાર આવ્યા કે ફલાણો લશ્કર લઈને આવે છે. ‘સાંભળ્યું’

ત્યાંથી લશ્કર નીકળ્યું. તો કહે : ‘જાણ્યું.’

સીમાડા પાસે આવ્યું તો કહે : ‘બને’

કિલ્લામાં પેહું તો કહે : ‘હશે એમ પણ હોય’

કિલ્લો લીધો તો કહે : “ એમ થાય. ”

આ બધી બખર પડે પણ તેમાં વળે શું ? જાણ્યોએ બખર તો લીધી પણ વળ્યું શું ? પાપથી સર્વથા વિરતિ અને પાપદેશવિરતિ જાણવાથી માલુમ પડે તેથી શું ?

મનુષ્યને જાણ્યા પછી પોતાની પ્રવૃત્તિને ઉપયોગી જ્ઞાન થાય તો તે સાર્થક જ્ઞાન ગણાય. પ્રવૃત્તિને ઉપયોગી ન થાય, તો ખુલ્લી આંખે થોરિઆમાં (ખાડામાં) પડે. થોરીઓ જુઓ તેમાં વળ્યું શું ?

ન દેખ્યો હોત તો તે દયાને પાત્ર રહેત પણ ખુદી આંગે દિવસે પડે તે તો ખેવફૂફ ગણાય, નિંદાને પાત્ર કહેવાય.

મળેલું આધન ઉપયોગમાં ન લેવાય તો તે નિંદાને પાત્ર થાય. સર્વથા પાપની નિવૃત્તિ, દેશવિરતિ, જાણ્યા છતાં કલ્યાણકારી રસ્તો આદરવામાં ન આવે તો તે દેખતો છતાં થોરીઆમાં પડ્યો. જે શ્રેયસ્કર છે તેને આદરવું. ત્યારે આ ઉપરથી પાપની વિરતિને આદરવી દેશવિરતિ આદરવાનું જ્ઞાનને આંગે માનવાનું ? પણ તે જ્ઞાન કોઈ ઝાડ છે કે તેનાં ફળ ખેરવી લેવાં ? જ્ઞાન ક્યાથી લાવવું ? જ્ઞાન હોય તો ધર્મ થવાનો. પાપનું સ્વરૂપ જણાવાનું.

જ્ઞાન તો આત્માનો સ્વભાવ છે. તે લાવવાની ચીજ ક્યાં છે ? પણ હોશિયારી પણ ક્યા છે ? તરવું એ પણ આલંબન સિવાય બનતું નથી. જ્ઞાન એ આત્માનો સ્વભાવ છે, છતાં તે આલંબનથી પ્રગટ થાય છે. આલંબન ન મળે તો તે પ્રગટ થતું નથી ?

તો પછી આટલી બધી લાંજગડ શી ? મળ્યું તોય શું ? અને ન મળ્યું તોય શું ? જ્ઞાન વગર દેશવિરતિ વગેરે જાણી ન શકીએ, તો પછી કલ્યાણકારી હોય તે આદરી ક્યાંથી શકીએ ?

મોક્ષપ્રાપ્તિને આંગે જ્ઞાનની પહેલી જરૂર છે, એ જ્ઞાન શીખતા મનુષ્યને બહુ મુશ્કેલી પડે છે. જીવવિચારઃ નવતત્ત્વ લાણવાવાળા કેટલા નીકળશે ? એકે નહિ. લક્ષ્ય એ તરફ નથી. જેવું દુનિયાદારી તરફ લક્ષ્ય છે તેવું અહીં નથી. અહીં નથી શીખાતું. પેલું હંબર ગાઉ દૂર જઈને શીખાય છે. જ્ઞાન એવી ચીજ છે કે એના તરફ લક્ષ્ય કર્યા વિના છૂટકો નથી. અનંતાભવો રખડશે તો પણ જ્ઞાનની ઢરકાર કર્યા વિના છૂટકો નથી જ્ઞાન મેળવવું પડશે જ્ઞાન ન મળે ત્યાં સુધી આત્મકલ્યાણ છેડું છે. જગતમાં સારા પદાર્થની ઢરકાર બધાને થાય છે. ભક્ત્ય વસ્તુમાં અમૃત કહી દીધું. પણ અમૃત ચીજ શી ? દરિયો ડહોળતાં નીકળેલી તે ચીજ. દેવોએ દરિયો ડહોળ્યો ત્યારે તેમાંથી નીકળેલી ચીજ તે અમૃત છે. આત્મામાં રહેલું જ્ઞાન એ અમૃત તો છે. એમા રવૈયો કરવો પડ્યો નથી. આત્માનો સ્વભાવ જ્ઞાન છે. એ

જ્ઞાનરૂપી અમૃત માટે દરિયો ડહોળવો પડે તેમ નથી. અમૃત તો દેવતાની વાતોમાં ગયું. અમારી વાતોમાં અમૃતને અવકાશ નથી. પહેલાં ડગલે ને પગલે દેવતાઓ આવતા હતા, તે વખતે અમૃતની વાત હતી. જે કાળમાં દેવતાનાં દર્શન દુર્લભ ત્યાં દરિયો ડહોળ્યો, એ વાત તત્ત્વવાળી ન ગણાય. આજકાલ રસાયણ તો માનો છો ને ? તે આવેલા ઘડપણનો નાશ કરી જુવાની લાવી દે, ગમે તેવા ભયંકર રોગોને ટાળી દે પણ આત્માના રોગોને તો તે ઊલટા વધારે છે. વિષય, કષાય, અભિમાનને વધારે છે. જ્ઞાન આત્માની અંદર રહેલા અજ્ઞાનરૂપી દોષો, અવિરતિરૂપી દોષો, ક્રોધ, માન વગેરે દોષોને જડ-મૂળથી કાઢી નાંખે. કાષ્ટક ઔષધિ તે વખતે દોષ કાઢી નાંખે પછી દર્દી જાણે. રસાયણ જડમૂળથી દર્દ કાઢી નાંખે તેવી રીતે અહીં આત્મામાં રહેલ અજ્ઞાન, અવિરતિ, પ્રમાદ કષાયોરૂપી દર્દોને જડમૂળથી કાઢી નાંખે તે રસાયણ જ્ઞાન છે. આ તો વાત ખરી પણ તાવ મટાડવાની ઈચ્છા કેને હોય ? તાવ આવ્યો હોય તેને મટવાની મોજ હોય ? દરદમાં લેવાયા હોય તેને જ્ઞાન રસાયણ તરીકે લાગે. શાથી ? દરદી ખનીએ ત્યારે ક્ષાયદો કરેને ? વ્યવહારની અપેક્ષાએ લલે આપણે અજ્ઞાની હોઈએ પણ નિશ્ચયની અપેક્ષાએ આપણે અજ્ઞાની, અવિરતિ નથી.

જ્ઞાન એ આત્માની ઠંકુરાઈ છે. ઠંકુરાઈની કિંમત સ્વાભાવિક છે. દરિદ્રતાને અગે તે નથી. આત્માને અવિરતિ વગેરે ન માન, આત્માનાં સ્વભાવ ઐશ્વર્યને તો માનીશને ? જગતના ઐશ્વર્યમાં પારકું મળે તો પરમેશ્વર થાય લાખ મેળવે તો લક્ષાધિપતિ કહેવાય. જ્યારે અહીં આગળ આત્માનું ખરું ઐશ્વર્ય જ્ઞાન છે. ખીજી કશી ચીજની જ્યાં દરકાર નથી. આત્માના સ્વરૂપ રૂપ હોવાને લીધે ખીજની દરકાર વિના, રૂપી અરૂપીની દરકાર વિના આત્માનું ઐશ્વર્ય હોય તો તે જ્ઞાન છે. જે બુદ્ધિશાળીઓ છે તે બધા જ્ઞાનની આ સ્થિતિ કહે છે આ અતિશયોક્તિ નથી માટે દરેક આત્માએ આવા જ્ઞાન તરફ પ્રવૃત્તિ કરવાની જરૂર છે.

[ધર્મની પ્રસિદ્ધિ દેવના નામે હોય છે. શિવને માનનારા શિવ અને જિનેશ્વરને માનનારા જૈન કહેવાય છે.

ધર્મ અને ગુરુનો આધાર દેવત્વ ઉપર છે આથી દેવત્વ શુદ્ધ હોવું જોઈએ.

મૂર્તિ આનંદન છે આ આનંદનથી વિચારધારા પ્રગટે છે. જેવી મૂર્તિ તેવી વિચારધારા જાગે. આથી જિનમૂર્તિ શાંત હોય છે ત્યાં ઝંઝાં, છોકરાં કે હથિયાર હોય નહિ.

જિનેશ્વર ભગવાનની મૂર્તિ સિદ્ધાવસ્થાની પ્રાપ્તિ વખતે તીર્થંકર ભગવાનની જે સ્થિતિ હોય તે સ્થિતિ બનાવવામાં આવે છે, આથી જ ભગવાનની મૂર્તિ ક.ઉસ્સગ અવસ્થાની અને પર્યંકાસનની બે જ મળે છે.

તીર્થંકર ભગવાનના પર્યંકાસને ક.ઉસ્સગ કરવો કે છબી પહાવવી એ આશાનના છે. આપણી મૂર્તિ ભગવાનની સાકાર અવસ્થાની છે. નિરાકાર અવસ્થાની મૂર્તિ બનાવી ન શકાય.

દાવો પદાર્થ દર્શાવે છે, પણ તે પદાર્થ સર્જી શકતો નથી, તેમ તીર્થંકર ભગવાન અને તેમની પ્રતિમા ધર્મ બનાવે છે. ધર્મમાં કેંઈ પરિવર્તન ન હોય ધર્મ તો સદાકાળે એક જ રહે છે. આગમે વલ્લભીપુરમાં લખ્યાં તેમાં દેશકાળ ન વિચાર્યો પરંતુ જ્ઞાનીઓનાં વચનો જેમને જે રીતે યાદ હતાં તે રીતે ઉતાર્યાં.

આ મૂર્તિ એ ધર્મમાર્ગને બતાવનાર છે]

ધર્મની પ્રસિદ્ધિ દેવના નામે થાય છે.
સકલ સંસારમાં ધર્મની પ્રસિદ્ધિ નથી તો થતી ગુરુને નામે કિંવા નથી તો થતી ધર્મને નામે. ધર્મ, મત કે સંપ્રદાય એ પ્રસિદ્ધિ માત્ર દેવોને નામે જ થાય છે અને એટલા જ માટે વિષ્ણુને માનનારાઓ તે વૈષ્ણવો, શિવને માનનારાઓ શૈવો અને જિનેશ્વરને માનનારાઓ જૈનો કહેવાય છે. આ ઉપરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે શાસન,

સંપ્રદાય, મત કે પંથોના નામો દેવતાઓ ઉપરથી જ પ્રવર્તે છે. આ જ કારણથી સૌથી પહેલો દેવતાનો નિશ્ચય થવાની ખાસ જરૂર છે.

શુદ્ધ દેવ નહિ તે શુદ્ધ ગુરુ પણ નહિ.

જો તમે દેવનો નિશ્ચય ન કરી શકો અને શુદ્ધ દેવતાને ન મેળવી શકો, તો તમો શુદ્ધ ગુરુને પણ મેળવી શકવાના જ નથી કારણ કે શુદ્ધ દેવતાઓ જે આચાર કહી ગયા છે તે જ આચારને શુદ્ધ ગુરુઓ પાળે છે અને તે જ શુદ્ધ ગુરુઓ કહેવાય કે જે ગુરુઓ શુદ્ધ દેવે કહેલા આચારોને જ પાળે છે.

હવે શુદ્ધ ધર્મ કેને કહેવો તેનો વિચાર કરી લઈએ. શુદ્ધ દેવોએ જે આચાર કહ્યો છે તેને જ આપણે શુદ્ધ ધર્મ કહીએ છીએ. આ સઘળા ઉપરથી તમે સહેજે જાણી શકશો કે શુદ્ધ દેવ એ શુદ્ધ ગુરુ અને શુદ્ધ ધર્મના સ્વરૂપનું અસ્તિત્વ છે. ગુરુ અને ધર્મ એ બંને તત્ત્વોનો આધાર જોઈએ તો તે દેવતત્ત્વ ઉપર જ અવલંબેલો છે.

હવે તમે સહેલાઈથી સમજી શકશો કે જો ધર્મ અને ગુરુ એ બંનેનો આધાર દેવતત્ત્વ ઉપર જ છે, તો તે દેવતત્ત્વ જ શુદ્ધ શોધવું જોઈએ અને સૌથી પહેલો નિશ્ચય દેવતત્ત્વનો જ થવો એ વાસ્તવિક અને જરૂરી છે.

મૂળ સારું હોય તો ફળ સારું !

તમે જાણો છો કે જે વૃક્ષનાં મૂળિયાં સશક્ત અને યોગ્ય છે તે જ વૃક્ષનાં ફળો પણ સારાં નીપજે છે. જો મૂળિયાં સડી ગયેલાં હોય તો તે વૃક્ષ અને તેનાં ફળો પણ નકામાં જ થાય છે. એ જ ન્યાયે ધર્મ અને ગુરુનો જેના ઉપર આધાર છે એવાં દેવતત્ત્વોનો પહેલો નિર્ણય થવો એ જરૂરી વસ્તુ ઠરે છે. જો દેવ અવ્યવસ્થિત હોય અને અર્થહીન હોય તો તેને પરિણામે ગુરુ અને ધર્મ એ બંને તત્ત્વો પણ તેવાં જ અગ્યવસ્થિત અને મિથ્યાત્વથી ભરેલાં જ રહેવાનાં. ગુરુ અને ધર્મ તત્ત્વની શુદ્ધતા દેવતત્ત્વ ઉપર જ અવલંબેલી છે અને તેથી જ સૌથી પહેલાં શુદ્ધ દેવતત્ત્વનો નિશ્ચય કરવો એને જ શાસ્ત્રકાર મહારાજાઓએ યોગ્ય માન્યો છે. ગુરુદેવોનો આધાર

દેવો ઉપર જ છે અને ગુરુઓ દેવોને જ આદર્શ તરીકે બતાવે છે. દેવોનું જે સ્વરૂપ છે, તે આદર્શ છે. એ આદર્શ દર્શાવીને તે સ્વરૂપને પહોંચવાને માટે સુધર્મ રૂપ રસ્તે પ્રયત્ન કરવાની ઉત્તેજના અને સહાયતા આપની એ જ ગુરુઓનું કર્તવ્ય છે.

મૂર્તિપૂજા યોગ્ય છે કે અયોગ્ય ?

તીર્થંકર ભગવાનોની સ્તુતિ કરતા મૂર્તિશ્રી જિનપુગવસ્ય ભવતુ શ્રેયસ્તરીર્દેઘીનામ્ આવા શબ્દો મૂકવામાં આવ્યા છે. ભગવાન તીર્થંકર દેવોની સ્તુતિ કરતાં આ શબ્દો શા માટે મૂકવામાં આવ્યા છે તેનો હવે વિચાર કરો. અહીં કહેવાનો આશય મૂળ એ છે કે આત્માના સાધ્ય તરીકે અને આત્માને પ્રાપ્ત કરવાની વસ્તુ તરીકે એ જ વસ્તુ છે કે જે વસ્તુ ભગવાનશ્રી તીર્થંકરદેવોએ પ્રાપ્ત કરી છે. ભગવાન તીર્થંકર મહારાજ જેમ આત્માનું કલ્યાણ કરી શક્યા છે, તે જ પ્રમાણે આપણે પણ જો એ જ માર્ગે જઈએ તો આપણે પણ આપણા આત્માનું કલ્યાણ અવશ્ય સાધી શકીએ. આ દૃષ્ટિએ જૈનશાસનની મૂર્તિપૂજા વૈજ્ઞાનિક અને વાસ્તવિક ઠરે છે. જૈનો મૂર્તિપૂજા કરે છે તે આ રીતે વ્યાવહારિક, વાસ્તવિક અને વિજ્ઞાન તથા માનસશાસ્ત્રના નિયમોને અનુસરતી છે. પરંતુ જૈનોની મૂર્તિપૂજા જોઈને બીજાઓ પણ મૂર્તિપૂજાને વાસ્તવિક ઠરાવવા મંડી જાય છે.

અહીં ધ્યાનમાં રાખવાનું છે કે અન્યદર્શનીઓ જે મૂર્તિપૂજા કરે છે તે કોઈપણ રીતે યોગ્ય કિંવા વાસ્તવિક નથી. ખેરી-છોકરાવાળા ભગવાન એ આદર્શ નથી. ભગવાન શ્રીજિનેશ્વરદેવોની સૌમ્ય અને શાંત પ્રતિમા હોય છે તેને આપણે જોઈએ કે તૂર્ત આપણા આત્મામાં પણ એવી સૌમ્ય ભાવના જાગે છે કે ‘અહા ! શું આ ભગવાનના મોઢા પર શાંતતા અને સૌમ્યતા પથરાયેલી છે ! ખરેખર, મારો આત્મા આવી દશા ક્યારે પામશે ?’ આપણા અંતરમાં જ્યાં આવો વિચાર પ્રવર્તે છે કે ત્યાં આપણી મૂર્તિપૂજા સફળ થાય છે.

હવે ધારો કે એ જ આપણા તીર્થંકર ભગવાનને રાણી સાથે ઊભા રાખીએ, તેમના હાથમાં હથિયારો આપીએ અથવા તેમને

ઊંટ, ઘોડા કે હાથી ઉપર ચઢી બેઠેલા ચીતરીએ, તો એ પ્રતિમાઓ દેખીને આપણા અંતરમાં કેવો વિચારો આવવા પામશે ? ભગવાન શ્રી જિનેશ્વરદેવની પ્રતિમા અને સ્ત્રી, છોકરાં અને શસ્ત્રો સાથેની દેવોની પ્રતિમા એ બંને પ્રતિમાઓમાં ભગવાન શ્રી જિનેશ્વરદેવની પ્રતિમા તે જ આદર્શ તરીકે વધારે વાસ્તવિક ઠરે છે સ્ત્રી, છોકરાં કે હથિયારો સાથેની પ્રતિમા રાખવી એનો કશો અર્થ નથી અને એ પ્રતિમાઓ આદર્શ પણ થઈ શકતી જ નથી.

તમે એ વાત તો સહેલાઈથી માન્ય રાખશો કે આદર્શ હંમેશાં ચાલુ સ્થિતિથી વધારે શ્રેષ્ઠ અને ઊંચા પ્રકારનો હોય છે. સ્ત્રી, છોકરાં અને શસ્ત્રરૂપ અર્થ મેળવવાનાં સાધનો એ સઘળું તો તમારી પોતાની પાસે પણ વિદ્યમાન છે જ, તો પછી જે વસ્તુ તમારી પાસે છે તે જ વસ્તુઓની પાછળ ભગવાન પણ ભટકતા હોય ખેંચીની પાછળ ગાંડાતુર થઈને દોડતા હોય અને હથિયારોના ખણખણાટથી જ જે શત્રુઓને જીતી લેતા હોય, તેવા આત્માઓ તમારાથી કઈ રીતે શ્રેષ્ઠ ઠરે છે કે જેને તમે તમારો આદર્શ ઠરાવી શકો ? કદાચ કોઈ એમ કહે કે આપણી સમૃદ્ધિ અદ્ય છે અને ખેંચી-છોકરાવાળા શસ્ત્રધારી ભગવાનની સ્ત્રીઓ સંપૂર્ણ રૂપવતી છે, તેમનો ધનકોષ પૂરો ભરેલો છે અને શસ્ત્રસંચાલનમાં તેઓ પરિપૂર્ણ કુશળ છે, માટે તેઓ આપણો આદર્શ છે. તો આ જવાબ પૂર્ણ છે એમ આપણે કદાપિ માની શકતા નથી, કેમ કે હંમેશાં આદર્શ તો તે જ હોવો જોઈએ કે જે અવિચળ હોઈ શકે.

કલ્યાણમાર્ગનું સ્મરણ ક્યારે થાય ?

ધન, પુત્ર, વેલવ ઇત્યાદિ સઘળું એવું છે કે જે સનાતન અથવા અવિચળ નથી, પરંતુ તે સઘળું ચલિત છે. જો એ સઘળી વસ્તુઓ ચલિત છે તો એ સઘળી વસ્તુઓથી યુક્ત એવા ભગવાન પણ આદર્શ થવાને માટે અયોગ્ય જ છે, એ વાત સ્પષ્ટ થાય છે. મેળવેલી વસ્તુઓનો ત્યાગ એ જ છેલ્લી સ્થિતિ હોવાથી, એ ત્યાગથી પરિપૂર્ણ એવા ત્યાગી ભગવાન એ જ આદર્શ તરીકે વાસ્તવિક છે, એ વાત તદ્દન સ્પષ્ટ

છે. ભગવાનની સૌમ્ય અને શાંત મુદ્રાને જોઈએ છીએ એટલે જ કલ્યાણના રસ્તાનું સ્મરણ થાય છે. અને એ પવિત્ર મૂર્તિનાં દર્શન કરીને આપણે આપણી ન્યૂનતાનો પણ વિચાર કરી શકીએ છીએ.

ભગવાન શ્રી જિનેશ્વર મહારાજ વીરપરમાત્માની સાથે યશોદાની પ્રતિમા હોય અથવા ભગવાન ઋષભદેવજીની સાથે સુમંગલાની પ્રતિમા હોય તો એ પ્રતિમાઓ જોવાથી સ્વાભાવિક રીતે જ તમારો ત્યાગનો આદર્શ ભૂલાઈ-ભૂંસાઈ જશે. અને તમોને પણ એવી જ સુંદર સ્ત્રીઓ અને ભોગોપભોગો મેળવવાની જ ઈચ્છા થશે; ભગશે. જ્યાં તમારા હૃદયમાં ભોગોપભોગની ભાવના જન્મે ત્યાં તમે તમારી ન્યૂનતા પણ જોઈ શકવાના નથી. અને તમારું સાચાપણું ત્યાં શુદ્ધ રહી શકવાનું નથી. વસ્તુસ્થિતિ આવી હોવાથી જ જે દેવો સ્ત્રીપુત્રાદિ ઉપાધિવાળા અને શસ્ત્રોથી સજ્જ છે તે દેવોને આપણે કુદેવો કહીએ છીએ. અને જે સૌમ્ય શાંત અને દોષરહિત હોય તેને સુદેવો કહીએ છીએ.

ત્યાગ પછીની અવસ્થા અનુકરણીય.

હવે કદાચ તમે એવો પ્રશ્ન કરશો કે જો તમે સ્ત્રીઓવાળાને કુદેવ સમજો છો તો પછી શ્રી પાર્શ્વનાથજી વગેરેને તો સ્ત્રીઓ હતી તો તમે તેને શા માટે દેવતા તરીકે માન્ય રાખો છો ?

આ પ્રશ્નનો જવાબ એ છે કે ભગવાન પાર્શ્વનાથજી ઈત્યાદિને સ્ત્રીઓ, હતી એ વસ્તુ સત્ય છે પરંતુ એ સ્ત્રીપરિવારાદિને તેમણે જોટો જ માન્યો હતો તેને તેમણે તારણનું સાધન માન્યું જ નહોતું, એ ઉપાધિને તેમણે ત્યાગવા જેવી જ માની હતી અને છેલ્લે એ બધી ઉપાધિનો તેમણે ત્યાગ જ કર્યો હતો. આથી જ આપણે તેમને ઉત્તમ ગણ્યા છે

વળી ધીજી ધ્યાનમાં રાખવાની વાત એ છે કે આપણે ભગવાનોની એ સ્ત્રીપુત્રાદિવાળી અવસ્થાને પણ સારી માની જ નથી પરંતુ તેમની ત્યાગ પછીની અવસ્થાને જ આપણે સારી માની છે. ભગવાનની પણ બધી દશા અનુકરણીય નથી જ ભગવાને પણ પોતાના ત્યાગ પછીની દશાને જ સારી મનાવી છે. તેમણે ત્યાગ પહેલાની

દશાને કદી સારી મનાવી જ નથી. ભગવાનનું ચારિત્ર આદર્શ અને અનુકરણીય છે, પરંતુ તે ત્યાં જ અનુકરણીય છે કે જ્યાં કર્મની ક્ષયોપશમ દશાનો ભાવ હોય. ભગવાનની કર્મોદયની દશામાં તેમને હોયે જે કાર્યો થયેલાં હોય તે કાર્યો કે તે દશા એને આ શાસને કદી પણ અનુકરણીય માનેલ જ નથી

વર્તન એ જ ધર્મ તો પછી કથનીની જરૂર શી ?

હવે તમોને પ્રશ્ન એ ઊઠશે કે જો આ સ્થિતિ છે તો પછી આવી દશામાં ભગવાનની કથની અને કરણી જુદા પાડી શકાય કે નહિ ?

જૈનશાસનમાં અને અન્ય શાસનમાં જે કાંઈ તફાવત છે, ફરક છે તે અહીં જ છે. અન્ય શાસનમાં તેમના દેવોની કથની અને કરણી એ બંનેમાં તફાવત છે. અને એ તફાવતથી ઊભો થતો વિરોધાભાસ ટાળવા જ તેમને કથની તે કરણીના સિન્નત્વને ભગવાનની લીલાને નામે પડદો નાંખીને ઢાંકી દેવી પડી છે. અને જૈનશાસનમાં કથની અને કરણી બંને એક અને અવિસિન્ન છે.

આ જૈનશાસનમાં કથની અને કરણી એક છે, એ જાણ્યા પછી વળી તમોને એક પ્રશ્ન ઊઠશે કે જો આ શાસનમાં કથની અને કરણી એક છે તો પછી કથનીને જુદી શા માટે પાઠવામાં આવે છે ? જો કથની અને કરણી બંને એક જ છે તો તો પછી ભગવાન માત્ર કરણી કરીને જ ઐસી રહે તેટલું જ પૂરતું છે, કારણ કે ભગવાનની કરણી જગત જુએ છે અને તેને જ તે અનુસરે એટલે બસ છે. પછી વળી ભગવાનને પાછું કથન શા માટે કરવું પડે છે ? ભગવાનનું વર્તન તે જ ધર્મ છે. અને એ ધર્મ પ્રત્યક્ષ હોવાથી જ ભગવાનની કથનીને પછી અવકાશ રહેવા પામતો નથી.

હવે આ વિચારમાં તમે કેવી ભ્રમણામાં કુટાવ છો તે જોઈએ ! ભગવાનનું જે વર્તન છે તે તો ધર્મ છે જ ભગવાને જે ક્ષયોપશમને અંગે કે ક્ષાયિકભાવને અંગે કશું છે, તે સઘળું ધર્મરૂપ છે જ. પરંતુ તેથી ભગવાનને ધર્મકથનની જરૂર જ નથી, એવું કોઈ રીતે સાબિત થઈ શકતું જ નથી. તમે જાણો છો કે હંસ જે રીતે ચાલી

શકે છે તે રીતે કાગડાભાઈ ચાલી શકતા નથી. આ પ્રસંગે હંસનો ધર્મ છે કે તેણે કાગડાને માટે પણ ચાલવાનો માર્ગ દર્શાવેો જ રહ્યો. ભગવાનશ્રી જિનેશ્વરદેવોનો માર્ગ એ હંસનો માર્ગ છે. એ હંસનો માર્ગ આપણે પ્રત્યેક જણા કદાપિ ગ્રહણ કરી શકતા જ નથી. તેથી જ ભગવાનને આપણને યોગ્ય એવું ધર્મકથન કરવાની પણ જરૂર પડી છે. અને આપણે એ માર્ગે જ ધીમેધીમે અનુસરવાનું છે. ભગવાન શ્રી જિનેશ્વરદેવો એ એટલા ઉદ્કૃષ્ટ ભાવમાં આવેલા જીવો છે કે તેઓ જે પ્રમાણે વર્તે છે, તેઓ જેવી કરણી રાખે છે તેવી કરણી દરેક જ જીવો કદાપિ રાખી શક્યા નથી, રાખી શકતા નથી. અને રાખી શકવાના પણ નથી; એટલા જ માટે ભગવાનને બાલ-જીવોના ઉદ્ધારને માટે ધર્મકથન કરવું પડ્યું છે. ભગવાનનું અનુકરણ કરવાની જ ને વાત આવે અને બધા બાળજીવો પણ અનુકરણ કરવા જ મંડી જાય તો તેમની શી દશા થાય ? તે જીવો.

ભગવાન પલાંઠી વાળીને બેઠા ક્યારે ?

ભગવાનનું છન્નસ્થપણું ૧૨૧૧ વર્ષ પર્યંતનું હતું. આ સાડાબાર વર્ષમાં નિદ્રાનો કાળ માત્ર બે ઘડી જેટલો જ હતો. બે ભગવાનના સઘળાં કર્મોનું પૂરેપૂરું અનુકરણ એને જ ધર્મ માનશો અને ધર્મ આચરનારને જ ધર્મી ગણશો તો કયો એવો બાળજીવ છે કે જે માત્ર સાડાબાર વર્ષમાં માત્ર બે ઘડી જેટલો જ કાળ નિદ્રા ભોગવી શકશે ? આ સાડાબાર વર્ષના કાળમાં ભગવાન શ્રી મહાવીરદેવ કદી પણ પલાંઠી વાળીને બેઠા નથી. તેમણે જ્યારે સતત તપશ્ચર્યાથી કેવળ-જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કરી હતી, ત્યારે જ તેઓ પલાંઠી વાળીને બેઠા હતા.

હવે બે ભગવાનની કરણી જ ધર્મ હોય તો તમારે પણ છન્નસ્થ અવસ્થામાં પલાંઠી વાળીને બેસવાનો અવકાશ નહિ રહેવા પામશે અને છતાં બે તમે છન્નસ્થ અવસ્થામાં પલાંઠી વાળીને બેસશો તો તમો ભગવાન શ્રી તીર્થંકરદેવના શાસનની અંદરના તેમના અનુયાયી ગણી શકાશો જ નહિ. આથી જ સહજ થાય છે કે ભગવાને જે

કર્મોદયથી કાર્યવાહી કરી હતી તે કાર્યવાહી એ ધર્મ નથી. તે જ પ્રમાણે એવા વર્તનના અનુકરણમાં ધર્મ આરાધન પણ નથી.

બાળજીવોનો આધાર શાના ઉપર ?

ભગવાનનાં જે કાર્યો કર્મોના ઉદયથી થવા પામ્યાં છે તે કાર્યનું અનુકરણ કદાપિ પણ હોઈ શકતું જ નથી. ભગવાનના હસ્તે થયેલાં આરંભસમારંભો એ પણ ધર્મ અથવા ધર્મનું અનુસરણ હોઈ શકે નહિ. ભગવાનના ક્ષયોપશમભાવવાળું જે કર્તવ્ય છે, તે જ ખેશક અનુકરણીય છે, બીજું નહિ. પરંતુ તેનું અનુકરણ ભાગ્યશાળી જીવો વિના જીંજેઓને માટે અસંભવ છે. આથી જ બાળજીવોને માટે ભગવાનને ધર્મકથનરૂપ ધર્માજ્ઞાઓ આપવી પડી છે. અને એ ધર્માજ્ઞા ઉપર જ બાળજીવોનો આધાર છે. તમે જ્યારે ક્ષયોપશમભાવને પામે અને સંપૂર્ણ શક્તિવાળા થાઓ ત્યારે ખેશક તમારે ભગવાનનું આચરણ કરવાનું છે. પરંતુ જ્યાં સુધી તમારામાં એવી સંપૂર્ણતા ન આવે ત્યાં સુધી તમારે ભગવાનની આજ્ઞા ઉપર જ આધાર રાખવાનો છે શ્રીમાન્ શાસ્ત્રકાર મહારાજઓએ અઢી પહોર સૂવાની આજ્ઞા આપી છે. પરંતુ ધારે કે કેઈ શક્તિશાળી મનુષ્ય અઢી પહોર પણ નિદ્રા ન લે, તો તેથી શું એમ કહી શકાશે ખરું કે તેવા ગૃહસ્થોએ શાસ્ત્રાજ્ઞાનો લોપ કયો છે ?

નિદ્રા લેવાનું કારણ શું ?

શ્રીમાન્ શાસ્ત્રકાર મહારાજએ અઢી પહોર સૂવાની આજ્ઞા આપી છે, પરંતુ તે શા કારણથી આપવામાં આવી છે તે વિચારવાની જરૂર છે. નિદ્રાનો સર્વથા પરિત્યાગ કરવામાં તમારી શક્તિ પહોંચતી નથી. તેટલા જ માટે તમારે નિદ્રા—અઢી પહોરની નિદ્રા લેવાને માર્ગે ચાલવાનું છે. જો તમે અશક્ત રહ્યા છતાં પણ એ માર્ગે ન ચાલશો તો તેનું પરિણામ એ આવશે કે તમે જીંજે અઢી શકશો જ નહીં. અર્થાત્ અશક્તોને શક્તિ મેળવવાનો જે રસ્તો છે તે જ ભગવાન શ્રી જિનેશ્વર-દેવોની કથની છે. ભગવાન શ્રી જિનેશ્વરદેવની કથની અને કરણીનું આ રહસ્ય છે. છતાં યાદ રાખવાનું છે કે કથની અને કરણીમાં

મુદાનો લેક સંભવી શકે નહીં. જે મુદાઓ જૈનશાસનમાં રજુ થયા છે તેનાથી ઊલટી જ વાતો કથનીમાં સંભવી શકતી જ નથી. તમે હિંસા કરજો, જૂઠું ખાલજો, ચોરી કરજો, સ્ત્રીગમન કરજો, પરિશ્રુ રાખજો, ક્રોધાદિક કરજો ઇત્યાદિ આજ્ઞાઓ કથનીમાં કદી પણ આવી શકે જ નહિ. હવે એ પ્રશ્ન મૂકીને આપણે મૂળ પ્રશ્ન, જે ‘દેવનું સ્વરૂપ કેવું હોવું જોઈએ’ તે પ્રશ્ન ઉપર આવીએ.

વીતરાગપણે મૂર્તિ કેમ ?

શ્રીમાન જિનેશ્વરદેવોને આપણે વીતરાગ સ્વરૂપે દેખીએ છીએ. શ્રીમાન જ્ઞાનીમહારાજઓ એ અનંતા બળના સ્વામી છે. ગોવાળિયાઓ આવીને ખીલા મારી બંધ છે તો પણ તેઓ એ સઘળું શાંતિથી સહન કરી લે છે. ભગવાને આવા ઘોર ઉપસર્ગો વેળાએ પણ સબ્ય શાંતિ રાખી હતી અને આપણાથી એ શાંતિ નથી રખાતી એનું શું કારણ છે ?

આ બધો વિચાર આપણને દેવતાઓના સ્વરૂપ ઉપર દોરી બંધ છે. ભગવાન શ્રી જિનેશ્વરદેવની મૂર્તિમાં તમે ધ્યાન દઈને જોશો તો માલુમ પડશે કે બધું કલ્યાણનું જ લક્ષણ રાખવામાં આવ્યું છે. અન્ય લક્ષણોને પ્રતિમાઓમાં સ્થાન આપવામાં આવતું જ નથી. ભગવાન શ્રી મહાવીરદેવની જે પ્રતિમા છે, તે ઉપર ભગવાનની જ્ઞાનીકશાન! લક્ષણો છે. ખીન્ન લક્ષણો નથી. એ મુદો બહુ સમજવા જેવો છે. જો ભગવાનનો જેવો આકાર અને રંગ હતો, તેવા રંગ અને આકારવાળી મૂર્તિ બનાવી દેવી એટલો જ જો દિશ હોત તો તો ભગવાને માતાનું સ્તનપાન કર્યું હશે તે વખતની ભગવાનની મુદ્રા સહેજે આનંદિત જ હશે. તો પછી શા માટે માતા સાથે સ્તનપાન કરતી ભગવાનની પ્રતિમાઓ કરવામાં આવી નથી ?

આ સઘળાનું કારણ એટલું જ છે કે આ બધામાં ધ્યેય શું છે તે તરફ ધ્યાન આપીને તેને જ અનુકૂળ બધી વસ્તુઓની રચના કરી છે. ભગવાન શ્રી જિનેશ્વરદેવ વીતરાગ સ્વરૂપે છે આથી જ વીતરાગપણાની મૂર્તિ હોવાથી એ મૂર્તિ દ્વારા આપણે વીતરાગતાના

ધ્યેયમાં દેહ ધર્મ શકીએ છીએ. અને વીતરાગપણની મૂર્તિ આપણને વીતરાગતાના ધ્યેયમાં દેહ કરે છે. જે ભગવાનની મૂર્તિને આપણે વીતરાગપણે ન રાખી હોત તો આપણી દશા પણ ખીજાઓના જેવી જ થાત. ઈશ્વર અને અવતાર એ બંને વસ્તુ તો આપણે માનીએ છીએ. તે જ પ્રમાણે ખીજાઓ પણ માને છે. પરંતુ તેમની અને આપણી માન્યતામાં એક મહત્ત્વનો તફાવત છે.

એ તફાવત શો છે તે વિચારીએ. જ્યારે આપણે અવતાર અને ઈશ્વર બંને માનવા છતાં અવતારમાંથી ઈશ્વર માનીએ છીએ, જ્યારે અન્યો અવતાર અને ઈશ્વર બંને માનવાપૂર્વક ઈશ્વરમાંથી અવતાર માને છે. હવે ઈશ્વરમાંથી અવતાર માનતાં વાંધો શો આવે છે અને વિરોધ ક્યાં ઊભો થાય છે તે જોઈએ એટલે આપણી અને અન્યોની માન્યતામાં કેવી માન્યતા સાચી છે તેનો નિકાલ થઈ જશે.

આદર્શ કેવો જોઈએ ?

ઈશ્વરમાંથી અવતાર માનવો એનો અર્થ એ છે કે નિર્મળમાંથી મલિનતા માનવી અને અવતારમાંથી ઈશ્વર માનવો એનો અર્થ એ છે કે મલિનતામાંથી નિર્મળતા માનવી. આપણે ભગવાનને જન્મ વખતે મનઃપર્યાવજ્ઞાન, કેવળજ્ઞાન ઇત્યાદિ જ્ઞાનો હતાં અને તેઓ વીતરાગરૂપ હતા તેમ હરગિજ માનતા નથી, પરંતુ આપણે તો સ્પષ્ટ રીતે એમ માનીએ છીએ કે તીર્થંકર ભગવાનો જન્મ્યા ત્યારે તેમને કેવળજ્ઞાન નહોતું, પરંતુ ભગવાને જન્મ્યા પછી સાધુત્વનો અંગીકાર કર્યો અને તત્પશ્ચાત્ તેમણે મનઃપર્યાવજ્ઞાન મેળવી ઘાતીકર્મનો ક્ષય કર્યો હતો એટલે તેમને કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થઈ હતી તેમ માનીએ છીએ.

આપણી આ માન્યતાનો અર્થ એ છે કે મલિનતા પહેલી હતી અને નિર્મળતા પછી પ્રાપ્ત થવા પામી હતી. અર્થાત્ અજ્ઞાન પહેલાં હતું અને જ્ઞાનની જ્યોતિ તે પછીથી પ્રકટ થવા પામી હતી.

હવે જેઓ ઈશ્વરમાંથી અવતાર માને છે તેઓ કેવા પ્રકારના ભ્રમમાં કુટાય છે તે જોઈએ. ઈશ્વરમાંથી અવતાર માનવો એનો અર્થ તો એ જ થાય કે પહેલાં ઈશ્વરત્વ-એટલે શુદ્ધતા અને પછી મનુષ્યત્વ.

એટલે મલીનતા. એનો અર્થ એ થયો કે એમનો આદર્શ શુદ્ધતા નિર્મળતાનો નહિ, પરંતુ મલિનતાનો જ ઠરે છે. અર્થો પોતાના ઈશ્વરને નિરંજન, નિરાકાર, શુદ્ધ, ખુદ્દ અને જ્યોતિ રૂપ તો માને છે, તો પછી સવાલ એ થાય છે કે એની મૂર્તિ કઈ અને શી રીતે હોઈ શકે ?

હવે બીજી તરફ કોઈ આપણને પણ એવો જ પ્રશ્ન પૂછી શકે છે કે આપણે પણ સિદ્ધ મહારાજઓને તો નિરંજન, નિરાકાર, શુદ્ધ, ખુદ્દ, મુક્ત અને જ્ઞાનસ્વરૂપ માનીએ જ છીએ, તો પછી એવા નિરંજન, નિરાકાર ભગવાનની પ્રતિમા આપણે શા માટે બનાવીએ છીએ ?

આ પ્રશ્નનો જવાબ એ છે કે આપણે જે પ્રતિમાઓ બનાવીએ છીએ તે પ્રતિમાઓ મુક્ત એવા સિદ્ધ ભગવાનોની સિદ્ધાવસ્થાની હોતી નથી; પરંતુ સિદ્ધો જે દેહોમાં સિદ્ધ થાય છે તે દેહની—તે મનુષ્યપણાની જ પ્રતિમા આપણે બનાવીએ છીએ અને તેથી જ આપણી પ્રતિમાની કલ્પના એ વાસ્તવિક છે.

મૂર્તિ કઈ અવસ્થાની હોય ?

જૈનશાસન જે તીર્થંકરોની મૂર્તિને માને છે તે મૂર્તિના સંબંધમાં પણ યાદ રાખવાની જરૂર છે કે એ મૂર્તિઓ તીર્થંકરપણાની અથવા તો બીજી અવસ્થાની મૂર્તિઓ નથી, અરિહંત મહારાજઓની પણ અરિહંતાવસ્થા, કેવળીઅવસ્થા અથવા તો તીર્થંકરપણાની મૂર્તિ બનાવવામાં આવતી જ નથી, પરંતુ સિદ્ધાવસ્થાની પ્રાપ્તિ વખતે તીર્થંકર ભગવાનની જે સ્થિતિ હોય તે જ સ્થિતિની મૂર્તિઓ બનાવવામાં આવે છે. ભગવાન શ્રી તીર્થંકરદેવો જ્યારે કેવળી—પણામાં હોય છે, ત્યારે બિલા રહે છે, બેસે છે, દેવછંદામાં તેઓ શરીર પણ લાંબું કરે છે, વળી તીર્થંકર ભગવાનો સિંહાસન પર બેસે છે ત્યારે પગ પાદપીઠ પર રાખે છે. વળી તેઓ શ્રી સમવસરણુમાં બિરાજે છે, ત્યારે તે પર્યાકાસને નથી બેસતા પણ ખુરસી ઉપર બેસીએ અને પગ નીચે મૂકીએ તે વખતે જેવું આસન હોય તેવું આસન શ્રીમાન તીર્થંકર દેવોનું સમવસરણુમાં હોય છે તે વખતે તેઓ પાદપીઠ પર પગ થાપીને બેસે છે. ભગવાન શ્રી તીર્થંકરદેવોના શરીર

આ રીતે જુદે જુદે સમયે જુદી જુદી દશા ધારણ કરે, છતાં ભગવાનની જે પ્રતિમા બનાવવામાં આવે છે તે દેશનાની મૂર્તિ, દેવછંદાની મૂર્તિ કે વિહાર વખતની મૂર્તિ હોતી નથી. ભગવાનની જે મૂર્તિઓ જૈન-શાસનમાં છે, તે સઘળી તીર્થંકર ભગવાનો સિદ્ધ થવાના હોય તે વખતની અવસ્થાની મૂર્તિઓ હોય છે. આપણી મૂર્તિઓમાં માત્ર બે જ પ્રકાર છે : એક કાયોત્સર્ગનો અને બીજો પર્યાકાસનનો.

આ સંસારમાં મોક્ષે ગએલા આત્માઓ અસંખ્ય હોય છે. અતીતકાળે અસંખ્ય આત્માઓ મોક્ષે ગયા છે, વર્તમાનકાળે અસંખ્ય આત્માઓ મહાવિદેહ દોષમાં મોક્ષે બંધ છે અને અનાગત કાળમાં પણ અનંતા આત્માઓ મોક્ષે જશે સિદ્ધો કોઈપણ આકારે મોક્ષે બંધ છે. જ્યારે સઘળા તીર્થંકર ભગવાનો મોક્ષે કાયોત્સર્ગ અને પર્યાકાસન બે જ આકારે જવાના હોય છે. આ જ કારણથી ભગવાન તીર્થંકરદેવોની મૂર્તિ બે જ આકારવાળી હોય છે. અને તે બે સિવાય ત્રીજો આકાર સંભવતો નથી.

હવે આજકાલના કેટલાક ડોળઘાલુ સાધુઓ ડોળ કરે છે અને એ તીર્થંકરની રીતે બેસે છે, તેમણે વિચારવાની જરૂર છે કે એ આકાર કોનો છે ? અને કયા વખતનો છે ? સાધુઓએ બેસીને કાઉસ્સગ્ગ કરવો એવું કયા ગ્રંથમાં અથવા કયાં લખેલું છે ? વર્તમાન સાધુઓ બેસીને કાઉસ્સગ્ગ કરે એ તેમનો ખૂલ્લોખૂલ્લો પ્રમાદ છે. અને તેવો પ્રમાદ ન કરવાની સ્પષ્ટ શાસ્ત્રાજ્ઞા છે. કેવળ ડોળ કરવા તીર્થંકરના રૂપક લેવાં એમાં કોઈ પુણ્ય તો નથી જ, પરંતુ ઊશ્નકું મહાપાપ છે. શ્રાવકો પણ જેઓ વ્રતવાળા છે, તેમણે પણ હાથમાં મુહપત્તિ અને જમણા હાથમાં ચરવળો રાખવા સિવાય કાઉસ્સગ્ગ કરવાનું વિધાન કોઈપણ શાસ્ત્રમાં લખવામાં આવ્યું નથી.

હવે એ બધાને સ્થાને આજે કેવી મૂર્ખાઈ ચાલી રહી છે તે જરા ધ્યાન દઈને જુઓ.

આજે તો શ્રાવકો અને સાધુઓને તીર્થંકર ભગવાનોના આકારે કાઉસ્સગ્ગ કરવો છે અને તેવી છબીઓ પકાવી ખુશ થવું છે. વિચાર

કરો કે આપણી દશા શી થશે ? તીર્થ'કરની મૂર્તિ બનાવાય છે તેમાં ભગવાન શ્રી તીર્થ'કર ભગવાન મોક્ષે ગયા હોય તે વખતના આકારે જ લેવાય છે, બીજા નહીં, અર્થાત્ ભગવાનની જે ઊંચામાં ઊંચી અને છેલ્લામાં છેલ્લી દશા જે અનુકરણીય છે, તે જ દશા, તે જ આકાર ભગવાન શ્રી તીર્થ'કરદેવની મૂર્તિમાં લેવાનો છે. ભગવાન શ્રી તીર્થ'કરદેવની મૂર્તિમાં કયો આકાર લેવાયો છે અને તે ક' વખતનો આકાર લેવાયો છે અને તે જ આકાર પ્રતિમાજીને માટે શા માટે માન્ય રૂપ બવામાં આવ્યો છે એ વાત ઉપરના વિવેચનથી સ્પષ્ટ સમજી શકાય છે.

ભગવાન શ્રી તીર્થ'કરદેવો બે જ આકારે મોક્ષે જાય છે અને તેથી જ તેમની પ્રતિમા માત્ર બે જ પ્રકારની હોય છે.

જેઓ સિદ્ધ થાય છે તેવા આત્માઓની બાબતમાં આસનનો નિયમ જ નથી. સિદ્ધો અનેક પ્રકારે મોક્ષે જાય છે. સિદ્ધ સ્વરૂપમાં આત્મા રહ્યો તે સિદ્ધપણાની મૂર્તિને કોઈપણ સ્થળે સ્થાન જ નથી. સિદ્ધો કે અરિહંત ભગવાનો જે સમયે માનવદેહમાં હતા, તે જ સમયની તેમની સાકારાવસ્થાની જ મૂર્તિ બનાવવામાં આવી છે. આપણી મૂર્તિઓ એ નિરંજન નિરાકારની મૂર્તિ નથી, પરંતુ સાકારાવસ્થાની જ મૂર્તિ છે.

આપણે એવું સહેલાઈથી કહી શકીએ છીએ કે જેઓ પરમેશ્વરને નિરાકાર માને છે, તેવાઓને ઈશ્વરની મૂર્તિ બનાવવાનો અધિકાર નથી. સાકારાવસ્થામાં મલિનતા સિવાય બીજા કશાનું અસ્તિત્વ જ નથી.

અનુકરણ કેવું જોઈએ ?

અજ્ઞેન શાસનોએ મૂર્તિ કરી પરંતુ તે એવી બનાવી હીધી કે આત્માના અનુરાગીઓને તો જોવાને પણ લાયક ન રહી. ઈશ્વરની મૂર્તિ બનાવી તો સાથે સ્ત્રી પણ ગોઠવી. હવે નીતિશાસ્ત્ર તો સાફ કહે છે કે જેને બ્રહ્મચર્ય પાળવું છે અથવા જેને સંન્યાસ પાળવો છે, તેવા સંન્યાસી અને બ્રહ્મચારી બંનેને સ્ત્રીની પ્રતિમા નિહાળવી હરામ છે. આ રીતે સંન્યાસી કે બ્રહ્મચારી માટે તો પ્રતિમાપૂજા અરે ! પ્રતિમાદર્શન કરવું એ જ હરામ ઠરે !

હવે પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થશે કે જૈનશાસન આટલું પવિત્ર છે અને યુક્તિયુક્ત છે તો પછી એ જૈનશાસનના અનુયાયીઓ મુઠીભર કેમ છે ?

હીક. તમે લડાઈમાં જવા માટે જાતે તૈયાર થઈ જતા નથી, પરંતુ તમારા દેશના સંરક્ષણને માટે તમારા દેશની સેના લડી રહી હોય તો તેને તમે વખાણો છો. એ ઉપરથી રપબ્દ થાય છે કે મહાન કામોને સમજનારા બહુ થોડા હોય છે. અને તેવા કામોને સમજીને તેને અમલમાં મૂકનારા તેનાથી પણ અતિ ઘણા ઓછા જ હોય છે. એ જ પ્રમાણે જનોનું ધ્યેય ત્યાગવર્તનનું છે. જૈનેશ્વરનું ધ્યેય જ માત્ર ત્યાગનું હોય અને વર્તન મજા ઉડાવવાનું હોત તો જુદી વાત હતી, પરંતુ અહીં તો ધ્યેય અને વર્તન બંને ત્યાગના છે. આથી આવા ઉચ્ચવર્મના પાલકો થોડા હોય તે સ્વાભાવિક છે મરજી પ્રમાણે કાવે તે રીતે વર્તવાની છૂટ હોય તો તે કુળાચારે ધર્મ થયો તો તેવા અજ્ઞાન તરફ ઝૂકનારા લાખો હોય છે જ્ઞાનદશા એ સ્વાભાવિક નથી. પરંતુ અજ્ઞાનદશા એ સ્વાભાવિક છે. જગત અજ્ઞાનમય છે અને તે અજ્ઞાન તરફ વહેલી તકે ઝૂકે છે અને ત્યાગ તરફ સ્વાભાવિક રીતે જ ઓછા ઝૂકે છે. દા. ત., ધારો કે એક સ્થળે ઉપધાન-વહનની ક્રિયા છે એ ઉપધાનવહનની ક્રિયામાં લાગ લેવા સેંકડો માણસો લેગા થાય છે. પરંતુ તેમાં જે સ્થળે ઉપધાન થતા હોય તે જ સ્થળના માણસોની સંખ્યા બહુ જ ઓછી હોય છે. નિર્વિકારી ત્યાગમાર્ગને ન અનુસરાય અને સખલન થઈ જાય તે બંને, પણ સખલનનો માર્ગ તે જ સત્ય છે એવું તો કદી પ્રતિપાદી શકાય નહિ, બીજો ધર્મના કાર્યોમાં છૂટછાટ મૂકવાનો મુદ્દો એક જ છે કે જેમ બંને તેમ સંખ્યા વધારવી અને પોતાના ટોળામાં વધારે માણસોને ખેંચી લાવવા. પણ જે ધર્મને આત્મકલ્યાણનો જ રસ્તો માને, મનાવે છે તે સિદ્ધાંતમાં છૂટછાટ મૂકી શકે જ કેમ ? અલબત્ત, સંપૂર્ણ ત્યાગને ન અનુસરાય તે બંને પણ ધ્યેય તો સંપૂર્ણ ત્યાગનું જ જોઈએ.

તીર્થંકર સ્વરૂપ બતાવનાર.

દીવો પદાર્થ દર્શાવે છે, પરંતુ તે દીવો કોઈ પદાર્થ સર્જી શકતો

નથી. તે જ પ્રમાણે તીર્થંકર ભગવાન પણ ધર્મ દર્શાવે છે. તેઓ કાંઈ ધર્મરૂપી પદાર્થોનું સર્જન કરી શકતા નથી. આંધળો દેખી શકતો નથી અને આંખવાળો દેખી શકે છે. એ બેના સ્વભાવનો કોઈ સર્જનારો હોઈ શકે જ નહિ. એ બેને વસ્તુ સ્વાભાવિકપણે જ છે. પ્રકાશ ધોળા રંગને લીલો અથવા લીલા રંગને ધોળો દેખાડી શકતો નથી, પરંતુ ધોળા રંગને ધોળો અને લીલા રંગને લીલો દેખાડવામાં પ્રકાશ મદદરૂપ થાય છે. એ જ પ્રમાણે જે જે કારણોથી કર્મનિર્જરા થતી હતી, અથવા જે જે કારણો બાંધન આપનારાં હતાં, તે તે કારણો જ તીર્થંકરોએ બતાવ્યાં છે. એનો અર્થ એ છે કે તીર્થંકર ભગવાનો ધર્મના દેશક છે, ધર્મના પ્રરૂપક છે, ધર્મને પ્રકાશિત કરનારા છે, પરંતુ તેઓ ધર્મને સર્જનારા નથી. જ્યાં ધર્મની આવી સનાતન સ્થિતિને દર્શાવવાનું જ કાર્ય કરે છે, ત્યાં ધર્મમાં પડેલા હોય એ શક્ય જ નથી. તેમાં છૂટછાટ હોય એ પણ સંભવનું જ નથી અને તેથી જ ધર્મમાં કાળની પરાવૃત્તિએ પરાવર્તન હોય એ પણ અશક્ય જ છે. શ્રીમાન્ તીર્થંકર ભગવાનોએ કેવળજ્ઞાનથી લોકાલોક જાણીને પદાર્થ કહ્યા છે, એ કથનને પુસ્તકની કે બીજા કશાની જરૂર જ નથી. જે આત્મા વસ્તુને દેખે છે તેને પુસ્તક સાથે સંબંધ રાખવાની જરૂર જ રહેતી નથી. પુસ્તકની જરૂર એક માત્ર તેને જ છે કે જે પોતે પ્રત્યક્ષ જોઈ શકવાને માટે અસમર્થ છે. જે પોતે જ્ઞાનથી સમર્થ નથી. જે પોતે જ્ઞાનસ્વરૂપ નથી તેવાઓને જ્ઞાનીનાં વચનોની જરૂર પડે છે આંધળાને કોઈ વાત બીજાને કહેવી હોય તો દેખનારે તે સંબંધમાં જેવું જોયું હોય અને જેવું કહ્યું હોય તેવું જ તે બીજાને કહી શકે. કારણ કે પોતે વસ્તુ જોવાને માટે અશક્ત છે. એ જ પ્રમાણે જૈનાગમો જે લખાયાં છે તે ભગવાન કેવળી મહારાજાઓએ જેમ કહ્યું છે, તે જ પ્રમાણે લખાયાં છે ભગવાન કેવળીઓને કહ્યું છે. તે જ આગમકારોએ— આગમોએ લખ્યું છે. ભગવાન શ્રી કેવળી મહારાજાઓએ જે પ્રમાણે કહ્યું હતું તે જ પ્રમાણે ભગવાન શ્રી ગણધરદેવોએ ધાર્યું હતું. તે.

જ પ્રમાણે તેમના શિષ્યોએ અનુક્રમે ધાર્યું હતું, એ જ પ્રમાણે પરંપરા ચાલુ રહી હતી, પરંતુ પાછળથી સ્મરણશક્તિ ઘટી ત્યારે ક્ષમાશ્રમણ દેવદ્વિગણિએ વલ્લભીપુરમાં લખવાનું શરૂ કર્યું હતું. ભગવાન શ્રી સર્વસદેવોએ જે પ્રમાણે કહ્યું હતું તે જ પ્રમાણે આગમકારોએ લખ્યું હતું એટલે અહીં કોઈપણ પ્રકારની આપત્તિ યા તો શંકાને સ્થાન જ નથી. જ્યારે વલ્લભીપુર ખાતે આગમો લખાયા ત્યારે કુમતો ઓછા ન હતા. કુમતવાદીઓની હરતી ખુદ વલ્લભીપુરમાં જ હતી. એ શત્રુઓની વચમાં જ જિનાગમો રૂપી દસ્તાવેજ તૈયાર થયા હતા.

હવે વિચાર કરો કે જે દસ્તાવેજ શત્રુઓની વચ્ચે તૈયાર થયો છે તે દસ્તાવેજની સત્યતામાં તે શી ખામી હોઈ શકે ! આપણા સઘળા જૈન આગમો એ વલ્લભીપુરમાં લખાયા હતાં, છતાં બધા આગમોમાં જોઈ લો કે કોઈપણ સ્થળે સોરઠી છાયા એ આગમ ગ્રંથોમાં ઊતરવા પામી નથી. દેવદ્વિગણિની પોતાની તેઓશ્રીના ગુરુની વાતો પણ કોઈ સ્થળે તેમાં અંકિત કરવામાં આવી નથી. શ્રીમાન્ દેવદ્વિગણિને જે પ્રમાણે ચાહ હતું તે પ્રમાણે તેઓ લખતા હતા.

જે સિદ્ધાંતો એ પ્રસંગે લખાયા હતા તેમાં જો દેવદ્વિગણિએ ફેરફાર કર્યો હોત તો તેમના અહંતત્ત્વની છાયા તેમાં જરૂર આવી જ હોત ! ખીજું કાંઈ નહીં તો તેમણે પોતાના ગુરુનું ગૌરવ વધારવાનું તો તેમાં જરૂર કાંઈપણ લખ્યું હોત, પરંતુ તેઓએ કશો જ કોઈ સ્થળે ઉલ્લેખ કર્યો નથી. આજકાલ ગુરુ પરત્વેની ભક્તિ ઓછી થઈ છે, તો પણ જેઓ ધાર્મિક પુસ્તકોનું પ્રકાશન કરે છે તેઓ પુસ્તકમાં પોતાના ગુરુઓની ઢગલાખંધ છખીઓ લે છે, પણ ભગવાન દેવદ્વિગણિએ એવું એક પણ કાર્ય કરેલું અદ્યાપિ પર્યાંત કોઈ સંશોધકે શોધી આપ્યું નથી ભગવાન દેવદ્વિગણિએ તો ફક્ત પોતાને જે વસ્તુ સ્મરણમાં હતી તે જ સાદ્યંત લખવાની હતી, તેમાં કાઢવા-ઘુસાડવાની વસ્તુ તેમને કાંઈ દરવાની ન હતી.

જે સમયે વલ્લભીપુરમાં આગમો લખવાનું કાર્ય ચાલતું હતું તે સમયે ભગવાન શ્રી દેવદ્વિગણિએ ખૂણામાં બેસીને ગૂંપચૂંપ એ

આગમો ઘસડી કાઢ્યા ન હતાં. વલ્લભીપુર ખાતે જૈનશ્રમણોની મહાસભા મળી હતી અને મહાસભામાં ૫૮૦ શ્રમણ મહારાજો વિદ્યમાન હતા. આ પાંચસો ને એંસી શ્રમણમહારાજોએ જે વિચારો માન્ય રાખ્યા હતા તે જ વિચારો આગમોમાં લખવામાં આવ્યા હતા. લખવું ત્યાં પણ અમુક જ લખવું અને અમુક પ્રકારે જ લખવું એવો જ્યાં કટ્ટર નિયમ હોય ત્યાં કેટલાકો એમ માને છે કે અમુક સ્થળે પાઠાંતર જોઈએ. ઇત્યાદિ શબ્દો કહેવા એ મહામૂખાઈ જ છે. સર્વજ્ઞ મહારાજઓએ જે સિદ્ધાંતોની ઝાંખી કરી હતી અને જે સિદ્ધાંતો સંસારને દર્શાવ્યા હતા તે જ સિદ્ધાંતો આજનાં પુસ્તકોમાં પણ ચાલ્યા આવે છે.

આત્માના પ્રદેશો જેમ પહેલાંના માનીએ છીએ તે જ પ્રમાણે હજુપણ માનીએ છીએ. તો પછી શંકાકારોને આપણે પૂછી શકીએ છીએ કે તમે શાસ્ત્રોમાં એવો તે કયો ફેરફાર દેખ્યો છે કે જેથી તમોને શંકા થઈ જવાનું કારણ મળ્યું છે ? ‘શાસ્ત્રમાં આમ હોવું જોઈએ’ એવી શંકા ઉઠાવવાને પણ તમોને કેવી રીતે અવકાશ મળે છે તે તમારે સાબિત કરી આપવાનું છે. ધરતીકંપનો સંભવ સરખો, પણ જ્યાં ધરતીકંપ નથી છતાં ત્યાં કોઈ એમ ધારે કે આ બેઠક તૂટી પડશે તો ? આવી શંકા કરનારાઓને તો બેસવાનું પણ સ્થાન ન જ હોઈ શકે.

એવો કયો જબરજસ્ત પુરાવો તમોને મળ્યો છે કે જે વડે તમે એમ કહી શકો કે શાસ્ત્રમાં આમ હોવું જોઈએ ? જેની શ્રદ્ધામાં ફેરફાર ન હોય તેવાઓની ક્રિયામાં ફેરફાર હોઈ શકતો જ નથી. ઈચ્છેય ખસવું ન જોઈએ. ઈચ્છેય ન ખસે તો પછી કોઈપણ જાતની ચંચાત જ નથી. જેને ઈચ્છેય ખસે છે તેને જ શંકાઓ થવા લાગે છે. ઈચ્છેય અને શ્રદ્ધા બંને સલામત હોય ત્યાં એક અશ પણ વિચારમાં કે ક્રિયામાં ફેરફાર સંભવી શકતો જ નથી.

કેટલાક મૂર્તિ અને દેહરાંને આશ્રવ ગણે છે. આપણે તે બંનેને બિર્જરાનું કારણ માનીએ છીએ અહીં આપણી અને તેમની તાત્વિક

માન્યતામાં જ ફરક છે અને જ્યાં તાત્ત્વિક માન્યતામાં ફેર હોય ત્યાં સમકિત નહિ. 'જે રૂપે તત્ત્વ હોય તે રૂપે જ તત્ત્વને માને ત્યારે તેને સમ્યગ્દર્શન થાય છે' અને તત્ત્વદર્શન શ્રદ્ધા વગર સંભવતું નથી.

જે તીર્થંકર ભગવાનો થયા છે, તેમણે નવો ધર્મ બનાવ્યો છે અથવા તો નવો ધર્મ પેદા કર્યો છે એમ નથી. તીર્થંકર ભગવાનોએ તો વસ્તુ માત્ર કે જે જગતમાં એક યા બીજે રૂપે દૃષ્ટિમાન હતી યા તો અદૃશ્ય હતી તેનો સ્વભાવ જ તેમણે તો બતાવ્યો છે.

એ ઉપરથી એમ નથી સમજવાનું કે તીર્થંકર ભગવાનોની હસ્તી પહેલા આ સંસારમાં કેાઈને પુણ્ય યા પાપ લાગતું જ ન હતું. તીર્થંકર ભગવાનોના થવા પહેલાં પણ મંદ કષાયવાળાઓ પુણ્ય બાંધતા હતા. કષાયોથી જે પાપો થતાં, તે સર્વકાળને વિષે થતાં જ રહ્યાં હતાં, માત્ર તીર્થંકર ભગવાનોએ તો જે પાપપુણ્ય થતાં હતાં તે પાપપુણ્ય અને તે થવાનું કારણ એટલું જ માત્ર બતાવી આપ્યું હતું. પ્રકાશનું ઉદાહરણ તમારે બરાબર લાગુ પાડવાનું છે. મનુષ્ય આંખો ઉઘાડે છે, ત્યારે તે પ્રકાશને દેખે છે. પરંતુ તેનો અર્થ એવો નથી કે તે આંખ નથી ઉઘાડતો તે પહેલાં પ્રકાશ હોતો નથી. યા તો પહેલાં પ્રકાશ, પ્રકાશનું કામ જ કરતો નથી. પ્રકાશનું કાર્ય જેમ સંસારને વસ્તુઓ દેખાડવાનું છે, તે જ પ્રમાણે તીર્થંકરદેવોનું કામ આ સંસારમાં પાપપુણ્ય અને તે થવાનાં કારણોને દર્શાવવાનું જ છે.

આ જ કારણથી ધર્મ, દેશ કે તીર્થને પ્રવર્તાવનાર તરીકે તીર્થંકર ભગવાનને ગણ્યા છે, પરંતુ તેમને ઉત્પાદક તરીકે ગણ્યા નથી ધર્મ એ જગતનો સ્વભાવ છે. જૈન ધર્મ એ જોડી કાઢેલી નવલકથા નથી, પરંતુ જેમ દર્પણમાં પદાર્થ જેવો હોય તેવો જ દેખાય છે, તે જ પ્રમાણે જગતનો જે સ્વભાવ છે તે જ સ્પષ્ટ રીતે જૈનશાસનમાં પડેલો છે. ધર્મ એ જગતનો સ્વભાવ જ હોવાથી એ સ્વભાવમાં તીર્થંકર ભગવાનોથી પણ ફેરફાર થઈ શકતો નથી.

આપણે દ્રવ્યાદિને આશ્રયીને ફેરફાર કરી શકીએ છીએ, પરંતુ ત્યાં પણ ધર્મ બતાવાને માટે, પલટાવવાને માટે નહિ. ભગવાન મહાવીરે

ચાર વ્રતોનાં પાંચ મહાવ્રતો કયાં. તેમા શબ્દછળથી બ્રહ્મચર્યના લંગનો કોઈ ખોટો લાભ ન લે તે માટે કયાં. ભગવાન મહાવીરનો સુધારો આશ્રવ અને બંધને રોકવાનો હતો. બાળલગ્ન રોકવાં એ સુધારો છે, પણ પુનર્લગ્નની છૂટ આપવી એ સુધારો નથી પણ બ્રહ્મચર્યનો પલટો છે.

દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવને આશ્રયીને ફેરફાર થાય તેમાં ના નથી, પણ આ ફેરફાર મૂળ ધ્યેયને કાયમ રાખીને થવો જોઈએ, પરંતુ મૂળ ધ્યેયની કાયાપલટ ન થવી જોઈએ.

હવે મૂળ વાતમાં આવીએ. આપણે તીર્થંકર ભગવાનની મૂર્તિ-ઓને માનીએ છીએ તે પરમ આદર્શરૂપે માનીએ છીએ આ આદર્શ દેવમાં અવશ્ય હોવો જોઈએ. જે દેવ પોતાની પાસે સ્ત્રીને રાખે તો તે ધર્મનો પ્રવર્તક ગુરુ બ્રહ્મચર્યને જીવનમાં કઈ રીતે ઉતારી શકે ?

જૈનેતરોએ પ્રતિમાપૂજનમાં જૈનોની નકલ કરી પણ તેઓ આકાર કે ભાવ બંનેમાંથી એકે તેમની પ્રતિમામાં લાવી શક્યા નથી.

ગુણોના પ્રકાર કેટલા ? ‘એ’

શ્રીમાનૂ તીર્થંકરદેવોનો આકાર મનુષ્યના ધ્યેયનું ચિહ્ન હોવું જોઈએ. દેવતત્ત્વમાં અનુકરણીયત્વ હોય તો તે પ્રકૃતિ છે. દેવોમાં અનુકરણીય ગુણો હોવા જ જોઈએ. જે તેઓનામાં અનુકરણીય ગુણો હોય, તો જ તેના શિષ્યો એ માર્ગે જાય અને એ માર્ગને ધર્મ ગણી શકે. અર્થાત્ ધર્મ અને ધર્મની પ્રવૃત્તિઓ એ સઘળાંનો મુખ્ય આધાર દેવ ઉપર જ છે. એટલા જ કારણથી મહાદેવનું અષ્ટક પહેલું ગણવામાં આવ્યું છે. એમા ગુણો એ પ્રકારના હોય છે : એક સાધક દશા અને બીજી સિદ્ધ દશા. નેપોલિયન બોનાપાર્ટનો કોઈ એલ ભજવે તો તે નેપોલિયને કરેલી દેશસેવાનું નાટક ભજવી શકે અને તેવા અનુકરણીય ગુણોની નકલ પણ કરે, પરંતુ ભવાયો પણ નેપોલિયનના શરીરની ગંદી ક્રિયાઓનું કાંઈ અનુકરણ અથવા નકલ કરવા બેસતો નથી, નેપોલિયન જ્યારે રાજદારી જીવનમાં બહાર પડ્યો

ત્યારે તેને સાધક દશાની પ્રાપ્તિ થઈ. એ જ પ્રમાણે શ્રીમાન્ તીર્થંકર દેવો પણ જ્યારે સાધુ થયા ત્યારે તેઓ સાધક દશામાં પ્રવેશ્યા હતા.

એ જ પ્રમાણે સિદ્ધ દશાનું વિચારવાનું છે. તીર્થંકરદેવોનું જ્યારે દેવત્વ સિદ્ધ થયું ત્યારે તેઓ કેવા હતા એ સઘળું વિગતવાર જાણવાને માટે સાધક, તથા સિદ્ધ દશાના ગુણો બતાવવા જોઈએ.

હવે કોઈ એવી શંકા કરશે કે તીર્થંકર મહારાજઓમાં દેવપણાનું સિદ્ધપણું આવ્યું એ તો ઠીક છે, પરંતુ જો એ સિદ્ધપણું અમોને ઉપકાર કરનારું ન હોય તો એ દેવપણા સાથે આપણે શા માટે સંબંધ રાખવો જોઈએ ? અને એ દેવપણાને આપણે શા માટે વંદન પણ કરવું જોઈએ ?

તીર્થંકર ભગવાનનું દેવત્વ એ જો સંસારને માટે ઉપકારક ન હોત તો જૈનશાસન એ દેવત્વના કદી પણ વખાણ ન જ કરત, પરંતુ એ દેવત્વ આપણને અનેક રીતિએ ઉપકારક છે જ અને તેથી જ એ દેવત્વને આપણે વંદન કરવાનું છે.

* અનત ઉપકારીઓએ વસ્તુતઃ ધર્મ અને મોક્ષ એ બે જ પુરુષાર્થ માંન્યા છે, અર્થ તથા કામને પુરુષાર્થ માનેલ નથી.

† દ્રવ્યદયા કરતાં ભાવદયા અતિવિશિષ્ટ છે. દ્રવ્યદયાના ભોગે પણ ભાવદયાનું સંરક્ષણ પરમ આવશ્યક છે. ભાવદયાના ભોગે દ્રવ્યદયાની વડીલાત એ ઘેર મિથ્યાત્વ છે.

આજનું કપરું ચારિત્રપાલન ૬

ચોથા આરામી જ્ઞાનીઓ વિદ્યમાન હતા, દેવતાઓ પ્રત્યક્ષ દેખાતા હતા. અમુક ધર્મ કરવાથી અમુક દેવ થયો એમ ખુલાસા મળતા હતા. તે વખતે ધર્મની આચરણ થાય તે સહજ છે, પણ આજ જ્ઞાનીનો ગેરહાજરીમાં ચારિત્ર લેવાય અગર ધર્મઆચરણ થાય તે જરૂર કિંમતી છે. તેમાં કલ્યાણબુદ્ધિનો ઘણો સંભવ છે.

**પરિણતિજ્ઞાનપૂર્વકના ઓઘા મુહપત્તિ
આઠ વખતથી વધારે વાર ન થાય.**

શાસ્ત્રકાર મહારાજ પરિણતિલેદે જ્ઞાનના ત્રણ લેદ જણાવે છે. સ્વરૂપ લેદે પાંચ લેદ છતાં અહીં પરિણતિલેદે ત્રણ લેદ કહે છે. પરિણતિ સમજાવવાની હોય ત્યાં તે જ કહેવાય : સ્વરૂપ વખતે તે સ્વરૂપ કહેવાય. આત્માનું સ્વરૂપ જણાવવું હોય ત્યારે તેનાં સ્વરૂપનાં લેદો જણાવાય. જીવ અને અજીવ બે તત્ત્વમાં બધાં તત્ત્વ સમાઈ જાય છે, છતાં સાત કે નવ તત્ત્વ કહેવાં પડે છે. આશ્રવસંવરાદિ તત્ત્વો જીવ-અજીવમાં સમાય છે, તે જીવ-અજીવને અંગે જ છે. છતાં બીજાં તત્ત્વો જણાવવાનો હેતુ છે કે આશ્રવ તથા બંધને અજીવના પ્રાધાન્યવાળા જીવ જાણે તો તે તેનાથી ખસે. તથા સંવર, નિર્જરા અને મોક્ષ તેઓને જીવના પ્રાધાન્યવાળા જાણે તો જીવ ત્યાં ખેંચાય. જીવ હેય તથા ઉપાદેયને જાણે તેમ જ તેને છાંડી કે આઠરી શકે, જીવાજીવનો પણ ઉપદેશ એકલા જોય તરીકે નથી, પણ હેય તથા ઉપાદેયમાં પણ ઉપયોગી થાય તે માટે જણાવ્યો છે.

શ્રુતજ્ઞાનમાં અક્ષરજ્ઞાન, પર્યાયશ્રુત, પદશ્રુતાદિ લેદો વગેરે જાણવાથી આત્માને કૃતાર્થ માની લેવાય તેમ નથી, અર્થાત્ પર્જાયઅક્ષર આદિ

જાણવાથી આત્માને કૃતાર્થ માનવાનો નથી. આત્મા જ્યારે વિષય પ્રતિભાસ જ્ઞાનમાંથી પરિણતિ જ્ઞાનમાં આવે અને તેમાંથી પ્રવૃત્તિજ્ઞાનમાં આવે તો તે જ્ઞાન મેળવ્યું સફળ ગણાય. પરિણતિ કે પ્રવૃત્તિમાં આવ્યા વગરનું જ્ઞાન શુષ્ક છે, નિર્થક છે, ફળ વગરનું છે. અનંતી વખત આ જીવ શ્રુતજ્ઞાનને ધારણ કરનાર થયો, શ્રુતજ્ઞાન દ્રવ્યથી અનંતી વખત આવી ગયું, પણ તે વિષય પ્રતિભાસરૂપે હતું માટે જ ફળ્યું નહિ.

આજકાલ કેટલાક કહેવાતા અધ્યાત્મવાદીઓ પણ ક્રિયાના ઉત્થાપકો હોઈ લવ્યજીવોને ક્રિયાથી ચલિત કરવા માટે તેમને કહે છે કે : “ મેરૂ જેટલા ઓઘા મુહપત્તિ કર્યા : તેમાં શું વળ્યું ? ” વાત ખરી, પણ પરિણતિ જ્ઞાનવાળા ઓઘા મુહપત્તિનું ગ્રહણ થયું નથી, એ જ ન વળવાનું કારણ છે. પરિણતિજ્ઞાનપૂર્વકના ઓઘા મુહપત્તિ આઠ વખતથી વધારે વાર ન જ થાય. કલ્યાણની બુદ્ધિથી ગ્રહણ કરવામાં આવેલા ચારિત્રના લવ આઠથી વધારે હોતા નથી. એવું ચારિત્ર આખા લવચક્રમાં આઠ વખત જ હોય. તેથી વધારે વખત ન જ હોય. વધારેમા વધારે આઠ વખત હોય.

શ્રી ગૌતમસ્વામીને હાથે ખેડૂતને બોધ-

શ્રમણુ લગવાનું શ્રીમહાવીરદેવે પેલા ખેડૂતને શ્રી ગૌતમસ્વામીજી પાસે ચારિત્ર અપાવ્યું. એ ખેડૂત લગવાનુંનો પૂર્વલવનો દેખી હતો, તેથી તે ખેડૂતનો જીવ પોતાથી તો કોઈ પણ પ્રકારે બોધિબીજ પામે તેમ નહોતું, તેથી જ તો શ્રી ગૌતમસ્વામીજી પાસે તે પમાડ્યું. ઉપદ્રવ કરનારનું પણ કલ્યાણ કરવું એ એક જ દ્યેય લગવાનું હતું. લક્ષિત કરનાર તો પોતાના આત્માથી લક્ષિત દ્વારા ફળ પામવાનો છે, લક્ષિતના જોરથી ફળ મેળવવાનો છે, પણ લગવાનું વિચારે છે કે “ કલ્યાણનો દેશક હું, ઉપદ્રવ કરનારને કે પ્રતિકૂળને તારું તો જ તારકપણું ખરું ગણાય.”

ચંદનને કાપનારી કરવત, છેદનારી છીણી, ખાળનારો અગ્નિ છે છતાં એ ત્રણે સુગંધી થાય છે જ. તેમાં ચંદનનું જ ગૌરવ છે, લકતો તો લક્ષિતથી તરે છે, પણ તરવા તૈયાર ન હોય. ફૂળવા જતા હોય,

અર્થાત્ તારક એવા પોતાનાથી પ્રતિકૂળ હોય તેવાને પણ તારનાર તે વાસ્તવિક તારક છે. એથી જ ભવાંતરથી દેખી એવા ખેડૂતને પ્રતિબોધ કરવા શ્રી ગૌતમસ્વામીજીને શ્રી મહાવીરભગવાને મોકલ્યા. શ્રી ગૌતમસ્વામીજીએ જઈને શું કયું ? ખેડૂતને બોલાવીને પૂછ્યું તથા આ રીતે સમજાવ્યું—

શ્રી ગૌતમસ્વામીજી : “ મહાનુભાવ !....આ તું શું કરે છે ? ”

ખેડૂત : “ ખેતી ! ”

શ્રી ગૌતમસ્વામીજી : “ શા માટે ? ”

ખેડૂત : “ મારા પેટ માટે તથા મારા કુટુંબ માટે ! ”

શ્રી ગૌતમસ્વામીજી : “ ખેતીમાં હિંસા થાય છે, તે હિંસાનું તને કેવું ફળ મળશે ? યાદ રાખ કે તે તારે એકલાએ ભોગવવું પડશે. ખાવામાં જગલો અને ફૂટવામાં લગલો....! ખાય પેલા અને પાપ તારે બાંધવું ? પરભવે પેલા ભોગવવા આવશે કે તારે ભોગવવું પડશે ? શાક ખાવાનું તો ઘરવાળા બધાને છે, પણ સમારનારની આંગળી કપાય તો વેદના તેને એકલાને જ થાય છે. ચોરી કરવા જનાર કુટુંબાદિ માટે તે બધું કરે છે, પણ ચોરી કરતાં પકડાય તો સજા તેને પોતાને જ થાય છે પણ કુટુંબને થતી નથી, પૈસા માટે કોઈનું ખૂન કોઈ કરે તો માલમાં બધાએ ભાગીદાર થાય, પણ ફાંસી તો એકલા ખૂનીને જ થાય ! આ બધું તો આ લોકમાં પ્રત્યક્ષ છે ને ? તો પછી પરભવે કોણ ભાગીદાર થવા આવશે ? કુટુંબીઓ અહીં માલ ખાવાના ! માર ખાવાના નહીં ! ”

“અહીં જ પાપનાં ફળો ભોગવતી વખતે કુટુંબીઓ જ્યારે અલગ થઈ જાય છે, ત્યારે બીજા ભવમાં શું તેઓ કુટુંબી થવા આવશે ? અને પેટ ! પેટ એકલું પાપથી જ ભરાય છે એમ કોણે કહ્યું ? વગર પાપે પણ પેટ ભરાય છે. રાંધ્યા વિના પણ માધુકરી-વૃત્તિથી ભિક્ષા માગી લાવી પેટ ભરી શકાય છે. કાચા પાણીને અડવાનું નહિ, અગ્નિને અડવાનું નહિ. પરિશ્રદ્ધ પાપનું મૂળ છે તેથી તે રાખવાનો નહીં. હિંસા કરવાની નહીં, અસત્ય બોલવાનું નહીં,

ચોરી કરવાની નહીં, વિષયસેવન જ સંસારમાં રખડાવનાર છે તેથી તેનો ત્યાગ કરવો. પણ આ બધું દીક્ષાથી જ સુસાધ્ય છે, માટે સંયમ ગ્રહણ કર !”

ખેડૂતે વિચાર્યું : “ઓહો ! આ તો સારું ! પેટ પણ ભરાય અને પાપ પણ ન બંધાય !” તેના આત્મામાં ઝણઝણાટી આવી. ત્રેમાંચ ઊભાં થયાં. અપૂર્વ આનંદ તેણે અનુભવ્યો. અને પછી હાથ જોડીને શ્રી ગૌતમસ્વામીજીને વિનંતી કરી કે “લગવાનું ! જો એમ જ છે તો મને દીક્ષા આપીને તારો !” શ્રી ગૌતમસ્વામીજીએ ત્યાં તેને સંયમ આપ્યું ! પછી શ્રી ગૌતમસ્વામીજીએ ખેડૂતને કહ્યું કે “ચાલ, હવે મારા ગુરુને વંદન કરવા !”

ખેડૂત તો ચાલ્યો બની ગયો ! આશ્ચર્યમાં ગરક થઈ ગયો ! તેને એમ થયું કે ‘આવા મહાન આચાર્ય મહાત્માના પણ ગુરુ ! ઓહો ! તે કેવાય હશે !’ તે બોલી ઊઠ્યો : ‘ચાલો લગવાનું !’ પછી ગુરુ શિષ્ય બંને લગવાનુંની પાસે આવી રહ્યા છે.

માર્ગમાં શ્રી ગૌતમસ્વામીજી મહારાજ લગવાનું શ્રી મહાવીર દેવ કેવા છે તેનું વર્ણન કરે છે. તેવામાં સમવસરણ આવ્યું, શ્રી ગૌતમસ્વામીજીએ ખેડૂતને લગવાનું બતાવ્યા કે ‘આ આપણા ગુરુદેવ !’ લગવાનુંને જોતાં જ ખેડૂતને પૂર્વભવનો દ્રેષ ઉદયમાં આવ્યો-ઉછળ્યો અને તે તરત એમ બોલ્યો કે ‘આ જ્યારે તમારા ગુરુદેવ ! ત્યારે આ તમારું સાધુપણું પાછું લ્યો !’ એમ કહી સાધુવેષ પડતો મૂકીને તે ચાલ્યો ગયો. ખેડૂત ખેતરમાંથી સમવસરણમાં આવ્યો તેટલી વાર તેણે સાધુપણું ધારણ કર્યું.

શ્રી ગૌતમસ્વામીજી ચાર જ્ઞાનના માલિક હતા. વળી તેમને ખેડૂતને દીક્ષા દેવા પણ સ્વયં લગવાને મોકલ્યા હતા. ખેડૂતને બોધિ-યીજ પમાડવું હતું. કલ્યાણની બુદ્ધિવાળું ચારિત્ર આખા ભવચક્રમાં આઠ વખત આવે છે. તે માટે ખેડૂતને ચારિત્ર આપ્યું. સમ્યક્ત્વમાં આઠ ભવનો નિયમ નહીં. ક્ષાયોપશિમક સમ્યક્ત્વના અસંખ્યાતા ભવો થાય. કલ્યાણની બુદ્ધિ વિનાના મેરૂ જેટલા ઓઘા મુહપત્તિ કર્યા છતાં

કલ્યાણ ન થયું તેમાં ખોટું નથી. તેમાં જે કલ્યાણની ખુદ્ધિ હોત તો જરૂર કામ થઈ જાત. ખીડની જમીનનાં હજારો વરસ સુધી એકલું ઘાસ ઊગ્યું હતું, કેમ કે ત્યાં અનાજ વાગ્યું નહોતું. જે વાગ્યું નહીં તો અનાજ ઊગે કયાથી ? પણ જે ત્યાં વવાય તો અનાજ ઊગવામાં વાંધો નથી જ. અનંતી વખત ઓઘામાં કલ્યાણની ખુદ્ધિ થઈ જ નહોતી અને તેથી અત્યારે પણ તે ખુદ્ધિ નથી એમ કેમ કહેવાય ? અગર સમ્યક્ત્વાદિ આચારોમાં અત્યારે પણ કલ્યાણખુદ્ધિ નથી, એમ કયા આધારે બોલાય ?

સંયમમાં કે ધર્મકરણીમાં આજે કયું પ્રલોભન છે ?

ખજારમાં માલ આવે છે તો શેરીવાળા લેવા દોડે છે. શ્રી તીર્થંકર મહારાજના વખતમાં ચક્રીઓ, વાસુદેવો, રાજ-મહારાજઓ બધા ધર્મ માટે તેમની પાસે દોડ્યા દોડ્યા આવતા હતા, તો તે વખતે તો પૂજા-સત્કારની ઇચ્છાએ પણ સાધુપણું લેવાય એમ સંભવ છે. તે વખતે દેવતાઓ આવતા હતા, પ્રત્યક્ષ દેખાતા હતા, અમુક મનુષ્યે ચારિત્ર લેવાથી દેવતાપણું મેળવ્યું તે આ છે એમ સ્પષ્ટ દેખાતું હતું.

જેઓ દેવ, ગુરૂ કે ધર્મની ભક્તિ કરતા હતા અને કાળ કરી દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થતાં જ પોતાને દેવપણું શાથી મળ્યું ?

તે પ્રશ્ન થતાં પોતાના જ્ઞાનથી કે સામાનિકોના વચનથી નિર્ણય કરી જેના યોગે તે મળ્યું તેની ભક્તિ કરવા તેઓ અહીં દોડી આવતા હતા. તેના વખતમાં ચારિત્ર લેવાનાં કારણો સહજ છે, પણ અત્યારે તો એવું એક પણ કયું કારણ છે કે જેનાથી કોઈને ચારિત્રની ઇચ્છા થાય ? અત્યારે તો દેવનાં દર્શનનાં જ સાંસાં છે, અમુક ધર્મ કરવાથી અમુક જીવ રાજ થયો તેવા દાખલા જાણવાનો પણ અવકાશ નથી, જ્ઞાની મહારાજ વિદ્યમાન હતા ત્યારે એ બધું સંભવિત હતું. અત્યારનાં જીવન જ એવાં ઢંગધડા વગરનાં છે કે જેને સદાચારનું ભાન સરખું નથી તો ત્યાં ચારિત્ર સુધીની ભાવના તેને કે તેના દાખલાથી ખીજાને થાય જ કયાંથી ?

તાત્પર્ય કે આજના ચારિત્રમાં આવાં બાહ્ય ઇચ્છાને લલચાવનારાં કારણોનો અભાવ હોવાથી કલ્યાણબુદ્ધિ જ મુખ્યત્વે હોવાનો સંભવ ગણાય. આજે કલ્યાણબુદ્ધિ નથી એમ કેમ કહી શકાય ? આજે ઘરખાર વગેરેનો સદંતર ત્યાગ કઈ લાલચે થાય છે ? કિયાના ઉત્થાપકો આજના ચારિત્રને ઉઠાવવા ઇચ્છે છે એ જ છે, બાકી અત્યારના ચારિત્રમાં કલ્યાણબુદ્ધિ રહી હોય એમ સહજ માની શકાય તેમ છે. વળી દુકાને-શેઠની હાજરીમાં મુનિમ વફાદારી રાખે તેમાં કાંઈ નવાઈ નથી. હાજરીમાં તો વફાદારી ન છૂટકે પણ રાખવી પડે છે, શેઠની ગેરહાજરીમાં-રખાયેલી વફાદારી તે ખરેખર સારી વફાદારી છે.

ચોથા આરામાં તો જ્ઞાનીઓ વિદ્યમાન હતા, દેવતાઓ પ્રત્યક્ષ દેખાતા હતા. અમુક ધર્મ કરવાથી અમુક દેવ થયો તે આ, અમુક ધર્મ કરવાથી અમુક રાજા થયો તે આ, તથા અમુક પાપથી અમુક જીવ નરકે ઉત્પન્ન થયો કે ખાળમાં ઉત્પન્ન થયો કે મૃત્યુલોકે-ભયંકર વ્યાધિગ્રસ્ત થયો હતો તે આ-એમ પણ ખુલાસા મળતા હતા. મનઃપર્યવજ્ઞાની તથા અવધિજ્ઞાની દ્વારા પણ જાણી શકાતું હતું : ધર્મનો લાભ, પાપની શિક્ષા જ્યારે નજરે દેખાય તે વખતે તો ધર્મ પ્રત્યે વફાદારી રહે તેમાં નવાઈ નથી. તે વખતે તો ધર્મની આચરણા થાય તે સહજ છે પણ આજે જ્ઞાનીની ગેરહાજરીમાં, પ્રત્યક્ષ દેખાતાઓ જોવા જાણવાના અભાવમાં વફાદારી સચવાય તે ખરે જ કિંમતી છે. આજે ચારિત્ર લેવાય અગર ધર્મઆચરણ કરાય તે જરૂર કિંમતી છે તથા તેમાં કલ્યાણની બુદ્ધિનો ઘણો જ સંભવ છે.

વળી પ્રાચીનકાળમાં ભોગની સામગ્રી સામાન્ય જનતા માટે મુશ્કેલ હતી, અને ઘણી ઓછી હતી, જ્યારે આજે સામાન્ય જનતા પણ તમામ મોજશોખ ભોગવી શકે છે, વળી તે વખતે તો કોઈ રાજા-મહારાજા અમુક નાટક કરાવે તેમાં અમુકને જ નોતરું ' નાટકો-જે તે મનુષ્યો જોઈ શકતા નહોતા. આજ તો બે ચાર રૂપિયા ખર્ચનારો અફલાતુન નાટક અને સિનેમાદિ જોઈ શકે છે. તે વખતે નાટક, પોષાક, અલંકારાદિ ઉપર રાજ્ય તરફથી તથા નાતજાત તરફથી પણ અંકુશ-

હતો, તેથી આજના જેટલું ભોગોમાં તે વખતે રંગાવાનું નહોતું. તે વખતે મર્યાદા તથા અંકુશ એટલા બધા હતા કે જીવાનીમાં સવાશેર દારૂનો કેફ ગણાય તે આ અંકુશોથી દાબી દેવામાં આવતો હતો પણ અત્યારે તો તે કેફ ઘોડિયામાંથી છે અને અંકુશ મુદ્દલ નથી.

આજે પાંચમા આરામાં આવા સંયોગોમાં ત્યાગની ભાવના થવી સહેલી નથી. જે વખતે આખી દુનિયા ભોગમાં રંગદોળાઈ ગઈ છે, જ્ઞાતિ તથા કુટુંબનાં બંધારણો એવાં ઢીલાં છે કે કોઈ કોઈને રોકી શકતું નથી, તેવે વખતે ત્યાગનો વિચાર પણ કોઈ ભાગ્યશાળીને જ થાય છે. ત્યાગ કરે કે ન કરે તે વાત જાહેરી, પણ ત્યાગ સારો છે આટલી ભાવના થવામાં પણ પુણ્યોદય છે તે વખતે ત્યાગમાં વિઘ્નો કરનારા કોઈ નહોતા : આજે તો શેરીનું કૃતરું પણ ત્યાગની આડે આવે છે.

દીક્ષા વખતે કલેશ થાય તે નડતર લાગે છે. દુનિયાદારીમાં થતા કલેશને વધાવવામાં આવે છે. લગ્ન વખતે બે વેવાઈ ચાર ખારેક કે ચાર સોપારી ઓછી પડે તેમાં ચડસડે છે પણ તેથી સંબંધ તૂટતો નથી, વધે છે. ચોરીમાં લગ્ન થયા પછી તો એક વેવાઈ બીજા વેવાઈની આબરૂ બચાવવા થેલીનાં મોં ખૂદલાં મૂકી દે છે, પછી પણ જમાઈ ને મોં માગ્યું આપવા સસરા તૈયાર જ હોય છે. કામ પડે તો વેવાઈ, વેવાણ, નાણુંક, જમાઈ બધા માટે તમામ આપવામાં આવે છે, કેમ કે આ બધો ભોગ જતે દિવસે સ્નેહમાં પરિણમવાનો છે તેમ તે જાણે છે. માંડવાની ગાળો ગાળો નથી ગણાતી. માટે તો તેને ‘ફટાણું’ કહેવામાં આવ્યું.

દીક્ષા લેનાર પાસે પણ તે કુટુંબી ફરી આવશે ત્યારે તેની જ પાસે ધર્મકરણી કરવાનો અપૂર્વ લાભ છે, પણ જેઓ ધર્મ કરે છે, તેને માટે આ બધી વાત છે, પણ જેઓને કાંઈ કરવું નથી તેવા હોળીના ઘેરેયા જેવા ફોગટ ધૂળ ઉડાડનારા છે તેઓ પછી શું કરવાના છે ? તેથી તેઓ ધર્મમાં આડી ધમાલ કરે છે. પૂજા, મહોત્સવ દીક્ષા પાછળ તેઓ શું કરે છે ? અરે ! અહીં જ જે દીક્ષા થઈ તે દીક્ષિતને વદના કરવા કે સુખશાતા પૂછવા આવા વર્ગના કોઈ ગયા ? દીક્ષા લેનારની બાયડી માટે લડનારાઓએ ઉપકાર થાય તે માટે કાંઈ કયું ? તે બાયડીની રકમનું વ્યાજ સાતને બદલે આઠ આના

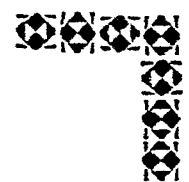
આપવા જેટલું પણ કયું છે ? દીક્ષિતને અંગે કુટુંબના કલેશમાં પણ ધર્મનું ખીજ છે. સમજી શકાય તો સમજાય તેવું છે. પાણીમાં તણાયેલું અને દટાયેલું ધન કેઈ દિવસ પણ હાથમાં આવે, પણ બળી ગયેલું કાંઈ હાથ આવશે નહીં. જેના હૃદયમાંથી ધર્મનું ખીજ બળી ગયું છે તેવા વગર સંબંધના, ભાડૂતી તથા ભાડુ પણ ન મળે તેવા ઘેરેયા બની ગાંઠની ખીચડી ખાઈ વચ્ચે માથું મારનાર લોકો દીક્ષા તથા ધર્મના દરેક અનુષ્ઠાનની આડે આવે છે; અને બકવાદ તથા ધમાલ કરે છે.

અત્યારે ભોગની સામગ્રી જળરજસ્ત છે. પહેલાં આટલી નહોતી. અત્યારે ધર્મની બુદ્ધિ સિવાય ધર્મ કરવાનું થાય શાથી ? અત્યારના ઓઘા મુહુપત્તિ દેવલોકાદિની ઇચ્છાવાળાની નહિ, પણ કલ્યાણની બુદ્ધિવાળાના ગણવાનો વધારે સંભવ છે. જો અ.માં પરિણતિજ્ઞાન સાથે પ્રવૃત્તિ હોય અર્થાત્ મોક્ષની બુદ્ધિવાળું સંયમ હોય તો આઠથી વધારે ભવ થાય નહિ. વળી મેરૂ જેટલા ઓઘા લીધા તેમને પણ ફળ સારું મળ્યું કે ખોટું ? તે ઓઘા લેનારા દેવલોકે જ ગયા છે, પણ નરકે ગયા નથી.

હવે એ વિચારો કે ઓઘા વધારે લીધા ? કે સંસારીપણે વધારે રહ્યા ? ઓઘા લીધા તેના કરતાં અનંતગુણી વખત માતાપિતાદિ કર્યાં છે તેનું ફળ શું મળ્યું ? જેના સંયોગથી નરક-તિર્યચ્ચગતિ મળે છે તે સંસારીપણું છોડાતું નથી અને જેનાથી દેવલોક મળે છે તે દીક્ષાનો આદર થતો નથી તો ગતિ શી ?

શુષ્કજ્ઞાનથી કાંઈ વળવાનું નથી માટે પરિણતિમાં આવવાની પ્રથમ જરૂર છે. આદરવું કાંઈ નથી, ન કરવું સામાયિક, ન કરવી પૂજા, ન કરવું પ્રતિક્રમણ, ન કરવો પોસહ, ન કરવા ચોવિહાર, ન કરવા વ્રતપચ્ચક્ષણ અને ખૂમો માર્યા કરવી કે જ્ઞાનનો જમાનો છે. એનો અર્થ શો ? આરીસામાં આખું પ્રતિબિંબ પડ્યું, પણ આરીસો કોઈને ઓળખે નહીં તેમ શાસ્ત્રોનાં શાસ્ત્રો વાંચી જવાય : સણી જવાય-પણ આત્માને કલ્યાણને રસ્તે લાવવાને તેમાંનું એક પણ વાક્ય ઉપયોગી થાય નહીં તો તે શુષ્કજ્ઞાન છે, વિષયપ્રતિભાસ જ્ઞાન છે, એવું તો અનંતીવાર મળ્યું અને ગયું પણ ફળ્યું નહીં, અને ફળે પણ નહીં.

પરિણતિજ્ઞાનની આવશ્યકતા છે. શ્રીજિનેશ્વરદેવ પ્રત્યે શ્રદ્ધા હોય, તેમના સર્વજ્ઞપણાની પ્રતીતિ હોય, તેમના શાસનને શિરસાવંધ માનતો હોય, તેવાને જે જ્ઞાન તે પરિણતિરૂપ ગણાય છે. તમારા કોઈની પાસે લાખ રૂપિયા લેણા છે, પતતા નથી, કોર્ટમાં દાવો માંડ્યો, હુકમનામું થયું, ત્યારે કેટલો આનંદ થાય છે ? હુકમનામું થતાં કાંઈ પૈસા હાથમાં આવ્યા નથી. પૈસા હાથમાં આવવાને હજી વાર છે : હુકમનામું બજાવશે અને મળશે ત્યારે પૈસા હાથમાં આવશે, પણ આનંદ તો હુકમનામું થતાં જ થાય છે. તે રીતે પરિણતિજ્ઞાનથી પણ આનંદ થઈ જાય. પોતામાં કેવળજ્ઞાન છે એવું ભાન થાય ત્યારે જ કેવળજ્ઞાનને નડતાં આવરણો દૂર કરવાની ભાવના જાગે, એ પરિણતિજ્ઞાન છે. રૂબતો મનુષ્ય બધું ભૂલી જાય છે, સંસારીને ખાયડી-છોકરાં વગર બીજું કાંઈ નજરે દેખાતું નથી : રૂબતો વ્યર્થ ખાયકાં ભરે છે. પરિણતિજ્ઞાનવાળાને કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છા જાગે છે. છ ખંડના માલિક ચક્રવર્તીઓએ રાણીઓને, વહાલા કુંવરોને, કુંવરીઓને, કુટુંબીઓને શી રીતે દીક્ષા અપાવી હશે ? એ મોહ કેમ તૂટ્યો હશે ? પોતે શી રીતે સંયમ લીધું હશે ? તે વિચારો ! એ બધો પરિણતિજ્ઞાનનો પ્રભાવ છે !

તીર્થંકર, કેવલી, ગણધર અને વિશિષ્ટ જ્ઞાનીના વિરહકાળમાં
વીનવચન આલબનભૂત છે.

શાસ્ત્રચક્ષુ

પાપામયૌષધં શાસ્ત્રં ૬

4

કર્મની સત્તાનો એક કાયદો નિશ્ચિત થઈ ગયો છે કે આત્માએ કાયા સાથે જોડાવું અને વખત ભરાઈ જાય એટલે ચક્ષી નીકળવું.

કર્મની મજૂરી કરીએ એમ માલૂમ પડે છતાં એના એ જ. એનું કારણ કે આપણે આંખ ખોલી નથી અને જે આંખ ખોલે નહીં તેને માટે મધ્યાહ્ન તથા અધારી રાત એ બેમાં કસો ફેર નથી.

આપણી ચર્મચક્ષુ છે. આ ચર્મચક્ષુથી જેટલું જોઈએ એટલું જ માનીએ તો આત્મા, પરભવ વગેરે માનવાનું સ્થાન નહિ રહે. આથી આ બધું સમજવા શાસ્ત્રચક્ષુની જરૂર છે. તે શાસ્ત્રચક્ષુ આપણને સમજાવે છે કે જૂઠું એ પાપ છે સાચું એ સત્ય છે.

આથી જ શાસ્ત્રે કહ્યું છે કે શાસ્ત્રને ન માને તે આંધળા. આંધળાને કોઈ વસ્તુ સૂઝતી નથી તેમ શાસ્ત્રવિનાનાને સાચી ખોટી વસ્તુની સમજ પડતી નથી.

દરેક ભવે આત્માએ મજૂરી કરી છે.

શાસ્ત્રકાર મહારાજ ભવ્ય જીવોના ઉપકાર માટે ધર્મોપદેશ દેતાં દ્રરમાવે છે કે અનાદિકાળથી આ જીવ ભયંકર ભવાટવીમાં રખડી રહ્યો છે. આ સંસારમાં બાહ્ય પદાર્થને આગળ કરીને દરેક ભવમાં દરેક જીવ પ્રયત્ન કરી રહ્યો છે. કોઈ પણ જીવ, કોઈ પણ ભવમાં, કોઈ પણ સ્ત્રીજને આગળ કરીને પ્રયત્ન કર્યા વગરનો હોતો જ નથી. ખોરાક, શરીર, ઇન્દ્રિયો, તેના વિષયો અને વિષયોનાં સાધનો, આ પાંચ સિવાય કશાઈ માટે પ્રયત્ન કર્યો? અને એમ ને એમ ચાલે તો બીજો પ્રયત્ન થાય તેમ પણ છે? બહુ તો છટ્ટો પ્રયત્ન આખરૂં માટે કરો તે વાત જુદી! આ પાંચમાં તો શું તિર્યચ કે શું મનુષ્ય? શું બાલક,

જુવાન કે વૃદ્ધ ? બધા જ લીન છે. મનુષ્યમાં જરા મોટો કહો કે ઊંચો કહો તે વર્ગ આખરૂં ઉમેરે છે. નાના કે હલકાવર્ગને આખરૂં હટી ક્યારે કે જવાની છે ? આ ચીજોનો સથવારો ક્યાં સુધીનો ?

જે જ્ઞાતિમાં લગ્ન એ પવિત્ર ગાંઠ ગણાય છે, બંધનકારક ગણાય છે, તે જ્ઞાતિમાં સ્ત્રીનો ભરોસો રાખી શકાય છે, તેને ઘરેણું સોંપી શકાય છે. કબાટ કે તીજેરીની કુંચી પણ તેને ભજાવી શકાય છે. જીવનમરણનો સંબંધ સંધાયો છે એમ જાણો છો માટે વિશ્વાસ રાખવામાં આવે છે. પણ મનસ્વી લગ્ન હોય તો ? ભાડૂતી લગ્ન હોય તો તેવો વિશ્વાસ રખાય નહીં, ભાડૂતી મકાનના જેવા ભાડૂતી લગ્નમાં પણ મરજી હોય ત્યાં સુધી સંબંધ હોય છે. મોટા મોટા યુરોપીયનોમાં પણ મિસ્ટર અને મિસીસનું ખાતું જુદું હોય છે. એનું કારણ એક જ છે કે તે લગ્ન મરજિયાત સંબંધનું છે. જ્યાં લગ્ન તેવું હોય છે, ત્યાં મૂડીનો તથા જીવનનો ભરોસો રાખી શકાતો નથી.

આપણી કોમમાં જીવન સુધીના ફરજિયાત સંબંધવાળું લગ્ન છે. મરજિયાત સંબંધવાળી લગ્નની ગાંઠ ઉપર ભરોસો રખાય નહિ. ત્યાં તો ઘડીમાં રાગ, ઘડીમાં દ્વેષ ! એમ ન થાય, તેથી જ ઊંચી જ્ઞાતિવાળાઓએ લગ્નની તેવી મરજિયાત વ્યવસ્થા રાખી નથી. આ આત્માએ કાયાની સાથે લગ્ન કર્યાં છે. આ આત્મા કાયાની આહારાદિ પાંચ ચીજ અગર આખરૂં સાથે છ ચીજને વર્યો છે આ પાંચ કે છ વસ્તુ આત્માને અધવચ્ચમાં રખાવનાર છે. આત્મા આહારાદિને મૂકવા માગતો નથી, તો પણ તેણે તેને મૂકીને ચાલી નીકળવું પડે છે.

કર્મની સત્તાનો એ કાયદો નિશ્ચિત થઈ ગયો છે કે આત્માએ કાયા સાથે જોડાવું અને વખત ભરાઈ જાય એટલે ચાલી નીકળવું— છૂટા પડવું. આ કાયદામાં કેટલી વખત રેંસાયા ? દરેક વખત કાયદાની કરવતમાં કપાયા. દરેક ભવમાં આહાર લીધો, શરીર બાંધ્યું, ઇન્દ્રિયો તૈયાર કરી, વિષયો મેળવ્યા, તેનાં સાધનો મેળવ્યાં અને વખત ખલાસ થયો એટલે તરત ખસ્યા !

કેટલાક દેશમાં કામ વખતે મજૂરોને બોલાવવામાં આવે છે અને કામ પત્યા પછી તગડી મૂકે છે, તેમ કર્મરાજ આત્મા પાસે મજૂરનું કામ કરાવે છે. આહારાદિ મેળવવામાં, તૈયાર કરવામાં હિસ્સો જીવનો છતાં કર્મરાજ જીવને તગડી મૂકે છે. કર્મ એક જાતના ચંડાળ તરીકેનું કામ કરે છે. હીરા-મોતી તૈયાર કર્યાં, મેળવ્યાં પણ સૂટ્ટીને મરી ગયા એટલે શું ? દરેક લવમાં ભેળું કરવાનું ? મજૂરપણું કરી કરીને આત્માને ચાલી નીકળવાનું જ ને ? એક પણ લવ મજૂરપણું કર્યા સિવાયનો ગયો છે ? દુનિયામાં મજૂરના પ્રશ્નમાં તો એક બે સંસ્થાનોની વાત હોય, પણ અહીં તો લવોલવની આ સ્થિતિ છે. આફ્રિકાના મજૂરો જેવી દશા છે, ત્યાં વસ્તુ તૈયાર થયા પછી મજૂરોને કાઢી મુકાય છે તેમ અહીં જીવને કાઢી મુકાય છે.

દેખતાં છતાં આંધળા.

દુનિયાદારીમાં એક વખત ધખો ખાઓ તો બીજી વખત અછલ આવે : બીજી વખત ધખો ખાઓ તો ત્રીજી વખત અછલ આવે. પણ અહીં તો અનંતી વખત ધખ્યા ખાવા છતાં તમોને અછલ કેમ નથી આવતી ? આપણું કાળજી ક્યાં ? પેલા મગરને તો વાંદરાએ કાળજી આડે સૂકવ્યું છે એમ કહીને છેતર્યો હતો, વાંદરો આડે ચઢી ગયો અને મગર વલખાં મારવા લાગ્યો વાંદરાનું કાળજી ઠેકાણે હતું તેથી તે બચી ગયો. આડે કાળજી સૂકવ્યાની વાત બનાવટી હતી. તે વિચારવા મગરને કાળજી નહોતું માટે તે બની ગયો. આપણે કર્મની મજૂરી લવોલવ કરી પણ કાળજી વગરના હોવાથી ફરી ફરી મજૂરી કરવા તૈયાર થઈએ છીએ.

આપણું કાળજી શાથી ખવાઈ ગયું છે ? વિષયની આસક્તિ, કષાયના વેગો, આરભ તથા પરિગ્રહની પ્રવૃત્તિ... આ ચારથી આપણું કાળજી ખવાઈ ગયું છે. કર્મની મજૂરી કરીએ એમ માલુમ પડે, છતાં એના એ જ, કારણ કે આંખ ખોલી નથી. જે આંખ ખોલે નહીં તેને માટે મધ્યાહ્ન તથા અંધારી રાત એ બેમાં કશો ફેર નથી. અહીં પણ જેને આ સ્થિતિ જોવાને ચક્ષુ નથી, તેઓને લવોલવ

મજૂરી કરવાની તથા રખડવાનું હોય તેમાં નવાઈ નથી. છતી આંખે આંખ મીંચીને ચાલે તેનામાં અને આંધળામાં ફેર કયો ?

શાસ્ત્ર એ ચોથી ચક્ષુ છે.

કર્મની મજૂરી જાણીએ, સાંભળીએ, માનીએ, તોપણ આત્માને એની દરકાર સરખી ન રહે, વિચાર સરખો ન આવે, તો પછી જાણનારા-માનનારામાં અને ન જાણનારા, ન માનનારામાં ફેર કયો ? ચામડાની આંખ (ચર્મચક્ષુ) કોને નથી ? મનુષ્ય હો, કે જનાવર હો, ચર્મચક્ષુ તો બધા ધરાવે છે. દેવતાઓ અવધિજ્ઞાન રૂપી ચક્ષુવાળા છે, તેઓ ચર્મચક્ષુવાળાથી વધારે જોઈ શકે છે વૈમાનિક દેવો પોતાનાં અવધિજ્ઞાનથી સાતમી નરક સુધી જુએ છે. સર્વાર્થસિદ્ધતા દેવો પોતાના અવધિજ્ઞાનથી નીચે અલોક લગલગ સુધી, અને ઉપર સિદ્ધશિલા લગલગ સુધી જુએ છે. ચર્મચક્ષુવાળા નજીકનું દેખે છે, અવધિજ્ઞાનવાળા દૂરનું દેખે છે, પણ બેય રૂપી દેખે છે.

પોતાના આત્માને, બીજાના આત્માને, ધર્માસ્તિકાયાદિ અરૂપીને બતાવનાર કોણ ? એ દેખાડનાર તો કેવળ કેવળજ્ઞાન જ છે. જે કેવળીઓની ચક્ષુ છે (સિદ્ધ શબ્દથી કર્મક્ષય કરી મુક્તિએ ગયા, અને જેને શરીર તથા મન નથી, તેવા સિદ્ધ માત્ર અહીં લેવાના નથી, પણ જેઓ કેવળજ્ઞાનવાળા હોય તે લલે તેરમે ગુણસ્થાનકે હોય કે લલે ચૌદમે ગુણસ્થાનકે હોય કે મોક્ષે ગયા હોય તે બધા સિદ્ધો લેવા. (સિદ્ધની આવી વ્યાખ્યા અનુયોગદ્વારમાં સ્પષ્ટપણે જ છે) આથી જગતની ચર્મચક્ષુ, દેવતાની અવધિચક્ષુ અને કેવળીની કેવળચક્ષુ છે. ઘાતીકર્મના પ્રાબલ્યને લીધે આપણે અવધિ આદિ ચક્ષુવાળા નથી. ચર્મચક્ષુથી જેટલું જોઈએ એટલું જ માનીએ તો આત્મા; પરલવ વગેરે માનવાનું સ્થાન નથી.

ચોથી ચક્ષુ કઈ ? શાસ્ત્ર એ ચોથી ચક્ષુ. સાધવઃ શાસ્ત્રચતુષ્ઠિઃ અહીં સાધુ શબ્દથી “મોક્ષ સાધે તે સાધુ” એમ સમજવું, જેઓ શાસ્ત્રરૂપી ચક્ષુથી દેખતા હોય તે સાધુ તથા સજ્જન. કોઈ જીવને

મારવાથી થતું પાપ, કોઈને પરોપકાર કરવાથી થતો ધર્મ તે કઈ ચક્ષુથી જોયું ? શાસ્ત્રની ચક્ષુથીને ?

એક જૂઠું જોલ્યો. એક સાચું જોલ્યો. જૂઠું જોલનારને પાપી કહ્યો, સાચું જોલનારને ધર્મી કહ્યો તે શાથી ? શાસ્ત્રની ચક્ષુથી.

દયામાં ધર્મ તથા હિંસામાં પાપ, સાચામાં ધર્મ અને જૂઠામાં પાપ, શાહુકારીમાં ધર્મ અને ચોરીમાં પાપ, બ્રહ્મચર્યમાં ધર્મ અને રંડીબાણમાં (વ્યભિચારમાં) પાપ, આ બધું માનવામાં આવે છે, તે શાથી ? ચર્મચક્ષુથી એ નથી મનાતું પણ કેવળજ્ઞાનરૂપી ચક્ષુથી એ જણાય અને તેવાળાના વચનોથી મનાય છે. કેવળજ્ઞાનરૂપી ચક્ષુથી દેખાવાનું છે.

કેવળજ્ઞાન સર્વવ્યાપક છે. પણ એ લખાણ વગરનો સોદો છે. લખાણ વગરના સોદાની બીજને શી માલૂમ પડે ? કોર્ટ લખાણનો સોદો મંજૂર કરે છે. કેવળજ્ઞાનરૂપી ચક્ષુથી લોકલોક બધું માલૂમ પડે પણ શાસ્ત્રરૂપી લખાણ ન થાય ત્યાં સુધી જગત્ રૂપી કોર્ટ મંજૂર કરે નહિ.

ચાર જ્ઞાન મૂંગા છે. તેમનો પ્રકાશક કોણ ? હીરાનું તેજ જ્યોત છે, તે હોય ત્યાં ઝળકે છે. જ્યોત ન હોય તો કિંમતી હીરા અને પથરામાં ફરક નથી. આ બધું શ્રુતજ્ઞાન દ્વારા એ પ્રકાશમાં ન આવે તો કેવળજ્ઞાન સુધીના જ્ઞાન પામેલામાં અને અજ્ઞાન જીવમાં ફરક પડતો નથી. જેઓને સજ્જનમાં ગણાવું હોય તેવાને શાસ્ત્રરૂપી આંખ ખૂલ્લી રાખી તે દ્વારાએ જોવું પડશે. શાસ્ત્ર વગર પુણ્ય-પાપ કોણ બતાવશે ? જીવાજીવાદિ તત્ત્વો કોણ સમજાશે ? જેને શાસ્ત્ર જૂનું હોવાથી ખરાબ લાગે તેણે પોતાના મોંના આકાર ફેરવવા પડશે. જેને પચીસસો વર્ષનાં વચનોમાં શરમ આવે છે તેઓ લાખો, કરોડો વર્ષોનાં મોં આદિના આકાર કેમ એના એ જ માને છે ? શાસ્ત્ર ન માનનારથી પાપ, પુણ્ય, ધર્મ, અધર્મ કંઈ જોલી નહિ શકાય. જે લોકોને નાસ્તિક બનાવવા હોય તો જ શાસ્ત્રને ખસેડી નાંખવાં : અર્થાત્ શાસ્ત્રને ખસેડવાથી લોકો નાસ્તિક બને છે. ધૂળ ઉછળાવવી હોય તો પહેરેલું કાઢી નાખવું. પહેરેલું કાઢી નાંખો તો લોકો આપોઆપ ધૂળ ઉછાળશે.

જે શાસ્ત્રરૂપી ચક્ષુથી જુઓ, તે સજ્જન છે, તે સાધુ છે. સાધુ કે સજ્જન દરેકે ચીજ શાસ્ત્રરૂપી ચક્ષુથી જુઓ છે. સુખી શાથી થયા કે સુખી શાથી થવાય ? દુઃખી શાથી થયા કે દુઃખી શાથી થવાય ? એ બધું શાસે બતાવ્યું છે. શાસ્ત્રને ન માને તેના જેવા આંધળા કયા ? આંધળો શબ્દ સાંભળી દુઃખ તો થશે, પણ શાસ્ત્ર ન માનનાર માટે બીજો શબ્દ નથી. પાપરૂપી રોગ ટાળવાને માટે ઔષધ શાસ્ત્ર છે. દુર્ગતિથી ડરનારે શાસ્ત્રને અનુસરીને જ વર્તવું. શાસ્ત્રને માનનાર તથા તદનુસાર વર્તનાર મોક્ષના શાશ્વતસુખમાં વિરાજમાન થશે.

સર્વને સુખ વહાલું છે, દુઃખ અપ્રિય છે.

આત્મવત્ સર્વભૂતેષુ સુખદુઃખે પ્રિયાપ્રિયે

જેવો તારા આત્માને સમજે, તેવો જગતના બધા આત્માને સમજ ! તારા આત્માને સુખ વહાલું છે, અને દુઃખ અળખામણું છે, તેમ પ્રાણીમાત્રને સુખ વહાલું છે : અને દુઃખ અળખામણું છે. માટે કોઈને સુખમાં અંતરાય કરવો નહીં તથા કોઈને દુઃખ દેનાર થવું નહિ. અન્યજીવોની હિંસા કરવી નહીં ! જગતના જીવો તરફથી હિંસાની દૃષ્ટિ દૂર કર ! આ રીતે આત્માને સારા રસ્તે યોજવામાં આવશે તો જરૂર તે મોક્ષને પામશે.

ટ્રસ્ટડીડમાં જે રકમ જે રૂપે લખાઈ હોય તેમાં ફેરફાર કરવાની લેશમાત્ર પણ ટ્રસ્ટીઓને સત્તા નથી. ટ્રસ્ટીઓ માત્ર ટ્રસ્ટડીડમાં લખ્યા મુજબ વહીવટ કરી શકે છે, તેમ મુનિરાજ વહોરતાં 'ધર્મલાલ' બોલીને વહોરે છે આથી વહોરેલ તે વસ્તુ તેને કામને આપવાનો અધિકાર નથી.

સાધુની ગોચરી એ માધુકરીવૃત્તિ છે. તેનો મહિમા અપૂર્વ છે. મુનિઓ માધુકરીવૃત્તિવાળા છે.

ત્યાગ જ ધર્મ છે અને તેથી જ કલ્યાણ છે. એવું સ્પષ્ટપણે કહેનાર કોઈ હોય તો ગુરુમહારાજને જ છે.

ટ્રસ્ટડીડની રકમનો બીજી રીતે ઉપયોગ ન થાય.

જે ધર્મમાર્ગે ચાલે છે તેવા ગુરૂને ગુરૂ માનવામાં આવે છે. અધર્મે પ્રવર્તનારને ગુરૂ તરીકે માનવામાં આવતા નથી. કેમ કે

મહાવ્રતધરાધીરા, મૈદ્યમાત્રોપજીવિનઃ

જેઓ મહાવ્રતને ધારણ કરનારા હોય, એ મહાવ્રતોના પાલનમાં ધીર હોય, લિક્ષામાત્રના વ્યવહારથી જીવનનિર્વાહ કરતા હોય અને સદૈવ સામાયિકમાં શિસ્ત હોય, અને ધર્મનો જ માત્ર ઉપદેશ કરનારા હોય, એમને જ ગુરૂ તરીકે ગણવામાં આવ્યા છે. પંચમહાવ્રત ધર્મ છે, માટે જ ગુરૂનું માહાત્મ્ય છે. ધૈર્ય સમ્યક્ત્વને અંગે આવશ્યક છે. શુદ્ધબુદ્ધિ કિંમતી ત્યારે જ ગણાય કે જ્યારે સમ્યક્ત્વ તથા ધૈર્યની કિંમત હોય. આ બે વસ્તુની કિંમત ન હોય તો ગુરૂની પણ કિંમત શી છે ? તેવી રીતે ગુરૂ જીવનનિર્વાહ પણ લિક્ષા માત્રથી જ કરે છે. જનાવરો કે પંખીઓ ખાવા માટે શું સંચય કરે છે કે રાખે છે ? નહીં કુલસંવલસ્સ સાધુનું ભાતું કેવળ કયાં ? તે હોય કુખમાં ! અર્થાત્ અસંનિધિ તો જનાવરમાં છે પણ નિર્દોષ લિક્ષાતું ઉપજીવન

નથી. નિર્દોષ ભિક્ષાનું ઉપજીવન તો સાધુમાં જ છે. તેઓ વધેલો આહાર પરઠવી દે પણ રાખી નહીં મૂકે.

અહીં પણ સહજ પ્રશ્ન થશે કે આજે લઈને ગીજો દિવસે ખાય તો રાત્રિભોજન કહેવાય, તેથી સાધુ સંચય ન કરે પણ વધેલો આહાર ગરીબને કે જનાવરને દે તો અડચણ શી ?

ઉત્તરમાં જાણવાનું કે દુનિયાદારીના અનુભવી હોવાથી તમને એ તો સારી રીતે માલુમ હશે કે ટ્રસ્ટડીડમાં જે રકમ જે રૂપે લખાઈ હોય તેમાં ફેરફાર કરવાની લેશમાત્ર પણ ટ્રસ્ટીઓને સત્તા નથી. ટ્રસ્ટીઓ માત્ર ટ્રસ્ટડીડમાં લખ્યા મુજબ વહીવટ કરી શકે છે. વિદ્યાર્થિ માટે લખવામાં આવેલી રકમને જરૂર હોય તો પણ વસ્ત્ર કે દવા માટે વાપરવાની ટ્રસ્ટીની સત્તા નથી.

એ જ રીતે મુનિમહારાજઓ વહોરતી વખતે કઈ કબૂલાત આપે છે ? એ કબૂલાત જેવી તેવી નથી ! ધર્મલાલ ! ! !

ધર્મલાલ એટલે ? ઘર્મેળ લાભઃ ઘર્મલાભઃ કોઈની પાસેથી ચીજ લેવાનો કોઈને હક્ક નથી. ‘કોઈની પણ ચીજ પોતાને મળે તો ઠીક’ આવું ધારવા, વિચારવાનો પણ હક્ક કોઈને નથી. અંતરાયકર્મ બાંધવાની જડ જ આવા વિચારો છે. “અન્યની ચીજ પોતાને મળે તો ઠીક, પોતાની થાય તો ઠીક,” આવો વિચાર કરવો એ જ અંતરાયકર્મ બાંધવાનો રસ્તો છે.

ત્યારે સાધુ પારકી ચીજ કઈ રીતે લઈ શકે ?

ઘર્મેળ લાભઃ એ શરતે લઈ શકે.

પોતે નિષ્કિંચન છે, નિરારંભી ધર્મી છે, મહાત્મતધારી છે, સંયમરૂપ ધર્મના પાલનના સાધન તરીકે અશન, પાન, ખાદિમ, સ્વાદિમ, વસ્ત્ર, પાત્ર, કંબલ, દાંડા, પાનાં, પુસ્તક, પોથી આદિ ઉપકરણોની આવશ્યકતા છે માટે તે લે છે; તેમજ ઘર્માય લાભ. એટલે જે વસ્તુ લેવામાં આવે તેનો ઉપયોગ પણ ફક્ત ધર્મને જ માટે કરવાનો. એ પણ કબૂલાત છે જ.

વળી તેમાં પણ પ્રશ્ન થાય કે પોતાના ક્ષાયોપશમિક જ્ઞાન લાભાદિક માટે તેનો ઉપયોગ થાય તે તો ઠીક. પણ શિષ્ય, આચાર્ય,

ઉપાધ્યાય, તપસ્વી, બ્રાહ્મણ, જ્ઞાન, અને વૃદ્ધાદિ મુનિને માટે આહારાદિ કેમ લેવાય છે ?

એ આહારાદિ ધર્મને આશ્રીને લેવાય છે. સર્વ મુનિવરોની વૈયાવચ્ચ પણ આત્મધર્મ છે. અને તેથી જ આહારાદિ લેતી વખતે પદાર્થની પરિણતિમાં ફેરફાર થાય તો દોષ લાગે.

શ્રીમંતને કે ગરીબને અપાતા ધર્મોપદેશના
સ્વરૂપમાં ફેરફાર નથી.

કોઈ આબરૂદાર કે મોભાદાર ગૃહસ્થ પાછળથી આવે અને તમે તેને આગળ ખેસાડો તો તેમાં તમારી અને તેની ખંતેની શોભા છે. પોતાની મેળે એ આગળ આવીને ખેસી જાય તો તેને પણ શોભા રૂપ નથી અને તમને પણ શોભા રૂપ નથી. તમે કદી એમ ધારો કે ‘પાછળ ખેસી જાય તો ઠીક.’ બ્યાખ્યાનમાં વળી નાના-મોટા શા ? ભગવાનના સમવસરણમાં વળી નાના-મોટાનો ભેદ શો ? આવું વિચારનારાઓ શાસ્ત્રને સમજ્યા જ નથી. સમવસરણમાં પણ શ્રેણિકરણ અને ઋદ્ધિવાળા વગેરેને આગળ આવીને ખેસવાનું હતું કે નહિ ? પ્રતિક્રમણની મંડળીમાં આચાર્ય મોડા આવે ત્યાં સુધી બીજાઓ કાઉસગમાં બિમા રહે છે. ઋદ્ધિમાન કે રાજા વગેરે કોઈ વાર આવેલ હોય તો તેને ધર્મોપદેશ આપવાને માટે આચાર્યમહારાજ ખોટી થાય છે.

કદાચ શંકા થાય કે ‘પૂર્ણ એટલે ચક્રવર્તી’ આદિ તેઓને ‘પૂર્ણ’ એટલે જેવી રીતે ધર્મ કહેવો તેવી રીતે તુરંચ એટલે દરિદ્રી આદિને કહેવાનો છે. ધર્મ કહેવાની બેય માટે સરખાવટ છે. શ્રીઆચારાંગસૂત્રકાર ગણધર ભગવાને ધર્મકથન માટે બેય માટે સરખો નિયમ રાખ્યો તો પછી પ્રતિક્રમણનો વખત વીતી જાય છતાં રાજાદિકને ધર્મ સંભળાવવા આચાર્ય ખોટી શા માટે થાય ?

એ પણ પ્રશ્ન જો કે ઉદ્ભવશે, પણ જેઓને આગળ-પાછળનો વિચાર ન હોય, માત્ર શબ્દને જ વળગે, રહસ્ય ન સમજે તેઓને જ આવો પ્રશ્ન થાય, તેવાઓ આને ભૂલ ગણવા પણ તૈયાર થાય. કેટલીક વખત જમાઈ અને દીકરાનું નામ એક હોય અને ‘દેવદત્ત

ગાંડો છે,' એમ દીકરાને કહ્યું, પણ ખીજે સાંભળનાર તે સ્થળે, જમાઈને ગોઠવી દે તો તે બોલનાર સાસુ-સસરાની કિંમત ઘટાડે છે. 'જહા પુણસ્સ કત્થઈ તહા તુચ્છસ્સ કત્થઈ' અર્થાત્ 'જેવી રીતે ચક્રવર્તિને ધર્મ કહેવો કે ઋદ્ધિમાનને ધર્મ કહેવો તેવો જ રીતે દરિદ્રીને ધર્મ કહેવો.' એમ સ્પષ્ટ છે તો પછી પ્રતિક્રમણ વખતે બોલી થઈને પણ આચાર્યે ઋદ્ધિમાનને જ કેમ ધર્મોપદેશ દેવો ? બાહીં ધર્મના પ્રકારની સરખાવટ છે. વાક્ય, વખત, વિસ્તાર, બેસવું, વગેરેની સરખાવટ નથી. હિંસા વિરમણાદિ સંવર ધર્મ, દાન-શીલાદિ પ્રવૃત્તિરૂપી ધર્મ ઋદ્ધિમાનને કહેવો તેવો જ દરિદ્રીને કહેવો. રજા અને ગરીબને દાનશીલનો ધર્મ સમજાવવો. બંનેને હિંસા વિરમણનો ધર્મ સમજાવવો. બંનેને હિંસા આદિમાં અડચણ સમજાવવી દરેકને અપાતા ઉપદેશમાં, સ્વરૂપથી લેશ પણ ફરક નથી. મહાનત, અણુનન, સસ્યદ્ત્વ, દાનધર્મ, શીલધર્મ, તપધર્મ, લાવધર્મ આ તમામનું સ્વરૂપ જેવું દરિદ્રીને કહેવાય, તેવું જ શ્રીમંતને કહેવાય. ધર્મના સ્વરૂપની અપેક્ષાએ આ વાત છે. ધર્મના પરિશ્રમ આદિ માટે એ વાક્ય નથી. હવે આચાર્યે રોકાવું તે તો ધર્મના કાળની (સમયની) અપેક્ષાએ છે. પણ ગીતિમાં ફેરફાર નથી. એકને ધર્મ દેતાં એટલે ધર્મદેશના દેતાં અનેકે આત્માઓ ધર્મી થાય, ધર્મ પ્રત્યે બેચાંચ, તેવું જોઈ ત્યાં આગળ આચાર્ય બોલી થાય ત્યાં બાધ નથી. આવા પ્રસંગે ટાઈમનો ફેરફાર કરી શકાય.

દેવ બોલે નહીં પણ દેવની આશાતના બોળી નાંખે "જનધર્મમાં ફક્ત લાવને સ્થાન છે દ્રવ્યને સ્થાન નથી" એવું બોલી કેટલાકો પોતે લખતું જ કહેવા માગે છે. જેમકે એક વ્યક્તિને પહેલી પૂજા કરવી છે અને થી બોલવું નથી ત્યારે તે ઉપર સુજબ આવે છે, પણ ખરી વાત એ છે કે દેવદ્રવ્યમાં જતું દ્રવ્ય તેઓને પોતાના ખરચમાં ન આવવાથી ખટકે છે.

કેટલાક સાધુઓની સ્થિતિ એ થઈ છે કે તેમના પરચૂરણ ખર્ચ એટલા વધ્યા છે કે શ્રાવકો પાસે માગતાં મોં દુઃખી જાય છે. એટલે

એવાઓમાંથી પણ કેટલાકની નજર આ દેવદ્રવ્ય ઉપર ગઈ કે જેથી શ્રાવકોને છેડવા ન પડે. દેવને અંગે આવતી આવકો ધારીએ ત્યાં લઈ જવાય એવું ધારી આ નવું તૂત ઊભું કર્યું. એ આવક સાધારણમાં લઈ જવાય પછી શ્રાવકને કહેવું ન પડે. શ્રાવકો પણ સમજ્યા કે—
“આ તો ઠીક છે, આપણે પણ સો—પચાસ ખર્ચવા પડે છે તે બચશે !
પરબારું ને પોણીબાર ! ! !

દેવદ્રવ્યને ધક્કો મારીને આ સ્થિતિ કરવામાં આવે તેની ગતિ શી !

દેવદ્રવ્યની આવક લાંગનારાઓ ભવાંતરમાં બુદ્ધિહીન થવાના, ધર્મપ્રાપ્તિ તેઓ માટે મુશ્કેલ થવાની અને પરિણામે દુર્ગતિમાં રખડવાના.

‘ભાવપ્રધાનધર્મ’ એમ કહેવાનો આશય વિશુદ્ધ હોત તો ઠીક, પણ ઉપર પ્રમાણે વિપરિત છે. દેવદ્રવ્યની લાગણીને અંગે લોકો જે બોલીથી બોલે છે તે લેવું છે અને કામ પોતાનું કાઢવું છે. એમાં કઈ દાનત છે ? સંઘ દેવદ્રવ્યનો માલિક નથી; દ્રસ્ટી છે. દ્રસ્ટીને ફેરફાર કરવાનો કશો હક્ક નથી. શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે ‘શ્રી જિનપ્રસાદ—દેવદ્રવ્યને વેડફી નાંખવાની આશાતના થાય’ તેમાં દેવ બોલે નહિ, પણ દેવની આશાતના બોળી નાંખે !

ભક્તિધર્મમાં દ્રવ્યની પ્રધાનતા

પૂજા વગેરેમાં ઘી બોલાય છે તેને અંગે જે એમ બોલે છે કે “જૈનદર્શનમાં દ્રવ્યને સ્થાન નથી; દ્રવ્યવાન લાલ લઈ શકે એવો ક્રમ શા માટે ?”

તે વચ્ચન વ્યર્થ પ્રતાપરૂપ છે. અરે ! શ્રી જિનેશ્વરદેવનો અલિપેક પણ ઇંદ્રો જ કરે છે ને ? તેમાં પણ ક્રમ તો છે ને ? પહેલાં બારમા દેવલોકનો ઇંદ્ર અલિપેક કરે, પછી દશમા દેવલોકના ઇંદ્ર કરે, પછી આઠમાનો કરે. એમ ક્રમ તો એ વખતે પણ છે. શ્રી ઋષભદેવજીની ચિંતામાંથી અંગોપાંગ દેવતાઓ લઈ ગયા, દાદાઓ પણ દેવો લઈ ગયા : વ્રતધારી શ્રાવકને રાખ પણ મુશ્કેલીથી મળી, જેઓ એમ બોલે છે કે—‘ઋદ્ધિમત્તાને અંગે ધર્મમાં ફરક નથી.’ તેઓના હૃદયથી

ઋદ્ધિમાનનું સન્માન ખમાતું નથી, માટે તેઓ એમ બોલે છે. શ્રીદશવૈકલિકમાં દેવાપિઠ કહ્યું તે પણ ઋદ્ધિમાનને અંગે જ છે. પ્રતિક્રમણાવસરે રાજમહારાજને કે ઋદ્ધિમાનને આચાર્ય ધર્મોપદેશ દેવા ખોટી થાય અને તેથી આખી મંડળીને મોડું થાય તે કાળની (સમયની) અપેક્ષાએ છે. ધર્મના કથનના સ્વરૂપમાં કે રીતિમાં ફરક નથી. ગરીબને તપમાં લાલ બતાવવામાં આવે અને પૈસાવાળાને ખાવામાં લાલ બતાવવામાં આવે છે એમ નથી. સમ્યગ્દર્શનાદિ ધર્મનું સ્વરૂપ તો શ્રીમંત કે રંક તમામ માટે સમાન છે. ધર્મના બાધ સંબંધી પરિશ્રમમાં ફરક પડે ત્યાં શાસ્ત્રનો બાધ નથી.

મૂળ મુદ્દા પર આવીએ ધર્માત્ લાભઃ સાધુ જે લે છે તે હજી તરીકે નહિ. આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, તપસ્વી, ગ્જ્ઞાન, બાળ, વૃદ્ધાદિની વૈયાવચ્ચરૂપ ધર્મને અંગે લાલની અપેક્ષાથી સાધુ અન્નાદિ ગ્રહણ કરે છે, દેનારને ધર્મસ્ય લાભ છે. દેનાર, સાધુને સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન ચારિત્રમાં સહાયાર્થે દે છે માટે તેને પણ ધર્મની પ્રાપ્તિરૂપ લાલ છે.

આવી પ્રતિજ્ઞાપૂર્વક વિરતિયુક્ત સાધુએ ગ્રહણ કરેલી ચીજ સમ્યગ્દર્શનાદિ વગરના જીવોને આપે તો પોતાની પ્રતિજ્ઞા તૂટે છે. સાધુએ વહોરેલી વસ્તુ સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન તથા સમ્યક્ચારિત્રરૂપ ધર્મ જ્યાં વૃદ્ધિ પામતો હોય ત્યાં જ વાપરી શકાય.

કોઈને એમ પણ થાય કે સમ્યક્ચારિત્રમાં રહીને લીધેલ પદાર્થ રાખમાં પરઠવવામાં ધર્મ ક્યાંથી ?

તેને માટે કહેવું જોઈએ કે જેને પોતાના ધર્મનું જ્ઞાન પણ પૂરું બાણવું નથી ત્યાં શું થાય ? અષ્ટપ્રવચનમાતામાં પાંચ સમિતિ અને ત્રણ ગુપ્તિ છે. પારિષદાપનિકા સમિતિ પણ પાંચ સમિતિમાંની એક છે. પરઠવવું તે પણ એક સમિતિ છે. સમિતિ તે માતા છે. સમિતિ ચારિત્રની ઉત્પાદક છે, પોષક છે, ભક્તિ સાથે વિવેક રહે એ વાત જુદી છે. પરઠવવું તે સમિતિ છે. ચારિત્રનો અંશ છે. મૈત્ર્યમાત્રોપજીવિનઃ આ રીતિએ સાધુઓ જે મળે તેથી વૃદ્ધાદિની વૈયાવચ્ચ અને પોતાનો નિભાવ કરનારા હોય છે.

જૈનશાસનમાં સ્પૃશ્યાસ્પૃશ્યનો વિભાગ નથી એમ નથી.

ભિક્ષાને જે ધર્મ ન માનીએ અને અધર્મ માનીએ
તો ગુરૂને ગુરૂ કેમ મનાય ?

કંઈ પણ બદલો આપ્યા વગર લેવું તે લોકોમાં હરામનું લીધું કહેવાય છે. “સાધુઓ વસ્ત્રપાત્રાદિ લે છે તેનો કયો બદલો આપે છે ? એમ કોઈ કહે તો ? જે આ માધુકરીવૃત્તિનો મહિમા હરામનું ગણાય તો ભિક્ષામાત્રથી નિર્વાહ કરનારા ઉત્તમ છે એમ મગજમાં આવે ખરું ? વૃક્ષો પરનાં પુષ્પોમાંથી જેમ લમરો થોડું થોડું લઇને પોતાનો નિભાવ કરે છે, તેમ સાધુઓ ગોચરી લે છે, તેથી તો તેને ‘માધુકરીવૃત્તિ’ કહેવામાં આવે છે.

અન્ય મતમાં પણ પક્કાન્નં નૈવ મુજીત વગેરે સ્મૃતિકારોએ પણ કહ્યું છે. લમરાની માફક નિર્વાહની વૃત્તિ મુનિએ ગ્રહણ કરવી જોઈએ.

સ્મૃતિ કહે છે કે ઉત્તમ કુળથી ન મળે તો સ્ત્રેચ્છકુળથી પણ લેવું. પણ માધુકરીવૃત્તિથી જ લેવું. એક ઘરથી તમામ રસોઈ લેવી નહીં. દેવોનો ગુરૂ જે બૃહસ્પતિ તેના સરખાને ત્યાંથી પણ તમામ રસોઈ મુનિએ લેવી કદપે નહીં. કેટલાકો ભાવાર્થ સમજ્યા વગર અર્થનો અનર્થ પણ કરે છે. માત્ર શબ્દને વળગનાર મનુષ્ય વસ્તુથી—રહસ્યથી વેગળા જાય છે. “માધુકરીવૃત્તિથી સ્ત્રેચ્છકુળથી પણ મુનિએ ગોચરી લેવી, પણ એક ઘરથી તમામ રસોઈ લેવી નહીં.”

આ ઉપરથી સ્મૃતિશાસ્ત્રોમાં ઊંચનીચનો ભેદ નથી અને જૈન-શાસ્ત્રમાં તો ઉચ્ચનીચનો ભેદ હોય જ ક્યાંથી ? એમ કહેનારાઓ ભૂલે છે અને ખીજને અવળે માર્ગે લઈ જાય છે. આમ કહેનાર જે મુનિ હોય તો તેને પૂછો કે—“તું નીચકુળમાં ગોચરી જઈ આવ્યો ? અત્યાર સુધી તું ઢેહ-વાઘરીને ત્યાં ગોચરી ન ગયો ? તેં એમને ટાળ્યા તો તેં શું કર્યો !” અનુગુપ્સનીય, અગર્હિત કુળોમાં ગોચરી જવાનું વિધાન શાસ્ત્રકારોનું છે. આચારાંગમાં મૂળમાં ગોચરી-માટે કુળો જણાવ્યાં છે. જુગુપ્સનીય તથા ગર્હણીય કુળો વળ્યાં છે.

મોક્ષના સ્તંભરૂપ સમ્યક્ચારિત્ર છે છતાં તેને અગે પણ અઢાર દોષ-વાળાને દીક્ષા ન દેવાય તે વાત જાહેર થઈ ચૂકી છે.

ચૂર્ણિકાર લખે છે કે અસ્પૃશ્ય લોકોને દીક્ષા આપવી નહીં. ચારિત્ર માટે પણ તે અધમ કુળવાળાને અયોગ્ય ગણ્યા છે. જૈનશાસનમાં સ્પૃશ્યાસ્પૃશ્યનો વિભાગ નથી એમ કહી શકાય તેમ નથી, તમે ગમે તેમ વર્તો તેની સાથે શાસ્ત્રની આજ્ઞાને સંબંધ નથી. દેવતાઈ પ્રયોગમાં તો ઉપાય નથી છતાં પાપના ત્યાગમાં અડચણ નથી. તેમને માડલીનો નિષેધ છે. વસ્તીપત્રકમાં એવાઓએ કોઈએ પોતાને જૈન લખાવ્યા નથી, તો જેઓ પોતે પોતાને જૈન કહેવડાવવા માગતા નથી તેઓને તમે શી રીતે જૈન કહી શકવાના હતા ?

નદી વહેતી હોય ત્યાં પ્રાણીઓ તથા ચંડાલની આલસછેટ ગણવામાં આવતી નથી. નદીના પ્રવાહને પવિત્ર ગણવામાં આવ્યો છે, તો પછી જ્યાં કોડકોડ દેવતાઓ હોય ત્યાં સમવસરણુમાં અપવિત્રપણું ન મનાય તેમાં અડચણ શી ? તે વખતે અપવિત્રતાનો વ્યવહાર નહોતો ? જે મેતાર્યજીનું દષ્ટાત આગળ કરવામાં આવે છે, તેમનો જન્મ માત્ર અંત્યજ કુળમાં થયો હતો. દૂધ પણ ત્યાંનું નથી પીધું, કે અનાજ પણ ત્યાંનું નથી ખાધું જન્મતાં જ તેને શેઠને ઘેર લાવવામાં આવેલ છે શેઠને ત્યાં જ તે ઉછરેલ છે આઠ શેઠીઆઓની કન્યાઓ સાથે સંબંધ પણ થાય છે પરણવા જાય છે, પણ જ્યારે પેલા દેવતાની ખટપટથી એ ચંડાળ છે એમ માલૂમ પડે છે ત્યારે કેવી રીતે થાય છે ? આઠે કન્યા પાછી જાય છે કે નહિ ? જો સ્પૃશ્યાસ્પૃશ્યનો વિભાગ નહોતો તો આ કેમ બન્યું ? ફરી દેવતાઓ બાજુ પડતી છે.

કહેવાનું તાત્પર્ય એ પ્રાચીનકાલમાં કે જૈનશાસ્ત્રમાં સ્પૃશ્યાસ્પૃશ્યનો વિભાગ નથી એમ નથી. અહીં પણ દુર્ગંધનીય કુળો વર્જવામાં આવ્યાં છે. કહે છે કે કેટલાક ક્રિશ્ચિયન થાય છે ક્રિશ્ચિયન નિભાવ માટે થાય છે જેમને તેવા સાધનો ન હોય અને મળે છે તે ક્રિશ્ચિયન થાય છે. મતલબ કે ધર્મને એ વાત સાથે સંબંધ નથી. સ્પૃશ્યાસ્પૃશ્યના વિભાગમાં કોઈ તેઓ પ્રત્યે તિરસ્કાર કરવો એમ નથી, ધર્મ કરવાની

પણ તેમને મનાઈ નથી : મનાઈ વ્યવહારની છે. તેમને કેવળજ્ઞાન થાય તે માનવામાં અડચણ નથી.

નીચતા બે પ્રકારની છે : જાતિથી તથા કર્મથી. જંગલી કબૂતરનું ઇંડું ગામમાં આવે, એમાથી કબૂતર થાય તો પણ તેનું જંગલીપણું ન છૂટે, અનુચિત કર્મ તે હલકાં કર્મ છે. જાતિ ઉત્તમ હોય તે કદાચ અધમ કર્મ કરે, તેમાં અને જાતિથી અધમ કર્મના સંસ્કારવાળા હોય. તેમાં ફરક છે. કપડા પર કાચો રંગ તથા પાકો રંગ થાય છતાં એ બે રંગમાં ફરક છે. પાકો રંગ જતો નથી. પરંપરાના કુળજન્ય સંસ્કારો પાકા રંગની માફક જતા નથી. ‘જાત એવી ભાત’ એ નથી માનતા ? કન્યાના પૈસા લેનાર બાપને સમજાવી શકાશે : તે સહેલાઈથી સમજી શકશે, કેમ કે વ્યવહાર કુળાચારથી ઉત્તમ છતાં આ સ્થિતિમાં તે મુકાયો છે માટે તે લે છે. પરંપરાથી નીચ ગોત્રવાળા સીંગમાંથી સહેલા જેવા ગણાય. કેટલાક ક્રિશ્ચિયન થયા, કેટલાક બીજા થયા, તે પલટો શાથી ? એવાઓએ તો સ્વાર્થની બાજી માડી છે. જ્યાં સ્વાર્થ દેખે ત્યાં દોડે અને હાથ જોડે !

સ્વાર્થમય પ્રવૃત્તિમાં અને સ્વાભાવિક પ્રવૃત્તિમાં ફરક છે. ‘મ્લેચ્છ કુળથી માધુકરી વૃત્તિ લેવી’ તેનો અર્થ મ્લેચ્છકુળથી ગોત્રી લેવી તેવો નથી. ‘અપિ’ ‘પણ’ શબ્દ વચ્ચે શા માટે કંઈવો પડ્યો ? મ્લેચ્છકુળમાં ગોત્રી લેવા લાયક નથી એમ ‘અપિ’ શબ્દ જ પુરવાર કરે છે. મ્લેચ્છકુળની ગોત્રી લેવી તે દોષ છે, પણ માધુકરીની પવિત્રતા એવી અને એટલી જબ્બર છે કે જેની આગળ પેલો દોષ કાંઈ વિસાતમાં નથી. માધુકરીવૃત્તિનો મહિમા જણાવવામાં આવ્યો છે. કોઈ શાસ્ત્રકાર એમ કહે કે—‘પ્રતિજ્ઞાના ભંગને પ્રસંગે મરી જવું, પણ ભંગ તો ન જ કરવો’ એનો અર્થ મરવું સારું ગણ્યું છે એમ તો નથી જ. પણ મરણ કરતાં પ્રતિજ્ઞાભંગ વધારે ખરાબ ગણે છે. મરણ ખરાબ જ છે, અતીવ દુઃખદાયી છે, જેની કલ્પના પણ ભયંકર છે અને કોઈને તે રચતું નથી, છતાં પ્રતિજ્ઞાભંગનું દુઃખ એનાથીયે ભયંકર છે, એટલું જ જણાવવાની મતલબ છે. એમ ન હોય તો પ્રતિજ્ઞાભંગ વખતે મારી નાંખવામાં લાલ ગણાઈ જાય.

એ જ મુજબ માધુકરીવૃત્તિમાં એવો મહાન ગુણ છે કે જેથી મ્લેચ્છકુળથી ગોચરીનો નિષેધ છતાં તે પાપ પેલા માધુકરીના લાભની પાસે કાંઈ ગણતરીમાં નથી. આથી મ્લેચ્છકુળની ગોચરીમાં શાસ્ત્રદષ્ટિએ બાંધો નથી એવો અર્થ કરનાર અનર્થ કરે છે. આખા ગામને, દેશને પવિત્ર કરનાર દેવ છે એમ ગણીએ છીએ : એવા દેવતાના ગુરૂની પવિત્રતામાં 'પૂછવું' જ શું ! ઉત્તમના પગની રજ (ધૂળ)ને પણ પવિત્ર ગણવામાં આવે છે, તો પછી આવા દેવતાના ગુરૂને ત્યાંથી પણ તમામ રસોઈ લેવાની મનાઈ શા માટે છે ? માધુકરીવૃત્તિનો ભંગ ન થાય તેટલા જ માટેને ? માધુકરીવૃત્તિનો ભંગ થતો હોય તો દેવતાઓના ગુરૂની પવિત્રતાની પણ ગણના નથી. જેમ અહીં મ્લેચ્છકુળની ગોચરીની છૂટ નથી, તેમજ પવિત્ર સ્થળેથી મળતી વસ્તુ લેવી જ એમ પણ નથી. દોષ બંને પક્ષે એકાન્તમાં છે. સાધુઓ લિક્ષામાત્રથી નિર્વાહ કરનારા છે.

જેઓ કહે છે કે “સાધુઓ મક્તનું લે છે : બદલો આપતા નથી,” તેઓ લિક્ષાધર્મના સ્વરૂપને સમજ્યા જ નથી. લિક્ષા જો હરામખોરી હોય, લૂંટ હોય, ધાડ હોય, મક્તિયા માલરૂપે મનાતી હોય, હરામનું અન્ન છે એમ મનાતું હોય તો લિક્ષાવૃત્તિને ધર્મ ગણ્યો શી રીતે ? અને જો તે ધર્મરૂપ ન હોય તો પછી એવી લિક્ષામાત્રથી જ નિર્વાહ કરનારા ગુરૂને ગુરૂ પણ શી રીતે ગણાશે ? સાધુ થતા પહેલાં તેઓ છતી ઋદ્ધિસિદ્ધિનો ત્યાગ કરે છે, સ્ત્રીપુત્રાદિ પરિવારના મોહને મર્દન કરીને આવે છે, અને લિક્ષાવૃત્તિ કરે છે, એ લિક્ષાવૃત્તિને ધર્મ માનીએ તો જ સાધુની ઉત્તમતા ગણી શકાય તેમ છે. સમ્યક્ત્વમાં ધૈર્ય અને લિક્ષાવૃત્તિમાં ધર્મ મનાય તો જ સાધુની શ્રેષ્ઠતા મનાય તેમ છે. તેમને તો દુનિયાદારીનો પક્ષ એંચે તે સારો લાગે. પણ સાધુઓએ દુનિયાદારીને તો પહેલેથી જ ત્રિવિધ ત્રિવિધથી દંડનાવી દીધી છે.

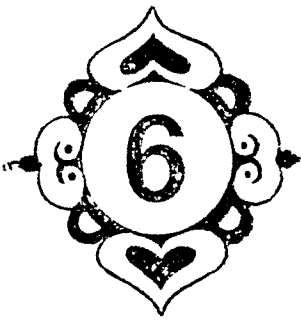
“ભજ કલદાર”ની ભાવના ભૂલશે,
તો જ સાચા ગુરૂને ઓળખી શકશે.

શ્રેણિક મહારાજ રાજ્યથી ભ્રષ્ટ થયા, એકા મહારાજ સરખા

વાવડીમાં પડી મરી ગયા, તે બદલ ભગવાન્ મહાવીરદેવને કે તેમના સાધુને દિલગીરી નથી, તેમજ કોણિકને રાજ્ય મળ્યું તેમાં સાધુને આનંદ કે સંતોષ નથી. તે દુનિયાદારી સાથે સંબંધ રાખત તો તે પૂજાત ખરા ? કોઈપણ ધર્મી આંગણેય ઊભા રહેવા દેત નહીં ! સાધુઓ દુનિયાની ઋદ્ધિસમૃદ્ધિમાં મદદગાર થાય નહીં. દુનિયાદારીના વિષયોની અનુકૂળતા એને પ્રતિકૂળતાની અપેક્ષાએ ગુરૂનો ઉપદેશ નથી. એ વિષયો તો ગળાનો ફાંસો છે. કાશીનું કરવત : બેય તરફ જતાં આવતાં બહેરે અને કાપે ! દુનિયાદારીના રાગ અને દ્વેષ બન્નેને કરવત જેવાં સમજાશે ત્યારે જ એનો ત્યાગ કરનાર ગુરૂની પૂજ્યતા ખ્યાલમાં તેમને આવશે. સામાયિકને ધર્મ માનો, કલ્યાણનો માર્ગ માનો, તો જ ગુરૂને ગુરૂ માની શકે. ત્યાગ એ જ આત્મકલ્યાણનું કારણ છે એમ ન મનાય ત્યાં સુધી ગુરૂને ગુરૂ તરીકે માની શકાય તેમ નથી.

તમે તો ચોવીસે કલાક બસ એક જ “ભજ કલદારં ! ભજ કલદારં !!” નો જાપ જપી રહ્યા છો ! એટલે “પૈસો, ઋદ્ધિ-સમૃદ્ધિ રૂબાડનાર છે” એમ કહેનાર તમને સારા ક્યાંથી લાગે ? આ સ્થિતિમાં ધર્મની ઉત્તમતા વસવી જ મુશ્કેલ છે. ત્યાં ત્યાગનો ઉપદેશ કે ત્યાગી ઉપદેશક પ્રત્યે ભાવ ક્યાંથી જાગે ? તમને તે ગુરૂ સારા લાગશે, તેમના પ્રત્યે ભાવ જાગશે, કે જેઓ તમને જૂદી જૂદી ચીજોના થનારા ભાવ બતાવશે, તેજીમંદીના ગાળા આપશે, પણ એ ચાળા લારા કરનારા છે.

આ મમતા જ કારણ છે કે જેથી “તમે ગળે સુધી રૂબી રહ્યા છો” એવું સાચું કહેનાર તમને સારા નથી લાગતા. તમારા અવળા ધ્યેયના કારણે તમે ત્યાગને ધર્મ નથી ગણતા, ત્યાગીને ગુરૂ નથી ગણતા : અને ગુરૂ ન ગણો તો પછી તરણતારણપણે તો ગણો જ શાના ? ત્યાગ જ ધર્મ છે, ધર્મ ત્યાગમય જ છે, એ વાત જ્યારે હૃદયમાં ઊતરશે, જ્યારે, ઠસશે ત્યારે જ સમજાશે કે મારો આત્મા ફસાયો છે, એવું સ્પષ્ટ કહેનાર ત્રણ જગતમાં બીજો કોઈ નહિ મળે, એ તો નિઃસ્પૃહી સાધુઓ જ કહી શકે.

દરેક સંપ્રદાય થા ધર્મને દેવ, ગુરુ અને ધર્મ એ ત્રણ તત્ત્વ માનવા પડ્યાં છે. આ ત્રણ તત્ત્વમા પણ દેવતાત્ત્વ મુખ્ય છે તેના ઉપર જ ખીજા બે તત્ત્વોનો આધાર છે.

જિનેશ્વર ભગવાન સર્વજ્ઞ દેવ છે, કેન કે જનારે કોઈ બંધનું ન હતું, ત્યારે પણ તેમણે પૃથ્વી-અપ્-તેકે-ચાચુ-વનસ્પતિ વગેરે જીવ તરીકે જાણાવ્યા હતા, આજનું સાયન્સ અન્યારે બે વાયુના મિશ્રણથી પાણી બને છે તેમ કહે છે તે વાત જિનેશ્વરેએ આગમોમાં વાયુયોનિ જળ છે તેમ જાણાવ્યું હતું. શબ્દ એ આકાશનો ગુણ છે એમ ખીજા મતવાળા પોકારી બોલતા હતા, ત્યારે શબ્દ એ પુદ્ગલ દ્રવ્ય છે તે વાત જિનેશ્વર ભગવતોએ કહી હતી, આ બધું સર્વજ્ઞતા વિના ન જ બની શકે. કેમકે આજના સાયન્સના સાધનોના ઉપયોગ વિના તેમણે તે જાણાવ્યું હતું.

જિનેશ્વર ભગવંતને દેવ માનવા એટલે છકાય જીવને માનવા અને છકાય જીવને માનનાર જ જિનેશ્વર ભગવંતને દેવ માની શકે તેમ છે. છએ કાયના જીવો આપણા જેવા છે એ જાણવું અને તે પ્રમાણે વર્તવું બહુ મુશ્કેલ છે, પરંતુ તે વર્તવાનાં જ જૈનપણાની સૌરભ છે.

દેવતાત્ત્વ

આ સંસારના દરેક આસ્તિકોએ દેવ, ગુરુ અને ધર્મ એ ત્રણ તત્ત્વો માન્ય રાખ્યાં છે. કોઈપણ આસ્તિક સંપ્રદાય એવો નથી કે જે સંપ્રદાય થા મત આ ત્રણ તત્ત્વોમાંથી એક તત્ત્વનો જરી પણ અસ્વીકાર કરી શકે. આ ત્રણ તત્ત્વો દરેક સંપ્રદાયને માન્ય કરવાં જ પડ્યાં છે, પરંતુ તેમાંય દેવતાત્ત્વ જ એ સઘળા તત્ત્વોની જડ તરીકે રહેલું છે. દેવતાત્ત્વનો ત્યાગ કરીને બાકીનાં બે તત્ત્વોને આપણે કદાપિ પણ સ્થાન આપી શકતા નથી. જે દેવતાત્ત્વની સુંદરતા હોય

તો જ શુરુતત્ત્વમાં પણ સુંદરતા આવી શકે છે અને દેવતત્ત્વની સુંદરતા એ જ ધર્મતત્ત્વમાં પણ સુંદરતા લાવે છે. આથી જ દેવતત્ત્વને પહેલું કહેવાની શ્રીમાન્ શાસ્ત્રકાર મહારાજઓએ જરૂર માની છે.

દેવતત્ત્વોને આગળ કરવાનું બીજું એક કારણ છે. તે કારણ એ છે કે આ જગતને ધર્મને માર્ગે વાળનાર જો કોઈ પણ તત્ત્વ હોય તો તે દેવતત્ત્વ જ છે. આ સંસાર અનાદિકાળથી રાગદ્વેષાદિ વિકારોમાં દોરાયેલો હતો. કેઈપણ ધર્મ યા સંપ્રદાયે આ સંસારને એવો ઉપદેશ આપ્યો નથી કે તમે વિષયવિકાસમાં દોરવાઈ જાઓ, તમે વ્યભિચારાદિમાં પ્રવૃત્ત થાઓ અથવા બીજી કષાયપોષક પ્રવૃત્તિઓ ચલાવો. પરંતુ તે છતાં પણ આ સંસાર વિના કહે એવા માર્ગે દોરાઈ ગયો હતો. કડવી વસ્તુ ખરાબ લાગે છે એ વાત કોઈને શીખવવી પડતી નથી, મીઠાશ સારી છે એ વાત કોઈને કહેવી પડતી નથી. છતાં સંસાર મીઠાશને ચ્હાતું બન્યું છે.

પોતાને જે વસ્તુ અનુકૂળ હોય તે તેને સારી લાગે છે અને પોતાને જે વસ્તુ પ્રતિકૂળ હોય તે ખરાબ લાગે છે આત્માની આ પ્રવૃત્તિ અનાદિકાળથી ચાલી આવેલી છે આ પ્રવૃત્તિ માટે આત્માને બોધ આપવો પડતો નથી અથવા તો તેને શીખવવું પડતું નથી. પરંતુ એ જ્ઞાન તેને સ્વાભાવિકપણે જ રહેલું છે. ઇન્દ્રિયોને અંગે અનુકૂળતામાં સુખ અને તે જ ઇન્દ્રિયોને અંગે પ્રતિકૂળતામાં દુઃખ, એ વાત જીવન વિષે સ્વાભાવિકપણે જ રહેલી છે એ જ્ઞાન બાળકપણામાં મળ્યું નથી, પરંતુ ગર્ભમાંથી જ તેને તે જ્ઞાન થયેલું હોય છે.

એક રથજો એકવાર એવો બનાવ બન્યો કે એક બાઈ ગર્ભવતી હતી. આ ગર્ભ આઠ માસનો થયો. એવામાં અચાનક કોઈ કારણથી ગર્ભમાંથી બાળકનો હાથ બહાર નીકળી આવ્યો. યોનિમાંથી ગર્ભનો નીકળેલો હાથ પાછો અંદર જાય તે માટે ગર્ભવતી બાઈએ બહુ પ્રયત્નો કર્યા પણ કંઈ પત્તો લાગ્યો નહિ. કેટલાયે ડોક્ટરો આવી ગયા, કેટલાય વૈદ્યો આવી ગયા પણ ગર્ભનો હાથ બહારનો બહાર ! તે કેમ કરી અંદર જાય જ નહિ ! એવામાં એવું બન્યું કે એક

માણસે ગર્ભમાંથી બહાર નીકળેલા એ હાથ પાસે દીવાસળી સળગાવીને તેની ઉજ્જ્વળતા પેલા હાથને લગાડી એટલે તે જ ક્ષણે પેલા ગર્ભે હાથ અંદર એ ચી લીધો.

હવે વિચાર કરો કે અગ્નિ બાળનારો છે એ વાત ગર્ભમાં પેલા બાળકને કેણુ શીખવવા ગયું હતું વારુ ? કોઈ નહિ. છતાં પણ એ વાતનું પેલા ગર્ભને પણ જ્ઞાન હતું વિષયોથી સુખ અને દુઃખ માનવું એ જીવનો સ્વાભાવિક સ્વભાવ છે. અનુકૂળ વિષયોમાં સુખ માનવું અને પ્રતિકૂળમાં દુઃખ માનવું એ તો જીવનો સ્વભાવ છે. એટલા જ માટે કલિકાલ સર્વજ્ઞ લગવાન શ્રી હેમચંદ્રજી મહારાજએ

“આત્મવત્ સર્વભૂતેષુ યઃ પश्यति स पश्यति”

એ શ્લોકમાંનો અડધો શ્લોક ફેરવી નાંખ્યો હતો અને તે શ્લોકને

“આત્મવત્ સર્વભૂતેષુ—સુખેદુઃખે પ્રિદાપ્રિયે”

આ પ્રમાણે ગોઠવ્યો હતો.

સાચો દ્રષ્ટા કેણુ થઈ શકે ?

“તમે જેવો તમારા પોતાના આત્માને દેખો છો તે જ પ્રમાણે સર્વજીવોના સમુદાયને દેખો.” તમે એ પ્રમાણે જ્યારે જોતાં શીખશો ત્યારે જ તમે સાચા દેખનારા ગણી શકશો. એ વાક્ય બોલવામાં ઘણું સુંદર છે પણ તત્ત્વતઃ એ એટલું સુંદર નથી. આપણે કારણ ત્યાં જ માનીએ છીએ કે જ્યાં કાર્ય થતું દેખીએ છીએ, તે જ પ્રમાણે આપું જગત આંખોવાળું હોઈ તે આપું જગત દેખે છે; પરંતુ ખરેખરા દેખનારા તેઓ જ છે કે જેઓ સઘળા જ જીવોની અંદર પોતાના આત્માના જેવો જ આત્મા દેખે છે.

જેવો પોતાનો આત્મા તેવો પરનો આત્મા, અને જેવો પરનો આત્મા તેવો જ પોતાનો આત્મા. આ વાત જેઓ બાણે છે અને જેમણે એ વાત વિચાર, વાણી ને વર્તનમાં ઉતારી છે તેઓ જ સાચા દ્રષ્ટા છે, આ વાત બોલવામાં કેવળ સારી લાગે છે, તેના શબ્દો સુંદર છે પરંતુ જ્યારે અંદર ઊતરીને જોઈએ છીએ ત્યારે માલૂમ પડે છે કે તેનું હાર્દ એવું સુંદર નથી.

ઉપરના શબ્દો બોલવા બધા તૈયાર છે, પરંતુ તેનો મર્મ વિચારવા કોઈપણ તૈયાર નથી. આ જગત કેવળ પોતાના આત્માને માટે જ આસ્તિક છે, પરંતુ સંસાર પારકા આત્માને માટે આસ્તિક નથી. જે સંસાર સઘળા જ આત્માને માટે આસ્તિક હોય તો પહેલાં તો એ જ વાત વિચારવાની છે કે આત્મા ક્યાં છે ? મુસલમાનો અને ખ્રિસ્તીઓ આ સંસારમાં સર્વત્ર આત્મા માનતા નથી. તેઓ માત્ર માણસોમાં જ આત્મા છે એમ માને છે જ્યારે હિંદુઓ માણસો, ડીડી, મંકેડા, પશુ, પક્ષી, ઇત્યાદિ સર્વમાં આત્મા રહેલો છે એમ માને છે. માત્ર જૈનશાસ્ત્ર એ એકલું જ એવું છે કે જે માણસ, દેવો, પક્ષી, ડીડી, મંકેડી, વનસ્પતિ, પાણી, પવન અને પૃથ્વીમાં પણ આત્મા છે એમ માને છે. જૈનત્વ ક્યાં છે એનો વિચાર કરો ! જાનવરો, ડીડી, મંકેડી ઇત્યાદિમાં તો આત્માને માનવો જ રહ્યો. પરંતુ પૃથ્વી, અપ્, તેલ, વાઉ અને વનસ્પતિ એ પાંચે સ્થાવરોમાં પણ આત્મા માનવો એમાં જ જૈનત્વ રહેલું છે અને એ માન્યતામા જ જૈનત્વ બીજા સઘળાં સંપ્રદાયોથી ભિન્ન છે.

જિનેશ્વરને દેવ માનવામાં અધિકતા કઈ ?

હવે કોઈ એવી શંકા કરશે કે જૈનત્વની વ્યાખ્યા કરતાં આપણે એકવાર એવું સ્પષ્ટ કહી ગયા છીએ કે જે જિનેશ્વરને દેવતા માને છે તે જૈન છે. અહીં આપણે એમ કહીએ છીએ કે જે છએ કાયમાં આત્મા રહેલો માને છે તે જૈન છે. તો પછી શ્રી જિનેશ્વરદેવોમાં અધિકતા શી રહેવા પામે છે ? આપણે શ્રી જિનેશ્વરને જ દેવ માનીએ છીએ ને બીજાને દેવ નથી માનતા તેનું કારણ શું ? આંખ, કાન, નાક, હાથ ઇત્યાદિ બધાને છે. તે જ પ્રમાણે શ્રી જિનેશ્વર-ભગવાનોને પણ હતું તો પછી શ્રીમાન્ જિનેશ્વરદેવોમાં અધિકતા શી હતી કે જેથી આપણે તેમને દેવ માનીએ છીએ અને બીજાઓમાં એવી શી ન્યૂનતા હતી કે જેથી આપણે તેને દેવ માનતા નથી ?

શરીરની અપેક્ષાએ જિનેશ્વરોમાં કે બીજા દેવોમાં કશી ન્યૂનતા કે શ્રેષ્ઠતા તો છે જ નહીં. બીજા દેવોમાં અને જિનેશ્વરોમાં જે

ફેરફાર છે તે તેમના જ્ઞાન અને તેમની વિદ્રુત્તાને લઈને છે, બીજા કશામાં નથી. બીજા દેવોએ પશુ, પક્ષી, કીડી, મંકોડીમાં જ જીવ માન્યો છે ત્યારે શ્રીમાન્ જિનેશ્વર ભગવાનોએ વનસ્પતિ સુદ્ધામાં જીવ માન્યો છે. પ્રોફેસર જગદીશચંદ્ર બોઝે હજારો રૂપિયા ખર્ચ્યા, સેંકડો પ્રયોગ કર્યા, જખરી માથાફોડ કરી ત્યારે તેમણે શોધ કરી કે વનસ્પતિમાં પણ જીવ છે. હવે તમે એમ કહો છો કે વનસ્પતિમાં જીવ છે એ શોધ શ્રીમાન બોઝે કરી. પણ જૈનશાસનના પુસ્તકો ઉઘાડી જોશો તો મહુમ પડશે કે શ્રીમાન્ જિનેશ્વરદેવોએ તો હજારો વર્ષ ઉપર એ વાત જ્ઞાનથી જોઈને તે જગતની સામે જાહેર કરેલી છે શ્રીમાન જિનેશ્વરદેવોએ પુદ્ગલોના ગુણધર્મને અનુસરીને શબ્દ એ પુદ્ગલરૂપ છે એમ જગતને જણાવ્યું હતું ત્યારે એ શબ્દને પુદ્ગલરૂપે નૈયાયિક, વૈશેષિક, વૈદિક કે વેદાંતિક, એકે મતવાળાએ માન્ય રાખ્યો ન હતો. તેમજ શબ્દને પદાર્થ તરીકે કે દ્રવ્ય તરીકે પણ માનેલો ન હતો તે સર્વજ્ઞોએ શબ્દને પુદ્ગલરૂપે પહેલેથી જાહેર કરેલ છે. અર્થાત્ શાસ્ત્રોમાં કહેલા શબ્દનું દ્રવ્યપણું તીર્થંકરોએ જ્ઞાનથી જોઈને પહેલેથી જ જણાવ્યું હતું. ભગવાન શ્રી તીર્થંકરદેવો પાસે નહોતી કોઈ લેખારેટ્ટરી કે પ્રયોગશાળા, કે નહોતા કોઈ સંશોધનના નવાંનવાં મશીનો. તેઓ તો દિગંબર દેવતા હતા. એમણે જે સત્યો સંસારની સામે ધર્યાં છે તે પ્રયોગથી યા અખતરાથી નથી કહ્યાં, પરંતુ જ્ઞાનથી કહ્યાં છે. શબ્દાદિ વિષયોનું જ્ઞાન આજે જે સત્ય મનાય છે. એ જ્ઞાન તેમને પહેલેથી જ હતું. નૈયાયિક અને વૈશેષિકોએ પાણીને સ્વતંત્ર તત્ત્વ માન્યું હતું. એ જ સમયે શ્રી મહાવીરદેવે તો સ્પષ્ટપણે જણાવી દીધું હતું કે પાણી એ પવનનો વિકાર છે અર્થાત્ વાયુના મિશ્રણથી પાણી બને છે. ભગવાનના એ શબ્દો તે કાળે કોઈએ સાચા માન્યા ન હતા.

આજે ૨૫૦૦ વર્ષો પછી, હજારો રૂપિયાના ખર્ચે, હજારો માઈલ દૂર રહેલા ગોરાઓએ પ્રયોગો કરીને એ વાત જાહેર કરી.

છે કે બે જાતના વાયુ ભેગા થાય છે એટલે પાણી બને છે. ત્યારે હવે આ વાત આખા સંસારે કાન પકડીને માન્ય રાખી લીધી છે.

વિચાર કરો કે પાણીનું પૃથક્કરણ કરવાને માટે ભગવાનની પાસે ક્યાં ઓળરો હતાં ? તેમણે ક્યાં ઓળરોથી પાણીમાંથી હાઇડ્રોજન અને ઓક્સિજન વાયુ જુદા પાડ્યા હતા ? માટીનો ઘડો કરવો હોય તો ઘડારૂપી કાર્ય માટે માટીરૂપ ઉપાદાન કાર્યની જરૂર છે. ઘડારૂપ કાર્યમાં માટી એ ઉપાદાન કારણ છે. જ્યારે ચક્રદંડ ઇત્યાદિ નિમિત્ત કારણ છે. ઘડારૂપે જો કોઈ વસ્તુ પરિણામ પામતી હોય તો તે માટી જ છે. માટે માટી એ ઉપાદાન કારણ છે અને માટી એ ચક્રદંડ ઇત્યાદિની મદદથી ઘડારૂપે પરિણામ પામે છે માટે તે ચક્રદંડ ઇત્યાદિ નિમિત્ત કારણ છે. તે જ પ્રમાણે પાણીમાં ઉપાદાન કારણ વાયુ છે અને નિમિત્ત કારણ પણ વાયુ જ છે.

હવે જો તમે એમ કહો કે ભગવાને જ્ઞાન વિના જ આ સઘળી વાત કહી છે તો તમારે જવાબ આપવાનો રહ્યો કે ક્યાં ઓળરો વડે અને ક્યાં મશીનો વડે ભગવાને આ વસ્તુની શોધ કરી હતી ? તમે એ પ્રશ્નનો જવાબ આપી શકશો નહિ અને આથી તમારે માનવું જ પડશે કે ભગવાને આ સઘળાં વિશુદ્ધ સત્યો પોતાના જ્ઞાનથી જ જોયાં અને જાણ્યાં હતાં અને તે સર્વ જગતને જાણાવ્યાં હતાં. પાણીમાં ઉપાદાન કારણ પણ વાયુ છે અને નિમિત્ત કારણ પણ વાયુ જ છે એ વાત આજથી અઢી હજાર વર્ષો પહેલાં ભગવાન શ્રી જિનેશ્વરદેવોએ સંસારને જાહેર કરી હતી. જે વાત આજે અઢી હજાર વર્ષ પછી અણીશુદ્ધ સાબિત થઈ છે અને એ સત્ય આપણે આજે અનુભવી રહ્યા છીએ. હાઇડ્રોજન અને ઓક્સિજન નામના બે વાયુઓને ભેગા કરીને તેનું પાણી બનાવવું એ તો આજે કોલેજનો વિદ્યાર્થી પણ બનાવી શકે છે. તે જ પ્રમાણે તે સહેલાઈથી મશીનમાં નાંખીને પાણીનું પૃથક્કરણ કરીને બંને વાયુઓને જુદા પણ પાડી શકે છે.

ખીજા શાસનવાળાઓએ શબ્દને ગુણ માન્યો છે અને તે જ પ્રમાણે પાણીના પરમાણુ હોવાનું માન્યું છે. એ માન્યતાઓ કેવી

છએ કાયના જીવને કબૂલ કરનાર જિનેશ્વરને માની શકે.

સમયનું જ્ઞાન આપે, પ્રદેશનું વર્ણન કરે, શબ્દના સ્વરૂપને જણાવે એવો આ જગતમાં બીજો કોઈપણ જ્ઞાનવાળો નથી. માત્ર તીર્થંકરલગવાનો જ એવા જ્ઞાનના દૃષ્ટા છે—ચણી છે. આટલા ખાતર શ્રી જિનેશ્વરને આપણે દેવતા માનીએ છીએ. અને એ જિનેશ્વર લગવાન જેના દેવતા છે, તે આપણે જૈન કહેવાઈએ છીએ. શ્રી જિનેશ્વરને દેવ માનીએ છીએ તે બીજા કોઈની અપેક્ષાએ માનતા નથી, પરંતુ તેમના જ્ઞાનની અપેક્ષાએ જ તેમને દેવતા માનીએ છીએ હવે લગવાન શ્રી જિનેશ્વરોએ કહેલા છએ કાય જીવો માનવા તેનો અર્થ શ્રી જિનેશ્વરોને માન્યા એવો છે.

અર્થાત્ શ્રીમાન જિનેશ્વરદેવોને દેવ માનવા અને છકાય જીવો માન્ય રાખવા એ બંને એકબીજાનો પર્યાય હોઈ તેમાંથી એક માન્યતાને માન્ય રાખનારાને બંને માન્યતા માન્ય હોવી જ જોઈએ અને તેથી એ બેમાંથી ગમે તે એક માન્યતાને કબૂલ રાખવાથી બંને માન્યતા માન્ય રહે છે. શ્રી જિનેશ્વરોને દેવ માનવા અને છએ કાયના જીવો કબૂલ ન રાખવા એ બંને એવું જ નથી. છએ કાયના જીવોને કબૂલ ન રાખવા એનો અર્થ જિનેશ્વરને દેવ તરીકે માનવાની ના પાડવી એટલો જ છે.

ઇન્દ્રિયોની ઓછાશે આત્મામાં ફેર હોતો નથી.

આ સંસારમાં કોઈ આધળો હોય, કોઈ બહેરો હોય, કોઈ બાળકો હોય, લૂલો, લંગડો હોય તેટલા માત્રથી તેના મનુષ્યપણામાં કંઈ ખામી આવતી નથી, અથવા ૫ ઇન્દ્રિયમાંથી એકાદ ઇન્દ્રિયની ખોડ હોય તેથી તે કોઈ મનુષ્ય મટી જતો નથી એ જ પ્રમાણે જીવની એકતા પણ સમજવાની છે. હીવા પર તમારે ફાવે તેવી ચીમની લગાડો. જોઈએ તો લાલ, લીલો ગ્લોબ નાખો, જોઈએ તો સામાન્ય ગ્લોબ નાખો યા તો જોઈએ તો દ્રાક્ષના ભૂખા જેવા યા બીજા ફેશનેબલ ગ્લોબ આવે છે તેવા ગ્લોબ નાખો પણ તેથી અંદરના હીવામાં જરા પણ ફેરફાર થતો જ નથી, તે જ પ્રમાણે ચાર ઇન્દ્રિયોવાળો દેહ હોય

પાંચ ઇન્દ્રિયવાળો દેહ હો યા તો એક યા બે—ત્રણ ઇન્દ્રિયોવાળો દેહ હો, તેથી જીવાત્મા ફેરફારવાળો હોતો નથી. આથી સ્પષ્ટ થાય છે કે જેઓ શ્રીમાન્ જિનેશ્વરભગવાનને માને છે, તેમની પહેલી પહેલી ફરજ એ છે કે તેમણે ઇચ્છે કાયના જીવોને માનવા જ લેઈએ.

આપણી સ્થિતિ ખરી રીતે જુઓ તો ચોટાના ચોકસી જેવી છે. એક સાર્થવાહ હતો આ સાર્થવાહ બહારગામ જવા નીકળ્યો. બહારગામ જતાં રસ્તામાં તેની પાસે પૈસા ખૂટ્યા. તેણે વિચાર કર્યો કે પાસે કંઠી, કંઠારો, વીંટી વગેરે ઘણીએ ચીજ છે. તો હાલમાં એક વટાવી લઈશું, પછી આગળ નવી કરાવી લેવાશે એવો નિશ્ચય કરી તે સાર્થવાહ એક ચોકસીની પાસે ગયો. ચોકસીને કહું આખ્યું. ચોકસીએ કહું લીધું. કસોટીપર ચઢાવી તપાસી જોયું. સોનું ચોકખુ માલૂમ પડ્યું એટલે પેલા ચોકસીએ તે સાર્થવાહના હાથમાં દસ પૈસા મૂક્યા ! સાર્થવાહ તો ચમક્યો ! તેણે ચોકસીને પૂછ્યું : “કેમ ભાઈ ! આ પિત્તળ છે કે શું ? સોનાનો શો ભાવ છે ?”

પેલા ચોકસીએ કહ્યું : “સોનાનો ભાવ પૈસે તોલો છે માટે તમેને આ દાગીનાના દસ પૈસા મળશે.”

સાર્થવાહે વિચાર કર્યો; ‘આ સારો લાગ છે, ચાલોને, અહીંથી સોએક તોલા સોનું જ ખરીદી લઈએ.’ સાર્થવાહે કહ્યું, ‘ભાઈ, મને એક પચીસ પૈસાનું પચીસ તોલા સોનું આપો’. ચોકસી કહે : ‘તે નહિ બને. મારા સોનાની કિંમત રૂ. ૨૫)નો તોલો છે.’

દલાલણ માટે અસંખ્ય જીવોનો સંહાર.

આ ચોકસી પારકુ સોનું પૈસે તોલાના ભાવે લેતો હતો, પરંતુ પોતાનું સોનું પચીસ રૂપિયે તોલાના ભાવે આપતો હતો, તેવી જ સ્થિતિ આપણી પણ છે પૃથ્વીકાય જીવોવાળું આપણે ચપટી મીઠું લઈએ, પાણી લઈએ, વાયુ લઈએ, એ બધામાં ફેટલા જીવોનો સંહાર થાય છે ? અસંખ્યાત જીવોનો.

એ રીતે આપણે સંહાર કરીએ છીએ. પણ આપણે આ સંખ્યાબંધ જીવોની કિંમત ફેટલી ગણીએ છીએ ? જીલલદીને સંતોષવા

જૂઠી છે તે સાબિત કરવાની હવે આજે કાંઈ જરૂર નથી રહી. આજે આખા જગતે એ વાત માન્ય રાખી છે કે શબ્દ એ ગુણ નથી પણ શબ્દ એ પદાર્થ છે અને તે જ પ્રમાણે એ વાત પણ સિદ્ધ થઈ ચૂકી છે અને તે જગતે સ્વીકારી લીધી છે કે પાણી એ સ્વતંત્ર તત્ત્વ નથી અને પાણીના સૂક્ષ્મ પરમાણુ પણ થઈ શકતા જ નથી પરંતુ પાણી એ બે પદાર્થોનું રાસાયણિક કુદરતી રીતે જ થયેલું સંયોજન છે.

છ કાયની સમજણ.

હવે કદાચ કોઈ એવી શંકા કરશે કે આપણે છ કાય જીવો બતાવ્યા છે, તેમાં અપૂકાય જીવો તો જુદા જ બતાવ્યા છે ને? આ શંકાને જરૂર સ્થાન છે પણ એ શંકા સમજતાં પહેલાં અપૂકાય, વાઉકાય, તેઉકાય, ઇત્યાદિ જીવો એટલે શું તે સમજવાની ખાસ જરૂર છે. જેની પૃથ્વી એ જ કાયા છે એવા જીવોને આપણે પૃથ્વીકાય જીવો કહીએ છીએ. પાણી એ જ જે જીવોની કાયા છે તે જીવો પાણીકાય જીવો કહેવાય છે. વાયુ જ જેની કાયા છે તેને વાયુકાય જીવો કહે છે, વનસ્પતિ એ જ જેની કાયા છે તે જીવોને વનસ્પતિ કાય કહે છે, જૈનશાસને કાયાને અંગે જે લેદો ખાડેલા છે તે લેદો તેમા ઉત્પન્ન થયેલા જીવોને અંગે છે. એમની કાયા તરીકેના લેદો પરમાણુ તરીકે પાડ્યા છે એમ કોઈએ સમજવાનું નથી.

આ માનવદેહનું પૃથક્કરણ કરશો તો તમોને તરત જ જણાઈ આવશે કે દેહમાં પાણી, પૃથ્વી, વનસ્પતિ, તેજ અને વાયુ એ બધાનો સંયોગ છે. માનવદેહ પવન, પાણી, પૃથ્વી બધાના પરમાણુઓથી પરિણમ્યો છે, પણ તે પરિણમવાનારો માણસ છે. આથી જ એ દેહને માનવદેહ નામ આપેલું છે મનુષ્યના દેહમાં પૃથ્વી, પાણી, વાયુ એ સઘળાનો યોગ છે પરંતુ તેથી તે માનવદેહને આપણે પૃથ્વીકાય યા તો વનસ્પતિકાય કહી શકતા નથી, કારણ એ છે કે માનવદેહમાં બીજા બધા અશોનો લોપ કરીને આત્માએ તેને નવા સ્વરૂપમાં પરિણમાવી છે. માટે જ એ દેહને માનવદેહ કહેવાય છે. આત્માએ વનસ્પતિકાય ઇત્યાદિને પલટાવી નાખ્યા અને તેને નવા સ્વરૂપમાં પરિણમાવેલ છે.

માટે જ તે માનવદેહ કહેવાય છે એ જ પ્રમાણે વાયુનું સ્વરૂપ પલટાવીને જે જે આત્માએ તેને પાણી રૂપે સંજ્ઞ્યું છે—પલટ્યું છે તેને અપકાય કહીએ તો તે કેવળ વાસ્તવિક છે. જેઓ પાણીને જ તત્ત્વ માની રહ્યા છે અને પાણીના પણ ન પૃથક્કરણ કરી શકાય તેવા પરમાણુઓ હોવાનું જ માને છે તેઓ સ્પષ્ટ રીતે અજ્ઞાનને જ સેવી રહ્યા છે કે બીજું કાંઈ ?

નૈયાયિકો અને વૈશેષિકોએ પરમાણુની કેવા પ્રકારની વ્યાખ્યા કરી છે તે હવે વિચારો. નૈયાયિકો કહે છે કે જે સૂક્ષ્મ રજનો છઠ્ઠો ભાગ છે તે જ પરમાણુ છે અને મીમાંસકો કહે છે સૂક્ષ્મ રજનો જે ત્રીસમો ભાગ છે તે પરમાણુ છે. એ પરમાણુઓના નાના પરમાણુઓ અશક્ય છે. હવે આગળ વાત કરો. હાલના વિજ્ઞાન પ્રમાણે એક નાનામાં નાના સૂક્ષ્મ કણના બે કરોડ અને ૬૬ લાખ કણિયા યાને બારીક પરમાણુ થાય છે બાહ્ય શોધને આધારે નીકળેલું આ પ્રમાણુ છે અને તે પ્રમાણુ પ્રત્યક્ષ વિજ્ઞાને સાબિત કર્યું છે. તો હવે વિચાર કરજો કે નૈયાયિકો અને વૈશેષિકોને સાચા માનવા કે તેમને કલ્પનાના ઘોડા દોડાવનારા માનવા ?

યુરોપનું વિજ્ઞાન હંજી વધારે દૂર જઈ શક્યું નથી. તે દૃશ્ય વસ્તુઓ સુધી જ જઈ શક્યું છે, પરંતુ વૈજ્ઞાનિક શોધખોળથી પણ જૈન વિજ્ઞાન આગળ વધેલું છે. જૈન શાસ્ત્રકારોએ અનંતા સૂક્ષ્મ પરમાણુ માન્યા છે. અને એવા અનંતા સૂક્ષ્મ પરમાણુઓ એકઠા થાય ત્યારે એક વ્યવહાર પરમાણુ બને એમ જણાવ્યું છે. આવા અસંખ્ય વ્યવહાર પરમાણુ એકઠા થાય ત્યારે નજરે દેખી શકાતો કણ બને છે. પરમાણુના સ્વરૂપને જ જેઓ પ્રતિપાદતા હતા તેમનું જ્ઞાન કેવું મિથ્યા હતું તે વાત આજે ખૂદલી પડી જાય છે સમય સરખી કાળની બારીકી અને આકાશ સરખી પ્રદેશની બારીકી જે તીર્થંકર-ભગવાને જણાવેલી તે જ આજે સારાચે સંસારને માનવી જ પડે છે. આથી સ્પષ્ટ થાય છે કે આ સંસારમાં કોઈ સર્વજ્ઞ હોય તો તે માત્ર તીર્થંકર ભગવાનો છે.

પૂરતી જ, તેથી વધારે નહિ ' પેટરૂપી વેપારી એવો છે કે કોઈપણ તેને માલ આપો, તેનો તેને વાંધો નથી મગ આપો કે ચણા આપો ? કાચા આપો કે પલાળેલા આપો ! તે તો પોતાને જોઈએ તેટલું લે છે અને તેની ઈચ્છા પ્રમાણે જ તેને જો માલ આપો, તો તે વેપારી એ બધો માલ પચાવી પણ શકે છે. પરંતુ જે વાંધો છે તે માત્ર ચાર આંગળની જીભડી રૂપ આ દલાલણનો ? એ ચાર આંગળની દલાલણને મઝા કરાવવા માટે મીઠું, મરચું ખારું, ખાટું, તીખું બધું જોઈએ છે એ દલાલણના લાડ પૂરા કરવાની પાછળ કેટલાય જીવોનો સંહાર થઈ જાય છે, તે આપણે જોતા નથી

હવે જો તમે એમ જ માનતા હો કે બધા આત્મા સમાન છે, તો પછી તમે મર્યાના જીવાત્માઓનો નિર્દય બનીને ઘાત કરી શકો ખરા કે ? અહીં કોઈ એવો સવાલ કરશે કે શું કરે ? આ સઘળા જીવો છે એ જાણ્યા છતાં પણ માણસને સ્વરક્ષા અર્થે આ જીવોનો ઘાત કરવો પડે છે, કારણ કે જો તે એવું ન કરે તો જીવે શી રીતે ? એ પ્રશ્નનો જવાબ એ છે કે “તમારે અનશન કરવું જોઈએ પણ ધર્મમાં તમે ફેરફાર કરી શકો નહિ” ધર્મ સર્વ કાળને માટે એક સરખો છે અને એક જ સરખા સ્વરૂપવાળો પણ છે. તે તમારી આંખોના જેવો અચળ છે. આંખો ઉપર માલિકી તમારી પોતાની છે, છતાં આંખો તમારી સગવડ ખાતર આગળને બદલે પાછળ આવી જતી નથી. જેમ તમારી આંખો પણ તમારી અગવડ—સગવડને સંભાળતી નથી, તે જ પ્રમાણે ધર્મ પણ તમારી અગવડ—સગવડને સંભાળવા તૈયાર હોતો નથી. અનાદિકાળથી જે ધર્મ એક જ સ્વરૂપે રહેલો છે, તે ધર્મ તમારી સગવડતા ખાતર ફેરવાઈ જવાનો નથી. જો તમે તમારા જીવ જેવો જ બીજનો જીવ ગણતા હો તો દાળ, ભાત, શાક તમે ખાઈ શકો કે કેમ એ તમારે વિચારવાનું છે. જે માણસ પોતાના પૈસાના ભલાને ખાતર બીજનું હજાર રૂપિયાનું નુકસાન કરે છે તે માણસને તમે કેવા ગણો છો ? તો પછી પોતાના ક્ષણિક સંતોષની ખાતર જે બીજ અસંખ્ય જીવોનો સંહાર કરે છે તે માણસને પણ તમે કેવો શેતાન માનશો ?

લાખની કોથળી આદિ કરતાં જીવ વહાલો કેમ ?

આપણા આ વર્તન ઉપરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે આપણી દશા ચૌદાના ચોકસી જેવી જ છે. મારું સોનું પચીસ રૂપિયે તોલો, પણ તારું સોનું પૈસે તોલો ! એ દશામાં જ આપણે છીએ. મરતા મનુષ્યને તમે એક લાખ રૂપિયાની સોનાની કોથળી અને એક વર્ષની જિંદગી આપીને એ બેમાંથી ગમે તે એક ચીજ લેવાનું કહોશો તો તે કદી પણ સોનાની કોથળીને પસંદ નહિ કરે, પરંતુ એક વર્ષની જિંદગીને જ પસંદ કરશે. સૌધર્મ દેવલોકનો ઇન્દ્ર હોય या તો હળાહળ નર્કનો કીડો હોય, પરંતુ તે બન્ને જિંદગીને જ પસંદ કરે છે.

તુર્કસ્તાનના સુલતાને પોતાની રાજગાદીનું રાજીનામું આપી દીધું હતું. ઇરાનના શાહે પણ ગાદીનો ત્યાગ કર્યો હતો, રશિયાના ઝારે પણ ગાદી છોડી હતી, જર્મન કૈસરે પણ સિંહાસનનો ત્યાગ કર્યો હતો અને સ્પેનના રાજાએ પણ રાજગાદીનો ત્યાગ કરીને પણ પોતાની જિંદગી બચાવી હતી. જિંદગી રાખીને પણ તેમણે રાજગાદીને લાત મારી હતી. પરંતુ તેમાંથી પણ કોઈ એવો નીકળ્યો ન હતો કે જેણે રાજગાદીને ખાતર જીવ આપ્યો હોય !

આપણે આપણી વર્તમાન જિંદગીમાં આપણી બધાની સ્થિતિ બેઠએ છીએ કે આપણે જીવ બચાવવા ખાતર આપણો કોઈપણ ભોગ આપવા તૈયાર થઈએ છીએ. જો એમ ન હોત તો આ બધાએ રાજગાદીનાં રાજીનામાં ન આપ્યાં હોત અને જીવને બચાવ્યો હોત. પોતાને પોતાનો જીવ દેશના આખા રાજ્ય કરતાં વધારે મૂલ્યવાન માલુમ પડ્યો છે, તો વિચાર કરો કે આપણને બીજાનો જીવ આપણા જીવના જેવો કયે દિવસે વહાલો લાગ્યો હતો ? દરેકને જીવનું મૂલ્ય ચૌદ રાજલોક કરતાં અધિક લાગે છે, પરંતુ એ કિંમત દરેકને પોતાના આત્મા માટે લાગે છે. બીજાના આત્માની એવી મહામૂલ્યવાન કિંમત કોઈપણ જીવને માલુમ પડતી નથી ?

આપણે આપણા જીવમાં અને બીજાના જીવમાં ફરક ન જ માન્યો.

હોત તો આપણે કદાપિ પણ આપણી જીસડીની મઝા માટે હંજરો વનસ્પતિકાયનો લોગ લીધો ન હોત.

જો આપણને સઘળા જીવોની કિમત આપણા જીવાત્મા જેટલી જ મૂલ્યવાન લાગતી હોય તો આપણે શા માટે આપણા જીવના સ્વાદની ખાતર વનસ્પતિકાય ઇત્યાદિ હંજરો જીવોનો ખોરફૂટો કાઢી નાખીએ છીએ ?

તમે કહ્યો કે એ તો જગતનો વ્યવહાર છે અને તે માટે વનસ્પતિકાયનો લોગ લેવો પડે છે પરંતુ તમારા વ્યવહારની ખાતર કાંઈ જીવાત્માની વિચારણાને આપણે દૂર મૂકી શકતા નથી. ધર્મની પ્રવૃત્તિ તમારો વ્યવહાર ધ્યાનમાં રાખીને થતી નથી.

નદી પોતાના રસ્તા ઉપરથી ચાલી જાય છે, તે એવો વિચાર કરતી નથી કે ફલાણે રસ્તે મગનભાઈ તરસ્યા બેઠા છે માટે તેને માટે હું આડે રસ્તે થઈને જાઉં ? પણ નદી વહેતી હોય ત્યાં જઈને તમે પાણી પી આવો તેની સામે નદીને વાંધો નથી હોતો ચોરો એમ કહે કે ‘અમેને બીજો રસ્તો સૂઝતો નથી’ તેથી તેઓ કાંઈ ચોરી કરવાને પાત્ર ઠરતા નથી અથવા તેમને ચોરી કરવાની છૂટ મળતી નથી.

પોતાના સરખા બીજા જીવોને માત્રા સુરકેદ છે.

મહાત્મતની એવી સ્થિતિ છે કે ‘તમે ખમો કે ન ખમો પણ એ તો પાળવું જ પડશે’ ઉપસર્ગ પરિસહ સહન કરવામાં તમે તમારી શક્તિ પ્રમાણે કરો તે ચાલે. પરંતુ પાંચ મહાત્મમાં ન્યૂનતા હોય તે ન ચાલે. પાંચ મહાત્મ, રાત્રિભોજન ઇત્યાદિમાં ખમત અખમતનો સવાલ નથી. આહારને અંગે જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રને વધારી શકે તો જ અસૂઝતા આહારની છૂટ હોઈ શકે.

મૂળ વસ્તુ એ છે કે છએ કાયના જીવોને આપણા જેવા જાણવા એ કેટલું સુરકેદ છે ? પહેલી વાત તો એ જ છે કે આપણને છએ કાયના જીવોની શ્રદ્ધા જ નથી. જો છએ કાયના જીવોની આપણામાં શ્રદ્ધા હોત તો આપણે પૃથ્વી ચા વનસ્પતિ કાયાદિની જે વખત વિરાધના કરીએ છીએ. તે સમયે આપણા અંતરમાં લયંકર ચમકારો

થવો જોઈએ. પરંતુ શું એ ચમકારો આપણા હૈયામાં કદી થાય છે ? જે વખતે તમે દીવાસળી સળગાવો છો, તે વખતે અસંખ્યાત તે ઉકાયના જીવોની વિરાધના થાય છે એનો તમારા હૃદયમાં કદી ખ્યાલ આવે છે ? પોતાના એક પૈસાના લાભને ખાતર બીજાના હજાર રૂપિયાનું નુકસાન કરનારને તમે અધમ કહો છો, તો પોતાની ચાર આંગળની જાલ માટે બીજા હજારો જીવોની હાનિ કરનારને, અરે ! પોતાની એક ઇન્દ્રિયની મજાને પોષવાને માટે હજારોની એક યા જોઈન્દ્રિયોનો સર્વનાશ વાળનારને તમે કેવો કહો છો ?

સાધુ જે સમયે તમોને ઉપદેશ આપે છે, તે સમયે તમોને ટાઢિયો (તાવ) આવે છે અને તમે ગરજી ઊઠો છો કે આ સાધુ અમોને આવું કહે છે.' આવી રીતે ગુસ્સે થતી વખતે તમો તમારા આત્માનું કેવી રીતે સત્યાનાશ વાળો છો તે તો વિચારો તમે કોઈ કામ ન કરી શકો તે વાત જુદી છે, પરંતુ તે વાતને વિષે તમારી શ્રદ્ધા તો હોવી જ જોઈએને ! તમારાથી કાંઈ ન બને તો ભલે, પરંતુ એટલું તો તમારા મનમાં રહેવું જ જોઈએ કે અમારા કાર્યથી છએ કાયની વિરાધના થાય છે અને અનેક આત્માઓને પારાવાર નુકસાન થાય છે. આટલું પણ જો તમે તમારા મનમાં ધારણ કરી શકો તો પણ તમે માર્ગમાં છો એમ કહી શકાય.

સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ આપબંધ ઓછું કરે !

કોર્ટમાં આરોપી દયા માંગી શકે છે, પરંતુ તે પોતાની આંખ કોર્ટની સામે રાતી કરીને નહિ. અહીં તમે વિરાધના રૂપ ગુનો કરો છો, ગુરુ તમોને આરંભ-પરિચ્છેદના દોષો સમજાવે છે, ત્યારે તમે તેના પર આંખો કાઢો છો. એ તમારી બુદ્ધિને શું કહેવું તે તમે જ વિચારી લો. તમારું આજે આવું જ વર્તન છે. તો વિચાર કરો કે કર્મરૂપી કોર્ટમાં તમારી શી દશા થવાની છે ? ગુનો કરો, છતાં કોર્ટમાં દીલગીરી દર્શાવો તો તમારી સજા ઓછી થવાનો સંભવ છે, પરંતુ ગુનો કરો અને વળી પાછા ન્યાયાધીશને ગાળો દો, તો તમારા

ઉપર બે ગુના થવાના અને સજા પણ બેવડી થવાની જ. આ જ વિચારસરણીએ વદિતાસૂત્રમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે

સમ્મદિદ્વો જીવોં

અર્થાત્ સમ્યગ્દષ્ટિ જીવો મુખ્યતાએ પાપ કરે જ નહીં અને કદાચ પાપ આદરે તો પણ અસમ્યગ્દષ્ટિ જીવો કરતાં તેમને બધ ઓછો જ થાય આ વાત તમારી ખુદ્ધિ કબૂલ ન રાખતી હોય તો ભલે, પણ લાંબો વિચાર કરશો તો તમે આ વસ્તુનું સત્ય સમજી શકશો. દા. ત. એક છોકરો પહેલી જ વાર હીરાની વીંટી ચોરી લાવે અને કોર્ટમાં હાજર થઈ માફી માંગે અને બીજો છોકરો ચોરી કર્યા પછી કોર્ટમાં હાજર થઈને જજને ગાળ દે તો પહેલા અને બીજા છોકરાનો ગુનો સરખો જ હોવા છતાં પહેલો આરોપી ઓછી સજા પામે, કદાચ જજ તેને ચેતવણી આપીને છોડી પણ દે, જ્યારે બીજો આરોપી બરાબર ટીપાઈ જાય.

એ જ પ્રમાણે મિથ્યાદષ્ટિ પાપ કરે અને પાપ કરીને પાછો ખુશી થાય એટલે તેને સજારૂપી બંધ વધારે જ થાય જ્યારે સમ્યગ્દષ્ટિ આત્મા પાપ કરે, પરંતુ તેનો પશ્ચાત્તાપ પણ કરે છે એટલે તેને એનો બંધ ઓછો જ થાય છે. તમે શ્રી ભગવાન મહાવીરદેવના અનુયાયી છો, તમે શ્રી ગણધરદેવોને માનો છો, અરે ! તમે જૈન છો, તેથી જ તમોને બંધ ઓછો થાય છે, એમ માની લેશો નહિ. પરંતુ તમે પાપમાં બેદરકાર નથી, પાપ કરતાં તમારું હૃદય ડંખે છે, માટે તેટલા જ પૂરતો તમોને ઓછો બંધ છે. ગુનો કરતાં થઈ જાય પણ ગુનેગાર પશ્ચાત્તાપ કરીને દિલગીરી દર્શાવે તો તેને ઓછી સજા થાય. તે જ પ્રમાણે અહીં પણ છે. કોર્ટમાં માફી માગતા ગુનેગાર પ્રમાણે તમે ભૂલથી બીજા જીવોને ફટી મારો પણ તેનો પશ્ચાત્તાપ કરો તો તેથી તમોને બંધ પણ ઓછો જ થવાનો સમ્યક્ત્વને અંગે ખોટાપણું જતું નથી, માટે જ કર્મના ઉદ્ધયે પ્રવૃત્તિ કરે છે અને સમ્યક્ત્વ ઉદ્ધયને અંગે માફી માંગે છે.

આ બધા ઉપરથી મૂળ સમજવાની વાત એ છે કે છએ કાયના

જીવોને અંગે વિરાધના કયા પછી ચા કેઈપણ પાપસ્થાનકને આદર્યા પછી અગર તેને આદરતી વખતે આ કરવા જેવું તો નથી, પરંતુ દિલગીરીપૂર્વક ન છૂટકે કરવું પડે છે, એવો હૃદયમાં વિચાર રાખો તો તમોને બંધ ઓછો જ થવાનો. આ જ કારણથી સમ્યગ્દષ્ટિને જે કામ માટે બંધ ઓછો છે, ત્યારે મિથ્યાદષ્ટિને તે જ કામ માટે બંધ વધારે છે.

હવે કેઈ એવો પ્રશ્ન કરશે કે ત્યારે પુષ્પરૂપી વનસ્પતિકાય વડે દેવતાઓની પૂજા કરીએ તો એ પૂજાથી દોષ લાગે ખરો કે નહિ ? આ પ્રશ્નને વિચારીએ.

બંધ-પરિણામના આધારે.

ઉપલા પ્રશ્નનો જવાબ બહુ જ કાળજીપૂર્વક વિચારવાનો છે. પહેલી તો તમોને એવી જ શંકા થશે કે પ્રક્ષાલ કરતાં પૂજામાં પાણી વપરાય છે તેમાં અસંજય જીવો છે. બીજી વાત એ છે કે ભગવાન શ્રી તીર્થંકરદેવોના જન્મ વખતે કૂલોના હાર પહેરાવવામાં આવ્યા હતા. દેવકુરુ અને ઉત્તરકુરુના પદ્મસરોવરમાંથી કૂલો લાવીને તેમને ચઢાવવામાં આવ્યા હતાં. તો આ સઘળા કાર્યથી વનસ્પતિકાયની વિરાધના થાય છે ખરી કે નહિ ?

ઉપરના ઉદાહરણમાં શાસ્ત્રકારો દોષ હોવાની સાફ ના પાડે છે કારણ કે એ કાર્યોમાં પરિણામ ભક્તિના હોવાથી ત્યાં દોષ માનવામાં આવ્યો નથી. જો અહીં પરિણામ ભક્તિના છે, તો પછી ભગવાનનો પ્રક્ષાલ કરીએ છીએ તેમાં પણ પરિણામ ભક્તિના જ છે. તો જો પ્રથમ કાર્યમાં દોષ નથી તો બીજા કાર્યમાં દોષ નથી જ એ સ્વાભાવિક છે.

હવે કેઈ એવી શંકા કરશે કે તો તો ભગવાનનો ધર્મ “મેરી તો લાપસી ઓર પરાઈકી કુસ્કી” એવો ગણી શકાય ખરો કે નહીં ? નહીં.

ભગવાનની પૂજા ત્યાગ મેળવવા માટે છે.

ભગવાનને માટે શંકાકારો એવું કહી શકે કે “ભગવાન છકાય જીવો માનતા હતા અને તેની વિરાધના કરવામાં પાપ માનતા હતા,

તો પછી આખા જગતને માટે અહિંસાનો ઉપદેશ આપનારા ભગવાને પોતાના અર્થે વનસ્પતિકાયની વિરાધના થઈ તે અંગે લક્ષ્ય કેમ ન આપ્યું? તો શું આખા જગતે દયા પાળવી પણ મારે માટે દયાનું નામ ન લેવું એવો તેમનો અભિપ્રાય હતો?”

આ શંકા બરાબર નથી ભગવાને પોતાનું માન, સન્માન વધારવા માટે કદાપિ પણ પોતાની કૂલો લઈને પૂજા કરવાનું તો કહ્યું જ નથી.

તો પછી ભગવાનની પૂજા શા માટે કરવાની છે ?

ભગવાનની પૂજા આપણે કરીએ છીએ તેનું કારણ એટલું જ છે કે આપણે તેમના ત્યાગને અંગે પૂજા કરીએ છીએ. ભગવાનનો ત્યાગ આપણે રૂવાડે રૂવાડે વસે તે માટે આપણે ભગવાનની પૂજા કરીએ છીએ તમારે પણ એ જ ત્યાગને અપનાવી લેવાનો છે. પરંતુ તમે એ ત્યાગને ન અપનાવી લો, ત્યાં સુધી એ ત્યાગમાં તન્મય થવાને માટે ભગવાનની પૂજા એ સાધન છે તમે સર્વવિરતિ આદરે, તેના પરિણામો પામો તે જ માટે ભગવાનની પૂજા કરવાની છે. ચૌદ રાજલોકમાં અલય પડહ બળવવા માટે ભગવાનની ભક્તિ કરવાની છે દલાલી તરીકે અપાતો પૈસો પણ વસ્તુના મૂલ્યને અંગે હોય છે

જેની કિંમત વધારે તેની દલાલી પણ વધારે હોય છે તે જ પ્રમાણે ત્યાગના સંસ્કાર આપણા આત્મામાં જમાવવા માટે, ત્યાગની ભક્તિ કરીએ, ત્યાગનું સ્વરૂપ આપણામાં ઉતારવા માટે આપણે ભગવાનની ભક્તિ અને ભગવાનનું પૂજન કરીએ છીએ. સાધુઓ વગર દલાલીએ વેપાર કરનારા છે, એમને દલાલીની જરૂર નથી, પરંતુ સાધુઓ જેટલી શક્તિ ગૃહસ્થોએ મેળવી નથી જેથી તેઓ થોડી દલાલી દઈને વેપાર ખેડે છે અર્થાત્ એઓ પૂજારૂપ દલાલી આપીને ત્યાગ દહ કરે છે.

[પ્રાણી માત્રને અનેક અભિરુચિઓ હોય છે, છતાં તે બધાના મૂળમાં સુખની અભિરુચિ હોય છે, આ સુખ મેળવવા જીવે અનાદિકાળથી મહેનત કરી છતાં સુખ મળ્યું નહિ તેનું કારણ સુખનાં વાસ્તવિક કારણોની પાછળ તેણે પ્રયત્ન કર્યો નથી. જીવે અનાદિકાળથી પ્રયત્ન કર્યો પણ તે પ્રયત્ન પુદ્ગલ સુખ માટે કર્યો છે. પુદ્ગલ સુખ માટેનો કરેલો પ્રયત્ન આર્ત્તમક સુખ કદાચ રીતે આપે ? પુદ્ગલ સુખ માટેનો પ્રયત્ન તે બહિરાત્મ છે. જે જીવ પુદ્ગલો એ જ પડ માને અને તેના આધારે પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિ કરે તે અંતરાત્મા જે જીવ પુદ્ગલ અને આત્માને લિન્ન માને અને આત્માના સુખ માટે સર્વશ લગવંતના વચન પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિ કરે તે અંતરાત્મા અને આ અંતરાત્મભાવ કેળવી લય્ય જીવ કદાચ પામે છે.]

જીવ માત્રની ઇચ્છા સુખ મેળવવાની છે.

આ સંસારનાં જીવોની ધારણાઓ ભિન્ન ભિન્ન હોય છે, દરેક જીવની રુચિ-વૃત્તિ જુદી હોય છે, તેથી કહેવાય છે કે મુળે મુળે મતિર્મિત્તા ! જેટલા જીવ એટલી અભિરુચિ એટલા મતભેદો. જીવોમાં આ સ્થિતિ છે. તેમાં મનુષ્યોમાં વિશેષતઃ એ પરિસ્થિતિ છે. આટલું છતાં એક વાત ધ્યાનમાં રાખવા જેવી છે, નોંધવા જેવી છે કે જેમ વૃક્ષને પાંદડાં, શાખાઓ, ડાળીઓ તમામ અનેક પ્રકારે લિન્ન લિન્ન છે છતાં એ તમામનું મૂળ એક જ છે તેમ લિન્ન લિન્ન અભિરુચિઓનું પણ મૂળ તો એક જ છે, એ મૂળ કયું ? સુખની ઇચ્છા અને હાખ પરત્વે દ્વેષ, અનિચ્છા.

જીવમાત્રની ઇચ્છા સુખ મેળવવાની છે નારકીનો જીવ હોય, દેવતાનો જીવ હોય, (નારકી હોય કે દેવતા હોય) એકેન્દ્રિયનો જીવ

હોય, પંચેન્દ્રિયનો જીવ હોય, જ ચારે ગતિમાંથી કોઈ પણ ગતિ-
માંનો જીવ હોય, ચાહે તો પાંચ જાતિમાંથી ગમે તે જાતિનો જીવ
હોય કે ચૌદ લેહમાંથી કોઈપણ લેહમાંનો જીવ હોય તે ગતિ, જાતિ
કે લેહને યોગ્ય કોઈપણ પ્રકારની ઇચ્છા હોય પણ તેના મૂળમાં તો
ઇચ્છા સુખ મેળવવાની તથા દુઃખના નાશની જ છે. આવી ઇચ્છા
જીવ માત્રને છે. અનાદિકાળથી છે અને તેથી અનાદિકાળથી તેની
મહેનત સુખ મેળવવાની તથા દુઃખ દૂર કરવાની હતી અને છે.

આ વાતમાં કોઈ પણ મતવાળાનો મતલેહ નથી. સંસારને અનાદિ
જ્ઞ માનનારા એટલે કે ઈશ્વરકૃત માનનારા દર્શનો (દર્શનકારો) પણ
જીવને તો અનાદિથી જ માને છે. જીવ અનાદિ છે માટે સુખ પ્રાપ્ત
કરવાની તથા દુઃખ માર્ગને સદંતર નાબૂદ કરવાની તેની મહેનત પણ
અનાદિની છે. જો આમ છે તો સહેજે પ્રશ્ન થશે કે, તો પછી જીવની
ઇચ્છા ક્ષણભૂત કેમ ન થઈ? અનાદિની ચાલુ મહેનત છતાં સુખ કેમ
જ ન મળ્યું તથા દુઃખ કેમ ન ટળ્યું? સુખ પ્રાપ્ત કરવાનો તથા
દુઃખને દંડે કરવાનો જીવનો પ્રયત્ન કાંઈ પાંચ પચીસ વર્ષનો નથી,
બસો પાંચસો વર્ષથી નથી; યુગોથી નથી, પદ્યોપમોથી નથી કે
સાગરોપમોથી નથી પણ અનાદિથી છે અને તે પણ ચાલુ છે.

આ જીવ પ્રયત્ન વગર તો કદી રહ્યો જ નથી, રહેતો જ નથી,
ક્ષણ પણ, ક્ષણ તો અંધિક ગણાય, શાસ્ત્રકારની ભાષામાં કહીએ તો
અમય માત્ર પણ આ જીવ પ્રવૃત્તિ વગર રહ્યો નથી. સન, વચન,
કાયાની પ્રવૃત્તિ કાયમ ચાલુ જ હોય છે. અનાદિથી મહેનત છતાં
સુખની સિદ્ધિ કેમ ન થઈ તથા દુઃખનું નિવારણ કેમ ન થયું?

સમય અને પ્રયત્નથી સુખ મળતું હોત
તો આ પ્રશ્ન જ ન રહેત.

આના જવાબમાં અનાદિકાળથી જીવનો પ્રયત્ન છતાં ઇચ્છા બર
કેમ ન આવી? કહો કે પ્રયત્ન માત્રથી કે સમયના પ્રમાણ માત્રથી
ઇચ્છા સિદ્ધિ થતી નથી. અને જો એમ થતું હોત તો આજે આ
પ્રશ્ન હોત જ નહીં. અને બધાએ સુખ મેળવી લીધું હોત. અને

જીવ માત્રના દુઃખનો સર્વથા નાશ થઈ ગયો હોત, શાસ્ત્રમાં યોગ્ય કારણો માનવાની આવશ્યકતા સ્વીકારી છે તે આથી જ છે. સેંકડો કે હજારો વર્ષ સુધી કોઈ પાણી વલોવ્યા જ કરે તો ઘી નીકળે ખરું ? નહિ જ. વર્ષોનાં વર્ષો ભલેને ધૂળને, નદીની રેતને ઘાણીમાં પીલવામાં આવે. આ પીલે તો કણ ખારીક થાય પણ કાંઈ તેમાંથી તેલ નીકળે ખરું ? નહીં.

તેમ સુખની ઈચ્છામાં મહેનત તથા સંયમની સફળતાનો આધાર યોગ્ય કારણો પર અવલંબે છે. મહેનત, મહેનત માત્રથી સફળ થતી નથી. વખત, વખતના વીતવા માત્રથી સફળ થતો નથી. એમ નથી કહેવાનું કે ઉદ્યમ કે કાળ નકામાં છે પણ યોગ્ય કારણો મળે તો જ ઉદ્યમ અને સમય કાર્યસાધક બને. ઉદ્યમની જરૂર ખરી ? દૂધમાંથી એમને એમ કદી માખણ નીકળવાનું નથી, તલમાંથી પણ પીલવાના ઉદ્યમ વિના તેલ પોતાની મેળે, જાતે ઊભરાવાનું નથી. ઉદ્યમ કરવો જ જોઈએ અને ઉદ્યમ ફળવાને સમય પણ જોઈએ જ. નિષ્ણાત વૈદ્યે આપેલી અકસીર દવા પણ ગળા નીચે ઊતરતાં જ અસર કરતી નથી. શરીરમાં લોહી વગેરેમાં ઔષધ પરિણમ્યા પછી જ તેની અસર થાય છે.

કાર્યની સિદ્ધિ માટે સાચી મહેનત જોઈએ.

કારણમાં થયેલી મહેનત સફળતા પામે છે અને સમય પણ ત્યાં જ સફળતાસાધક થાય છે. આ જીવ અનાદિકાળથી સુખ મેળવવા તથા દુઃખ દૂર કરવા ઇચ્છે છે. તે માટે તેણે મહેનત નથી કરી તેમ નથી. (વિના પ્રયત્ને ગમે તેટલો સમય ચાલ્યો જાય તોપણ શું વળે ? એક પગલું ન માંડે તો સો વર્ષે પણ એક ગાઉ જવાય ખરું ? ન જ જવાય. ત્યાંના ત્યાં જ) આ જીવ મન, વચન તથા કાયાની મહેનત વિના ક્ષણ પણ રહ્યો નથી, અને રહેતો નથી. ક્ષણનો સમય તો અધિક છે પણ શાસ્ત્રકારની ભાષામાં કહું કે એક સમય પણ એવો નથી કે જ્યારે જીવ, કાયા, વચન તથા મન દ્વારા મહેનત ન કરતો હોય. સયોગી કેવળી એવો જ ભેદ છે ને ?

યોગ એટલે મન, વચન તથા કાયાના પુદ્ગલોના આધારે પ્રવૃત્તિ. તે પ્રવૃત્તિ તો દરેક ક્ષણે દરેક સંસારી જીવને રહેલી જ છે. સાધ્ય છતાં, પ્રવૃત્તિ છતાં કાર્ય કેમ ન થયું એ પ્રશ્ન રહેજે થાય ? કાર્ય થાય તો કાળે જ થાય, કાળ પરિપક્વ થાય ત્યારે જ થાય. ચૂલામાં અગ્નિ છે, તપેલીમાં ચોખ્ખા ચૂલે મૂક્યા છે, પણ તરત રંધાઈ ન જાય. રંધાવામાં સમય જોઈએ. પ્રવૃત્તિ, સમય તથા કારણો જોઈએ. એ ચાદ રાખો કે વિના કારણે-વિના કારણ મળ્યે, પ્રવૃત્તિ તથા સમયવહન માત્રથી જેમ કાર્યસિદ્ધિ નથી થતી તેમ કારણો મળવા માત્રથી પણ વિના પ્રવૃત્તિએ કે સમય વિના કાર્યસિદ્ધિ થતી નથી. કોઠામાં દવા જતા વેંત અસર ન કરે.

પ્રશ્ન થશે કે સમયની વાત સાચી પણ અનાદિકાળનો સમય તો ગયો પછી હવે કેટલોક સમય જોઈએ ? અનાદિકાળથી ચાલુ મહેનત છતાં ન તો સુખની સિદ્ધિ થઈ, ન તો દુઃખનું નિવારણ થયું. આનું કારણ શું ? એનું કારણ મહેનત જો અવળચંડી બાઈ જેવી વિપરીત હોય તો શી રીતે કાર્યસિદ્ધિ થાય ?

અવળચંડાઈનું પરિણામ.

એક અવળચંડી બાઈ હતી. કહેવામાં આવે એનાથી અવળું કરવું એ જ એનો સ્વભાવ હતો. એક વખત ઘર આગળ લગ્નનો પ્રસંગ આવ્યો ત્યારે ઘરવાળાંએ વિચાર કર્યો કે લગ્ન જેવા શુભ પ્રસંગે અવળચંડી બાઈનાં પગલાં ટળે તો સારું ? એ કાંઈ ‘જાઓ’ કહેવાથી જાય તેમ ન હતી.

આથી ઘરવાળાએ કહ્યું. ‘જુઓ !’ આપણા ઘેર લગ્નનું ટાણું છે માટે તમારે પિયર જવાનું નામ લેવું નહીં” ખસ !

અવળચંડી કહે કે, ‘હું તો પિયર જવાની !’ બાઈ ચાલી, ઘરવાળાએ કહ્યું : ‘બળદ અહીં કામ લાગે માટે તે લઈ ન જવાય.’

અવળચંડી કહે : ‘હું તો બળદ લઈ જવાની.’

અવળચંડી બાઈ બળદ લઈને ચાલી. ઘણી તેને મૂકવા ગયો. માર્ગમાં નદી આવી. નદીમાં બન્ને જણુ ઊતર્યા. પુરૂષે કહ્યું, ‘પૂંછડું ન પકડીશ, બળદ લડકશે.’ એટલે એણે તો પૂંછડું પકડ્યું. નદીના મધ્ય ભાગમાં પ્રવાહમાં આવ્યાં એટલે પુરૂષે કહ્યું ‘પૂંછડું છોડીશ નહીં.’ અવળચંડી કહે ‘આ છોડ્યું.’ ખરેખર તેણીએ પૂંછડું છોડ્યું અને નદીના પ્રવાહમાં તે તણાઈ ગઈ.

ભૂંસવાની નીતિ જ બ્રષ્ટ કરે છે.

શાસ્ત્રકારો કહે તેથી ઊલટું જ કરવાની અવળચંડાઈવાળો આજે એક વર્ગ છે. ‘શાસ્ત્રકારો કહે તેમ કરવામાં તો તેમની કિંમત નથી એમ માની અમારી શી કિંમત ?’ એમ કહીને પોતાની કિંમત માટે તેઓને નવું કરવું છે.

આત્માની મહેનત અનાદિકાળથી ચાલુ છે. એ વાત ખરી, પણ તે મહેનત અસ્થાને કરી છે, વિપરીત દશામાં કરી છે. ભૂલો પડેલો, બેબાકળો બની જોરમાં ચાલે તો ઊંડા જંગલમાં જાય. વેગથી ચાલવું ખોટું નથી પણ માર્ગે ચાલવું જોઈએ. વિપરીત માર્ગે—આડા માર્ગે ચાલનારો ઈષ્ટ સ્થળે પહોંચતો નથી, માર્ગે ચાલે તે ઈષ્ટ સ્થળે પહોંચી શકે. આ જીવે અનાદિકાળથી પ્રયત્નો તો કર્યા પણ તે ઊલટા માર્ગે કર્યા. એ પ્રયત્ન ઇન્દ્રિય સુખના માટે કર્યા, પૌદ્ગલિક—સિદ્ધિ માટે કર્યા. આ રીતે કરાયેલો પ્રયત્ન આત્મિક સુખ શી રીતે આપે ?

લોહી હાડકાનું કે તાળવાનું ?

પૌદ્ગલિક સુખની ઇચ્છા કેવી છે ? કેટલીક શેરીઓમાં વિપરીત સ્વભાવવાળા શ્વાન વસે છે. અને એવી ટેવ કે ખાટકીવાડે જઈને હાડકું ખેંચી લાવે. પછી એક ખૂણામાં બેસીને ચાટે. કૂતરાના દાંત કરતાં હાડકું મજબૂત હોય છે. ચાવતાં ચાવતાં હાડકાંનો છેડો તાળવામાં વાગે છે, લોહી નીકળે છે. તે લોહી હાડકાના કકડા ઉપર પડે છે, એથી શ્વાન એમ માને છે કે હાડકામાંથી લોહી નીકળે છે અને તે ખુશી થતો થતો ચાટે છે, આ દૃષ્ટાંત કોઈએ સીધું માથે લેવું નહિ. માત્ર વસ્તુસ્થિતિનો વિચાર કરવા માટે છે.

અંતરાત્મા કેને કહેવાય ?

આ જીવ પણ પુદ્ગલરાગી હોય છે ત્યાં સુધી હાડકાના કકડા તરીકે જગતના પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરે છે. અને તેમાં સુખ માને છે. પણ એને ભાન નથી કે એ સુખ શાતાવેદનીય પુણ્ય પ્રકૃતિનું છે. જે પુદ્ગલો લોહી પેદા કરે છે, તે પુદ્ગલો અજીર્ણાદિ પણ કરે છે, જ્યારે શાતાવેદનીયનો ઉદય હોય ત્યારે એ જ પુદ્ગલો ખાધું પચાવે અને શરીરમાં લોહી ભરે પણ અશાતાવેદનીયનો ઉદય હોય ત્યારે એ જ પુદ્ગલો તાવ વગેરે લાવી લોહીને બગાડે અને કમી કરે, તેમજ શક્તિને હણી નાંખે.

આ જીવે અનાદિકાળથી મહેનત કરી તે વાત ખરી પણ તે પુદ્ગલ માટે કરી છે. પોતાના આત્મા માટે નહીં. શાસ્ત્રકાર આટલા જ માટે કહે છે કે, “હે જીવ ! તું બહિરાત્મા ન બન, અંતરાત્મા બન.” “શાસ્ત્રકાર દિશા બદલવા સૂચન કરે છે.

જે જીવ પુદ્ગલો એ જ પંડ માને; તેના આધારે પ્રવૃત્તિ-નિવૃત્તિ કરે તે બહિરાત્મા.

અને પુદ્ગલ તથા આત્માને ભિન્ન માને, સુખ દુઃખના કર્તારૂપે શાતા, અશાતાના ઉદયને, તથાવિધ પુદ્ગલોને માને તથા સર્વજ્ઞનાં કહેલાં વચન પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ-નિવૃત્તિ કરે તે અંતરાત્મા.

આખર કેવી ?

દુનિયાનું દષ્ટાંત, રોજ વ્યવહારમાં નજરે તરતું દષ્ટાંત વિચારો તો વસ્તુ તરત સમજાય. આઠ દશ વર્ષના છોકરાને પૂછો કે આખર, ઘોળી, કાંળી, પીળી, ભારે કે હલકી ? એના તરફથી કયો જવાબ મળશે ? સારા જવાબની આશા રાખવી નિરર્થક છે કેમ કે તે બિચારો માત્ર ખાવા પીવામાં, પહેરવા, ઓઢવામાં, નાચવા-કૂદવામાં, રમતગમતમાં જ સમજ્યો છે. ‘આખર’ એ ચીજ શું છે એનું એને જ્ઞાન નથી, તો ભાન તો હોય જ ક્યાંથી ? ‘આખર’ એ વસ્તુ બાળક માટે સમજણના વિષયની બહાર છે. આખર રહી તોયે શું અને ગઈ તોયે શું ? એમ બાળક તો માને કેમ કે આખરને ઓળખતો જ

નથી. આખરૂની કિંમત ન હોવાથી તેને આખરૂ રહ્યાનો હર્ષ નથી કે ગયાનો શોક નથી—અફસોસ નથી.

જેમ આખરૂ એટલે વ્યવહારના આધારરૂપ ચીજ છતાં, મૂળરૂપ છતાં બાળકને તેનું ભાન નથી તેમ બાહ્યાત્માને, મિથ્યાદષ્ટિને સર્વજ્ઞના વચનનું જ્ઞાન નથી, માટે તે વચનાનુસાર વર્તનથી લાભ અને વિરુદ્ધ વર્તનથી હાનિનું તેને ભાન નથી. ઇન્દ્રિયરામી જીવ મિથ્યાદષ્ટિ બિચારો શ્રી સર્વજ્ઞદેવના વચનને બાજુતો જ નથી પછી તેના લાભને પીછાને ક્યાંથી ? હુનિયાદારીના વ્યવહારને સારી રીતે સમજનારો જ બાજુ અને માને કે આખરૂ વધે તેવું જ કામ કરવું, પણ આખરૂ ઘટે તેવું તો પ્રાણાન્તે પણ ન કરવું, કેમ કે આખરૂ ગયા પછી ઊભા રહેવાનું સ્થાન જ ક્યાં છે ?

બાળકની બુદ્ધિ માત્ર બાવાપીવામાં એટલે એ તો ઊલટું એમ કહી દે કે આખરૂના કેટલા કોળિયા થાય, કેટલા ઘુંટડા થાય ? તે જ રીતે પુદ્ગલનાંદીની બુદ્ધિ વિષયકષાયમાં જ પ્રવર્તેલી હોય છે એટલે વિષયનું શોષણ થાય તેવી પ્રવૃત્તિ તે ન કરે પણ પોષણ થાય તેવી પ્રવૃત્તિ તે કરે. આ પ્રવૃત્તિ સમજીને શોભે ? ન શોભે. પણ ‘નાક તો કટા પણ ઘી તો ચટ્ટા !’ એમ કોણ માને ? અસમજી એ રીતે નકટા થઈને ઘી ચાટવામાં આનન્દ માનનારા અસમજીને કેવા કહેવા ? જે આત્મસ્વરૂપ સમજ્યો હોય તે બીજું કશું ન તપાસે, તે તો માત્ર એટલું જ તપાસે કે શ્રી સર્વજ્ઞના વચનાનુસાર વર્તન થાય છે કે નહીં. આવું તપાસે તે અંતરાત્મા બહિરાત્મા માત્ર પુદ્ગલના આનંદને તપાસે.

શરીરના નિષ્ણાતને શરીર સોંપાય તો.

આત્માના નિષ્ણાતને આત્મા કેમ ન સોંપાય ?

શ્રીમંતો, રાજમહારાજઓ શરીરને અંગે વૈદ્ય, ડોક્ટરને કેટલા આધીન રહે છે ? ‘આ ન ખાવું, આ ન પીવું’ તો તરત તેનો અમલ. તેઓ પોતાની અમલદારી ખંધ કરી ડોક્ટરના હુકમને તાબે થાય છે. ને ? અમુક રથને રહેવા જાઓ, હવા ફેરકરો, તો તરત ત્યાં દોડી જવામાં આવે છે; કડવાં ઔષધો ગળે ઉતારાય છે, પરહેજ પાડવામાં.

આવે છે, શરીરમાં સોયા ભોંકાવાય છે, આ તમામ શાથી ? શરીરનું સમર્પણ શરીરના અભ્યાસીને થાય છે. તો પછી આત્મહિન કરવું હોય તેણે આત્માને ઓળખી, આત્મસ્વરૂપ પ્રાપ્ત કરાવનાર, આત્માને ઓળખાવનાર શ્રી જિનેશ્વરદેવના વચન પ્રમાણે જ વર્તવું જોઈએ.

શરીર માટે ડોક્ટર કહે તેમ વર્તવામાં ગુલામી નથી માનતા, તો અહીં ગુલામી શાથી માનો છો ? જેઓ કર્મબંધનનાં કારણો જણાવે, કર્મ રોકવાનાં તથા નિર્જરાના ઉપાયો બતાવે અને તેમ કરવામાં આવે તો આત્માની દશા સુધરે. તેને શરણે જઈ આત્મા સુધારવામાં વિલંબ કેમ થાય છે ? કે વિપરીતતા કેમ છે ? વૈદ્ય, હકીમ કે ડોક્ટરના કથનથી વિપરીત ચાલનાર મોતને નોતરે છે. વૈદ્ય તેલ-મરચું ખાવાની ના કહે છતાં વ્યાધિગ્રસ્ત મનુષ્ય તે ખાય તો તેથી તુકસાન થાય, તેમ જ્ઞાનીના વચન પ્રમાણે ન કરવામાં આવે તો તુકસાન જ થાય. **બુદ્ધિ તો સંસ્કારની ગુલામડી છે.**

જમાના મુજબ ફેરફાર થાય છે કે નહીં. જમાનાની સાથે બધી વસ્તુ પલટાય છે એમ નથી. અનાજને બદલે ધૂળ ખાઓ છો ? તીર્થંકરોએ ધર્મ બતાવ્યો છે, બનાવ્યો નથી. એ જ્યાંલમાં રાખો. સાધન ફેરે, સાધ્ય ન ફેરે. દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવ જે એકને નડતા હોય તો બધાને નડવા જોઈએ ને ?

(સભામાંથી) જમાનો બુદ્ધિવાદનો છે. બુદ્ધિ એ સંસ્કારની તો ગુલામડી છે. હીટલરની નજીકમાં બોમ્બ ફાટ્યો, તે બચી ગયો, તે શું કહે છે ? ‘પરમેશ્વરે જ મને બચાવ્યો.’ હું જે કરી રહ્યો છું તે પરમેશ્વરને જરૂર ગમે છે અને તેથી જ તેણે મને બચાવ્યો. બીજી પ્રજા ઉપર રાજ્ય કરનારાઓ પણ કહે છે : ‘ઈશ્વરે જ અમને બીજી પ્રજા ઉપર રાજ્ય કરવા સંન્યા છે.’

હવે આવું કહેનારાઓ બુદ્ધિમાન નથી એમ તો નથીને ? એમનું આ કથન સ્વીકાર્ય લાગે છે ? તે માનવું છે ?

ત્યારે તાત્પર્ય એ છે કે ગમે તેવો બુદ્ધિમાન મનુષ્ય પણ વચનો તો સંસ્કાર મુજબનાં જ કાઢે છે ને ? શુદ્ધ માર્ગ પણ સારા સંસ્કાર

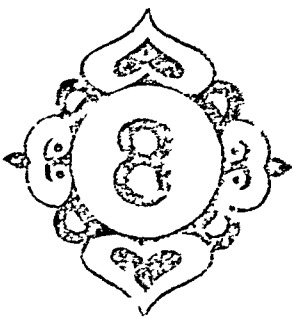
માટે છે. સંસ્કારનું પ્રાધાન્ય છે, બુદ્ધિનું નથી. ‘લગવાનને (ગમે) ગમ્યું તે ખરું.’ એવું કોઈના મરણના કાગળમાં તમે લખો છો, તો શું લગવાનને એવું ગમે છે ? ત્યારે આવું કોણ લખાવે છે ? કહો કે તેવા સંસ્કારો ? જો બુદ્ધિવાદ સ્વતંત્ર કાર્યકર હોત તો ઐક્ય ક્યારનું થઈ ગયું હોત.

લીંબડાને કોઈ મીઠો નથી કહેતું, સાકરને કોઈ કડવી નથી કહેતું, કેમ કે એ સંસ્કાર રૂઢ થઈ ગયા છે. કહેવાની મતલબ એ છે કે બુદ્ધિ તો બિચારી સંસ્કારની ગુલામડી છે. મૂળ મુદ્દા ઉપર આવીએ. શારીરિક જ્ઞાન ન ધરાવનાર તો શું, પણ તેવું જ્ઞાન ધરાવનાર પણ બિમારી વખતે પણ શરીર વિજ્ઞાનના નિષ્ણાતોને આધીન થાય છે ! તે જ રીતે કર્મથી વિમુક્ત થવા માટે આત્માએ સર્વજ્ઞના કથન સુજબ ચાલવું જ જોઈએ.

મસાણું કોને જવું પડે ?

વૈદ્ય પાસેથી તામ્રલક્ષ્મ લીધી, તે વાપરી પણ તેલ, મરચું ન છોડવામાં આવે તો મસાણું કોને જવું પડે ? લાકડા ભેગું કોણ થાય ? વૈદ્ય કે દરદી ? અંતરઆત્માને પ્રવૃત્તિ-નિવૃત્તિ કરાવનાર ચીજ માત્ર શાસ્ત્ર જ છે. આગમના આધારે પ્રવૃત્તિ તથા નિવૃત્તિ કરવામાં ધર્મ રહ્યો છે. આગમના આધારે પ્રવર્તે તથા નિવર્તે તે અંતરાત્મા. તેમ ન કરે તે, અને તેથી વિપરીત કરે તે બાહ્યાત્મા, જડાત્મા, જડભારથી. દુનિયામાં વૈદ્યના કથનથી વિપરીત ચાલનારને જડભારથી કહેવામાં આવે છે ને ? આ વચનો સર્વકાળને જાણનાર સર્વજ્ઞનાં છે. ‘જમાનો જમાનો’ પોકારનારાએ જાણવું જોઈએ કે આ વચનો ત્રણે કાળ જાણનાર શ્રી સર્વજ્ઞ કહેલાં છે. અજ્ઞાનને નથી માનતા, જેને જ્ઞાનની ખબર ન પડે તેવાને નથી માનતા. આપણે તો ત્રણેય કાળનું જ્ઞાન ધરાવનાર શ્રી સર્વજ્ઞદેવનાં વચનો માનીએ છીએ.

આ રીતે સમજીને જેઓ અંતરાત્માપણું કેળવશે તેઓ અનુક્રમે આત્મસ્વરૂપને વિકસાવી શુદ્ધસ્વરૂપને પ્રાપ્ત કરશે. વાસ્તવિક, સુખમય, શાશ્વત સુખ સ્વરૂપ સંપાદન કરશે.

[જન્મકલ્યાણકને દિવસે દાન, તપ વગેરે કરવા જોઈએ. કાલે કરેલ વસ્તુ જ કળદાયક નીવડે છે. જિનેશ્વર ભગવાન પોતે જિન છે અને આપણને જિન બનાવે છે. ખીજ દેવો પોતાની જ મહત્ત્વતા સૂચવે છે. આપણે ભગવાન મહાવીર કે ઋષભદેવને પૂજીએ છીએ તે જિનપણાને લઈને પૂજીએ છીએ. જિનની પાછળ જૈન ધર્મનો ઇતિહાસ છે.]

કલ્યાણકને દિવસે તપ, જપ, દાન કરવું જોઈએ.

મહાનુભાવો ! આજનો પવિત્ર દિવસ ભગવાન મહાવીર મહારાજના કલ્યાણકનો છે ૩૬૦ દિવસ સૂર્યોદય થાય છે. દિવસમાત્રને પવિત્ર ગણી કે અપવિત્ર પણ તેનો ઉદય તો હોય છે.

આજના દિવસને પવિત્ર શાથી ?

ભગવાન મહાવીરના જન્મનો આ દિવસ છે, તેથી તેને પવિત્ર ગણવામાં આવે છે. જેમના જન્મકલ્યાણકનો દિવસ, હજારો વર્ષ ગયા છતાં મનાઈ રહ્યો છે. આ જગતમાં સાડું સર્વને ગમ્યું છે. આ સિદ્ધાંત નિરાબાધ છે. એ સિદ્ધાંતમાં અપવાદને સ્થાન નથી. સાડું સર્વેને ગમે તો પછી જન્મને લીધે હજારો વર્ષો ગયાં, છતાં જન્મ દિવસની પવિત્રતા ચાલી છે અને ચાલશે. વિચાર કરો કે આની પવિત્રતા કેટલી ? ભગવાન હરિભદ્રસૂરિને જણાવવું પડ્યું કે ‘જિનેશ્વરના પાંચે કલ્યાણકોને દિવસે દાન, તપસ્યા, અમારિ પડહો ન કરે તો તે તરવાને લાયક બનતો નથી જે મનુષ્ય મહાવીર સ્વામીના કલ્યાણકનો દિવસે દાન વગેરે ન કરે અને ખીજ દાડાડે કરે તો તે કલ્યાણ પામે નહીં.’ હરિભદ્રસૂરિ આ એક પક્ષે બોલી રહ્યા છે તેમ ન માનશો. સ્વયંજા કરે તો ભક્તિ. તપસ્યા કરે તો આત્માની નિર્મળતા છે. દાન કરે તો તે આત્માની ઉદારતા, અમારિ પડહોમાં જીવોનું રક્ષણ છે તે

પછી તે ગમે ત્યારે કરે એને માટે જણાવ્યું કે યોગ્ય પાત્રના વખતે દાન ન દે અને અયોગ્ય પાત્ર આવ્યું ત્યારે દાન દે, તેમાં આપણે ફરક માનીએ કે નહિ, તેમ જગતમાં સ્વાતિ નક્ષત્રનું છીપોલીમાં પડેલું પાણી મોતી કરે છે. બાકીના વખતમાં કાંઈ નહિ. પાણી વરસાદનું નથી એમ નહિ, પાણી વરસાદનું છે. પોતે સંસારસમુદ્રથી તરનારા, આખા જગતનો ઉદ્ધાર કરવા માટે ભવાંતરથી તૈયાર થએલા. તેમનો ઉપકાર માનનારા જો ન થઈએ તો, તો પછી આપણું કલ્યાણ થાય કઈ રીતે ? હરિભદ્રસૂરિજીએ પક્ષથી નહિ પણ ભગવાનના ગુણોની અપેક્ષાએ આ વસ્તુ કહી. જો પોતાની શક્તિ હોય તો ભક્તિ તે દહાડે કરવી જોઈએ, ન કરે તો તે ફળને પામી શકતો નથી.

ભગવાન જિનેશ્વર પોતે જિન બને છે અને-
આપણને બનાવે છે-

પોતાની જન્મગાંઠ, ગમે તેની જન્મગાંઠ તેને આનંદ માનનારા, અને ભગવાનના જન્મદિવસે આનંદ ન ઉજવનારા તે કેવા ગણાય ? ભગવાનના જન્મદિવસને આટલી બધી મહત્વતા આપવાનું કારણ શું ? જગતમાં બધા જન્મ પામે છે, એમના માતાપિતાનો જન્મદિવસ નહિ. પણ ભગવાનનો જન્મદિવસ પ્રેમીઓ ઉજવે છે. અમેરિકાનો ઉદ્ધાર કરનાર વોશિંગ્ટનને થયે કેટલાંય વર્ષો થઈ ગયાં, પરંતુ એક દેશના ઉદ્ધારકને અંગે તેને દેશના પ્રેમીઓ તન, મન, ધનથી ઇચ્છે છે, માન આપે છે તો પછી આપણે જૈનો આપણું જૈનપણું શાથી ? અન્ય મતો, શૈવમતવાળા શિવથી, વિષ્ણુમતવાળા વિષ્ણુથી ચાલ્યા.

જૈન શાસનમાં જિન નામના કોઈ તીર્થંકર છે ?

તો તે નામના કોઈ તીર્થંકર નથી જિન એ કોઈ વ્યક્તિનું નામ નથી. ઋષભદેવ, મહાવીર સ્વામી તે વ્યક્તિનું નામ છે અને જિન તે ક્રિયાવાચક નામ છે.

રાગદ્વેષ અને મોહને છૂતનારા તે જિન.

જિનને માનનારા તે જૈન.

તે પછી તેને માનનાર કોઈ પણ હોય તો અમારે વાંધો નથી. રિખવદેવને માનીએ કે મહાવીર ભગવાનને માનીએ તે જિનપણાને.

હીધે માનીએ. મહાવીર ભગવાનના જન્મદિવસને પવિત્ર ગણવાનું કોઈ કારણ હોય તો તેમનું જિનેશ્વરપણું છે. તે પણ એવું કે રજિસ્ટર નહિ. માફોએ રજિસ્ટર થાય તે ખીજથી ન થાય; તેમ જિનેશ્વરોએ પોતાને ત્યાં જિનેશ્વરપણું રજિસ્ટર કરેલું નથી. તે દહાણી કરવાવાળા અને ગ્રેરણા કરવાવાળા છે. ‘હું’ જિનેશ્વર થયો એમ નહિ પણ તમે (જિનેશ્વર બનો, થાઓ,’ આવો ઉપદેશ દેનારા, છે. જૈન ને અજૈનની વચ્ચે આટલો ફરક છે. પણ તે ‘ન’ ને ‘ત’માં ફરક છે.

જૈનો જિનેશ્વરને બનાવનાર માને, અજૈનો પરમેશ્વરપણું માત્ર પોતાનું બતાવે પણ બનાવે નહિ. જૈનો પરમેશ્વર પણું બનાવવા માટે જિનેશ્વર ભગવાનને માને, કુંભાર માટી લઈને ઘડો બનાવે છે તેવી રીતે દેશના દ્વારાએ સર્વજ્ઞ ભગવાન હેમચંદ્રસૂરિજી જણાવે છે કે ‘તમને ઉત્તમતાના માર્ગે, ટોચે લાવનાર કોઈ હોય તો મહાવીર મહારાજની દેશના-ભગવાન મહાવીર મહારાજની વાણી જેને આપણે શાસ્ત્રો આદિ કહીએ છીએ તે જ વાણી છે. તમારા અત્માને બચાવનાર કોઈ ચીજ હોય તો તે મહાવીર મહારાજની દેશના.

દેશના-વાણીમાં કઈ તાકાત કે છે જે અમારું રક્ષણ કરશે ? દુનિયામાં રહેલા જાણે છે કે જમાવટ કરવામાં મુખ્ય કારણ શું ?

અસમર્થતાની છાયા વ્યાપી જાય છે તે.

ન્યાયને અંગે જખરા શૂરવીર, ન્યાયી, તે કયા આધારે ? તો ઇતિહાસના આધારે. જે દેશનો ઇતિહાસ ધોવાઈ ગયો તે દેશ પણ ધોવાઈ જવાનો, તેવી રીતે જિનેશ્વર ભગવાનો ઇતિહાસની પરાવૃત્તિ કરે છે. તમારા આત્મામાં જે પુદ્ગલની છાયા છે કે પુદ્ગલથી સુખ આવે તે ન્યાય અને તે જાય તો નુકસાન તેને ભૂંસી નાંખવા. તમારા મેલો ધોઈને તમારા અંતઃકરણને શુદ્ધ કરવું તે જ મહાવીર મહારાજની વાણીનું કામ, ભવ્ય જીવોના અંતરને વિષય; કષાયને મહત્ત્વ આપી રહ્યો છે, તેને સમજાવવું જોઈએ કે આ પોષાક નહિ, પણ શોષણ કરનાર છે આ સમજાય ક્યારે કે અંતરના મેલ દૂર થાય ત્યારે ભવ્ય જીવોના અંતરના મેલ ધોઈ નાંખવા માટે જે કોઈ કામ લાગતું હોય તો ભગવાનની દેશના છે તે દેશના ભગવાનના જન્મદિવસે આપણે પામીએ છીએ તો તે દહાડે આરાધના કરવી અને તેથી તે પવિત્ર છે, અને કદ્યાણુ કરનાર છે.

ઉપાધિ કેમ છૂટે ?

卐

[આ જીવની સ્થિતિ હરહંમેશ પલટાની છે. ધન, સ્ત્રી, કુટુંબ અને શરીર તેના સુખ મેળવવાના થાંભલા છે પણ તે બધા થાંભલા ભૂખરી માટી જેવા છે, કેમ કે જીવ મરે ત્યારે તે ચારમાંથી એકે સાથે આવતું નથી. ધન ત્યાં જ પડી રહે છે, સ્ત્રી ઘરની ડેલી સુધી અને કુટુંબ સ્મશાન સુધી અને શરીર ચિના સુધી આવે છે

એ ઉપાધિને લઈને જગતમાં દુઃખ છે. આ તમાનું સાચું સ્વરૂપ સમજાય તો ઉપાધિ આપોઆપ ટળે, આપણે બધું જેવા પ્રયત્ન કરીએ છીએ, પણ આંખ જેમ પોતાને જોતી નથી, તેમ આપણે આપણા આત્માને જેવા મુદ્દલ પ્રયત્ન કરતા નથી અને આ પ્રયત્ન નહિ કરવાથી જ આપણે અનંતો સંસાર રખડીએ છીએ. તિર્યંચ વગેરે ગતિમાં તો આત્માને ઓળખવાનું નથી બનતું પણ જે મનુષ્યભવ છે તેમાં ગત અને પૂર્વભવનો વિચાર કરવાનું બળ છે ત્યાં પણ પોતાનો વિચાર ન કરવામાં ન આવે તો આત્માની શી સ્થિતિ થાય ? માટે આત્માને ઓળખી ઉપાધિ ટાળવી એ જ કર્તવ્ય છે.]

આત્માની સાચી ઓળખ વિના જીવના પલટાતા રંગ.

કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રી હેમચંદ્રસૂરિ લગવાન ત્રિષષ્ઠિ શલાકામાં કહે છે કે “આ સંસારમાં અનંતા જીવો છે, દરેક જીવોની પરિણતિ અને સાધ્ય જુદાં છે. છતાં જો વર્ગીકરણ કરવામાં આવે તો, કાળા રંગ વગેરે અનેક પ્રકારના છતાં વર્ગીકરણ કરીએ તો પાંચ રંગ કહીએ. ‘જેમ રંગને અંગે અનેક લેદો છતાં વર્ગીકરણ કરીએ ત્યારે લેદો કહીએ છીએ તેમ દરેક જીવની જુદી જુદી ઇચ્છાઓ છે, છતાં વર્ગીકરણ ત્યારે જો જ ઇચ્છા છે. જો સિવાય ત્રીજી ઇચ્છા નથી, ચાહે તો એકેન્દ્રિય, પાંચેન્દ્રિય નારહી કે દેવતાનો વિચાર કરીએ તોપણ ખરેખર ઇચ્છા જો જ છે. ઇચ્છા જો તે દુઃખ દૂર કરવું અને સુખ.

પ્રાપ્ત કરવું બીજી બધી બહેકાવટ છે. દુનિયાના સંભેગે નવાં નવાં કારણો ઉત્પન્ન થાય, ત્યારે બહેકાવટ થાય છે. દુનિયાએ ચાંદી, સોનાને કિંમતી ન ગણ્યાં હોત તો કાંઈ ન હતું. જેવી રીતે દુનિયાની બહેકાવટે કિંમતીપણું લાગે પણ તે બધી ઇચ્છાઓ કૃત્રિમ છે.

જન્મે ત્યારે બે જ ઇચ્છા હોય છે : 'સુખને મેળવવું' ને દુઃખને દૂર કરવું.' અર્થાત્ દુઃખથી દૂર થવું અને સુખ મેળવવું એ જીવનનો સ્વભાવ છે. સુખ એવું માગે છે કે ભોજન કરવા બેસો તો લાડવા પીરસ્યા હોય, થોડું ખાવ એટલે બીજા રસની ઇચ્છા થાય. પણ સુખ ભોગવતા કોઈ દહાડો દુઃખની ઇચ્છા થતી નથી. પલ્લોપમે સુધી સુખ ભોગવીએ પણ થોડું દુઃખ ભોગવીએ એમ થતું નથી. વચમાં શાક તરીકે પણ દુઃખ ભેઈતું નથી. સહેજે કોઈ ચીજ માગીએ તો પાંચ વર્ષ મળે તો બસ, બાર માસનું સાધન મળે તો બસ એમ થતું નથી. સુખ ભેઈએ પણ તે દુઃખવાળું ન હોય, આગળ જે બસવાનું ન હોય, જે સુખમાં આગળ દુઃખ આવતું હોય તો તે દુઃખરૂપ છે. ઝાડ નીચે બેસો તો સુખ મળે, પણ તડકો વધારે થાય ત્યારે ત્યાં બેસતા નથી. ઝાડ નીચે બેસીએ તો પરિણામે વધારે તાપ, ભૂખ, તરસ લાગે તો ત્યાં બેસવાની મૂર્ખાઈ કરી કહેવાય. કલાક ગુમાવી દીધો, ઝાડ નીચે બેસવાથી વધારે તાપ થયો, ત્યાં આગળ બેસી બધો ટાઈમ બગાડ્યો. એક બે વાગે મહેમાન તરીકે કોઈને ત્યાં જાઓ. તો ત્યાં શું મળે ? બાર લગી જાઓ તો ઠીક, પછી તો બધામાંથી રખડવું પડે. ઝાડ નીચે શાંતિ હતી, છતાં ત્યાં બેસવામાં મૂર્ખાઈ કેમ ગણો છો ? આગળ જેનાથી દુઃખ થાય, વર્તમાનમાં સુખ હોય પણ પછી, દુઃખ હોય તો તે દુઃખ જ ગણાય.

આપણને બધી વાતે સુખ ભેઈએ છે. દુઃખ વગરનું, હંમેશાં રહેવાનું અને સંપૂર્ણ આવું સુખ જીવ માગે છે. હવે માગ્યા છતાં, મનમાં મોતીના ચોક પૂરીએ તેથી તેની કિંમત ન બિપજે, પણ તેનાં કારણો મેળવીએ ત્યારે કિંમત મળે. કુંભાર માટી લાવે ત્યારે ઘડો બેળવે, સાળવીને લુગડું વણવું હોય તો તેણે સુતર લાવવું ભેઈએ. કારણ કે લુગડાંનું કારણ સુતર છે.

હવે એવું સુખ માગ્યા છતાં તમે એનાં કારણો મેળવ્યાં ? જો કારણો નથી મેળવ્યાં, તો કોઈ પણ રીતે ટકવાવાળું સુખ નથી. પહેલાં તો આપણે ગમડવાવાળા છીએ, આપણું ઠેકાણું નથી, જ્યાં જન્મ્યા, ત્યાં માતાપિતાએ પાલન કરવા માંડ્યું. તે ખાવા માટે બાળકને નીચે મૂકે તો તે રાડ પાડે છે, એ જોઈએ તો લાગે કે આ જિંદગીમાં માતાથી તે છૂટો નહિ થાય. ‘માને કોઈ દહાડો ન છોડું’ એમ થાય. ગોઠિયાઓ મળ્યા, ત્યારે મા તો કોણ ? મા ખોળવા જાય ત્યારે છોકરાને ખોળીને લઈ આવે. હવે ગોઠિયામાં હળ્યો, એટલે મા કોણ ને બાપ કોણ ? કોઈ નહિ. તત્ત્વમાં ગોઠિયા, પછી નિશાળે ગયો, અભ્યાસમાં જોડાયો, પછી લલ્લુતર અને માસ્તર. પછી લણી રહ્યો; જો પૈસા કમાવાની સ્થિતિમાં આવ્યો. પછી કુટુંબકળીલામાં લળ્યો, પછી વૃદ્ધાવસ્થા આવી, બાધેલું પચે નહીં. એટલે છોડી કુટુંબની ચિંતા. પછી તો પોતાની વ્યાધિ, જિંદગીમાં સ્થિરપણું કોઈ ઠેકાણે નથી, ગોળા તરીકે ગમડતો આ જીવ રહ્યો છે. એ ગમડતાં સુખ મેળવવા માટે મથે છે.

સોનાનો કળશ બનાવવો હોય ત્યાં કચરો મેળવ્યે થાય શું ? પૂરેપૂરું સુખ, કોઈ દિવસ ખસે નહીં તેવું સુખ જોઈએ છે. તે માટે કંચન, કાયા, કુટુંબ, કામિની ચાર મેળવે છે. જગતનો વ્યવહાર આ ચાર ઉપર છે. આ ચાર સિવાય પાંચમો થાંભલો નથી. એ બધાં ભૂખરી માટીનાં થાંભલા જેવાં છે; શરદીની હવા લાગે તો માટીના થાંભલા ખસી પડે. આ ચાર થાંભલા જેની ઉપર જગત નાચી રહ્યું છે તે ભૂખરી માટીના થાંભલા જેવાં છે. કોડ રૂપિયા મેળવ્યા, રાજ મેળવ્યું પણ જગત છોડી જીવ ચાલવા માંડશે, ત્યારે કોડમાંથી કોડી પણ જોડે આવવાની નથી. છોકરાં છોકરાં કરો છો, પણ આજના કાયદાને વિચારો તો તેઓ કહે છે કે અમારો હક્ક છે; ત્યાં તમારી મરજી ન ચાલે. પહેલાંના સમયમાં તમે કોટિધ્વજ હો, અને એક કોડી ન આપો તો ત્યારે ચાલતું પણ આજે આવા હક્ક તરીકે લેવાવાળા છે તેને માટે જિંદગી ખોવી ? તારો પુત્ર બાહોશ અને લાજ્યશાળી

છે, તો તું ધન એકઠું કરે તો તેની તેને કિંમત નથી. પુત્ર કપૂત હોય તો પાંચને બદલે દસ લાખ લેગા કરી આપી જાવ તો પણ તે સાફ.

આ સ્થિતિ છતાં પણ પુત્ર જે હક્કના માટે હડકાયો થાય, તેના માટે જહિમત ઉઠાવીએ છીએ જુદા પડે ત્યારે ચાહે તેવો દુર્જન વળાવવા આવે, પણ આ ધન કોડ રૂપિયા લેગા કરીએ તે એક ડગલું પણ ન આવે. એ ત્યાં ને ત્યાં જ રહે, કેમકે તે જડ છે, ચેતન નથી, સ્ત્રી ચેતન ખરી પણ તે ચોક્કસ સુધી આવે. સ્ત્રીને અંગે રામચંદ્ર સરખાએ ચુક્રો કર્યા; પદ્માવતીને રાજી કરવાને અંગે કરોડોનો ઘાણ નીકળી ગયો. એવી સ્ત્રી પણ ક્યાં સુધી આવે? ચોક્કસ સુધી. ધનનો થાંભલો તિલ્લેરીમાં રહ્યો, સ્ત્રીનો થાંભલો ચોક્કસ સુધી, એતો કરેલી સગાઈ છે. બાપ બેટાને અંગે સગાઈ નવી કરેલી કહેતા નથી, અંતે સગાઈ કરેલી તો ખરીને? જન્મની સગાઈ તો નહીં ને? જન્મની સગાઈ હોય તો તે કામ લાગે. ‘આંગળીથી નખ વેગળા એટલા વેગળા,’ સ્ત્રી ચોક્કસ સુધી અને કુટુંબ સ્મશાન સુધી આવ્યું ત્યાં તે પણ હાથ જોડીને બેસી જવાનું. કુટુંબનો થાંભલો ધસ્યો સ્મશાને; એ બધા ખાવા પીવાના, ‘હુ’ ‘મારુ’ કહેવડાવવાના. લાગીદાર સુખના, પણ દુઃખના લાગીદાર નથી. સુખદુઃખની લાગીદારી શરીર સાથે છે. શરીરના સુખે આત્માને સુખ થાય. સુખદુઃખનો લાગીદાર હતો તે દેહ બળી ગયો પછી તારી જોડે કોણ?

આ સંસારમાં સાધન તરીકે જે વસ્તુ મેળવીએ છીએ તે આ ચાર છે. એ ચાર સાધન ભૂખરી માટીના થાંભલા જેવાં છે. આગળ શું થશે તેનો તેને વિચાર આવે નહિ, સરવાળે શૂન્ય છે. મેળવ્યું તે મૂકવાને માટે છે. આ જગતમાં જે કંઈ મેળવીએ તે મૂકવાને માટે છે. નથી તો ધન, સ્ત્રી, શરીર કે કુટુંબ કામ આવવાનું.

આત્માને પોતાને જોવાની કુરસદ નથી.

હું કોણ? મારી શી સ્થિતિ થશે? મારી કઈ સ્થિતિ હતી? એ જોવાનો ટાઈમ ન મળે, આંખ જે તરફ ગઈ તે તરફ જાય. આત્માની સ્થિતિ એવી વિચિત્ર છે કે ખરેખર આંખ જેવી નિર્ભાંગી.

છે, આંખ દોઢ ડાહી છે. તે બધી વસ્તુને જુએ, ખાજેઠ, કમાડને જુએ છે પણ પોતે પોતાને ન જુએ. આખા જગતને આંખ જુએ. દૂરના ડુંગરાને જુએ પણ પાસેની કણીને ન જુએ. પોતાને ન જુએ; માત્ર પરને જુએ. એ આંખની કુટેવ છે. આત્માની પણ આ કુટેવ છે. જન્મથી માંડીને મરણ સુધી બીજી-ત્રીજી પંચાતમાં પડે છે. ખાવું પીવું, કુટુંબકર્મીકો વગેરેની પંચાતમાં પડે છે, પણ પોતે કોણ છે ? એ જોવાને તે તૈયાર નથી. તો જોવાય શી રીતે ? આંખ આંખને જોઈ ન શકે, પણ સામે આરિસો ધરીએ તો આંખ આંખનું સ્વરૂપ જાણે. આત્મા જગતની પંચાતમાં પડે, એમાં આત્મા આત્માને જોઈ શકતો નથી. ઘેર જોઠા હોય તો સ્ત્રી-ધરેણીની વાત ચાલે, ગામમાં જોઠા હોય તો ગામની વાત ચાલે. આપણે આપણને ઓળખીએ એ વાત કોઈ જગ્યાએ ચાલતી નથી. આ જીવ જન્મ્યો ત્યારથી મર્યો; ત્યાં સુધી તેને આત્માને જોવા, જાણવાની કુરસદ નથી. જીવ પુણ્ય જોલે છે કે પાપ જોલે છે એ માટેનો વિચાર નહીં.

આંખ આરિસાની સાને આવે ત્યારે આરિસો આંખનું સ્વરૂપ દેખાડે. તેમ આ આત્મા મહાપુરુષની પાસે આવે, ત્યારે આત્માને જોવાનો વખત આવે. આ જીવનની કોડો પૂર્વેની જિંદગી હોય, તો પણ ધન, કામિનીને જ તે જોયા કરે, પોતાને જોવાનો વખત આવે નહિ, સત્પુરુષના સમાગમમા આવીએ, ત્યારે જોવાનો વખત મળે. ધન માલિક નથી, સ્ત્રી માલિક નથી. બધાનો માલિક આત્મા છે; તેનો વિચાર નથી કાજીની કૂતરીની કિંમત છે, પણ કાજીની કિંમત નથી. કૂતરી મરી ગઈ ત્યારે ગામ આલડવા આવ્યું; કાજી મરી ગયો ત્યારે કોઈ આવ્યું નહીં. માફ શું એ વિચાર કોઈને આવ્યો નથી. કાજીની કૂતરીની કિંમત છે. સમજી મનુષ્યે તો કાજીની કિંમત કરવાની. પૂરા મહાપુણ્યના સંજોગે મનુષ્ય ભવ, આર્ય ક્ષેત્ર વગેરે પામ્યા. જ્યારે આત્માને ન સુધારીએ તો કઈ જિંદગીમાં સુધારીશું. જનવર ચરી આવે, દૂધ આપે, અને તે જિંદગી પૂરી કરે, મરે ત્યાં ઢેઠ ઘસડી જાય. એ જિંદગીમાં આત્માનો વિચાર નથી. આપણે મનુષ્યપણામાં

આવતી (ભવિષ્યની) અને ગઈ (ભૂતકાળની) જિંદગીનો વિચાર કરી શકીએ છીએ. મનુષ્ય ભવ, આર્ય ક્ષેત્ર વગેરે મદ્યું છે તેનું કળ શું ?

મનુષ્યપણામાં વધારે એ છે કે પોતે પોતાને જાણે. પોતાને નહિ જાણવાથી અનાદિકાળથી જીવ રખડે એમાં નવાઈ નથી. આ ભવમાં આત્માને પોતે જાણે નથી, જાણ્યો નથી તો બીજા ભવોમાં આત્માને દેખનારો ક્યાંથી થાય ? આત્માને જાણાવનારા મહાપુરુષો મળે ક્યાંથી ? તેવી રીતે આ જીવે અનાદિથી આત્માને જાણ્યો નહીં, તેથી અનંત સવો પૂરા કર્યા, જન્મે ત્યારથી ખોરાક લે, ખોરાક લઈને શરીર મેળવે અને જગતમાંથી જાય ત્યારે શરીરને મૂકતો જાય. આ આત્માને નહોતો જાણ્યો ત્યાં સુધી જિંદગીની મહેનત આમ જ કર્યા કરી છે. અનાદિ કાળથી સંસારમાં જન્મમરણનાં દુઃખ વેઠવાં પડ્યાં છે.

હીરાની કિંમત ખરી, પણ હીરાને જોનારી આંખની કિંમત નહીં. તેવી રીતે અહીં ઉપાધિની કિંમત, પણ એને મેળવનાર આત્માની કિંમત નહીં, આત્માનું જ્ઞાન નથી. આત્માને અજ્ઞાનથી દુઃખ થયેલું છે. ‘હવે જાગ્યા ત્યારથી સવાર’ હવે ચેતીને દુઃખ દૂર કરો, ઠંડી લાગી હોય, હાથ અકડાઈ ગયા હોય ત્યારે અગ્નિનું સેવન, આત્માનું અજ્ઞાન ન હોત તો દુઃખથી ઘેરાત નહીં. આત્માનું જ્ઞાન કરવું જોઈએ. જે લોભ, માન, માયા થાય છે, તે વિકારો છે.

સિદ્ધનો આત્મા અને આપણો આત્મા એ બેમાં લગીરે ફરક નથી. એ શુદ્ધ થયેલા છે અને આપણે મલિન છીએ. મલિનતા ટાળી દઈએ તો સિદ્ધ સમાન છીએ જેવું મકાન ચણાવવું હોય તેવો ખ્વાન કરવો જોઈએ. કડીયો ઈંટ મૂકે તો ખ્વાન ઉપર જ નજર રાખે તેમ આત્માએ સિદ્ધિ મેળવવી હોય તો જે સિદ્ધિ પામ્યા હોય તેનો નકશો મેળવવો, તે નજર સામે રાખવો. ખ્વાન ધ્યાનમાં લે તો જ મકાન તે પ્રમાણે તૈયાર થાય, તેમ સિદ્ધ મહારાજ કેવી રીતે થાય તે ઉપર આપણે પણ ધ્યાન રાખવાનું, આત્મજ્ઞાન-આત્માનું સ્વરૂપ વિચારો.

સોનાની કિંમત જાણનારો તે લોઢાને રતિએ તોળવા ન જાય. લોઢાને તો શેરથી તોળશે. તેમ આત્માનું સ્વરૂપ જાણવામાં આવશે ત્યારે ઉપાધિને પર સ્વરૂપે, અને આત્માના ગુણોને સ્વસ્વરૂપે જાણશે. આત્માનું જ્ઞાન થાય તો ઉપાધિ રહિત થઈ જવાશે. ઉપાધિ સ્ત્રીની જાત છે, રીસામણી છે. તે દેખે કે ‘મારી ઉપર આદર છે’ ત્યાં સુધી તે સાથે રહે, અનાદર દેખે તો પરણેલી પિયરે લાગી જાય. ઉપાધિ રૂબાડનારી છે, ઉપાધિનો અનાદર થાય તો તે આપોઆપ ખસે.

આત્માનું જ્ઞાન થાય ત્યારે ઉપાધિ ખસે, તપસ્યા એ જ કર્મનાશ કરવાને સમર્થ છે.

આત્માનું સ્વરૂપ સમજ્યા વિના તો આ જગતની કરેલી મહેનત મીઠીમાં મળવાની. આત્માના જ્ઞાનને માટે જે મહેનત કરો તે સર્વ કાયમને માટે રહેવાની. કેવળજ્ઞાન અને મોક્ષ મેળવ્યું એ હંમેશાં રહેવાનું. જિંદગીમાં એક એવી વસ્તુ મેળવીએ કે તે કેઈ દિવસ ન જાય, તેને માટે મહેનત કરવી. આ જગતની અંદર જિંદગી સુધી મહેનત કરે છે છતાં સરવાળો શૂન્ય. ઉપાધિને તે જ છોડી શકે કે જેઓ આત્મામાં લીન રહે. માટે આત્મામાં લીન રહી ઉપાધિને છોડવી એ જ શ્રેયસ્કર છે.

આત્મીયદષ્ટિએ દેવતાનો ભવ પણ આત્મીયશક્તિના આવિર્ભાવને વધારવા માટે અંધાપા સમાન છે.

મુનિ આહિંસક કે અક્રિયન ? ૬

[છન્નસ્થપણામાં વિચાર છે. કેવળીને વિચાર નથી. જીવ જન્મે ત્યારથી આહારનો વિચાર કરે છે. ‘ખાઉ’ ખાઉ ને ખાઉ’ તેણે એટલું ખાધું કે હળરો મણની કોડીઓ ખાલી થઈ ગઈ. પણ તેનું સવાશેરનું પેટ ન ભરાયું.

આહારસંજ્ઞા એકેન્દ્રિયથી માંડી બધાને છે. તિર્યંચ પંચે દ્વિયમાં આહાર તો હતો, છતાં તેમાં કુટુંબની ચિંતા વધી. તે પોતાના બચ્ચા માટે બળવાન સામે પણ થાય. મનુષ્યમાં તેથી પણ વધુ બે ચિંતા દાખલ થઈ; સ્થાનની અને પૈસાની તો ચિંતા એવી કે “ચમડી તૂટે પણ દમડી ન છૂટે.” પૈસાના મોહે અનેક પાપ કરાવ્યા આટલા માટે તો શાસ્ત્રકારોએ સાધુને અહિંસક ન કહેતાં અક્રિયન કહ્યા, અક્રિયન અવસ્થા જ ગુરુનું કારણ છે. આમ ઉત્તરોત્તર વિચારશક્તિ વધી તેમ કર્મો વધ્યા.]

જીવ માત્રને આહાર સંજ્ઞા છે.

શાસ્ત્રકાર મહારાજ ન્યાયાચાર્ય શ્રીમદ્ યશોવિજયજી ઉપાધ્યાયજી ભવ્ય જીવોના ઉપકારને માટે ‘જ્ઞાનસાર’ રચતાં જણાવે છે કે “સંસારમાં જ્યાં લગી છન્નસ્થપણું છે ત્યાં લગી સંકલ્પ વિકલ્પ વગરની અવસ્થા કોઈ દિવસ હોતી નથી, અને કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય ત્યારપછી વિચારની જરૂર નથી. અર્થાત્ કેવળીઓને વિચાર હોતો નથી. કારણ કે જ્યાં લગી સર્વ દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાળ અને ભાવ વગેરેનું જ્ઞાન ન થાય, ત્યાં સુધી જ વિચારો હોય છે જ્ઞાન થયા પછી, વિચારની જરૂર હોતી નથી, કેવળજ્ઞાન થયા પછી ક્રિયાના કારણોનો નિશ્ચય હોય છે. તેથી વિચારની જરૂર હોતી નથી. જે માતૃભાષા હોય, તેનો શબ્દ વાંચીએ ને બોલીએ તેમાં કાંઈપણ વિચારવાની જરૂર હોતી નથી; કારણ કે તેનું જ્ઞાન આપણને છે. સર્વ જીવો સંજ્ઞા વગરના નથી,

આહાર સંજ્ઞા તમામ જીવોને છે. કારણ કે આહાર ન હોય તો શરીર પણ ન હોય, અને શરીર જ ન હોય તો ઇન્દ્રિયો પણ ન હોય.

માનો કે આહાર સંજ્ઞા ન હોય, માત્ર એકલો આહાર હોય. પણ એ આહાર લીધો થાય છે કે, વગર લીધો થાય છે. તૈજસ્ય નામકર્મને લીધે તૈજસ્ય શરીર બંધાય, એ તૈજસ્ય શરીરને લીધે ક્ષુધા ઉત્પન્ન થાય અને આહારની ઇચ્છા થાય, અને આહાર મળે એટલે પછી સંતોષ થાય અને તે ન મળે તો અસંતોષ થાય. જ્યારે ભૂખ લાગે ત્યારે બચ્ચાઓ રોવા માંડે છે. શાથી ? કહેવું જ પડશે કે ક્ષુધાએ વેદના ઉત્પન્ન કરી, આહારની ઇચ્છા કરી, પણ તે ન મળ્યો એટલે રોવા માંડ્યો અને આહાર મળ્યો એટલે તે રોતો બંધ થઈ જાય. આહાર મળ્યા પછી કંઈ વિચાર ન થાય એટલે રોવું બંધ થઈ જાય. એમ માનો છો, તેથી કેઈ બચ્ચાને રોવું શીખવવું પડતું નથી. બોલવાનું ચાલવાનું શીખવવું પડે છે. રોવાનું આપોઆપ તે શીખી જાય છે. આ રીતે એ આહારની સંજ્ઞા દરેક જીવને છે.

આહાર સંજ્ઞાથી છૂટવા તપસ્યા કરો.

આ જીવ અનાદિ કાળથી આહારને અંગે પ્રયત્ન કરતો આવ્યો છે. એ ખાવાની સંજ્ઞામાં આપણે અનાદિથી રખડ્યા છીએ. ચાહે જેવો કોઠાર જેમાં હજાર મણુ સમાતું હોય તે ભરાઈ જાય છતાં પણ સવા શેરની આ કાણી કોઠી કોઈ દી' ભરાતી નથી. આ જ હિંસાએ શાસ્ત્રકારોએ કહ્યું છે કે 'જે પાણી પીધાં છે, અને અનાજ ખાધાં છે, તેના હગલા કરવામાં આવે તો તે જગત્માં ન માય. કેવળ માતાનું દૂધ જ જે ભવોભવ પીધું છે તે બધું એકઠું કરીએ તો સ્વયંભૂ રમણ સમુદ્ર-છેલ્લો સમુદ્ર પણ માના દૂધ આગળ ખાખોચિયા જેટલો લાગે !

અનાદિ કાળની અપેક્ષાએ કેટલી માતાનાં દૂધ પીધાં છે ? એક એક માતાનું એક એક રૂપિયાભાર દૂધ લઈએ, તોપણ તે વધી જાય, કારણ કે સ્વયંભૂ રમણ સમુદ્રનું પાણી અનંત રૂપિયા ભાર નથી. તેમ છતાં સવા શેરની આ પેટની કાણી કોઠી ભરાય નહીં ? જો એ

ન ભરાય તો ઇચ્છા તો શાની ભરાય ? પૂરણ ગત્તા એટલે જેમ પૂરીએ તેમ ખાડો ને ખાડો રહે, એવું દુનિયામાં સદા ચાલે છે. કૂવાને અંગે જેમ ચણનારો નીચે ઊતરે તેમ ઇચ્છા, સંકલ્પ વિકલ્પ એવી ચીજ છે કે ‘જેમ મળે તેમ ખાડો વધે.’ એક રૂપિયો જેની પાસે છે, તેને પૂછીએ કેટલા રૂપિયા ભેઈએ છે ? તો તે કહેશે કે ૧૦૦. ખાડો ૯૯ નો, ૧૦૦ વાળાને ૧૦૦૦, ૧૦૦૦ વાળાને ૧૦૦૦૦ ભેઈએ, પછી લાખ ભેઈએ. વેપાર કરે તો ખાડો પુરાય, પણ સંકલ્પમાં તો વેપાર કર્યો કે તે ખાડો વધ્યો !

એવી રીતે આહારના સંકલ્પ-વિકલ્પમાં જઈએ. એકેન્દ્રિયમાં આહાર કેટલો હતો ? બેઈન્દ્રિયમાં તેનાથી વધ્યો, તેઈન્દ્રિયમાં ચૌરી-ઈન્દ્રિયમાં વગેરેમાં વધતો ને વધતો જાય છે. અને પંચેન્દ્રિયમાં પણ તેથી અધિક વધે છે. આ વાત જ્યારે ધ્યાનમાં આવશે ત્યારે ધ્યાનમાં આવશે કે શાસ્ત્રકારોએ તપસ્યા પર જોર શા માટે દીધું હતું ? આહાર સંજ્ઞાથી છૂટવું હોય તો આહારમા ઉતારતા ચાલો.

એક મનુષ્યનો આપણા ઉપર અત્યંત ખ્યાર હોય, ગળે તે વળગતો હોય, તેમાંથી છૂટવું હોય ત્યારે ધીમે ધીમે છૂટીએ છીએ, એવી રીતે આહાર અનાદિથી વળગેલો છે, એને સર્વથા છોડવો છે. મોક્ષમાં ગયા પછી આહાર કરવાનો નથી. આહાર છોડ્યા વગર મોક્ષ મળતું નથી.

કેટલાક મહાનુભવો કહે છે કે તપસ્યા એટલે લાંઘણ ખેંચવી. જ્ઞાનીઓને શ્વાસોશ્વાસમાં કર્મક્ષય થાય તો તેણે તપસ્યા શું કામ કરવી ? હજી આવું કહેનારા સાચે રસ્તે આવ્યા નથી. આપણે જ્ઞાની બનવું છે ? શાને માટે ? ખાવાની છૂટ લેવા ! અજ્ઞાના માટે તપસ્યા કરવાનું શા માટે ? તીર્થંકર મહારાજ ચાર જ્ઞાનવાળા છતાં તેમણે તપસ્યા કરી. તમારી દૃષ્ટિએ તમે તેમને જ્ઞાની માનો તો તેવા જ્ઞાનીએ પણ તપસ્યા કરી છે. માટે જ્ઞાનીએ ચોક્કસ તપસ્યા કરવાની જરૂર છે. અજ્ઞાની શરીરનું હુંખ સહન ન કરી શકે.

જ્ઞાની કેને કહીએ ?

અંતરાત્માને. બહિરાત્માને જ્ઞાની નથી કહેતા. જ્યારે પોતે અંતરાત્મા છે તો શરીરના નુકસાનથી એને શું ! એને તો શરીર ખેડી રૂપ છે. ખેડી નખળી પડે તો અંતરાત્મા આનંદ માને. બનવું છે જ્ઞાની અને તપસ્થાથી ત્રાસ પામવો છે ! અંતરાત્માને આ વિચાર-નિશ્ચય હોવો જોઈએ, કે આહાર છોડીશ ત્યારે જ મોક્ષ મળવાનો છે. વાત ધ્યાનમાં લઈશું તો માલૂમ પડશે કે, આત્મા આજ સુધી રખડ્યો કેમ ? તો તેને હંમેશાં ખાવું ખાવું ને ખાવું તેથી તેરખડ્યો. પંખીનો સ્વભાવ રાતે ખાવાનો નથી. રાત્રે પોતાના માળામાં સ્થિર રહે છે. રાત્રે ચરવા નીકળે તે ઢોર. રાત્રે ખાનારને જગતમાં પંખીની ઉપમા નથી દેવાતી. ઢોરની ઉપમા કેને દેવાય ? દહાડે કે રાત્રિના ખાવાનો જ વિચાર હોય તેને ઢોર કહેવાય છે, સમજી હોય તે રાતના ન ખાય. પણ જીવ તો આખો દિવસ ને રાત ખાઉં ખાઉં કરી રહે છે.

જેમ આ જન્મમાં છે, તેમ અનંતા જન્મમાં આની આ જ દશા છે. ખાવું, શરીર ધરવું અને શરીર છોડવું. દરેક લવની વાત વિચારો. આહારનો વિચાર આ જીવને હંમેશાનો છે. ક્રૂત એકલા એકેન્દ્રિયપણામાં નથી, પણ દરેક લવોમાં આહારનો વિચાર છે યાવત્ સંજ્ઞી પચેન્દ્રિયમાં પાંચે ઇન્દ્રિયોના વિકારો આહાર સજ્ઞાના પરિણામે આપણને વળગ્યા. સંજ્ઞી પચેન્દ્રિયમાં એનું સાધક કુટુંબ વળગ્યું. ગાય ને વાછરડાના સંકટપો વિચારો. જાનવરોને પણ કુટુંબ પરત્વે બહુ પ્રેમ હોય છે. બચ્ચાના મોહને લીધે નવી વીચાણી ગાય મારકણી ફૂદે છે, હરિણી પણ વાઘની સામે થાય છે ! આ બધું બચ્ચાના સ્નેહને લીધે બને છે. બચ્ચા પણ માને લીધે દોડે છે, એ શાને લીધે ? કુટુંબના મોહને લીધે તે દોડે છે. કુટુંબપણાના સંકટપમાં તિયંચપણું ભોગવીએ છીએ. વિવેકરહિતપણાથી બાળકને ધવડાવ્યું, પાળ્યું, બચ્ચાને બચાવવા ખાતર લાકડીઓ ખાધી પણ તેનું ક્ષણ શું ? કૂતરી બચ્ચાને પાળે તેથી કૂતરીને લાલ શું ? આ વિચાર કેને

હોય ? તિર્યંચમાં વિવેકપણું હોય ક્યાંથી ? એવી રીતે નિર્વિવેકી મનુષ્ય પણ નિષ્ક્રમ કાર્યો કરે. પરિણામ વિચારીને કાર્ય હોણું કરે ? તો કે વિવેકી કરે. એ જ તિર્યંચના સંકલ્પો હજી પણ મનુષ્યપણામાં આવ્યા છે. કુટુંબને પાળવા પોષવા વગેરેનું ક્ષણ શું તે વિચાર્યું. હજારો પાપો, હજારો અધર્મો કરીએ, દેવ પ્રત્યે બેદરકારી દાખવીએ અને ગુરૂની અવજ્ઞા કરીએ તે તેનું ક્ષણ શું ? પણ જીવને ગળે તો પ્રાણ હોય તોપણ કુટુંબની જ ચિંતા થયા કરે છે.

મનુષ્યમાં કુટુંબચિંતા સાથે પૈસાનો મોહ વળગ્યો.

વિવેકશૂન્યપણાનું લક્ષણ હજી મનુષ્યપણામાં એમનું એમ જ રહ્યું છે. વડુઓને ઘેર આવ્યા પછી સાસુઓની શી દશા થાય છે તે છતાં બીજાને પરણાવવો હોય ત્યારે એવી ને એવી રીતે સાસુ ઘેલી થઈ જાય છે.

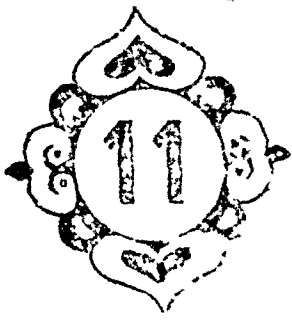
દેવગતિમાં પણ એ જ સ્થિતિ હોય છે દેવતામાં સગાનો કોઈ જાતનો સબંધ નથી મનુષ્યમાં એક માતાના જણેલા બે ભાઈ હોય તેમ દેવમાં નવ મહિતા નથી રાખવાનું ગર્ભમાં કે નથી પાળવાનું, છતાં મોહથી દેવતા ગાડા એટલા બધા થઈ જાય છે કે તેનો પાર નથી. એક દેવી ચ્યવી તો દેવતા ગાંડો થઈ ગયો. દેવતાપણામાં કુટુંબપણાનો મોહ એમ ને એમ ચાલે છે.

મનુષ્યપણામાં બધા કરતાં પૈસાની નવી સ્થિતિ ઊભી થઈ, અત્યાર સુધી પાંચ ઇન્દ્રિયોની જ હતી. પણ કુટુંબપણાની ઊભી થઈ, પછી સ્થાનની-મકાનની અને પછી આ પૈસાની લાલચ ઊભી થઈ ! હવે પૈસા આગળ આગળની છયે ગોણુ થઈ જાય છે. ઇન્દ્રિયોના વિષયો છોડવા પડે તો કબૂલ. કુટુંબને હુઃખ થાય છે તોપણ તે કબૂલ. તે પેલી સાત કરતાં આ આઠમી સ્થિતિ તે દુનિયાના વિષયોને પણ ભૂલાવે છે. પૈસાને અંગે જ પરમેશ્વરપણાની ખુદ્દિ થાય એ મનુષ્ય પંચેન્દ્રિયપણામાં જ છે. સાધુઓ તેથી જ કહે છે કે ‘અકિંચન બનો.’ સાધુનું નામ અહિંસક નથી રાખ્યું, સત્યવાદી નથી રાખ્યું પણ અકિંચન નામ રાખ્યું. સાધુમાં ગુણ ઘણા બધા છે પણ નામ

તો ‘અકિંચન’ રાખ્યું, ગુણો હોય તોપણ તે ગુણ જો પરિગ્રહમાં લેવાયો. તો બધા ગુણો નાશ પામવાના, અને જે પરિગ્રહથી વિરમ્યો તો ગુણો નહીં હોય તેનામાં તોપણ તે આવવાના. નામથી ‘અકિંચન કહેવાય.’ પણ સ્વરૂપમાં જઈએ ત્યારે જો બાબત કહેવાય છે. કંચન—કામિની રહિતપણાના અદ્ધા તરીકે કંચન અને પ્રવૃત્તિના ભૂળ તરીકે કામિની હોવાથી બેય રહિતપણું તે જ સાધુપણું. ઘેરથી નીકળ્યો, એ જ સાધુપણું. ઘરત્યાગ એ પ્રવ્રજ્યાનો શબ્દ છે, સર્વથા પ્રકારે ઘરથી નીકળી જવું એનું નામ જ પ્રવ્રજ્યા. શબ્દાર્થથી વિચારીએ તો ઘરથી સર્વથા નીકળવું. અત્યારે શું કહીએ છીએ. વૈરાગ્ય આવ્યો હોય તો છોડી દો ઘર. શું વિષય કે કષાયો નથી છોડવા ? જો કંચન ને કામિની જો જૂટયા તો પહેલાના બધા વિષયો આપોઆપ જૂટશે. પંતગિયાનું મોત તેની આંખો લાવે છે. તેવી રીતે આપણું મોત આ આઠમી ચીજ જ લાવે છે. જેમ વિચારશક્તિ વધી, તેમ કર્મ વધ્યાં. પણ આ આહાર, કુટુંબમોહ અને પૈસાની પરમેશ્વરબુદ્ધિ ટળે તો મનુષ્યપણામાં જ બધું પમાય.

વક્તાના ગુણ.

- (૧) વચનશક્તિવાળો, (૨) વિસ્તાર અને સંક્ષેપનો જ્ઞાતા,
- (૩) પ્રિય કહેનાર, (૪) અવસરોચિતને જાણનાર, (૫) સત્યવાદી,
- (૬) સંદેહનો છેદનાર, (૭) સઘળાં શાસ્ત્રોમાં નિપુણ,
- (૮) વસ્તુના પૂરતા અને આવશ્યક વર્ણનમાં વિલંબ નહિ કરનારો,
- (૯) સમ્પૂર્ણ અંગવાળો અથવા વ્યંગ્ય રીતે—આડકતરી રીતે નહિ કહેનારો,
- (૧૦) લોકોને રંજન કરનાર, (૧૧) સભાને જીતનાર,
- (૧૨) અહંકાર વિનાનો, (૧૩) ધર્મનું આચરણ કરનાર અને
- (૧૪) સંતોષી હોવો જોઈએ.

પાતળા કપાયથી મનુષ્યપણું ક્ષ

જીવ માત્રને કપાય વળગેલો છે. પણ અડે તો સાપ ડંખ દે આમાં અપરાધ કેટલો અને સજા કેટલી ? આ મોટી સજા કપાયની ઉગ્રતાથી થાય છે. જ્યારે જીવમાં કપાય પાતળા થાય ત્યારે મનુષ્યપણું મળે છે. આ પાતળો કપાય સ્વાભાવિક જોઈએ, ગરજ હોય ત્યારે ક્રોધને, માનને, માયાને અને લોભને ગળી જઈએ તે પાતળા નહિ, પણ સ્વાભાવિક થાય તો તે પાતળા. આથી જ શાસ્ત્રકારોએ ‘ક્ષમા વીરસ્ય મૂળ’ કહ્યું છે.

‘હું જીવું અને ખીજતને જીવાડું’ આ મધ્યમ વૃત્તિએ મનુષ્યપણું મળે છે.

મનુષ્ય અને પશુ બંધા વિષયના વેગ પાછળ ઘસડાય છે.

પૂ. આચાર્ય મહારાજ શ્રી હરિભદ્રસૂરિજી ધર્મોપદેશ આપતાં જણાવે છે કે ‘હિ મહાનુભાવો ! આ જીવ ઇન્દ્રિયોના વિષયો, અને માનસિક વિકારો-આ બે તરફ અનાદિ કાળથી ઝૂકી રહ્યો છે. ઇન્દ્રિયોના વિષયો માટે કોઈને ઉપદેશ આપવાની જરૂર નથી પડતી. જાનવરો પણ ટાઢ વાય તો તડકે જાય ને તાપ લાગે તો છાંયડે જાય છે. મનુષ્ય કે જાનવરમાં એ બાબત સ્વાભાવિક જોઈએ છાંયે કે તડકો લાગે તો છાંયડે ને ટાઢ વાય તો તડકે જાય; તેમાં કોઈને કાંઈ કહેવું પડતું નથી. માનસિક વિચારો અને ગુસ્સો જાનવરમાં પણ હોય છે. પારેવા જેવી જાત ખિલાડી ઉપર ગુસ્સે થાય, મનુષ્ય પણ માનસિક વિચારોમાં રાચી રહેલ છે

એક સાર્થવાહ કોઈ સ્થળે ગયો છે; ચાલતાં ચાલતાં તેને પૈસાની જરૂર પડી, તેથી એક શેઠ પાસે ગયો અને તેને કહ્યું કે “શેઠ, મારે દશ હજાર જોઈએ છે.”

શેઠે કહ્યું કે ‘અમને શો વાંધો છે ? ઘરેણું મૂકી જાવ અને રૂપિયા લઈ જાવ.’ બેંક પણ તેમ તો ઉધાર આપે છે. સાર્થવાહની પાસે સોનું હોય તો આપીને લે ને ! તેની પાસે સોનું નથી ને-પેલો! પૈસા આપતો નથી. છેવટે કૂતરાને ઘરાણે મૂકીને દશ હજાર રૂપિયા લીધા. હવે શેઠના ઘર ચોર આવ્યા, ચોરી કરતાં કૂતરે રાહેરાડ પાડી પણ શેઠે ગણકાર્યું નહિ. ચોરો માલ લઈને ગયા ત્યારે કૂતરો બંધન તોડીને ચોરોની પાછળ ગયો. ચોરોએ માલ દાટ્યો તે સ્થાન જોઈને કૂતરો પોતાના સ્થાને પાછો આવ્યો. સવારે ચોરી થયાની ખબર પડી. હોહા થઈ, કૂતરો શેઠના ઘોડિયાનો છેડો-પકડીને ખેંચવા માંડ્યો, ત્યારે શાણા શેઠે કહ્યું કે ‘આ ડોળ કરતો નથી પણ આપણને ખોલાવે છે.’ શેઠ તે છેડાને આધારે ગયો, માલ જાનવરે ખોદીને આપ્યો. માલ આપ્યો એટલે શેઠને તો બદલો વળ્યો, કૂતરાને ગળે ચિટ્ટી બાંધીને શેઠે તેને રવાના કર્યો ને લખ્યું કે ‘તમારા કૂતરાએ અમને વધારે ફાયદો કર્યો છે માટે મેં તેને છોડી મૂક્યો છે.’ એક વખતે સાર્થવાહ દશ હજાર પાછા આપવા આવે છે.

આવતાં રસ્તામાં પહોંચ્યા તે પહોંચ્યા ઉપરથી કૂતરાને જોયો, ને સાર્થવાહનો પિત્તો ગયો, કૂતરાને કહ્યું : નિમકહરામ, બદમાશ, મારી આબરૂ ઉપર પાણી રેડયું ? જ્યાં કૂતરો નજીકમાં આવ્યો ત્યારે વણજારાએ કહ્યું કે ‘તને ધિક્કાર છે.’ આ સાંભળતાં કૂતરો તો ચકરી-ખાઈ પડ્યો ને મરી ગયો, વણજારો જ્યાં કૂતરો પડ્યો છે ત્યાં પાસે આવી ને વણજારો જુએ છે ત્યાં ખબર પડી કે કૂતરાને ગળે ચિટ્ટી બાંધેલી છે. ચિટ્ટી જોઈને તેમાં વાંચ્યું ત્યારે સાચી ખબર પડી. પછી તેણે બહુજ પશ્ચાત્તાપ કર્યો અને શેઠના ૧૦,૦૦૦ અને પોતાના બીજા તેટલા ઉમેરીને કૂતરાની ચાદગીરીમાં ત્યાં તળાવ બંધાવ્યું. મનના ગુમાનનો, ગુસ્સાનો અને અપવંચનો વેગ મનુષ્ય અને જાનવર બંનેમાં રહેલો છે. મનુષ્ય મનુષ્યના હિસાબની અને જાનવર જાનવરના હિસાબની ચાલબાજી કરે છે લોભ તો પ્રત્યક્ષ બધામાં જોઈએ છીએ, મનુષ્ય અને જાનવર બંને વિષયના વેગ પાછળ ઘસડાઈ રહેલો છે.

જેઓ ઇન્દ્રિયોના વિષયો પાછળ દોડી રહ્યા છે તેને
ધર્મની કિંમત નથી.

નાના બાળકને આખરનો કે કિંમતનો ખ્યાલ હોતો નથી. તમે શાસ્ત્રો માટે બોલો કે ધર્મ ફાકડા મરવા; પીવા, ઓઢવા કે પહેરવા માટે કામ લાગે છે ? નાનો છોકરો પણ તેમ બોલે છે કે આખર ફાકડા મારવા, પીવા, પહેરવા કે ઓઢવામાં કામ લાગે છે ? નાનું બાળક ખાવામાં ને પીવામાં સમજ્યું છે. ફાકવાનો સસ્કાર એટલો બધો પડ્યો છે કે નાના છોકરાને ચાટ્યું બતાવો તો તે પણ ચાટવા જાય છે. તેવી રીતે વસ્ત્ર વગેરે ગમે તે ચીજ બતાવો તેને પણ તે ચાટવાની મહેનત કરે છે. એને લત જ ખાવાની પડી છે; ફાકવા-વાળાને અને પીવાવાળાને આખરની કિંમત ન લાગે. તેમ ધર્મ પહેરવા-ઓઢવાના કામનો નથી. તો પછી તે શા કામનો ?

જેઓ ઇન્દ્રિયોના વિષયો અને મનના વિચારો અંગે દોડી રહ્યાં છે તેને ધર્મની કિંમત નથી. વિષયના વિકારો અને મનના વેગોથી જે દોરાયેલા નથી તે સમજે છે કે આ જિંદગીનો આધાર હોય તો તે ધર્મ છે તે સિવાય બીજું કંઈ નથી. પહેલાં આપણા જન્મ પર વિચાર કરો. આ જન્મ કોની પસંદગીનો ? માતાની ઇચ્છાનો, પિતાની પ્રાર્થનાનો, કે છોકરાની ઇચ્છાનો ? તો કહેવું પડે કે એકેના વિચારનો નહિ. માતાપિતાએ રખડતો જોયો ને ‘આ જીવને કુખે કે કુળમાં લઉં,’ તેમ છોકરો પણ ‘આ માતાપિતા સારા છે માટે તેના ઘેર જન્મ લઉં ?’ કોઈની ઇચ્છાનો નથી. પણ જન્મ કોના લીધે થયો ? પંચેન્દ્રિયનું અખંડપણું તે કોની ઇચ્છાનું છે ? જેની નસીબદારી, તે જ મનુષ્યપણું પામે છે.

મનુષ્યપણું મળ્યું છે પાતળા કપાયથી.

જગત તરફ દૃષ્ટિ કરીએ બાકશાહ અને બીરબલ ઝરખે બેઠા છે. ત્યાંથી કોઈ દુબળો નીકળે છે.

બાકશાહ બીરબલને પૂછે કે ‘બીરબલ ! ચે કબલા ફખલા કયું હૈ.’
ત્યારે બીરબલે કહ્યું કે ‘સાહેબ ! ખાવાનું નથી મળતું.’

ત્યારે બાદશાહે કહ્યું કે ‘બેવકુફ ! ખાને કા ના મીલે તો ખાજે’
કા ભૂકા ખાય. ભૂખ્યા કયું રહે ?’

બાદશાહના લાણુમાં ખાજ આખા મૂકે પણ તે લાગ્યા વિના ન રહે, કારણ કે તે ભૂકો ન ખાય. બાદશાહી કુળમાં જન્મ્યો, ઉછર્યો, તેને લીધે ખાજનો ભૂકો નકામો લાગે છે, ત્યારે એમ કહે છે. જો તે જગત આખાને નજરમાં લે ત્યારે માલૂમ પડે કે મકાઈની ઘેંસ કેટલી મુશ્કેલ છે ?

તેવી રીતે આપણે પણ મનુષ્યપણું પામીને સમજણ થયા છીએ. આ મનુષ્યપણું બાદશાહી ખાજના ભૂકા સમાન છે. કોઈ દિવસ એ વિચાર કર્યો કે આ મનુષ્યપણું કેમ મળ્યું ? આપણે જ મનુષ્યો થયા તેનું કાંઈ કારણ ? આ વિચારને આખી જિંદગીમાં અવકાશ મળતો નથી, અનાદિ કોધાદિ વિકારોને અવકાશ છે જ, મનુષ્ય કેમ બન્યો તે વિચારનો જ અવકાશ નથી. આપણે ઇન્દ્રિયોના વિષયો તરફ ને મનના વિકારો તરફ એટલા બધા ખેંચાયેલા છીએ કે મનુષ્ય કેમ બન્યા તે જાણવાનો—સમજવાનો અવકાશ જ ન મળ્યો. આ મનુષ્યપણા રૂપી પેઢીમાં થાપણ મૂકી તે કેટલી ઘટી, કેટલી વધી, તેનો કાંઈ વિચાર કર્યો ? કઈ પુરાંત ઉપર આ પેઢી ખુલ્લી મૂકાઈ હતી તેનો વિચાર કર્યો ? જે અમે નથી લણ્યા એ નિશાળનો જ બોયકોટ છે એમ તો નથીને ?

સાચી નિશાળ એ કે જેનું નામ ધર્મ છે. ધર્મ એક જ માટીની પેઢીની મિલકત બતાવનાર છે. જેને અશીળની ટેવ પડી છે તેને પાંચ પકવાન્ન આપો પણ કસુંબો ન આપો તો તે શીઝા લાગે પણ કસુંબો આપીને મીઠાની ઘેંસ પાઈ દો તોપણ તે તેને મીઠી લાગે છે. વ્યસન લાગેલું હોય તો તે મળ્યા પછી ખીજી ગમે તેવી ખરાબ ચીજ મળે તોપણ તે સારી લાગે. જેને ક્રોધ પર કાબૂ નહિ તે કયાં સારો રહેવાનો ? સાપને એક છોકરો અડ્યો તેમાં તેને નુકસાન કેટલું થયું ? પણ તેણે સજા કેટલી કરી તે વિચારો ! માતની સજા કરી. શાને લીધે ? ક્રોધ પર કાબૂ નહિ. તેને લીધે.

ઘાંચીએ કહ્યું હતું કે “મારો બળદ ન્યાય નથી લાણ્યો, તે સારું છે”

એક નૈયાયિક લાણીને નીકળ્યો. રસ્તામાં ગામ આવ્યું ત્યાં માંગવા નીકળ્યો. ત્યાં તે એક ઘાંચીને ઘેર આવ્યો. ઘાંચી લોટ આપવા આવ્યો ત્યાં સુધી પંડિતજીને ધ્યાનમાં જોયા. ત્યારે ઘાંચી કહે છે કે ‘હું લોટ આપવા આવ્યો છું, અત્યાર સુધી શા વિચારમાં પડ્યા છો?’

પંડિતજીએ પૂછ્યું કે ‘આ ઘંટડી કોણ વગાડે છે?’

ઘાંચીએ કહ્યું; ‘મારો બળદ’

ત્યારે પંડિત કહે કે ‘કારણ વગર તે ન બને’ ઘાંચીએ કહ્યું : “હું બહાર ગયો હોઉં ત્યારે ઘંટડી વાગે તેથી મને માલૂમ પડે કે બળદ ફરે છે.”

ત્યારે પંડિતે કહ્યું કે “તે બેઠો બેઠો માથું હલાવે ને ઘંટડી વાગે એમ ન બને?”

ત્યારે ઘાંચીએ કહ્યું કે “મારો બળદ ન્યાયની લુચ્ચાઈ નથી લાણ્યો.”

આપણે વિચાર કરો કે નુકશાન કેટલું થયું ને કેટલું ક્યું? અને કેટલું તે ન્યાયથી ક્યું? જે આવે તેનો ઉપયોગ કરી દેવો. આપણે પણ પહેલાં લવમાં ક્રોધ પર કાબૂ વગરના હોત તો અહીં ન હોત તો ક્યાં હોત?

જે કસુબો દે તેને ત્યાં જ અફીણીઓ પોટલું મૂકે, બીજે ન મૂકે. શાસ્ત્રકાર કહે છે કે ક્રોધાદિ ચાર જેના પાતળા હોય, કૃત્રિમ રીતે તો પાતળા બધાને કરવા પડે છે. સામો કલેક્ટર મળ્યો હોય અને તે ચકચૂર હોય અને તમને તેનું માથું વાગ્યું હોય તો પણ તમે કહો કે ‘સાહેબ માફ કરશો.’ કારણ કે તે અમલદાર છે, તે બાધું કરવાનું જાણે છે. અહીં તમારો ક્રોધ કેટલો પાતળો?

લીલ કાપડ લેવા આવ્યો. તે કંગાળ છે. શેઠે કાપડ કાઢ્યું અને તેનો ભાવ કહ્યો ત્યારે પેલાએ કહ્યું કે ‘શેઠ, સાચું બોલો.’

એટલે પહેલાં બોલ્યા તે બૂકું થયું ને ? તેથી તમને બૂકા કહ્યા છતાં તમને ગુમાન ન આવ્યું. કેમ કે ગુમાન કરે તો કોથળીમાં કાણું પડી જાય; કષાય એવા પાતળા કરવાથી મનુષ્યપણું નથી મળતું, પણ તે સ્વભાવથી મળે છે. પ્રપંચમાં તમે સમજતા હો કે આ પ્રપંચ મળે પડશે તો તમે શું કરો ?

અકલ્પવાનની આગળ પ્રપંચની વાત ન કરો, પણ સીધી વાત કરો. કારણ આપણે જાણીએ છીએ કે ત્યાં ભાંડો ફૂટી જશે. સ્વભાવે કોધાદિ પાતળા બેઠાં. ‘દુર્બલના’ ગુનાને સહન કરે તેનું નામ પાતળા કષાય.

ક્ષમા વીરસ્ય ભૂષણમ્ સામર્થ્યં છતાં પણ અપકારનો બદલો ન લેવો પણ ત્યાં ક્ષમા આપવી. તમે હલકા કુળમાં જન્મ્યા ને બીજા ‘હલકા’ શબ્દો કહે તે તો તમે સહન કરો, તેમાં નવાઈ નહિ. તેવી રીતે પ્રપંચમાં ને લોભમાં પણ પાતળાપણું સ્વભાવે હોય તો જ તે મનુષ્યપણાની મિલકત મેળવી આવે.

જ્યારે આ ચાર માંચડા થાય ત્યારે મનુષ્યના આયુષ્યનો દોર થાય. જ્યારે સ્વભાવે કષાયનું પાતળાપણું થયું જાણપણે કે અજાણપણે, ત્યારે મનુષ્યપણું મળે. જાણે-અજાણે ખૂન કરે તો સજા થાય, તેવી રીતે મનુષ્યજીવન કોણ મેળવે ? તો ચાર કષાય પાતળા હોય તે મેળવે. મનુષ્યજીવન એ ગુલામી જીવન છે. પરદેશી સત્તાની રૂએ ગુલામી જીવન નહીં પણ દુનિયાદારીની અપેક્ષાએ ગુલામી જીવન.

પૃથ્વી વગર તમે જીવી શકો છો ? પાણી, હવા, અગ્નિ ને વનસ્પતિ વગેરેને છોડી દો અને પછી જીવો બેઠાં ? તો એક ઘડી પણ તમે જીવી શકો નહિ. આ જીવનમાં પૃથ્વી-વગેરેની દરમિયાનગીરી વગર આપણાથી કંઈ થાય જ નહીં. તેના અસહકારને સહન કરો તો કહેવું પડશે કે તે બની શકે તેમ નથી, પેલા ભવમાં દુઃખીઓનાં દુઃખો બેઠાં દયા આવી ને તેને લીધે જે વસાવ્યું, તેને લીધે આ અધાનો સહકાર મળ્યો.

મનુષ્યનું જીવન મળ્યું, પણ વ્યક્તિત્વ ક્યાં રહે ? તો વ્યક્તિત્વ

તેના ગુણોમાં રહેલું છે. બીજાના ભોગે પોતે જીવે. આ વિચારે તે કીડી થયો, કારણ કે ત્યારે બીજાના જીવનના ભોગે પણ હું જીવું તેમ હતા. દુનિયામાં જ્યાં સુધી વિવેક નથી હોતો ત્યાં સુધી જીવનના ભોગે જીવું. ગુણો કેમ આવે છે તે ઉપર ધ્યાન દેવાનું. જીવનના ભોગે જીવવાની જગ્યાએ જીવું ને જીવાડું.

આથી આગળ વધો. મારા જીવનના ભોગે બીજાને જીવાડું. બીજાના જીવનના ભોગે હું જીવું તે અધમ. પણ મારા જીવનના ભોગે હું બીજાને જીવાડું તે ઉત્તમ. અને

૧. હું જીવું ને બીજાને જીવાડું આ ગુણ મધ્યમને હોય તો.
જ મનુષ્યપણુ આવી શકે.

૨. મારા જીવનના ભોગે જીવાડું તે દેવતાને લાયક.

૩. બીજાના ભોગે જીવું તે નરક અને તિર્થંચને લાયક અને.

૪. હું જીવું ને બીજાને જીવાડું તે મનુષ્યપણુને લાયક.

સ્વભાવે પાતળા કપાયવાળો, દાનરૂચિવાળો ને મધ્યમગુણવાળો હોય તે મનુષ્યપણુ મેળવી શકે. આ માટીની મિલકત લઈને પેઢી માંડી છે. પણ માટીની દુકાનનો વિચાર ક્યારે કર્યો? આપણે ઇન્દ્રિયોના વિષયોનો વિચાર કરીએ છીએ પણ આપણી મિલકતનો વિચાર કરતા નથી તે વિચાર કોણ કરાવે છે? તો તે એક ધર્મ જ કરાવે છે. પરંતુ ધર્મ દરેક આસ્તિકોએ માન્યા છતાં તેના લેહોનો પાર નથી. ને તેથી કેવી રીતે ઓગળવો? બાવાજી નાવા ગયા. પાસે હતી લોટી ત્યારે ત્યાં આગળ રેતમાં તે ઢાટી. નાહીને આવે ત્યારે ઢાટેલ લોટીની જગ્યાની બાજુર પડે તેથી ત્યાં રેતીની ઢગલી કરી. તેવી રીતે જેટલા નાહવા આવ્યા, તે દરેકે ત્યાં ઢગલી કરી. હવે બાવાજી નાહીને આવ્યા, ત્યારે મારી ઢગલી કર્ક તે સમજવી સુરહેલ થઈ. ધર્મની ઢગલીઓ બધાએ કરી પણ તત્ત્વવાળી ઢગલી કર્ક? આ ધર્મની પરીક્ષા. કષ, છેદ અને તાપથી થાય છે. આથી કષ, છેદ અને તાપથી ધર્મની પરીક્ષા કરીને ધર્મ કરવો જોઈએ.

શરીર એટલે દરબારી જમીન 卐

આપણે સુખ શાશ્વતાં અને દુઃખ વિનાનાં જોઈએ છે. સુખ શાશ્વતાં અને દુઃખ વિનાનાં જોઈએ તો ઇન્દ્રિયોને કાબૂમાં રાખતી જોઈએ તે વિના શાશ્વતાં સુખ મળતાં નથી.

દુઃખની છાંટ વિનાનું સુખ જોઈએ.

શાસ્ત્રકાર શ્રી યશોવિજયજી મહારાજ ‘જ્ઞાનસાર’ માં ઇન્દ્રિય-જ્યાબટક કરતાં સૂચવે છે કે આ સંસારમાં જે જીવ દેખીએ તે એકેન્દ્રિય, બેન્દ્રિય, તેન્દ્રિય ચૌરિન્દ્રિય, નારકી, દેવતા, તિર્થંચ કે મનુષ્ય હોય બધાની એક જ ઇચ્છા હોય છે. ઇચ્છામાં ભેદ કોઈનો નથી. એક જ ઇચ્છા સુખની હોય છે. દરિયો એક જ. નદી કોઈ ગમે ત્યાંથી જાય, પણ દરિયો એક. બધી નદીઓ જવાની ત્યાં દરિયામાં. રસ્તામાં વચ્ચે વ્યવહારમાર્ગ ભલે આવે. તેમ જીવને સુખ મેળવવું. ગમે તે હોય (નારકી આદિ), પણ બધા માગે સુખ. આ જોઈએ, પેલું જોઈએ, પણ બધું સુખ. સાધનો ભલે જુદાં હોય, કોઈ મકાન, ક્ષેત્ર, મહેલ, પુત્ર, સ્ત્રી દ્વારા સુખ ઇચ્છે. દ્વાર ગમે તેટલાં હોય પણ ઇચ્છા એક જ સુખની. ડુંગરાની નદી લો તો છેડો દરિયામાં. તેવી રીતે અહીં પણ કોઈની પણ ઇચ્છા લો તો છેડો સુખ. જે સુખ કરનારી વસ્તુ તે સંઘરીએ. તે જ વસ્તુ કાલે દુઃખ કરનારી થાય તો તેને ફેંકી દઈએ.

પહેલાં કલ્યાણ કરનારી મા છે. એમ ધારી ‘મા, મા’ કરે. મોટો થયો ત્યાં મા પ્રત્યે રાગ ઘટી ગયો, સુખની સ્થિતિ માલૂમ પડે ત્યાં સુધી મા. પછી તેને છોડી દે છે. શરીર સાડું હોય ત્યારે ને સડે ત્યારે કેમ ? સગાસંબંધી, ધન, શરીરાદિ સુખ કારણ માટે હોય ત્યાં સુધી તેમને સચવાય, ને તેઓ દુઃખનું કારણ જણાય, તો તેને

છોડીએ. દુનિયાને ચીજની સગાઈ નથી. તે તો સુખની ઇચ્છાથી તેને વળગે છે ને દુખનું કારણ માલૂમ પડે ત્યારે તે ફેંટી દે છે.

વિચારીશું તો માલૂમ પડશે કે બધાનું ધ્યેય એક જ કે સુખ મેળવવું. દરેક કેવું સુખ મેળવવા માગે છે ?

કદર સારી હોય તેનો કંટાળો હોય છે. લાડવા સારા પણ શાક, અથાણા વગર પીરસો તો ખાનાર કેટલા ખાય ? ચાર ખાતો હોય તો બે ખાય ને અથાણું શાક આપો તો બધા ખાઈ જાય. દુનિયામાં સુખ છે. પણ સુખને અંગે કોઈ કંટાળતો નથી છતાંય એ સુખથી કોઈ દિવસ તે કંટાળે છે ? ગરબું ખાતાં કંટાળ્યા તેમ સુખ ભોગવતાં કંટાળ્યા ? ના. કેમ ? કેવું જોઈએ છે સુખ ? ચન્ન દુઃખેન સંમિશ્રં દુઃખની છાપ પણ ન પડેલી હોય, તેવું સુખ દરેક ઇચ્છે છે. સ્વપ્ને પણ એમ ન હોય કે આટલું દુઃખ આવે તો ઠીક. છોકરાના શાળાગારમાં આ ડાઘ ન જ જોઈએ, ન લાગવો જોઈએ. તેમ તમારે પણ સુખમાં દુઃખનો ડાઘ ન જોઈએ.

શરીર એ તો રાવળી જમીન છે. શરીર છોડો એટલે તેનાં સુખ મૂકવાં પડે. એમાંય વળી કેટલીક ચીજ આપણી જિંદગી સુધી ચાલે, પછી કોણ જાણે ? પાંચ ઇન્દ્રિયોનો કરાર આપણી જાણ બહાર છે ? તમે ખસો ત્યારે શરીર તમારું નહિ; તમે શરીરના નહીં; તમે ઇન્દ્રિયોના નહીં અને ઇન્દ્રિયો તમારી નહીં. આ કરારથી આયુષ્ય પણ જિંદગીના કરારથી છે પણ આપણે સુખ કોઈ કરારથી લેવા માંગતા નથી. કોઈપણ દિવસ એમ નથી થતું કે ૨૦-૨૫ વર્ષ સુખ આવો પછી દુઃખ લલે આવો. આ પણ મનમાં ન થાય કે આ જિંદગી સુખથી પસાર થાય અને આવતી જિંદગી આવે તેમાં લલે દુઃખ આવો. આ શરીર-ઇન્દ્રિયની શરત જિંદગીને છેડે પૂરી થાય તેની ચિંતા નહીં, પણ દુઃખ ન થાય એની ચિંતા ખરી.

આ શરીરાદિ મળેલાં છે પણ તે મળેલાં કેવાં ?

રાજ્યમાં મોટો શેઠ હોય, તેની જમીન રાવળી રહે છે, માલિકીની નહિ. તેની પેઠે આ સુખ છે. રહો ત્યાં સુધી મોજ માણો.

ચાર વીધા લો કે ચૌદ વીધા લો પણ હદ છોડીને એક ગાઉ જાય, તો મૂળ જમીન સાથે લેવા દેવા નહિ, ચાર હાથ પગ નહિ. જ્યાં સુધી અહીં રહે ત્યાં સુધી ફૂદાફૂદ કરી લો પણ ત્યાંથી નીકળ્યા પછી કંઈ ન વળે. તે અહીં ને અહીં ઉજ્જડ વેરાન પડી રહે એ કબૂલ પણ રાવળી જમીન બહાર જાય, અને એને ન મળે. અહીંના હોય તેને જ મળે.

તેમ શરીરમાંથી નીકળ્યા પછી, રાખોડા થાય, તેને કૂતરા ખાય, શિયાળ ખાય પણ ત્યાં તમારો હક્ક નહીં. આને અંગે જાણીએ છીએ કે આ શરતી છે, શરત વગરનું નથી. આગાઠ નથી કે જ્યાં રહે ત્યાં પણ માલિકી જાય. શરીર આગાઠ નથી. આવી જમીનમાં આપણે રહીએ છીએ અને રહ્યા છતાં રાવળીની સ્થિતિ તપાસતા નથી.

રાયળા ક્યાં ખરચાય ? આગાઠ જમીન ઉપર ખોરડું હોય ત્યાં. એટલે રાવળી જગા ઉપર રાયળા ન ખરચાય. શરીરરૂપ જગ્યા તીર્થ કરે અને ગણધરાદિને પણ આગાઠ વેચાણ નથી મળી તો પછી તું કંઈ સ્થિતિનો કે તને આગાઠ મળવાની ? કોઈને મળી નથી, મળતી નથી ને મળશે પણ નહીં. પછી ત્યાં હિરાનગતિ મટે તેટલા જ રાયળા ખરચાય. રહીએ ત્યારે માનથી રહીએ. ખરચતાં વિચાર કરવો પડે તે જ વાત. અહીં આ રાવળી જમીન, તેને અંગે પુણ્ય ખરચો પણ પુણ્ય લોગવીએ તે વખતે વિચાર કરો કે શું કરીએ છીએ ? પાપ બાંધો ત્યારે વિચારી લો કે શું થશે ? જન્મથી મરણ સુધી દરેક ક્ષણે બાંધેલી પુણ્યપ્રકૃતિ તોડીએ છીએ. રાવળી જમીન માટે રાયળા ખરચાય તે વિચારો છો ? ને તેમાં દેવું એ તો ગાંડો જ કરે ? કોઈ ત્યાં ખોરડું બાંધી દે, નહિતર બધું ખલાસ. બીજી જગ્યામાં જવાય, દેવાં કરાય પણ અહીં ન પાલવે, આ રાવળી જમીનમાં રાચી પુણ્યરૂપી રાયળા ખરચે અને પાપનું દેવું કરે છે. આવું ક્યાં છતાં મનમાં શું હોય કે આવતી ગતિમાં દુઃખ ન મળે. સુખ કોઈ કાળે ખસે નહિ. આમ જીવ ઇચ્છે સુખ દુઃખ વગરનું અને કોઈ દિવસ ખસે નહિ તેવું,

તે પણ સંપૂર્ણ, અધુરું નહીં. બીજી ચીજ અધુરી પાલવે. તળાવ પાણીથી આખું ભરેલું હોય પણ લોટા બે લોટાથી સંતોષ થાય.

ધર્મ મનોમન સાક્ષીએ એ બધા માટે નહિ.

હીરા પેટીમાં નાખે, ખીસ્સામાં નાખે, પણ લે કાચના કકડા-બધી ધારણા પ્રવૃત્તિ હીરાની, પણ વસ્તુમાં વાંધો શું ?

તેથી કાચ હીરો થાય ખરો ? ના.

ધાર્યું બધું પણ થાય નહીં. આપણે કહીએ કે મનોમન સાક્ષી-અરે ! આપણે મનોમન સાક્ષી હોય ? તે તો ચિત્તવાળાને જ હોય. આપણે એવું સુખ ધાર્યું પણ તેથી કામ નથી થતું. વસ્તુ જોઈએ. આપણે કહીએ ક્રિયા કર્મ અને પરિણામ બંધ એ બધે નહીં. આકસ્મિક પલ્ટો હોય ત્યાં, નહિ તો સુસલમાન, ગ્રાહ્ય, ધાગાપથી બધા આ માને છે, પણ ધારે છે શું ? ધર્મ બધા માને છે તેથી ધર્મ બધાને થઈ જવાનો. ક્રિયા ભલે થાય પણ પરિણામે ધર્મ છે ને ? જ્યાં શાસ્ત્રધારે શાસ્ત્ર સમજી, શાસ્ત્રને આધારે પરિણામ ધારી, શાસ્ત્રથી ક્રિયા શરૂ કરી ત્યાં પલ્ટો થઈ જાય. ત્યાં પરિણામે ધર્મ

પાણીમાં માખી પડી, બચાવવા પ્રવૃત્તિ કરી, પણ જીવ મરી ગયો. પછી હિંસા લાગી કે દયાનું ક્ષણ થયું ? વિચારો, લાલ બચાવવાનો ને ક્રિયા કઈ થઈ ? મોત છતાં પરિણતિ બચાવવાની હતી, તેથી લાલ કહ્યો. હિંસા કરવા માટે પ્રવૃત્તિ, છટકી ગયો, હિંસા ન થઈ, તો તેનું ક્ષણ શું ? હિંસા છતાં અહિંસાનું અને અહિંસા છતાં હિંસાનું ક્ષણ.

કુદેવ, કુગુરુ, કુધર્મ માને છે પણ સારા ધારીને માને છે ને ? આથી આપણી સુખની ઈચ્છા સર્વકાળને માટે, સંપૂર્ણ માટે છતાં ક્ષણભૂત ક્યારે થાય ? તેવાં કારણો જોડીએ ત્યારે સંપૂર્ણ સુખ જોઈએ તો એવું સ્થાન શોધો કે જેમાંથી મળેલ સુખ નાશ ન પામે. પાત્ર શોધો. તે પાત્ર એવું હોય કે જ્યાં અગાધ વેચાણવાળી, ઓછીવત્તી ન થાય તેવી જગ્યા તે મોક્ષ. જે ચૌદ રાજલોકમાં સ્વાધીન, અગાધ વેચાણની માફક હોય ખરચેલ છે. રાચળા ત્યાં નકામા જતા નથી. શરીરાદિ રાવણી જમીન, દરબારી જમીન અગાધ વેચાણવાળી હોય

તો ત્યાં મોક્ષ છે. જ્યાં કુલ સત્તા જ આત્માની હોય, પુદ્ગલની નહીં. તેથી સર્વ પ્રકારે અસંજ્યાતા પ્રદેશોએ દરેક સમયે આત્મા વ્યાપ્ત થાય છે. દેવામાં રૂબેલા રાજ્યને છોડાવવા રાજવીઓએ કરકસર ઉપર કેડ બાંધવી જોઈએ, ન બાંધે તો જમીનદારીને છોડી શકે નહિ. તમે કરકસર ઉપર કેડ બાંધો. રાજવી શોખ ઓછા કરે તો કેડ બાંધી શકે, નહિતર નહિ. તેમ દેવામાંથી તારે સુક્ત થવું હોય તો તમારે કેડ બાંધવાની જરૂર છે. તે ક્યારે થાય કે ઇન્દ્રિયોને કાબૂમાં રાખવા માટે તૈયાર થાય. ત્યારે પોકાર કરવાથી દેવું છૂટે નહિ. પણ દેવું છોડવાનું લક્ષ્ય રાખવું. તેમ તમારે પણ જોટલી તાકાત, સામર્થ્ય કે શક્તિ હોય તે બધી ફેરવવી. આ કેડ બાંધી રાજા રાજ્યને દેવામાંથી છોડવે, તેમ તું કેડ બાંધી, ઇન્દ્રિય જીતી શકીશ અને તેથી જ સંસારથી છૂટીશ અને મોક્ષ મેળવીશ.

* ભાવદયાનાં નિર્ઝરણાં ઝરાવવા માટે જૈન દર્શન જગતમાં જન્મ્યું છે.

* જ્યાં સુધી ભાવદયાનું તત્ત્વ નિહાળનારા નહિ થાઓ ત્યાં સુધી પ્રભુમાર્ગની બધી કાર્યવાહી સાધ્યની સિદ્ધિ કરી શકશે નહિ.

આખા જગતના બધા અભાવ આવ્યા.

આ પાનું નહીં એવું કોણ બોલી શકે ? આને પણ ચોળખે અને પોતાને પણ ચોળખે એ જ બોલી શકે. આ પદાર્થને જાણવા માટે એના અભાવો પણ જાણવા જોઈએ. એ ક્યારે જાણાય ? જ્યારે તેના મૂળ જાણાય ત્યારે અભાવ પર્યાયનો સીધો શબ્દ પરપર્યાય. સ્વપર્યાયને જાણી શકે નહીં તે પરપર્યાયને જાણે, તેથી ત્યાં સુધી ફરી જણાઈ કહેવાય નહીં. માટે જગતના પદાર્થો જાણે, ત્યારે જ અભાવ જાણે અને અભાવ જાણે, ત્યારે બધું જાણે, માટે સર્વજ્ઞની જરૂર છે.

આ ઉપરથી સર્વજ્ઞપણું સાબિત કર્યું, લોકાલોકના જ્ઞાનને શાસ્ત્રમાં સ્થાન છે તો પછી તે શું લાલ કરવાનું ? વગર પ્રસંગનું સર્વજ્ઞપણું સાબિત થયું. તમારો પ્રસંગ—જે વગર કાયદાનું જ્ઞાન તે નકામું છે. તેનું અમારા શાસનમાં સ્થાન નથી. શાસ્ત્રથી તે કાયદો ઊડી ગયો, કારણ કે લોકાલોકના જ્ઞાનની જરૂર શી છે ? અને તે જ્ઞાનથી ફળ શું છે ? છતાં શાસ્ત્રે તે જ્ઞાનને જરૂરી જણાવ્યું છે.

રાગી દોષને જોતો નથી, તેમ શાસ્ત્રમાં જણાવેલ કાયદો આપણને સૂઝતો નથી.

પૈસો અનર્થની ખાણ હોય તો દુનિયાદારીમાં ‘વસુ વગરના નર પશુ,’ એ વાત કેમ કહેવામાં આવે છે ? દુનિયામાં નિર્ગુણીને પણ એક પૈસાદાર હોવાથી મારે માનવો પડે છે. આ મનુષ્યની મહેરબાની જોઈએ. ‘વસુ વગરનો પશુ,’ એ કહેવતથી ખરાબ માણસને સારો ગણવો પડ્યો. મોતના સાટે જેને જન્મ આપ્યો. હેરાન હેરાન થઈ જેમણે જન્મ આપ્યો. તેને મોટો કર્યો એ જ છોકરો જો પૈસા ઉઠાવી દે તો ‘મારો પરભવનો વેરી’ એમ કહેવાય છે. એક પૈસાની ખાતર વૈરી કહીને ઊભા રહો છો, ગમે તેવું તમારે વૈર હોય પણ જો એની તરફથી પાંચની આવક થવા લાગે તો કાળજનો ઘા હોય તે પણ રૂઝાઈ જાય, પુરામાં પુરું કામ કર્યું હોય, તે પણ ઢંકાઈ જાય. થર્મી મનુષ્યને વ્યવહારની રીતિઓ પૈસા આપ્યા હોય, તે જરા દબાયો

હોય તો તેને ઢાંગી, લુચ્ચો કહી દઈએ છીએ ! જમાઈ હોય તો તેને કહો છો, ‘જે દહાડા જમી જાશે પણ પૈસા ખેંસાની વાત ન કરશો.’

વિચારશો તો જણાશે કે શાસ્ત્ર અને અનર્થની જડ કહે છે. રાગી દોષને દેખતા નથી. તમને પૈસા તરફ એવી વિચિત્ર રાગ-દષ્ટિ થયેલી છે કે પૈસા માટે મા સાથે, બાપ સાથે, બાઈડી સાથે લડવા અને દરિયામાં ડૂબકી ખાવા તૈયાર છો. આટલી રાગ દષ્ટિ જેને પૈસા ઉપર છે, એ મનુષ્યને પૈસા અનર્થનું મૂળ છે, એ કેમ ધ્યાનમાં આવે ? ન પર્યતિ રાગી દોષાન્. જે પૈસાને પરમેશ્વર તરીકે માનનારા છે તેણે દેરાસરના પરમેશ્વરને આઘા મૂક્યા છે. અંતઃકરણના પરમેશ્વરને કંઈ પણ બાધ આવે એ ન પાલવે. એ વખતે દેરાસરના પરમેશ્વર પર પ્રીતિ રહે છે ? કયા પરમેશ્વર પર પ્રીતિ રહે છે ? અહીં સમ્યક્ત્વનું સ્વરૂપ વિચારો. સાર અને અસારના મુકાબલામાં સારને ગ્રહણ કરો. અહીં શ્રદ્ધાની ખખર પડે.

જેના ઘરમાં ચોરો પોટલા બાંધે છે. છતાં જેનું એકપણ રૂંવાડું ‘જિંચું’ થતું નથી. આ ધારણાઓ શી રીતે રહી શકે ? એક જ હતું તેમને પેલા દેરાસરના પરમેશ્વર હતા.

સુલસાની પાસે દેવ આવ્યો. જે વખતે ૧૪૦૦ નવ દીક્ષિતો ભગવાન મહાવીર સ્વામીને હતા. ગૌતમસ્વામિને ૫૦૦૦ હતા. આજ તો પાંચસો સાધુઓ છે. તે વખતે અશન, પાન, ખાન વગેરેની મંત્રણાનો વિધિ કર્યો. જે સાધુ લક્ષપાક તેલ લેવા સુલસાને ત્યાં આવ્યા. સાધુએ ગૃહસ્થને ત્યાં વગર જોએલી વસ્તુ ન માગવી. છતાં ઔષધ લેખજ હતું તેથી લક્ષપાક તેલ માગ્યું. એક લાખ રૂપિયાનું તે લક્ષપાક તેલ છે. સુલસા એક સીસો લાવે, એટલે દેવતા ફાડી નાખે. આ વખતે મનને પૂછી જોઈએ. અકમી દૂધ લેવા જાય તો લેંસ મરી જાય એવા સાધુ છે કે તેમને તેલ આપવા જતાં આખો શીશો ફૂટી જાય, અને એક જ વિચાર થાય છે, ‘ઢોળાઈ ગયું’ પણ બીજો વિચાર થતો નથી. આ શુદ્ધ પાત્ર, શુદ્ધ બીજ, શુદ્ધ વસ્તુ છતાં અને લાલ ન મળ્યો. આવા મનના મોતીના ચોક તો પૂરી જાયો.

જીવજીવન અને જડજીવન ૬

[જ્યાં છદ્મસ્થપણું છે ત્યાં વિચાર છે. આ વિચાર જીવજીવન અને જડજીવન એમ બે પ્રકાર છે. જ્યાં સુધી વિરતિ ન આવે ત્યાં સુધી જડ-જીવન અને વિરતિ આવે એટલે જીવજીવન, જીવજીવન છઠ્ઠા ગુણુકાણા પધ્ધતી જ થાય છે. અને તે જ પરમ ઉપકારક છે]

જીવન બે પ્રકારનાં : જીવજીવન અને જડજીવન.

શાસ્ત્રકાર મહારાજ ન્યાયાચાર્ય શ્રીમાન્ શ્રી યશોવિજયજી મહારાજ લબ્ય જીવોને ઉપકાર માટે રચેલા ‘લોકેશ્વર્યા અષ્ટક’માં જણાવે છે કે સંસારમાં કોઈપણ જીવ છદ્મસ્થ છે. સંપૂર્ણ જ્ઞાન પામ્યો નથી ત્યાં સુધી સંજ્ઞા વગરનો હોય નહીં. જે જે જીવો કેવળી હોય નહીં તે બધા સંજ્ઞાવાળા હોય. અને તેથી જ જ્ઞાનમાં અપૂર્ણ છે. ક્રિયાનાં કારણોની નિશ્ચિતતા નથી. વિચારો બે પ્રકારના છે : જીવ-વિચાર અને જડ વિચાર. આ બે પ્રકારના જ પદાર્થો છે. હંમેશાં વિચાર પદાર્થોના થાય. જે પદાર્થ રૂપે હોય તેના જ વિચારો થાય. કોઈએ સ્વપ્નામાં પણ આકાશના કૂલનો વિચાર કર્યો નથી. આકાશનું કૂલ મને મળે એવો વિચાર સ્વપ્નમાં પણ આવ્યો ખરો ? તે જ વિચાર સ્વપ્નમાં આવે કે, જે દુનિયામાં હયાત હોય. જગતમાં પદાર્થ જ બે : જીવ અને જડ, બે જાતના પદાર્થ હોવાથી ત્રીજાનો વિચાર ન હોય. આ વાત શાસ્ત્રકારોને પણ માન્ય છે.

જીવ અને જડ જણાવીએ એમાં સાંલગનારનું શું વળ્યું ? અમારે જ્ઞાન એ જ લેવાનું કે જેનાથી કંઈ પણ ક્ષયદો થાય. જેઓ જ્ઞાનને સાધ્ય તરીકે ગણતા હોય, ક્ષય તરીકે ગણતા હોય તેઓને

પૂછીએ કે, તમારા ઈષ્ટમાં તોલ કેટલું ? કણીયા કેટલા ? તે તપાસ્યું છે ? પછી પૂછો એમાં કાયદો શું ? જે જ્ઞાન એ જ ક્ષણ હોય તો રસ્તામાં જેટલી ચીજો દેખવામાં આવે તે બધાનું જ્ઞાન મેળવતા બંધ, પણ એમાં કાયદો નથી. એ તમે કબૂલ કર્યું ગણશો, માનશો એ જ તમારો કાયદો.

સર્વજ્ઞની સિદ્ધિ.

કાયદો કેને ગણ્યો ? હિતની પ્રવૃત્તિ અને અહિતની નિવૃત્તિ થાય એ જ જ્ઞાનને કાયદો કરવાવાળું ગણવામાં આવે છે. જેમાં હિતની પ્રવૃત્તિ અને અહિતની નિવૃત્તિ થાય. તેમાં જ કાયદો માનવામાં આવે છે. બધી વસ્તુને જુઓ! અગર ન જુઓ એની અમારે જરૂર નથી. અમારે જે ઈષ્ટ હોય તેને જોવાની જરૂર છે; તમારા સર્વજ્ઞને દરમાં રહેલી કીકીઓની સંખ્યા માલૂમ પડી એનો અમારે ઉપયોગ શો ? એક છાણુના ઢગલામાં થએલા કીડાની ગણતરી સર્વજ્ઞએ બાણી એમાં અમારે કાયદો શું ? અને ન બાણ્યું તો નુકસાન શું ? માટે આ બધું નિષ્ક્રિય જ્ઞાન હોવાથી અમારે સર્વજ્ઞ સાથે કાંઈ સંબંધ નથી.

દેવ કેણુ ?

અરિહંત પરમાત્મા.

આપણા હિસાબે ક્ષણવાળું જ્ઞાન જરૂર માનીએ, ત્યાં સર્વજ્ઞપણાની જરૂર નથી.

હવે આપણે શું કરવું ? તમો સર્વજ્ઞપણું માનો નહીં. ઈષ્ટ બાણે તે દેવ, સર્વજ્ઞ છે કે નહીં તેની જરૂર નથી પણ મહાનુભાવો ! સર્વગયં સમ્મત્તં સમ્યક્ત્વ એ કયાં રહેલું છે. સર્વ દ્રવ્ય અને સર્વ પર્યાય એની અંદર સમ્યક્ત્વ રહેલું છે. શ્રદ્ધા લાયક દ્રવ્ય અને પદાર્થો બધા થયા માટે સર્વજ્ઞાનની જરૂર છે. કોઈપણ પદાર્થ બીજાના અભાવ વગરનો હોતો નથી, આ પેઢી જગતના તમામ પદાર્થોના અભાવરૂપ છે. આ પેઢીને પેઢી કહેશો, ઘડિયાળ, પાનું અને બીજું કાંઈ કેમ નથી કહેતા ? આ પેઢી જગતના બીજા પદાર્થોના અભાવ રૂપ છે.

માટે હવે આમાં અભાવ કેટલા આવ્યા ?

જેઓ દેવ, ગુરુ, ધર્મને અંગે લાખો ખરચનારાઓની મનની કટપના કરતાં ધ્રુજી જાય છે. ધન્ય લાખ્ય મારાં કે મારી પાસે ખીલું છે. ખીજે લાખનો શીશો લાવે છે. હવે અસૂઝતું થયું. હવે ખીજે શીશો લવાય કેમ ? છર્દિત દોષ દોળાતું વહોરાવે તો દોષ લાગે. તેલ ઢળી ગયું. આ બધો વિચાર સાધુને કરવાનો, એ સાધુને ગ્દાનનો હેતુ હોવાથી તે તેલ લઈ શકે. ખીજે પણ ફેડી નાખે છે. જગતમાં દીધા લાખ ખમાય પણ તુકશાન ફેડીનું પણ નથી ખમાતું, પણ અહીં આગળ તો કહે છે કે 'દેવ ગુરુ ધર્મની લાગણી દીધા એવાં નથી. તુકશાનને અંગે પણ લાખનો પદ્મટો ન થાય તેમાં છે. ખીજે શીશો ફૂટ્યો. જોતજોતામાં બે લાખનું તુકશાન.

મેં પહેલા લવમાં દાન દેતાં અંતરાય કયેા હશે જેથી ચિત્ત, વિત્ત અને પાત્રનો સયોગ હોવા છતાં હું દાન આપી ન શકી. સાસુ સસરો શું કહિશે ? એની ખીક નથી. શું આ સુલસા જંગલી રીંછણી હતી એમ તો નહીંને ? એને બધું કુટુંબ હતું. પરિવાર હતો, દાનની તક મળી છતાં નિષ્ફળ કેમ ગઈ. ત્રીજે લાવે છે. તે પણ દેવ ફેડી નાંખે છે. હવે ચોથો શીશો નથી. મેં નિકાચિતે દાનાંતરાય બાંધેલું છે, કારણ કે સંપૂર્ણ સામગ્રી છતાં સંપૂર્ણ પાત્ર છતાં મારાથી આ દાન ન બન્યું. મારા દાનાંતરાયનું કેટલું ગાઢ અંતરાય આ સાધુ નિર્ભાગી નહિ, નિર્ભાગી હું, એને મળશે નહીં તો તે અશાતાવેદીને નિર્જરા કરશે. પણ મારી શી વલે ? મને તો જે લાભ મળવાનો હતો તે ન જ મળ્યો.

આ દૃષ્ટિએ વિચાર કરે ત્યારે સમ્યક્ત્વનો થાંભલો ગણાય, સુલસા આવી દઢ હતી તેથી જ મહાવીરે તેને ધર્મ લાભ કહેવડાવ્યો હતો. આપણને વગર આંખે કેરીઓ જોઈએ છીએ. કારતક મહિને કણખી ડાહ્યો શું કામનો ? જેઠ મહિને જે જોર ન દે, એ કારતક મહિને ડાહ્યો થઈને શું કરવાનો ? જેઠ મહિને જોર કરવું નથી. અને કારતક મહિને ગાડા લઈને જવું છે.

જીવજીવન અને જડજીવન

ધન્નાશાલિની ઋદ્ધિ હોજે એમ લખો છો શી રીતે ? સહી આગળ ૫૦૦૦૦ હજારનો પરિચ્છે છે અને ધન્નાશાલિની ઋદ્ધિ હોજે કહો તો આનો અર્થ શું ? આપણે નિયમને પણ ધ્યાનમાં રાખ્યા વગર મોંઢું ફાડીને ખેંઠા છીએ.

‘ધન્નાશાલિ માફક દાનની પરિણતિ હોજે’ એવું ચોપડામાં લખ્યું, પણ સાધુની લક્ષિત હોજે, દાનની પરિણતિ હોજે, સ્થૂલિભદ્રજીવું શિયળ હોજે, જંબુસ્વામીજી જેવી શિયળની દેહતા હોજે. એવું કોઈ દિવસ દિવાળીના ચોપડામાં લખ્યું ખરું ? ગૌતમસ્વામિની લખિય હોજે, અલયકુમારની ખુદ્ધિ હોજે વગેરે લખ્યું, પણ તે મહાપુરુષોએ જે કર્યું, તે કરવા માટે તૈયાર નથી. આંખા વગરની કેરીઓ છોકરાને રમવાની હોય. આંચળ વગરની ગાય છોકરાને ખેલવાની, તે દૂધના કામની નહીં. આપણે ફળને માટે મોંઢું ફાડીએ, પણ એનાં કારણો જાણવા માટે બિલકુલ તૈયાર નથી, તમે તો ઝાડ વગરની કેરીઓ ખાવાવાળા છો. પણ ધ્યાન રાખજો કે તે દાંત તોડી નાખશે. સુલસાલું દેહાંત દેવાવાળાએ લાવ ઉપર વિચારવું અને સંસ્કારો ઉપર ધ્યાન પહોંચાડવું, જે ધ્યાન પહોંચાડો તો ઘરનો પરમેશ્વર હંમેશાં મોટો નહિ બની જાય.

જેમાં જ્ઞાનની ન્યૂનતા હોય, કારણોની અનિશ્ચિતતા હોય ત્યાં વિચાર કરવો પડે. કેવળીને કારણોની સંદિગ્ધતા નથી, તેથી તેમને વિચારની જરૂર નથી. જ્યાં સુધી છદ્મસ્થતા રહેલી છે, ત્યાં સુધી ક્રિયાનો નિશ્ચય નથી, ફળનો નિશ્ચય નથી, એટલે ત્યાં વિચારની જરૂર છે.

જે પ્રકારના વિચાર : જડ વિચાર અને જીવ વિચાર.
જડ વિચાર ક્યાં સુધી ? છદ્મું ગુણઠાણું પ્રાપ્ત થાય ત્યાં સુધી.
ત્યાંથી કેવળ જીવ વિચાર.

જડના વિચારની સત્તા ક્યાં સુધી ? જ્યાં સુધી છદ્મું ગુણઠાણું ન બને ત્યાં સુધી. છદ્મું ગુણઠાણું સુધી પાપની નિવૃત્તિ કેવી રીતે માને ? તો નિર્વાહ થાય ત્યાં સુધી પાપ ન કરે, પણ નિર્વાહ બંધ

થાય તો પાપ કરવામાં પાછો પડતો નથી. સમકિતી થવાનું બધાને ઘણું ગમે છે.

દુનિયા સારા શબ્દોની ઈચ્છાવાળી છે. શાહુકારી બધાને ગમે છે, પણ શાહુકારી રાખવી નથી ગમતી, મોઢે બોલવી અને દાખવવી એ તો બધાને ગમે છે, ચોર પણ ચોરપણે જાહેર થવા માગતો નથી. માર્ગમાં આવવાવાળાને સમ્યક્ત્વ જ ગમે છે. કોઈપણ જીવ મિથ્યાત્વી થવા માગતો નથી, તમામ સમકિતી બનવા તૈયાર છે. વિચાર કરવો જોઈએ કે સમકિતપણું ક્યાં છે ?

યાદ રાખજો કે અનંતી વખતે આપણે સમકિતપણાની કરણી કરી છે. તીર્થંકર લગવાનની પૂજા મોટા આડંબરોથી કરી છે, મંદિરો હજારો લાખો વખત બંધાવ્યાં છે, મંદિરોની સંભાળ હજારો લાખો વખત કરી છે, મૂર્તિઓ પણ ભરાવી છે. આ બધું કર્યું. ગુરૂને અંગે હજારો દીક્ષાઓ અપાવી, હજારો મહોત્સવ કર્યા : હજારો દીક્ષિતોની કરણીમાં મદદગાર થયા, પૌષધ, સામાયિક, પ્રભાવના અનંતીવાર કરી. આરંભ-સમારંભ છોડીને કુટુંબો કકળતા છતાં અનંતીવાર સાધુપણું આપણે લીધું. કોઈપણ કાળે રોકકળાટ થયા વગર દીક્ષા થઈ નથી. જે દીક્ષા લે અને કુટુંબ છોડે તેને તે ગમ્યું હોય, પણ દુનિયામાં જે રહ્યા હોય તેને ક્યાંથી ગમે ? તમે તમારા ફાયદા માટે કરો પણ તેના સ્વાર્થમાં ઘોડો પહોંચે, તે તેમને ક્યાંથી સાડું લાગે ?

એ તો એમ જ સમજે કે ‘એક મરી જાય. અને એક દીક્ષા લે’ એમાંથી ઘરમાં ફરક કયો પડ્યો ? દીક્ષા લેનારને ભલે ફરક હોય, પરંતુ કુટુંબને કયો ફરક લાગે ? કુટુંબવાળાને બંને સરખા. કામકાજ રોજગાર વેપાર વગેરેમાં કુટુંબને ફરક શું ? કશો નહીં. દીક્ષા લેવા-વાળો એને કામ લાગવાનો નથી. મારા કુટુંબમાંથી કોઈ દીક્ષિત થયું નથી એવો વિચાર કોઈ દિવસ આવે છે ? ધર્મિષ્ઠ કલેશ નહીં કરે, પણ હર બેસી રહેશે. અનંતીવાર કુટુંબના મરણથી શોક કરીએ છીએ, તેવી રીતે કુટુંબનો કોઈપણ દીક્ષા લે ત્યારે શોક જ કરે છે !

છોકરો દીક્ષા લેવાનો છે તેવું સાંભળેા ત્યારે છાતી અને મોઢું બરોબર અવલોકેા, ભલે કશું ન બોલેા; પણ અંતઃકરણમાં આનંદ થતો નથી.

જે સન્માર્ગ તરીકેની પવિત્રમાં પવિત્ર કાર્ય તરીકેની છાયા હજી હૃદયમાં પડી નથી, ત્યાં હર્ષને કૃત્રિમ ઉત્પન્ન કરવો પડે છે. સ્વાભાવિક હર્ષ ઉત્પન્ન થતો નથી. તો તમને એમ તો ક્યાંથી જ થાય કે દુનિયામાં આટલું બરું ? આવો વિચાર ક્યારેય પણ આવ્યો કે જે નીકળે એ જ બરું. બરું તરીકેની બુદ્ધિ કોઈ દિવસ આવે છે ? આશ્રવમાં રહે ને બળતામાંથી સંવરમાં જાય એ તર્યો, મારાથી એક બરું, તર્યો તે ધન્યભાગ્ય, એ તરીકેનું અંતઃકરણ ક્યારેય થયું ? અને એ તરીકેનું અંતઃકરણ થયું હોય તો તો પોતે બરું કેમ એ વિચાર હોય, અને બરું સાંભળે તો તે આનંદ પામે, એ દશા ક્યાં છે ?

હવે અહીં વિચારો. આ સ્થિતિએ આખી દુનિયા તરે. એને તર્યાની બુદ્ધિ નહીં. આ મારા પલ્લે લાગેલા તેમાંથી કેટલાને બચાવ્યા. નહીના પ્રવાહમાં તણાઈ જતા હોય ને ખલાસી પડ્યો હોય, તેની જોડેના રૂબતાને બચાવવાની તેની પહેલી ફરજ છે. સંસારસમુદ્રમાં બધા રૂબી રહ્યા છે. તેમાં આપણી જોડે રહેલા તો જરૂર તરવા જોઈએ. દેહના બચાવ્યાનો જે આનંદ થાય. તે કરતાં ૧ રૂબેલાનો શોક વધારે થાય. પોતાને આશરે આવેલો રૂબી જાય તેમાં વધારે શોક કરે. આપણને વળગેલામાંથી એક પણ રૂબે તેમાં આપણી નામોશી જ કહેવાય. મગજમાં આવા પ્રકારની સ્થિતિ ક્યારે આવે ? જ્યારે આપણે દૃઢ સમક્ષિતવાળા હોઈએ અને દૃઢ સમક્ષિતીપણું હોય ત્યારે જ આપણી ધર્મક્રિયા સફળ થાય છે.

માન્યતાનો ફરક એ અનર્થનું મૂળ છે. નાના છોકરાને કાચના કકડા અને હીરામાં ફેર લાગતો નથી, કેમકે તેને તેની કિંમત સમજાઈ નથી. તેમ આત્માનું સ્વરૂપ સમજાય નહિ, ત્યાં સુધી જીવને કર્મબંધનનાં કારણો મીઠાં લાગે છે. આત્માનું સ્વરૂપ જીવ સમજે એટલે તેને ચક્રવર્તીની ઋદ્ધિ કે દેવની ઋદ્ધિ કયરા જેવી લાગે છે. આ ઋદ્ધિની પાછળ રાયતા જીવે તેને પામર લાગે છે એને તેને થાય છે કે ‘આ બિચારાનું શું થશે ?’

માન્યતા પલટાણી એટલે બધું પલટાય છે.

જગતમાં માન્યતાનો ફરક તે અનર્થનું મૂળ છે. જ્યાં માન્યતા ઊલટી હોય, ત્યાં જ્ઞાન ઊલટું થાય અને જ્ઞાન ઊલટું હોય ત્યાં માન્યતા ઊલટી થાય. જે છોકરાએ કાચના કટકામાં હીરાની માન્યતા કરી, તે છોકરો હાથમાં સાચો હીરો મેળવી શકે, તોપણ તેને મેળવવાનાં સાધનો મેળવવા ન માગે. કાચના કટકાડૂપી જે હીરો છે, તેનાં સાધનો તપાસશે, અને તેથી તેને કાચના કટકાઓ મળશે, ત્યારે તે ખુશ થશે. મહેનત કાચના કટકા માટે કરશે. સાચા હીરા કે તેનાં સાધનો જાણવા માટે કે તેને મેળવવા માટે પ્રયત્ન કરતા બાળકને આપણે જોઈ શકતા નથી.

નાના બાળકનું દૃષ્ટાંત

બાળકનો પ્રયત્ન કાચના કટકા કેમ મેળવવા ? તે મેળવવા માટે શું કરવું ? વગેરે માટે હોય છે. તે મળે ત્યારે કૃતાર્થ ! આ દશા બાળકની છે. આપણે આત્માને તેના સ્વાભાવિક સ્વરૂપે માન્યો નથી, જાણ્યો નથી, અને તેના તરફ ઉદ્યમ કર્યો નથી, તેની વાત આવે તો ન ગમે. નાના છોકરાને મોટા ઝવેરીના ચોપડા વગેરે ન ગમે. તેને તો કાચનો કટકો પેટીમાં પડે એટલે તે દોઢ ગજ ફૂટે,

જે પર (જડ)માં રમી રહ્યા, તેમણે સ્વ (આત્મા)ને માન્યો નહિ, જાણ્યો નહિ, તેના ઉપર લક્ષ્ય હીધું નહિ, નાના છોકરાને મન અવેરાતનો વેપાર છોડવા લાયક. લાગે તેને અવેરીની દુકાને બેસવું પડે, ચવના હિસાબ જાણવા પડે તો તેને મોત જેવું લાગે.

તેમ આપણે અનાદિથી આત્માના સ્વરૂપની વાત તરફ અરુચિ-વાળા હોવાથી તે ગમે નહિ, તેથી ઊંઘ આવે, પ્રમાદ થાય, ને ભૂલી જવાય, જેમ ચવના હિસાબ છોકરો ભૂલે, પણ કાચના કટકાના હિસાબ તેના ધ્યાનમાં રહે. મારા સાત કાચ હતા, તેમાંથી કેાણે લીધા ? ૬ કેમ ? દાગીના ખોવાઈ જાય તેની શોધ માખાપ કરે. છોકરાને તેનું કાંઈ નહિ, પણ કાચના કટકાની ગવેષણા પોતે કરે. જેવી રીતે એ નાના બચ્ચાની માન્યતા, સમજણ અને વર્તનમાં કાચના કટકા પર તત્ત્વ હતું, સાચા હીરાને માટે કાંઈ ન હતું, તેવી રીતે આ પણ જીવ અનાદિથી એ સ્થિતિમાં છે કે પૌદ્ગલિક સુખ અને તેનો જ હિસાબ, અને પ્રયત્ન પણ એ જ. તે મળે તેમાં રાજી, થાય તે જાય તેમાં નારાજી થાય.

આ જીવને કર્મબંધનનાં કારણો મીઠાં લાગે છે.

જીવ આત્માનું સ્વરૂપ નથી જાણવા કે માનવા તૈયાર, તેમ નથી તેના ઉપાયો મેળવાવા તૈયાર. આ વાત વિચારશો તો અનંતી વખત આ જીવ જિનેશ્વરના શાસનને પામ્યો, સાંભળ્યું, છતાં તેની દશા એવી ને એવી જ રહી. કોઈ પણ પ્રકારે જેમ નાના બચ્ચાની દશા સાચા હીરા તરફ આવતી નથી, હીરાની વીંટી એના હાથે ઘાલી દો, સાચા માણેકથી મઠી દો પણ તેને તો તેનો ઊલટો ભાર લાગે, તેમાં રસ નહિ, તો રસ શામાં ? કાચના કટકામાં. તેમ આ જીવને દુનિયામાં કડવામાં કડવી ચીજ હોય તો ધર્મ અને મીઠામાં મીઠી ચીજ હોય તો કર્મ.

કર્મબંધનનાં કારણો મીઠામાં મીઠાં. મોંઢેથી શબ્દ બોલે નહિ. નાનું બાળક ‘હીરો નકામો છે’ તેમ બોલતો નથી, છતાં સાચો હીરો કયો છે ઓળખવા તે તૈયાર નથી. સાચા હીરા માટે પ્રયત્ન કરવા, કે તે મળી જાય તો રાજી થવા બાળક તૈયાર નથી, પણ કાચના

કટકાને ઓળખવા અને મેળવવા તે તૈયાર છે. મળે તો ફૂટવા લાગે અને તે જાય તો રોવા તૈયાર ! આ જીવ પૌદ્ગલિક પદાર્થોને સુખનાં સાધનો માનવા તૈયાર થયો છે, સુખ માનવા તૈયાર છે. ‘હીરો’ શબ્દ નાનો બાળક કાચના કટકામાં લગાડે છે, તેમ આ જીવ પૌદ્ગલિક વસ્તુમાં સુખ લગાડવા તૈયાર છે. પણ આત્માના સ્વરૂપમાં સુખ શબ્દ લગાડવા તૈયાર નથી.

નાતું છોકરું હીરાની કિંમત કાચથી કરે.

સિદ્ધમાં શું ? ખાવું નહિ, પીવું નહિ અને ઓઢવું નહિ.

સિદ્ધની તુલના લૂગડાંથી કરી ! નાતું છોકરું હીરાની કિંમત કાચથી કરે. કાચના કટકાના હિસાબમાં સાચો હીરો હોય તો લેવા તૈયાર પણ ત્યાં કંઈ ખુદ્દિ છે ? તુલના કાચના કટકાની સાથે !

સિદ્ધિનું સુખ, સિદ્ધપણું અને સિદ્ધની સ્થિતિ માનવા તૈયાર છીએ, પણ પૌદ્ગલિક સુખની તુલનાએ તે સિવાય નહીં, ત્યાં ખાવા-પીવાનું નહિ એ સવાલ ક્યારે થાય ? નાનો છોકરો કાચમાં પાંચ રંગ દેખે, પણ હીરામાં પાંચ રંગ દેખાય નહિ ત્યારે કહે, “આને શું કરે ? આમાં પાંચ રંગ દેખાતા નથી.” બિચારા એ અજ્ઞાન બાળક પાંચ રંગના દેખાવ પર સાચા હીરાની કિંમત કરવા જાય, તેથી જેમ તે જરૂર સાચા હીરાને લેનારો થઈ શકે નહિ, તેમ આ જીવ સિદ્ધિની સ્થિતિ કે સુખ પૌદ્ગલિક સુખની અપેક્ષાએ તપાસે. ખાવાપીવાનું મળતું હોય કે હરનાફરવાનું મળે તો સિદ્ધપણું જોઈએ. તે સિવાય નહીં.

આમ સિદ્ધિ લેવા જાય તો બાળક જેમ પાંચ રંગના હિસાબે સાચા હીરાને લઈ શકે નહિ, તેમ તે સિદ્ધિ લઈ શકે નહિ પણ નહિ પણ ઠગાય. પુદ્ગલને જીવન માન્યું તે અપેક્ષાએ તુલના કરવા જાય. જેમ એકલા કાચના કટકાથી રાચેલા બાળકને સાચા હીરાની સ્વપ્નમાં પણ સવડ નથી, તેવી રીતે આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપને અનાદિથી રખડ્યા છતાં સ્વપ્ને પણ સંભાર્યું નહિ તેથી અનાદિથી આ જીવ મિથ્યાત્વમોહનીયમાં મશગુલ છે.

આત્માની ઓળખાણ કયારે આવે ?

નાનું બચ્ચું સાચા હીરાને પામે કયાં ? તેમ આ જીવ આત્માનું સ્વરૂપ સમજે કયાં ? સ્થિતિ સુખ સમજે કયાં ? ઝવેરીનો હિસાબ એ પણ જકડી નાંખે ત્યારે આવડે. એ હિસાબો સહેજે નથી આવડતા. આંતરડાં ઊંચાં લાવો, ત્યારે આત્માની ઓળખાણ આવે. સાચા ઝવેરાતનો મોટો વેપારી કાચના ટુકડાના પ્રયત્નને કઈ સ્થિતિએ દેખે ? કાચથી ભરેલી આખી પેટી છે, તો પણ સાચા હીરાના જાણકારને તેની કિંમત કેટલી ? જેને આત્માનું સુખ ખ્યાલમાં આવ્યું તેને મન ચકવતીં તો કાચના કટકાથી પેટી ભરનારા બાળક જ જેવા છે. અધિક કટકા એકઠા કરે તે તેને વધારે વહાલા લાગે. તેમ અહીં પણ જે આત્મા તરફ દ્રષ્ટિ કરનારા, આત્માના સ્વરૂપ, સાધનને સમજનારા, સ્થિતિને લક્ષમાં લઈને તે પ્રમાણે વર્તનારા છે, તેમને દેવેન્દ્ર કે ચકવતીં સરખા પણ વહાલા લાગે. સમકિતી જીવને એ આખી ચારે ગતિનો સંસાર, ને ઇંદ્રની કે સામાનિકની સ્થિતિ હોય તે પણ બંધુ કંટાળાભર્યું લાગે. ઝવેરાતની પરીક્ષા થઈ ગઈ કે કાચના કટકાની પેટી કરૂણા ઉપજાવે. અરર ! આની દશા શી ! કાચના કટકા ભેળા કરનારો આ બાળક મોજ માને છે ! પણ ઝવેરીના જિગરમાં ઝેર રેડાય છે. શાથી ? આ બિચારાની આ દશા ?

તેવી રીતે સમકિતવાળો જીવ ચારે ગતિના કોઈ જીવને દેખે ત્યારે તેનામાં તો દયાનો ઝરો પ્રગટે, મિથ્યાત્વને અંગે ઝેર વરસે, તેને થાય : ‘આની દશા શી થવાની ?’

માન્યતાના પલટાને અંગે આ બધું છે. નાના બાળકે હીરાની માન્યતા કાચના કટકામાં કરી. તે મેળવવા શું માંગે ? કાચના કટકા. કાચના કટકા મળતા હોય તેવાં સ્થાનો તે ખોળે. નાના બાળક ઝવેરીબજારમાં ન પેસે કાચવાળાની દુકાન હોય ત્યાં જ દોડે છે. તેવી રીતે આ જીવ જ્યાં પૌદ્ગલિક સ્થિતિ હોય ત્યાં જ દોડવા તૈયાર. જિનેશ્વરના શાસનમાં—ઝવેરી બજારમાં જવા ને જોવા પણ

તૈયાર નથી. ઝુમ્મરના કાચને હીરા માનીને બેઠેલો છોકરો ઝવેરી બજારને જોવા તૈયાર નથી. પણ ફર્નિચરવાળાને ત્યાં ફેરા-આંટા ખાવા તૈયાર ! તેમ આ જીવ પૌદ્ગલિક સુખની દુકાનમાં ફેરા ખાઈ રહ્યો છે. નાનુ બાળક કાચના કટકાથી ફૂટે છે, તેવી રીતે આ જીવ જ્યાં પૌદ્ગલિક સાધન મળી ગયું ત્યાં હર્ષવેલા થવાને તૈયાર !

વાર્યા કે હાર્યા રહે નહિ

આવી દશા જગતના જીવોની જોવામાં આવે તે વખતે ગણધરનું અંતઃકરણ શું કરે ? અનંતા વાર્યા નહિ રહેવાના, હાર્યા તો રહ્યા જ નથી. નાના બાળકને હીરાને કાચ માનતો હાર્યો રહેતો દેખશે ? સિતારો પાધરો હોય ને સમજણ પડે તો રહે, બાકી નાનો છોકરો કાચના કટકાથી હાર્યો કે વાર્યો રહેવાનો નથી. આ જીવ પૌદ્ગલિક પદાર્થોને સુખનાં સાધનો માનતો હાર્યો રહ્યો નહિ અને વાર્યો પણ રહે તેમ નથી. પૌદ્ગલિક પદાર્થોના સુખને લીધે હાર્યો રહ્યો હોય તો અનંતી વખત નિગોદમાં ગયો હતો, ત્યાંથી તો ચેતી જાત, જેમ નાના બાળક કાચના કટકાને હીરા માનતા હાર્યા રહેતા નથી, તેમ જીવ પૌદ્ગલિક પદાર્થને સુખસાધન માનતો હાર્યો રહેતો નથી. હાર્યો ત્યારે હડકાયો થાય છે. વારે ત્યારે વલખાં મારે છે, હવે એને સુધારવાનો રસ્તો કયો ?

પૌદ્ગલિક ચીજ નાશ પામી તો, ‘ઓ બાપરે ! મારું આમ થયું !’ એમ બોલી હડકાયો થયો.

અરે મહાનુભાવ ! તારું કાંઈ નથી. એ જડ, ને તું ચેતન. તારે ને એને સંબંધ શો કે જેથી વલખાં મારે છે ? હવે સુધરે ક્યારે ? કાચનો હીરો તૂટી જાય તો નાનું બાળક પોક મૂકે. માબાપ કાચ ખસેડી લે તો તે રીસાઈ જાય. તે હાર્યો, વાર્યો રહેતો નથી, તેમ આ જીવ અનાદિથી પુદ્ગલને સુખ માની બેઠો તેથી, તેને લીધે નથી હાર્યો રહેતો કે નથી વાર્યો રહેતો.

રહેવાનો રસ્તો એક જ-સમજણ. સમજણ થાય તો કાચના કટકામાં વારે કે હારે તો એ રહે. જે કાચના કટકા માટે રીસાતો કે

કલેશ કરતો હતો, તે જ છોકરો સમજે તે વખત પોતાની પેટી પોતે ખાત્રી કરી કાચને ફેંકી દે છે. તેમ આ જીવ આત્માનું સ્વરૂપ, સુખ, સ્વાભાવિક દશા સમજે તે વખતે ચૌદ રાજલોકનું ઇંદ્રિયણું મળ્યું હોય તો તે બધું ફેંકવાલાયક તે ગણે. પૈસાને ખાતર પેશાવર જઈએ છીએ, તો ચક્રવર્તીએ છ ખંડ, નવ નિધાન, ચૌદ રત્ન કેમ છોડ્યાં હશે? એક લાખ બાણું હજાર સ્ત્રી ત્યજે તે સમજી બનીને. શાણા બનેલાએ ફેંકેલા હીરા બીજા અણસમજી તો તેને લૂંટની મિલકત જાણે. કાચના કટકાથી પેટી ભરનારા ચક્રવર્તી સરખા છ ખંડ વગેરે ત્યજે તે વખતે બીજા કેને આશ્ચર્ય લાગે? જે પુણ્ડલના પરાણા થઈને પોષાતા હોય તેને આશ્ચર્ય લાગે, પણ આત્મારામના અતિથિઓને તો તે સ્વાભાવિક લાગે.

નાનો છોકરો નાના કાચથી ભરેલી પેટી જોઈને ખુશ થાય, પણ ઝવેરીને તો તેથી કંઈ નહિ, આત્મારામના અતિથિને તો ચક્રવર્તી છ ખંડ વગેરે ત્યજે કે ઋદ્ધિ-સમૃદ્ધિ ત્યજી દે તેનું કંઈ નહિ. ત્યારે માલૂમ ચડશે કે આ જીવ કાચના કટકામાં કેટલો કાળ અટવાયો?

બધો કાળ, અનંતા પુણ્ડલપરાવર્તી.

આ કાળ કાચના કટકાની કેળવણીમાં કાઢયો, આ દશા ગણધરના દેખવામાં સમજવામાં આવી, તેથી દયા ઉત્પન્ન થઈ. કાચના કટકાને હીરો માનનારો હાર્યો કે વાર્યો ન રહે. પુણ્ડલની બાજુ કાચના કટકાને હીરા બનાવીને બેઠી છે. તેમ આ જીવ શુદ્ધ માર્ગમાં ન આવ્યો, ત્યાં સુધી પૌણ્ડલિક વૃદ્ધિમાં હર્ષયેલો થાય ને હાનિમાં હડકાયો થાય. કાચના કટકાનો કચરો સમજણથી જ સરકાવાય, તેમ નહીં પણ જીવ પૌણ્ડલિક પદાર્થોને સુખરૂપ, સાધનરૂપ માની બેઠો છે તે હાર્યો કે વાર્યો રસ્તે આવે તેમ નથી. તે સમજણમાં આવે તો પૌણ્ડલિક પદાર્થોને સરકાવી દે છે, એક એકને ઊંચાનીચા ગણે નહિ. એ કાચના કટકાની કિંમત ન હોવાથી આખી પેટી કે અર્ધી પેટી છોડે તેની તેને કિંમત નથી. સમજણ થયો ને છોડે તેની કિંમત છે.

સાચું સ્વરૂપ સમજવામાં આવ્યું, ત્યાં કાચના કટકા કેટલા છોડ્યા તેની કિંમત નહિ. સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થાય તે વખતે ચક્રવર્તી, શ્રીમંત માંડલિક પોતે હતો તેની કિંમત હવે રહેતી નથી. કાચના કેટલા કટકા છોડ્યા તેની સમજણ વખતે તેની કિંમત નથી.

તેમ સમ્યક્ત્વ-સામાયિક આવે, ત્યાં ચક્રવર્તી કે દરિદ્રી બધા સર્વ સાવધના ત્યાગી હોય; તેમાં કોઈ જાતનો દ્રવ્ય નથી. તેનું તેનું કારણ ? ‘અજ્ઞાન દશામાં વધારે ટાંટિયા ભાંગ્યા.’ તેવી રીતે અહીં સમતાભાવમાં જીવ આવે તે વખતે લાગે કે આ તો બધા કાંટા વધાર્યા હતા. કોઈ પડે એક કાંટા પર, કોઈ પડે આખી ડાળી ઉપર, કોઈ પડે આખા ભારા ઉપર. આ પૌદ્ગલિક પદાર્થોની જે અધિક સંખ્યાનો તે ભારો છે. આ તો કાંટાનો ઉપાડો, ભારો છે. શાસ્ત્રકારોએ નિષેધ કરેલો છતાં પણ કેટલાક સાધુને એ ઉપાડાનો સજ્જડ ડર લાગે છે કે જેથી તેને લીધે નિયાણું કરનારા થાય કે ‘આવતે ભવે મને ઋદ્ધિ બુદ્ધિ કે કુટુંબકબીલો ન મળજો.’

એવું નિયાણું કરનાર ચારિત્ર પામે પણ કેવળજ્ઞાન ન પામે.

નિયાણું કરવાનો નિષેધ કેમ ?

જીવતો જાઉં છું પણ સામો મનુષ્ય ન આવજો એમ શૂરવીર ન બોલે. રૂસો-જાપાનીઝ વોરની વખતે રશિયન સ્ટીમર તળિયે પહોંચી ગઈ. જર્મન આન્સેલરને કહેવડાવ્યું, ‘કાઢો બહાર !’ રશિયન સ્ટીમર છે. ત્યાં આનાકાની કરેતો તે કામ ન આવે. ‘કાં તો બહાર કાઢો, કાં તો લડાઈમાં જિતરો !’ જે જિતરી પડે તેની સામા લડવું છે. તેમ આત્મા એવી રીતે કેળવાવો જોઈએ કે ‘જામે તેટલી ઋદ્ધિ, સમૃદ્ધિ હોય, તેને તોડી નાંખવાને હું તાકાતવાનું છું.’ રશિયા એકલું જિતરો કે જર્મન સાથે જિતરો. તેમ આ આત્મા મોક્ષમાર્ગે પ્રયાણ કરે તે વખતે કોણ આડું આવશે તેની દરકાર નહિ કરે.

ચક્રવર્તન ઉપર જેને ભરોંસો છે તે કોણ શત્રુ હશે ? કોણ આગળ આવશે ? તેની ચિંતા કરે નહિ. જેણે કર્મદલનો સામાયિકરૂપ

શત્રુ હાથમાં લીધો છે, તેને આખી દુનિયા શત્રુ હોય તોય તેને હઠાવવા તૈયાર. ચક્રરત્નમાં એક અપલક્ષણ કયું છે ? ઘરનો તે પક્ષપાત કરે, ગોત્રનો મનુષ્ય વિરોધી હોય, આજ્ઞા ન માને તોય ત્યાં ચક્રરત્ન ચૂપ રહે, પણ સામાયિકરૂપી ચક્રરત્ન પુદ્ગલો પર આત્મા ઓળખાય તો તેની ઉપર પણ જય મેળવે. સામાયિક આત્માને અવળો ન થવા દે, કુટુંબ અવળું થાય તો ચક્રરત્ન ચૂપ. ભરત, બાહુબલજી બાર વર્ષ સુધી લડયા. લોહીની નીક વહેવડાવી. આવા વૈરની વખતે ચક્રરત્ન ચૂપ રહ્યું.

જ્યારે આ સમતા-સામાયિકરૂપી ચક્રરત્ન પરને અને સ્વને પણ પોતાનું પરાક્રમ દેખાડે. આ સામર્થ્ય ઉપર જેને ભરોંસો ન હોય તે શત્રુ સામે ન આવે, પણ સામાયિક તે સારું એમ કહે. જેને ભરોંસો હોય તેને ગમે તેટલા શત્રુ હોય તો પણ એક પંડ અસ છે. સનત્કુમારની કથામાં યક્ષો, રાક્ષસો લડાઈમાં ઊતરી પડ્યા. ત્યાં એકલા ચક્રવર્તીએ ખોડો કાઢી નાંખ્યો છે. પંડ ઉપર સલામત. જાત મહેનત ઝીંદાબાદ. તે સૈન્યની સજાવટ ન ગણે, પંડનું જ પરાક્રમ ગણે. તેમ અહીં સામાયિકવાળો આત્મા. પંડના પરાક્રમવાળો હોય, તેથી ગમે તેટલું સૈન્ય આવે છતાં તેનો પરાભવ કરવા તે સમર્થ છે. નિયાણાનો નિષેધ કર્યો, છતાં કેટલાક સાધુઓ આ સંસારથી ત્રાસ પામી ગયા હોય તે બોલે કે “મારે મારા માર્ગે જવું તેમાં આ માથાફૂટ શી ? માટે આ માથાફૂટ આવતે ભવે જોઈએ નહિ.” આવું નિયાણું કરનાર ચારિત્ર પામે, પણ કેવળજ્ઞાન ન પામે.

સામાયિકરૂપી ચક્રરત્નનો ભરોંસો ન રહ્યો, તેથી કેવળજ્ઞાન ન પામે. વધારે કાચ લેગા કરનારો સમજે ત્યારે વધારે દુઃખી થાય. તેમ આ જીવ, તત્ત્વનું સ્વરૂપ સમજે, આત્માનું અવ્યાબાધ સુખ પામવાની લાયકાત સમજે ત્યારે પ્રપંચો કર્યા હોય તેને અંગે રોવું આવે ‘તસ્સ મંતે પઙ્કિમમિં અપ્પાણં વોસિરમિ’ એ તો કાચને હીરારૂપે ગણ્યા હતા, તેનો કકળાટ કઢાય છે. જેમ સમજી થયેલાને થહેલાંની દશા શરમાવનાર થાય, તેમ સામાયિકમાં ચઢેલો આત્મા,

સમ્યક્ત્વના સૌધના શિખરે ચઢેલો આત્મા પૌદ્ગલિક સુખને અંગે આંસુ ઢાળે. સમજણમાં આવે ત્યારે તેની માન્યતા સુધરે સાચા પદાર્થો સમજે તો જ તે માટે તે મહેનત કરે. સાચા પદાર્થો જણાવવા, મનાવવા બધામાં સમજણ રસ્તો છે. એ વાત ધ્યાનમાં લઈ સુધર્મા-સ્વામીજી પ્રતિબોધ પાસ્યા, પ્રવ્રજ્યા લીધી તે વખતે આ જગતને સમજુ કેમ બનાવું ?' એમ થયું.

આત્માનું સ્વરૂપ સમજાય તો આપોઆપ સાચી માન્યતા આવે અને તે આવે એટલે એની મેળે પુદ્ગલ સુખ ઉપરથી રાગ ઊતરે અને કલ્યાણ થાય.

લાવદીક્ષાના અર્થાએને પણ દ્રવ્યદીક્ષા તો ગ્રહણ કરવાની ખાસ આવશ્યકતા જ છે.

ચૌદ રાજ્યે કમાં સર્વકાળ માટે અભયદાન દેનારી તો દીક્ષા જ છે.

[બધા અનર્થનું કારણ મમતા છે, વસ્તુ નથી. પોતાનો છોકરો ખીજને દત્તક અપીએ એટલે તેમાંથી મારાપણુ છૂટ્યું. છોકરો અને છોકરી બન્ને પોતાના સત્તાન છતાં છોકરી માટે માન્યું કે પારકા ઘરની એટલે તેને વાગલાગ ન હોય આ દુનિયાના બધા અનર્થો મમતાને લઈને છે.]

શાસ્ત્રકાર મહારાજ કહે છે : “બધા અનર્થનું મૂળ કારણ પદાર્થ નહિ, પણ મમતા છે.”

દરિદ્રીને રાત્રે અંધારામાં કોઈ રાજા કે અમીર કોડની મિલકતનું કહીને જોડું કાગળિયું આપે તો અજવાળામાં સવારે તે ન જુએ, ને તે જોડું ન જાણે, ત્યાં સુધી તેને કેટલો આનંદ થાય છે ? નથી કોડ હાથમાં આવ્યા, તેમજ વાસ્તવિક રીતે નથી મળવાના, છતાં પણ તે વખતે તો ‘મને કોડ મળ્યા’ આવા મમત્વભાવથી સુખ અને આનંદ તે વેદે છે, અનુભવે છે. કોટિધ્વજને કોઈ જોટી ખખર આપે કે રાજાએ તમારી લાખોની મિલકત લૂંટી લીધી ! લલે રાજાએ ન લૂંટી હોય, પણ તે કોટિધ્વજના હૃદયને કેટલો આઘાત થાય છે ? આ આઘાત થવાનું કારણ પણ દ્રવ્ય તરફનો મમત્વભાવ છે.

બલદેવના મરણની જોટી ખખર સાંભળી વાસુદેવના પ્રાણ કેમ ચાલ્યા જાય ? જો વસ્તુના નાશને અંગે જ પ્રાણ જતા હોય તો બલદેવના મરણના સમાચાર જોતા હોવાથી પ્રાણ જવા ન જોઈએ. ત્યારે કહો કે ‘વાસુદેવના પ્રાણનો નાશ પણ બલદેવ પ્રત્યેના મમત્વને આભારી થાય.’ વસ્તુ મળવાના જૂઠ્ઠા સંકલ્પથી પણ આનંદ, તથા

જવાના જૂઠા સમાચારથી પણ શોક એ કેવળ મમત્વભાવને લઈને જ થાય છે.

એક કોઠની મિલકતનું મકાન વેચનારે વેચ્યું, લેનારે લીધું. બીજે દિવસે તે મકાનનો નાશ થયો : આગથી અગર અન્ય આક્રમકથી મકાન જમીનદોસ્ત થયું. આથી વેચનારને પારાવાર આનંદ, લેનારને શોકની પરાકાષ્ઠા ! તેનું કારણ શું ? મમતા ! મમતા !! મમતા !!! પહેલે દિવસે તેમ થયું હોત તો વેચનારને શોક હતો, કેમ કે તે બાલક કે ‘વેચવા વખત ન આવ્યો,’ લેનારને આનંદ હતો કે ‘મિલકત નથી વસાવી તે સારું કર્યું’, બચી ગયા.” બીજે દિવસે ઊલટો જ મામલો ! આ પલટો કેણે કરાવ્યો ? મારાપણાના ભાવે ! મમતાએ !!

ત્યારે એ સિદ્ધ થાય છે કે વસ્તુના નાશનો શોક કોઈને નથી. જે શોક કે ખેદ છે તે “અમારું” ગયું, મારી ચીજનો નાશ થયો” આ ભાવનાને અંગે છે. જ્યાં મારાપણાની સ્થાપના ત્યાં આનંદ, મારાપણાનો નાશ ત્યાં આઘાત ! આથી મમતાભાવ એ જ મારનારો પદાર્થ છે. માટે મમત્વભાવનો, મારાપણાનો નાશ કરવો જોઈએ.

શોક વસ્તુના નાશને લીધે નથી થતો, પણ તેને અંગે થયેલા પોતાપણાના નાશને લીધે થાય છે.

એક રાજા હતો. તેની ઉંમર સાઠ વર્ષની થઈ અચાનક તેનો એકનો એક પચીશ વર્ષનો કુંવર સંતાન વગરનો મરી ગયો. રાજ્યનો વારસ કુંવર ગયો, તથા તે સંતાન વગરનો ગયો, માટે રાજ્ય નાવારસ રહ્યું : આ હાલતમાં રાજાના કલ્પાંતનો કંઈ પાર હોય ખરો ?

સંસારની માયામાં મૂઝાયેલા, મમત્વભાવમાં મગ્ન બનેલા, આત્માની ઓળખાણ વગરના છુવેની આવા પ્રસંગે ખરેખર કરુણ દશા થાય છે. ‘દુનિયા એ પંખીનો મેળો છે,’ આટલું ધ્યાનમાં લેવામાં આવે તો કંઈ વાંધો છે ? પણ એ જાણવું, સમજવું, માનવું તે ઘણું મુશ્કેલ છે.

રાજા અતિ શોકાક્રુલ થયો. રાજા પણ વૃદ્ધ હતો એટલે લોકો એને પણ જીવનને છેડે જ માનતા હતા. પરંતુ રાજા જો આત્મદષ્ટિથી વિચારે તો ‘હતું’ શું અને ગયું’ શું ?’ એનો તો વળી અફસોસ શાનો ? પુદ્ગલપ્રેમીઓની દશા પાગલ જેવી હોય છે. આ દશામાં રાજાના કલ્પાંતમાં શી ઊણપ હોય ? ભરદરિયામાં પડેલો, તરવાના સાધન વગરનો ઢૂળી જાય તેમાં આશ્ચર્ય નથી. તેમ આત્માને તથા ‘ધર્મ’ને નહીં ઓળખનારાઓ તેવા સંયોગવશાત્ સંસારસાગરમાં ઢૂળી જાય, તળીએ જઈ બેસે તેમાં નવાઈ નથી. રાજાના શોકનો પાર નથી !

આ વખતે પ્રધાને વિચાર કર્યો કે “આવા પ્રસંગે શોક કે કલ્પાંતથી ખચાવનારું સાધન આત્મા તથા ધર્મને ઓળખાવનાર ગુરુ જ માત્ર છે. જગતની જૂઠી બાજીને તેના ખરા સ્વરૂપથી સમજાવનાર ગુરુ વિના બીજો કોઈ નથી. માટે કોઈ મુનિમહારાજ પાસે રાજાને લઈ જવામાં આવે તો જરૂર શોકનું નિવારણ થાય” વાત પણ ખરી ! પ્રધાનનો ઉપદેશ કામ ન લાગે, કેમ કે આખરે એ પણ જગતની માયાના પૂતળાઓમાંનો એક છે. વળી એ રાજાનો એ સેવક છે. સ્વામીના મગજ ઉપર આવા વખતે સેવકનો કાબુ હોઈ શકે નહીં.

મહાત્માઓ કોઈના સેવક નથી, સ્વામી છે. એટલે તેઓ જ સ્તત્ય ઉપદેશથી દુનિયાનો શોક નિવારણ કરી શકે. ‘રાજા એટલે લવાટવીમાં લમતો ભૂત ! એને ઠેકાણે લાવવા માંત્રિક જેવા મુનિની જ જરૂર છે,’ આમ વિચારી નગરની પાસે ઉદ્યાનમાં બિરાજમાન ગુરુ પાસે રાજાને પ્રધાન લઈ ગયો. ગુરુમહારાજે રાજાને સંસારની અનિત્યતા સમજાવી. મોટે ભાગે મોહાંધનો ઉપદેશ વ્યર્થ નીવડે છે, છતાં ગુરુમહારાજે ઉપદેશ આપવા માંડ્યો :

“મહાનુભાવ ! સંસાર અનિત્ય છે. કોઈ ઝવેરી હીરો ખરીદવામાં ઠગાય અને કાચના ટુકડાને હીરો માની લઈ લે, તેના કરોડ રૂપીઆ આપી દે. એ હીરો સાચવવા તિજેરી વસાવે, રક્ષણ કરવા આરખો રાખે, પણ જ્યારે માલુમ પડે કે ‘એ તો કાચનો ટુકડો છે,’ ત્યારે

તેની કંઈ દશા ? કોડ ગયા, હીરાને બદલે કાચ મળ્યો અને જે બહેરમાં રૂએ તો બેવકૂફ બને ! એની હાલત તો કોઠીમાં રહી રાણીને રોવાની જ થાયને ! કેમ કે ભૂલ કાચની નથી, ભૂલ પોતાની છે. કાચના ટુકડાને વિશ્વાસવાની ન કહેવાય

રાજનું ! તેમ તેં પણ કાચ ટુકડાને હીરો માનવાની ભૂલ કરી હતી.

આશ્ચર્ય છે કે જગતના જીવો પોતાની ભૂલને રોતા નથી, પોતાના મિથ્યામતને રોતા નથી અને કાચનો કકળાટ કરે છે ! પ્રથમ તો હીરાની ખુદ્દિએ કાચ હાથમાં લીધો તે મૂર્ખાઈ ! અને પછી રોવા બેઠો તે ખીજી મૂર્ખાઈ !! આવી મૂર્ખાઈઓ પોતે કરવી અને ઉપરથી પાણીમાં બાચકાં ભરવાં !!! એથી હાથમાં શું આવે ?

જગતના તમામ પદાર્થો કાચ જેવા અસાર અને ક્ષણભંગુર છે, મૂર્ખ એવો ઝવેરી હીરાની ખુદ્દિએ કાચ લેવાની ભૂલ કરે, પછી કાચ તે કાચ તરીકે માલૂમ પડે ત્યારે માથું ફેડે, અરે ! રાતું કાઢે. તેથી કાચ કાંઈ કાચ મરી હીરો થઈ જાય ખરો ? એ જ રીતે કાચ જેવી સંસારની માયાને હીરો ગણવામાં આવે તેથી તે કાચ જેવી માયા હીરા રૂપ શી રીતે બને ?

રાજનું ! તેં કુવરને તારો માનવામાં ભૂલ કરી છે. તારા બોલાવવાથી એ આવ્યો નહોતો. તેમજ તે કાંઈ એને જવાબુ કહ્યું નથી ! આયુષ્યાનુસાર જીવન ભોગવી, લેણદેણનો હિસાબ પતી જતાં એને જવું પડ્યું ! તારો હોત તો જાત શા માટે ? અફસોસ વ્યર્થ છે. દુનિયા અજબ છે.

દુનિયાનો વ્યવહાર પણ તેવો જ છે. કોઈ મરી જાય ત્યારે પાડોશીઓ પ્રથમ સાથે રોવા માડે છે અને પછી હાથ પકડી છાના રાખવાનું કામ પણ તેઓ જ કરે છે. છાના રાખનારા પણ પોતાને ઘેર પ્રસંગ આવે, ત્યારે રોકકળ ક્યાં વિના નથી જ રહેતા. ખીજાને છાના રાખવાનું સમજાવનારાની સમજણ તે વખતે ક્યાં જાય છે ?

જે જાણે છે તો પોતાના ઘેર પ્રસંગ આવ્યો ત્યારે લેંકડો કેમ તાણે છે ? પોક કેમ મૂકે છે ? રોનારી તથા ફૂટનારીઓ ખીજના ઘેર ઉપદેશ આપે છે કે ‘કોણ અમરપટો લખાવી લાવ્યું’ છે ? કર્મ પાસે કોનું ચાલે છે ? જમ આગળ કોઈનું જોર નથી’ પણ એમ બોલનારીને ત્યાં એટલે પોતાને ત્યાં પ્રસંગ આવે છે ત્યારે છાજ્યાં લે છે અને રાજ્યાં ગાય છે, તેનું શું કારણ ?

એ જ રીતે દુનિયાદારીથી રંગાયેલાઓ જાણીને આત્માને ઓલામાં નાંખે છે. આવી અજબ દુનિયાદારી છે. અજબ દુનિયાની ગજબ ભરેલી માયાથી રાજનૂ ! તારા આત્માને ખચાવી લે ! તારે તો એક કુંવર ગયો છે. પણ સગરચક્રવર્તીને સાઠ હજાર કુંવર-(પુત્રો) એકીસાથે મરણ પામ્યા હતા, ત્યાં છ ખંડના માલિકનું પણ શું ચાલ્યું ?

રાજનૂ ! દુનિયા તરફ જોયે પત્તો લાગે તેમ નથી. કોઈને સહેજે વૈરાગ્યનું મન થાય તો દુનિયા તો તરત તેને દુઃખગર્ભિત વૈરાગ્ય કહી દે છે. એવું કહેનારા પોતે વૈરાગ્યનું સ્વરૂપ તો સમજતા નથી, કલાઈને ચાંદી કહેનારા તો છોકરાઓ મળશે, પણ ચાંદીને કલાઈ કહેવાની ભૂલ કરનારો તો છોકરાય મળવો સુરકેલ છે. જ્યારે ઉત્તમ એવા વૈરાગ્યને પણ “દુઃખગર્ભિત” કહી હલકી કોટિમાં મૂકી દે છે. હલકાને ઉત્તમ કહેવાની વાતો દૂર રહો : ઉત્તમ પદાર્થને હલકો કહી દે છે !

સંસારમાં કોઈ ધનવગરનો દીક્ષિત થાય એટલે તરત “દુઃખગર્ભિત વૈરાગ્ય”ની છાપ આપે ! દુનિયામાં પોણીસોળ આની દશા હોય કે તરત જૂઠ્ઠી છાપ ! જૂઠ્ઠી છાપ મારનારને સરકાર કેવો ગણે ? તો સર્વજ્ઞનાં તત્ત્વોમાં જૂઠ્ઠી છાપ લગાવનારની શી વલે ?

દુઃખગર્ભિત વૈરાગ્ય કોનું નામ ?

ઘણી મરી જાય ત્યારે તેના શોકને લીધે ઘરેણાં-ગાંઠાં કે સારાં વસ્ત્રો પહેરવાનો ત્યાગ થાય, શરીરની શોભા ન કરાય, એનું નામ-દુઃખગર્ભિત વૈરાગ્ય !

શોકને લીધે કે દુન્યવી દુઃખના લીધે, ઘરમાં વહુ, બેટી કે બહેન રાંડેલી હોય તેથી જમણમાં ન જવાય તથા આનંદ પ્રસંગોમાં ભાગ ન લેવાય, આ તમામ દુઃખગર્ભિત વૈરાગ્યમાં સમાય છે.

શોકના કારણે સાંસારિક પદાર્થો પરથી રાગ ન ઊઠ્યા છતાં વ્યવહારથી પ્રવૃત્તિની ઇચ્છા ઊઠી જવી, વિષયો પરથી મન હઠી જવું તે દુઃખગર્ભિત વૈરાગ્ય.

શોકને લીધે રાતદિવસ ઉઘાટ રહે, વિખવાદ મટે જ નહીં, શોકનું પ્રમાણ એટલું બધું વધી જાય કે આત્મહત્યા પણ કરી નાંખે; આટલી હદે શોકનાં કારણોથી સંસારના પદાર્થોથી મન પાછું હઠી જાય તેનું નામ દુઃખગર્ભિત વૈરાગ્ય !

દુનિયા મોહગર્ભિત વૈરાગ્ય કેને કહે છે ?

બાપની પછી છોકરો કે છોકરા પછી બાપ દીક્ષા લે ત્યારે જગત તેને મોહગર્ભિત વૈરાગ્ય કહી દે છે !

જેને શ્રીજિનેશ્વરદેવનાં વચનો ધ્યાનમાં ન હોય તે જ આવું બોલે. સંસારમાં ચારે ગતિમાં હેરાનપરેશાન થવું પડે છે એવો ખ્યાલ ન હોય, કર્મક્ષય કરી શાશ્વત્ સુખ મેળવવા માટે મોક્ષે જવું જોઈએ, એવો વિચાર ન હોય. માત્ર લીલાને માનનાર, લીલાવાલા દેવશુરને માનનારા મિથ્યાત્વીઓ અને પંચાગ્નિ તપ કરનારાઓનો વૈરાગ્ય તે મોહગર્ભિત વૈરાગ્ય છે.

બાહુબળજીએ દીક્ષા લીધી, વડાઈમાં ન જીતાવાના કારણે કે ? શું તે દુઃખગર્ભિત ? સાઠ હજાર પુત્રો મરી ગયાથી સગરચક્રવર્તીએ દીક્ષા લીધી તે માટે શું મોહગર્ભિત ?

રાગરહિતપણું તે વૈરાગ્ય છે. સાંસારિક દુઃખને લીધે સાંસારિક વિષયો કે પદાર્થો ઉપરથી મન ન હઠી જાય પણ દુષ્ટ દુઃખોથી હેરાન થતો રોકાય તે દુઃખગર્ભિત વૈરાગ્ય તથા મિથ્યાત્વ વાસિત એવાને જે વૈરાગ્ય તે મોહગર્ભિત વૈરાગ્ય છે.

તાપસો પંચાગ્નિ તપ કરે છે તેમાં સાચી કલ્યાણબુદ્ધિ નથી, માટે તે મોહગર્ભિત વૈરાગ્ય છે.

ગમે તે નિમિત્ત મળતાં જે જીવને સંસાર અસાર લાગ્યો હોય અને જે મોક્ષ મેળવવા તૈયાર થયો હોય, તેનો વૈરાગ્ય તે જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્ય છે : અભાગીને આ વૈરાગ્ય નથી.

જે વૈરાગ્ય સંસારથી પાર ઉતારનાર છે તે જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્ય છે. માટે આવા વૈરાગ્યથી આત્માને વાસિત કરી શોકને ટાળવો જોઈએ. કેમકે સ્વયોગ ત્યાં વિયોગ નિશ્ચિત છે.

ઉપદેશનો અમલ કરવામાં એટલી હોય તે
ઉલટો ઉપદેશકનો વાંક કાઢે છે !

મુનિએ આ રીતે રાજાને સંસારની સ્થિતિ જણાવી ઉપદેશ દીધો. પણ નદીના પાણીનો ધોધબંધ પ્રવાહ પથ્થર પર ચાલ્યો જાય પણ પથ્થર સુતરવા જેટલો પણ ભાગ તેની અંદર ભીનો ન થાય, તેમ શોકમાં ડૂબેલ રાજાને મુનિના ઉપદેશની અસર થઈ નહિ.

મોહમદિરાથી છાકટાપણું આવ્યું હોય ત્યાં ઢાલ-વાળાં વગાડો તો પણ કાંઈ હિસાબમાં નથી. મોહમદિરાનો એ પ્રભાવ છે કે તેના ભકતો-તેનું પાન કરનારાઓ ઉલટા ઉપદેશકનો વાંક કાઢે છે.

એક ખોરડીના ઝાડ તળે એક એટી સૂતો હતો. પાકેલું એક ખોર તેનાથી એક હાથ છેટે પડ્યું હતું. ખોર જોઈને તેને મોમાં પાણી છૂટતું હતું, પણ તે એવો એટી હતો કે ઊઠતું કે હાથ લાંબો કરવો તે તેનાથી બને તેમ નહોતું. ત્યાંથી કંઈક દૂર એક ઊંટવાળો ઊંટ પર સવાર થઈને જતો હતો, તેને એટી કહે છે-“ઓ ઊંટવાળા ! જરા નીચે ઊતરીને આ ખોર મારા મોમાં મૂકને !”

કહો કેવો એટી !!!

તેમ આપણે પણ સંસારના મોહમાં એવા દીન થયા છીએ, અને માયાની મૂંઝવણથી એટલા બધા દીન બન્યા છીએ કે શ્રી-જનેશ્વરદેવનાં વચનો હૃદયમાં ઊતરતાં જ નથી, અને તેથી પોતાના-પ્રમોદનો શું આપણે વાંક કાઢીએ છીએ ? નહિ. વાંક શુરુનો.

હુનિયા કેટલી દારંગી છે ? જે કોઈ સરલ આત્માને ગુરુનો ઉપદેશ લાગે તો કહશે કે—‘સાધુએ ભુરૂં નાંખી !’ અને બકાઈ મારતાં કહશે સાધુ ગમે તેટલો ઉપદેશ આપે, પણ આપણને તેવું વર્તન પાલવે નહિ. અહીં પોતાની દીનતા કબૂલવી તો દૂર રહી, પણ પણ ઊંઘટી બકાઈ !

કેટલાક તો એમ પણ બોલે છે કે—વૈરાગ્ય શાનો લાગે ? વૈરાગ્ય લગાડવામાં તો વળી એમ પણ બકે કે ઉપદેશકનો સમર્થ ત્યાગ બેઠ્યો !” આ મોહમદિરાતું છાકટાપણું બધો બકવાટ કરાવે છે. પેલા મહાત્મા મુનિએ સંસારની અસારતા, આયુષ્યનું ક્ષણભંગુરપણું, વૈરાગ્યનાં સ્વરૂપો, હુનિયાની અબ્યય બહાલત વગેરે વિસ્તારથી કહી રાજાને શોક શમનારો ઉપદેશ તો આપ્યો પણ તે રાજા ! રાજા તો રાજા જ હતો ! એને ઉપદેશ લાગે તો તે રાજા શાનો !

દીકરા તથા દીકરી પ્રત્યે ભાવનામાં ફેરક શાથી ?

હવે પેલો મરનારો કુંવર સારી લેશ્યાથી દેવતા થયો હતો. તે ત્યાં આવે છે, મુનિને વંદનાદિ કરી, કલેશનું સ્વરૂપ જાણી રાજાને પોતાની હાલત જણાવી પૂછે છે કે—“રાજન્ ! તમને પુત્રના જીવથી રાગ છે કે શરીરથી ? જે જીવથી રાગ હોય તો હું મર્યો નથી, પરંતુ તે જ જીવ હું દેવતા થયો છું. અને જે પુણ્યલથી રાગ હોય તો આ શબને સાચવી રાખો !” રાજા મૂંઝાયો ! હવે શું કહેવું ? રાગ હતો મારાપણના સંસ્કારનો ! રાજાએ સંસાર છોડી દીધો.

ખુદ પોતાના દીકરાને કોઈને દત્તક દીધા પછી તેના પર પોતાનો હક્ક રાગ કેટલો ? મારાપણું મૂકી દીધું એટલે બલાસ ? દીકરા તથા દીકરી બન્ને એક જ ઘેર અને એક રીતે જ જન્મ્યાં છે. છતાં ઘરની મિલકતમાં પુત્રીનો હક્ક કેટલો રાખ્યો ? કેમ કે ભાવના છે કે પુત્રી મારી નથી : બીજો ઘેર જવાની છે. મારા—મારી મારાપણાની ભાવનાની છે. આ બધામાં મમત્વ જ કારણ છે.

જેમ દુન્યવી સુખ માટે કામ પદાર્થ તથા તેના સાધનને અર્થ પદાર્થ ગણીએ છીએ, તેમ આત્માનું સુખ મોક્ષ છે અને તે મેળવવાનું સાધન ધર્મ છે.

અર્થ એટલે અહીં એકદું દ્રવ્ય નહીં, પણ વિષયનાં તમામ સાધનો તે અર્થ અને વિષય સુખ તે કામ. એ જ રીતિએ શાસ્ત્રના ઉપદેશ પ્રમાણે આચરણ થાય તે ધર્મ અને તે દ્વારાએ મળતું શાશ્વત સુખનું સ્થાન તે મોક્ષ છે. અર્થ અને કામ, બે પુરુષાર્થો લૌકિક છે. ધર્મ અને મોક્ષ બે પુરુષાર્થો લોકોત્તર છે. લૌકિકમાં મૂંઝાએલા પ્રથમ તો અર્થ તરફ ઝૂકી રહ્યા છે.

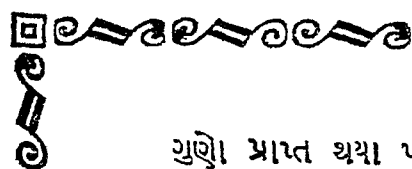
અર્થના મમત્વને લીધે ગુરૂના વેષમાં આવેલાની પણ વિચિત્ર દશા થાય છે અને ભગવાનના માર્ગને ઉઠાવનારા છે એવો અર્થ કરે છે. એ દૃષ્ટાંત ધ્યાનમાં લેવા જેવું છે કે કોઈક પરિચરધારી ઉપદેશ દેવા પાટ ઉપર બેઠા. હાથમાં વીંટીઓ અને વેઢા પહેરેલાં છે. ભુજાએ કડાં વગેરે પણ પહેરેલાં છે. હવે તેમને શ્રી ઉપદેશમાળાની દોસસયમૂલઁ એ ગાથાની વ્યાખ્યાનો પ્રસંગ આવ્યો. પરિચરની મમતાને લીધે અર્થ શબ્દથી જીવાદિ પદાર્થ લઈને વ્યાખ્યા કરી.

તે સલામાં એક શ્રાવક તત્ત્વનો જાણકાર, સમજી, ઠરેલ, વિવેકી તથા અનુભવી હતો, ભક્તિવાળો પણ હતો. તેણે તે અર્થ માનવાની ના કહી. પછી નવાણું જૂઠા જૂઠા અર્થ કરવામાં આવ્યા, પણ ઉપદેશમાળા ભણેલો તે શ્રાવક તે કબૂલ કરતો નથી, ત્યારે રત્નાકર-સૂરિ સમજી ગયા. (અહીં કોઈ સોમપ્રભસૂરિ કહે છે.) શ્રાવકને કહી દીધું કે કાલે ખરોખર અર્થ સમજાવીશ. સૂરિ સમજી ગયા કે આને વીંટી કડાં વગેરે ખટકે છે. પોતાના પરિચરનાં કિંમતી એવાં મોતી મંગાવી, વટાવી, તેનો ચૂરો કર્યો.

જતિનું દ્રવ્ય દહેરામાં ન કલ્પે ! મહાવ્રતને મલિન કરીને મેળવેલા દ્રવ્યને સંઘ પણ ન અડકે ! ઘોર પાપ લાગે !

ખીજે દિવસે તે સાચા ત્યાગી બન્યા અને અર્થ જાણ્યો કે “પૈસા એ જ અનર્થનું મૂળ છે ! અર્થ એટલે દ્રવ્ય તેમજ તેનાથી વિષયો. એ અર્થોદિ આવે, રહે કે જાય : તો પણ મગજ લમાવે છે. માટે પૈસા અનર્થનું મૂળ છે. પ્રથમ તમામ મુનિઓએ પૈસાને ત્યજેલો છે, નરકે લઇ જનારો છે. મમ્મણુ શેઠ નરકે ગયા તે આરંભ પરિચલને લીધે જ. જો અર્થને રાખવા હોય તો તપ વગેરેનો આડંબર શા માટે ?” નવાણું અર્થને ન માનનાર શ્રાવક આ અર્થથી તરત માની ગયો.

આ અર્થ વખતે મમતા ગઇ એટલે સાચું લાન થયું. દુનિયામાં જીવ માત્ર વસ્તુની મારામારીથી નહિ, પણ મારાપણાની મારામારીથી હેરાન થાય છે અને રખડે છે. આ લાવ મટ્યો એટલે બધી ઉપાધિ છૂટી.

ગુણો પ્રાપ્ત થયા પછી જ ગુણી પ્રત્યે બહુમાન પ્રેમ અને સાચી સેવા સંપાદન થાય છે, માટે ગુણુના ગ્રાહક બનેા.

ગુણીજનો પ્રત્યે બહુમાન અને આદરભાવ વિના આત્મભાવની સન્મુખ જવું એ પણ બહુ મુશ્કેલ છે.

